

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
кафедра психології
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ імені Г.С. КОСТЮКА НАПН України
лабораторія організаційної та соціальної психології
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ НАПН України
лабораторія психології мас і спільнот
ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ
кафедра психології

МАТЕРІАЛИ

IV Всеукраїнської науково-практичної конференції

ІНТЕГРАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РОЗВИТКУ

15-16 жовтня 2020 р.
м. Запоріжжя

Запоріжжя
2020

УДК 159.9:005.591.452:005.591.3(063)
ББК Ю9л0

*Рекомендовано до друку вченою радою Запорізького національного університету
Протокол № 3 від 27.10.2020*

Редакційна рада:

Карамушка Л.М. член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора з науково-організаційної роботи та міжнародних наукових зв'язків Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України, завідувач лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Губа Н.О., кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології Запорізького національного університету

Коробка Л.М., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії психології мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України

Пріб Г.А., доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри психології Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

Ткалич М.Г., доктор психологічних наук, професор кафедри психології Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (15-16 жовтня 2020 року, м. Запоріжжя). – Запорізький національний університет. – Запоріжжя: ЗНУ, 2020. – 160 с.

У збірнику представлені матеріали доповідей та повідомлень учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку», що розкривають сучасний стан та перспективи розвитку психологічної науки і практики в галузі організаційної психології в Україні та за її межами.

© ЗНУ, 2020
© Автори, 2020

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ ТА СПІЛЬНОТИ: КРИЗА ТА РОЗВИТОК

Ашурбекова А.П. Маніпуляції у формуванні іміджу політичного лідера	7
Вагабова А.О. Психологічні особливості турботи як одного з проявів почуття любові особистості	8
Васютинський В.О. Колективний нарцисизм у міжнетичних поставках українських студентів: регіональний вимір	10
Гордієнко О.І. Психологічні особливості жінок в ситуаціях нормативної кризи дорослості	12
Гусєв І.М. Психологічні особливості медіакомунікації стигматизованих меншин (на прикладі ЛГБТ і ВІЛ активістів)	13
Коробка Л.М. До проблеми стигматизації осіб із COVID-19 в умовах поширення пандемії коронавірусу	15
Косьяк Т.С. Особливості загальної та ролі самооцінки жінок	17
Кузьмич О.П. Сучасний соціально-психологічний погляд на значимі ціннісні орієнтири для поколінь X,Y,Z	19
Локарева Г.В. Індивідуальні особливості творчої особистості в контексті вчення про вищу нервову систему	20
Лукашевич О.А. Проблема розвитку ідентичності у концепції статусів Дж. Марсія	22
Мяленко В.В. Особливості соціально-психологічної підтримки транс*осіб під час переходу	23
Пархоменко І.А. Теоретичний аналіз підходів щодо визначення феномену «соціально-психологічного проектування»	25
Савченко Н.В. Тілесність та ментальний простір	27
Світла К.І. Теоретичний аналіз самотності як соціально-психологічного явища в умовах пандемії COVID-19	28
Скрипаченко Т.В. Форми самореалізації особистості	30
Станкевич К.Ю. Психологічні особливості впливу домінуючих ціннісних орієнтацій на якість життя особистості	31
Шкаріна О.В. Психологічні наслідки карантинних обмежень в умовах пандемії коронавірусу	33
Юхименко А.С. Нейропсихологічні аспекти формування довіри-недовіри: аналітичний огляд	35

СЕКЦІЯ 2. ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Булава Ю.Ю. Проектування моделі психологічно-безпечного та комфортного середовища гімназії як чинника досягнення високої якості гімназійної освіти	36
Вагіна Л.В. Аналіз чинників розвитку творчого мислення підлітків	38
Вінков В.Ю. Особливості вироблення уявлень про життєвий успіх у молоді з досвідом переживання в минулому невдач	39
Горбань Г.О. Самоорганізація здобувача освіти як складова академічної компетентності	41
Железнякова Ю. В. Взаємозв'язок соціалізації та почуття самотності у підлітків	42
Зайченко Л.В. Проблема виникнення психологічних бар'єрів спілкування в підлітковому віці	44
Залозна Г.В. Особистісні характеристики жертв булінгу серед підлітків	46
Князєв В.М. Адаптація методів кількісної оцінки результатів виконання нейропсихологічних проб, як інструменту діагностики дітей дошкільного та молодшого	47

шкільного віку	
Кузьмін В.В. Тренінг як спосіб підвищення комунікативних здібностей у юнацькому віці	50
Лісянська Н.І. Емпіричне вивчення рівня самостійності старшокласників в процесі планування професійних перспектив	52
Малина О.Г. Особистісні характеристики підлітків, хворих на цукровий діабет	54
Манжос В.О. Психологічний аналіз взаємозв'язку емоційної прив'язаності до матері та самооцінки дітей дошкільного віку	55
Михалюк Н.Б. Психологічний супровід дітей з загальним недорозвиненням мовлення в умовах дошкільного закладу	57
Панченко Ю.О. Вплив стилю педагогічного спілкування на рівень шкільної тривожності учнів молодших класів	59
Парнюк Ю.Л. Соціально-психологічні чинники формування девіантної поведінки підлітків	60
Поталова С.В. Психологічні особливості підлітків, що виховуються в умовах «збіднілого проживання»	61
Ріпа О.В. Вплив стилю сімейного виховання на самооцінку дитини, молодшого шкільного віку	63
Сасовська О.В. Феномен інтернет-адикції у підлітковому віці	65
Трофимчук В.В. Емпіричне вивчення агресивності підлітків з адиктивною поведінкою	66
Федорук А.В. Психологічні особливості формування конформізму-нонконформізму в юнацькому віці	68
Федорченко О.В. Особливості нейропсихологічної корекції в роботі з дітьми із затримкою психомовленнєвого розвитку в умовах карантину	69
Цегельна О.О. Фактори, які впливають на формування злочинної поведінки неповнолітніх правопорушників	71
Шипко М.В., Шевченко Н.Ф. Емпіричне дослідження духовних цінностей студентської молоді	73
Щербань Ю.В. Психологічні аспекти перебігу соціальної депривації в умовах пандемії коронавірусу у підлітків	74
Явтушенко О.М. Психологічні особливості навчально-пізнавальної мотивації в підлітковому віці	76

СЕКЦІЯ 3. ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЯ

Виноградова М.А. Психоаналітичний підхід у роботі з творчими особистостями	78
Міцна Ю.Ю. Використання казкотерапії для підвищення рівня задоволеності шлюбом	79
Мотуз С.С. Психологічний аналіз методу парадоксальної інтенції в провокативній психотерапії	80
Орловська О.А. Застосування казок в межах арт-терапії із постраждалих від АТО	82
Сергієнко І.М. Можливості застосування методу «арттерапевтичного театру» у психологічній підтримці населення	84
Яновський Б.Г. Використання метафоричних асоціативних карт як засіб зниження рівня фрустрації	86

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї, ОСОБИСТИХ ТА ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ

Бондар С.С. Порухення сімейної комунікації при адюльтері: психосексуальні аспекти	88
Голота А.С. Розвиток емоційної компетентності членів родин стигматизовуваних осіб як засіб протидії стигматизації	89

Глотова Н.В. Аналіз впливу психологічної травми на дисгармонію особистих стосунків	91
Грішанов Є.С. Соціально-психологічні фактори створення сім'ї в сучасних соціо-економічних умовах	92
Губа Н.О. Психологічні аспекти визначення емоційної прихильності дитини до батьків	94
Касьян А.І. Емпіричне дослідження розподілу ролей у сім'ї: гендерні відмінності	96
Красько В.В. Психологічний профіль жертви абюзу в партнерських відносинах	97
Магда М.В. Дослідження впливу порядку народження в сім'ї на рівень тривожності особистості	99
Соха О.Б. Теоретико-методологічне обґрунтування проблеми сурогатного материнства в Україні	101
Цьомик Х.Б. Соціально-психологічна підтримка емоційно-значущих взаємин подружжя під час пандемії	103

СЕКЦІЯ 5. ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ

Авдєєва О.Г. Особливості психологічного захисту та копінг-стратегій педагогів загальноосвітніх навчальних закладів	105
Бегеза Л.Є. Психологічні аспекти теоретичної моделі професійної Я-концепції лікаря	107
Бойко Т. Тенденції розвитку накопичувального страхування в Україні: психологічний аналіз проблеми	109
Бондаренко Б.В. Психологічний захист у професійній діяльності працівників ювенальної пробації	110
Будівська О.О. Психологічні аспекти професійного вигорання працівників системи екстреної медицини	112
Грединарова Я.І. Емпіричні показники професійного розвитку та рівня професійної самоактуалізації	113
Дубяга Я.І. Аналіз соціально-комунікативної компетентності фахівців державної служби зайнятості України	115
Закашанська Н.Ю. Аналіз проблеми формування мотивації та ставлення споживача до бренду	117
Застука С.В. Чинники синдрому вигорання серед бухгалтерів	118
Жадан Т.Г. Психологічні особливості кар'єрного консультування працівників різних організацій	120
Калюжна Є.М., Ковбаско О.М. Концептуалізація моделі взаємодії кар'єрного радника та клієнта на засадах фасилітативного підходу	122
Клименко М.М. Порядок проведення психофізіологічного інтерв'ю під час проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу відносно осіб, які є учасниками у досудовому процесі	123
Клименко О.В. Психологічні аспекти щодо організації проведення психофізіологічних досліджень з використанням поліграфу	125
Лапінська Т.В. Емоційне виснаження середніх медичних працівників як прояв професійного вигорання в умовах підвищеної професійної стресогенності (з ветеранами АТО/ООС)	127
Матвієнко Л.І. Психологічне забезпечення ефективної діяльності та розвитку організаційної культури служби зайнятості	129
Нежинська О.О. Коучингові компетенції у діяльності сучасного викладача закладу вищої освіти	131
Павлюк О.Г. Емпіричне дослідження розвитку мотиваційного компоненту професійної	132

самосвідомості майбутніх поліцейських	
Паук А.О. Особливості стресостійкості працівників великих компаній	134
Перетуда І.В. Психологічна готовність працівників центрів зайнятості до ефективної комунікації	136
Поплавська А.П. Аналіз етапів психологічної підготовки транспланткоординаторів (в рамках впровадження навчальної програми)	138
Рожкова О.О. Комунікативна компетентність як складова особистісно-професійного потенціалу співробітників державної служби апарату суду	140
Рубель Н.Г. Особливості побудови життєвих завдань під час криз професійного становлення	141
Сінельник Р.В. Вплив індивідуально-типологічних особливостей особистості на ефективність стилю управління судочинством	143
Столярова І.М. Емпіричне вивчення мотивації до діяльності працівників центру зайнятості	144
Терещенко К.В. Толерантність як чинник суб'єктивного благополуччя педагогічних працівників	146
Ткач В.Г. Емоційна сфера військовослужбовців в умовах перебування в зоні операцій Об'єднаних Сил	148
Шевченко Г.А. Особливості діяльності патрульних поліцейських як чинник професійної соціалізації	150

СЕКЦІЯ 6. ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГА

Пономаренко О.В. Теоретична концепція компонентної структури готовності майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти	152
Прокопенко Т.В. Професійна відповідальність практичного психолога у роботі з клієнтами	154
Самохіна О.М. Мотив вибору професії психолога у зрілому віці	156
Сірик І.В. Складові компоненти професійного становлення психолога	157

СЕКЦІЯ 1. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ ТА СПІЛЬНОТИ: КРИЗА ТА РОЗВИТОК

МАНІПУЛЯЦІЇ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

Паскевська Ю.А.,

к. психол.н., доцент кафедри психології,
експерт Уповноваженого Верховної ради України з прав людини,

Ашурбекова А.П.,

магістр кафедри психології
Запорізького національного університету

Змагальний характер серед політичних лідерів у передвиборчому процесі зумовив необхідність пошуку шляхів завоювання симпатій широких верств населення. Для перемоги на виборах проста демонстрація лідерських якостей в сучасному українському інформаційному просторі вже не є достатньою. Для цього політик, по-перше, повинен вміти презентувати себе, по-друге, інформація повинна бути коректно доведеною до аудиторії. Для створення привабливого образу політичного лідера використовуються всі відомі іміджеві технології. Найбільш дієвими з них сьогодні виявляються ті, які засновані на техніках маніпуляцій масовою свідомістю.

Актуальність дослідження: На сьогодні проблема побудови ідеальних образів політичних лідерів і впровадження їх в масову свідомість придбала вирішальне значення, адже нездатність відповідати уявленням громадян про очікувану владу веде до зміни правлячих еліт. Разом з тим, створення вдалого ідеального образу політика, застосовуючи маніпулятивні прийоми у його формуванні, надає більше шансів щодо отримання їм перемоги у виборчому процесі, результатом якої є отримання політичної влади.

Мета дослідження: розкриття особливостей маніпуляцій у формуванні іміджу політичного лідера з урахуванням стану політичної культури та свідомості сучасного українського суспільства.

Результати теоретичного аналізу проблеми: серед маніпуляцій у формуванні іміджу політичного лідера з урахуванням стану політичної культури та свідомості сучасного українського суспільства можна виокремити наступні.

Створення привабливого іміджу сучасного політичного лідера шляхом відображення електоральних очікувань. Така маніпулятивна технологія засновується на використанні соціологічних досліджень, у ході яких ретельно аналізуються настрої громадян, їх вподобання щодо якостей, які суспільство чекає від політичного лідера. Ці якості закладаються в імідж лідера і у результаті він приймає той «вигляд», який очікують та, скоріш за все, підтримують виборці.

Іншою популярною технологією створення іміджу політичного лідера є створення інформаційних приводів («політичні перфоманси»). Для того, щоб політика знали або пам'ятали виборці, він повинен постійно звертати та утримувати на собі увагу свого потенційного електорату. З цією метою відбуваються які-небудь вчинки, створюються певні ситуації, за допомогою яких демонструються ті чи інші якості лідера, відбувається його популяризація.

На початкових етапах формування ефективною є технологія «іміджева легенда». Іміджева легенда, у вигляді якої подається автобіографія лідерів, задає певний символічний простір, в якому люди самі добудовують імідж політика. З її допомогою в імідж політичного лідера закладається ряд важливих якостей, які схвалюються суспільством.

Варто зазначити, що ще одним популярним та дієвим в створенні іміджів сучасних політиків є прийом «гра в простонародність», застосування якої веде до ідентифікації виборця з політичним лідером. В українському суспільстві існує стереотип сприйняття народу та влади у контексті «свої - чужі». Використовуючи таку маніпулятивну технологію, лідер стає зрозумілим, а це значить - «своїм». Сприйняття людини як «одного з нас» автоматично формує до нього сприятливе ставлення.

Не зважаючи на маніпулятивний характер технологій у побудові іміджу, вони мають позитивні аспекти щодо розвитку реальних очікуваних якостей у політичного кандидата. Так, наприклад, «гра в простонародність» дає можливість кандидату на політичну посаду дослідити та відчувати реальні проблеми населення, побудувати певний діалог зі своїм електоратом.

Що стосується іміджевої легенди, то вона також задає політичному лідеру вектор і формує рамки подальшої його діяльності, орієнтуючись на ряд важливих якостей, які схвалюються суспільством.

Політичні перфоменси також повинні бути суспільно – корисними і мати позитивний ефект від їх втілення, що в свою чергу буде працювати на благо суспільства.

Маніпуляції з використанням соціологічних досліджень, на нашу думку, мають найбільш позитивний результат. Адже, дослідивши настрої, проблеми, запити населення стосовно нинішніх та майбутніх процесів у соціально – політичному, а також економічному житті дає не аби яке поле для прийняття рішень щодо позитивних змін.

Крім того, варто зазначити, що знаходячись у постійному прилаштуванні до образу ідеального лідера, у політичного кандидата несвідомо відбувається розвиток тих самих якостей, які від нього очікує суспільство.

Висновки: враховуючи стан політичної культури та свідомості сучасного українського суспільства, варто зазначити, що маніпуляції у формуванні іміджу політичного лідера мають позитивні аспекти, адже у процесі реалізації маніпулятивних технологій політичному лідеру доводиться вживатися в суспільно схвалений образ. Така політична стратегія веде до розвитку реальних очікуваних якостей у політичного кандидата, а також вимагає виконання суспільно-корисних дій.

Перспективою роботи є подальше дослідження технологій маніпуляцій у формуванні іміджу політичного лідера.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРБОТИ ЯК ОДНОГО З ПРОЯВІВ ПОЧУТТЯ ЛЮБОВІ ОСОБИСТОСТІ

Вагабова Анастасія Олегівна

Асистент кафедри практичної психології МДУ,
аспірант третього року навчання ЗНУ

Горбань Галина Олександрівна

Наук. кер.: д.психол. наук, доцент

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки одним з головних переживань особистості визнається переживання почуття любові. У зв'язку з недостатньою вивченістю переживання та його значущістю в житті особистості ми маємо можливість спостерігати наукову зацікавленість дослідників до цього почуття.

Переживання любові визначають як психологічне утворення несвідомого характеру, яке пов'язане з особливостями дитячо-батьківських відносин (Е. Еріксон, З. Фрейд, О. Кернберг). Любов розглядається як провідне почуття, яке впливає на формування Я-концепції людини (А. Адлер, Е. Фромм). Потреба бути коханим вивчається в контексті дефіцитарного сенсу любові (А. Маслоу, В. Франкл). Сучасні дослідження виділяють любов як опрідечену потребу, силу, яка створює особистість та визначає її існування (С.Д. Максименко). Багато наукових праць присвячено вивченню відмінностей почуття любові від інших почуттів (С.В. Отчич). До дослідницького інтересу потрапляє проблема любовних адикцій (О.А. Кондрашихіна).

Завдяки аналізу психологічних досліджень ми визначили декілька важливих особливостей переживання любові особистістю. По-перше, це відношення до об'єкту любові як до цінності. По-друге, це активний характер почуття любові. По-третє, переживання зрілої форми любові створює можливість для саморозвитку особистості.

Визначені особливості переживання любові реалізуються за допомогою організації турботи як цілеспрямованої дії в соціально-психологічній взаємодії людей. Отже, ціннісне ставлення до іншого або до самого себе, в основі якої полягає почуття любові, є головним мотивом прояву турботи. Завдяки здійсненню турботи людина через певні дії реалізує своє ціннісне ставлення до іншого. Інша людина, в свою чергу, має можливість переживати почуття вдячності за забезпечення отримання задоволення, позитивних емоцій, поліпшення якості життя, створення умов для актуалізації процесу саморозвитку.

Продуктивну форму прояву турботи слід відрізнити від деструктивних проявів особистості. Турбота про інших та про самого себе зазначає наявність усвідомленої мети, мотиву, способів реалізації, а також розуміння, чи буде результат моїх цілеспрямованих дій сприйматися людиною як благо. В іншому випадку ми можемо спостерігати негативні прояви турботи, такі як: маніпуляції (Ю. Щербатих), егоїзм (В. Москаленко, В. Шейнов), психологічні механізми захисту (Р. Грановська), гіперопіка, прояви стурбованості.

Отже, актуальним, на наш погляд, є дослідження здатності до усвідомленої турботи, як одного з чинників побудови зрілих любовних відносин.

Мета дослідження. Вивчення психологічних особливостей турботи як одного з головних проявів почуття любові особистості.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Завдяки теоретичному аналізу проблеми, ми опинилися в ситуації необхідності більш глибокого вивчення психологічного феномена турботи як невід'ємного діяльнісного компоненту переживання любові.

Висновки. Отже, турбота, як акт прояву переживання любові, передбачає активну зацікавленість в житті та розвитку об'єкту любові (іншої людини, самого себе). Переживання зрілої форми любові можливо завдяки інтеграції усвідомлено-сміслової та почуттєво-емоційної сфери особистості. Це, в свою чергу, визначає необхідність формування здатності до усвідомленого прояву турботи. Відсутність усвідомлення призводить до появи деструктивних стосунків, яким властиві гіперопіка, маніпуляції, егоїзм. З'являється можливість для появи переживання стурбованості й безтурботності.

На наш погляд, саме усвідомлений прояв турботи є одним з головних чинників побудови зрілих любовних стосунків.

КОЛЕКТИВНИЙ НАРЦИСИЗМ У МІЖЕТНІЧНИХ ПОСТАВАХ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

В. О. Васютинський

доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Актуальність дослідження. Запропонований Т. Адорно термін «колективний нарцисизм» трактують як почасти свідому, а почасти захисну ідеалізацію своєї групи. В етнополітичному контексті колективний нарцисизм становить ідентифікаційну основу патріотизму/націоналізму. Важливим показником колективного нарцисизму є ставлення до інших етнопатріотичних груп, насамперед тих, у відносинах із якими мали місце значні проблеми.

Протилежні, часом симетрично протилежні політико-ідеологічні позиції мешканців різних регіонів України, особливо Заходу і Сходу, є однією з головних проблем, а водночас рушієм розвитку українського суспільства. Політико-психологічні дослідження попередніх десятиріч показують, що етнополітичні погляди молоді з різних регіонів поступово зближуються.

Зважаючи на те, що таке зближення не може бути цілком рівномірним, ми висловили припущення про різницю між свідомою патріотичною і несвідомо-захисною (нарцисичною) оцінкою відносин українців і сусідніх етносів.

Мета дослідження полягає у виявленні відмінностей між оцінками таких відносин студентами з різних регіонів та поясненні їхнього психологічного змісту на основі характеристик колективного нарцисизму.

Методика та організація дослідження. У квітні-травні 2020 р. в режимі онлайн було опитано 1356 студентів 25 університетів із 19 міст України (середній вік 19.9 року, особи жіночої статі склали 81.4%). Відповідно до історично-ментальної специфіки вибірку було розподілено по чотирьох регіонах: Київ (24%), Центр (25.7%), Захід (22.6%), Схід (27.7%).

Анкету було розроблено в трьох варіантах, які відрізнялися за дев'ятьма висловами, що містили оцінку відносин українців із сусідніми народами – євреями, поляками та росіянами, про історичні проблеми з якими громадяни України говорять найчастіше. Респонденти висловлювали свою згоду з кожним висловом за 5-бальною шкалою, відтак могли набрати від 9 до 45 балів.

Вислови було побудовано за зразком методики на ідентифікацію з усім людством (S. McFarland et al., 2012), але переформульовано згідно з трьома можливими варіантами оцінки міжетнічних проблем та названо відповідно до класифікації реакцій на фрустрацію за С. Розенцвейгом: як екстрапунітивні щодо українців, «проукраїнські» (напр., «Я хочу, щоб євреї, поляки і росіяни визнавали авторитет українців»); інтропунітивні щодо українців, «антиукраїнські» («Я хочу, щоб українці активніше визнавали авторитет євреїв, поляків і росіян»); імпульсивні, нейтральні щодо всіх («Я хочу, щоб і українці, і євреї, і поляки, і росіяни активніше визнавали авторитет одні одних»).

За першим варіантом анкети опитано 293 особи (середній вік 20.3 року, особи жіночої статі склали 80.2%, розподіл по регіонах: Київ – 29%, Центр – 22.2%, Захід – 29.7%, Схід – 19.1%); за другим – 498 осіб (19.8, 81.5, 26.1, 25.9, 20.3, 27.7); за третім – 565 осіб (19.8, 81.9, 19.5, 27.4, 20.9, 32.2).

Результати дослідження. Отримані оцінки відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Регіон	Оцінка міжетнічних відносин (сумарні середні бали)		
	Позиції з боку українців		
	екстрапунітивна	інтропунітивна	імпунітивна
Київ	28.8	24.1	32.3
Центр	28.5	22.5	33.4
Захід	30.1	23	32.9
Схід	28	26.2	33.9
Уся вибірка	29	24	33.2

Як бачимо, найприхильніше студенти сприйняли нейтральні вислови про взаємне визнання авторитету представниками різних етнічних груп. Натомість найменш охоче вони погоджувалися з висловами інтропунітивними, що мають критичне спрямування щодо українців. Відмінності між показниками різних позицій загалом по вибірці та окремо по регіонах здебільшого виявилися значущими (за критерієм Манна-Вітні $p \leq .01$ або $p \leq .000$), а не досягли істотного рівня тільки між середніми оцінками екстра- та інтропунітивних висловів студентами зі Сходу.

Найбільш однотайними виявилися оцінки екстрапунітивних висловів студентами з різних регіонів. Тут лише на рівні тенденції проявилися відмінності між респондентами із Заходу і Сходу ($p = .09$): перші показали себе дещо більш «проукраїнськими», а другі – менш.

Також подібно оцінили студенти й імпунітивні вислови. Єдина значуща відмінність, яка тут мала місце, стосувалася до вищих оцінок, які дали східноукраїнські студенти порівняно з київськими ($p = .04$).

Психологічно складнішими виявилися інтропунітивні показники. Студенти зі Сходу оцінили їх значуще вище за своїх колег із Заходу ($p \leq .000$), Центру ($p \leq .000$) та Києва ($p \leq .02$). Тобто східноукраїнська молодь легше сприймає інформацію про вади й провини українців у міжетнічних відносинах.

Висновки. Описані міжрегіональні відмінності в оцінці міжетнічних відносин українськими студентами дають підстави для висновку про нелінійний характер зумовлення патріотичних постав змістом колективного нарцисизму. Найочевиднішою причиною цього має бути рівень ідентифікації зі «своєю» групою, у цьому контексті – з українцями як етносом або нацією.

Психологічно найкомфортнішою для студентів є нейтральна позиція, яка звільняє від потреби визначатися щодо можливих винуватців складних історичних подій. Дещо більше до такої позиції тяжіють студенти зі Сходу (очевидно, через те, що їхня ідентичність слабше «прив'язана» до українськості), а дещо менше – кияни (що можна пояснити їхнім сильнішим прагненням «об'єктивності», яке ми виявили в іншому дослідженні).

Найбільш об'єднувачими стали «проукраїнські» оцінки проблемних відносин, основу яких і має становити колективний нарцисизм. На такому тлі показовим виявилось вище критичне наставлення східноукраїнських студентів щодо українців. Позірно однаковий патріотизм молоді з різних регіонів має, проте, відмінну психологічну природу. Ідеться про різний ступінь ідентифікації з етнонаціональною групою та різним рівнем її преферування

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК В СИТУАЦІЯХ НОРМАТИВНОЇ КРИЗИ ДОРΟΣЛОСТІ

Гордієнко О.І.

студентка 2 курсу ОР «Магістр»
факультету соціальної педагогіки та психології
Запорізького національного університету

Актуальність дослідження. Критичний перегляд свого «Я», переоцінка цінностей, це і є – криза дорослості. Людина проходить через період критичної самооцінки та переоцінки того, що було досягнуто в житті до цього моменту, аналізує спосіб життя: вирішуються проблеми моралі, людина проходить через незадоволеність рівнем кар'єрного зростання, з'являються перші ознаки погіршення здоров'я, втрати краси і фізичної форми, відчуження у сім'ї і у відносинах з дорослими дітьми. Дана криза належить до нормативних (вікових) криз, змістом яких є закономірна та корисна зміна об'єктивної сторони соціальної ситуації, що супроводжується руйнуванням старої та відкриттям і засвоєнням нової системи відносин, розвитком особистості та зміною уявлень про себе.

Сучасні темпи прогресу висувають підвищені вимоги до адаптаційних можливостей саме жінки. Додаткова напруга адаптаційних механізмів загрожує перевтомою, погіршенням функціонального стану, нервовими зривами та спробами «уникнути реальності» будь-яким способом. Оскільки психологічний стан жінки дуже впливає на членів її родини, близьких, колег, постає питання високої соціальної значущості даної проблеми.

Таким чином, актуальність дослідження обумовлена тим, що надання психологічної підтримки дорослим жінкам неможливе без вивчення і осмислення особливостей перебігу нормативних вікових криз, своєрідності їх змісту, розуміння суб'єктивної і об'єктивної характеристик.

Мета дослідження - виявити та дослідити психологічні особливості прояву нормативної кризи у жінок в період дорослості.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Особливої форми під час нормативної кризи дорослості набувають психологічні зміни складових жіночої ідентичності, які здатні вплинути на характер перебігу даного вікового періоду.

Результати психологічних досліджень підтверджують, що у жінок в перехідному віці залишається багато невирішених проблем (самотність, незатребуваність і т.п.), які визначають сприйняття ними старіння як катастрофи. Для жінки час – не тільки хронологія, вимірювання, але й могутнє джерело сильних переживань, що оголюють екзистенціальність життя.

Вітчизняні та зарубіжні науковці виділяють основні форми прояви кризи у жінок:

Емоційні - варіюють від повної апатії, депресії, відсутності інтересу до життя, синдрому професійного вигорання до тотального негативізму, невдоволення, поганого настрою і страхів втрати роботи і / або здоров'я.

Розумові, когнітивні включають в себе розуміння втрачених життєвих можливостей, відсутність шляхів виходу з кризи; переосмислення / переоцінка цінностей, досвіду і досягнутих результатів; переживання кінця життя, сумнів в продуктивності прожитих років, труднощі цілеполягання, думки про розлучення.

Поведінкові, в тому числі в міжособистісних відносинах - сварки, конфлікти з чоловіком і / або дітьми, розлучення, замкнутість, збільшення споживання алкоголю, важка робота, догляд за близькими і їх смерть, тощо.

З фізіологічних, органічних проявів кризи згадуються (іноді побічно або в якості як причин, так і його проявів): гормональна перебудова, клімакс, зниження потенції, захворювання, що не можна діагностувати.

При переживанні кризи можливе різне поєднання емоційних, когнітивних, поведінкових і фізіологічних проявів кризи.

В реакціях жінок на кризу середнього віку є загальні тенденції. Традиційно жінки більшою мірою бачать себе у рамках сімейних стосунків, ніж у професійній діяльності. Тривожні жінки надто невпевнені, хвилюються, що вони чогось не зможуть, не встигнуть, не впораються. Це породжує хронічне невдоволення собою, потребу в психологічній підтримці. Задоволеність життям, собою, сім'єю у жінок, які працюють, вища, ніж у домогосподарок, хоча й у них виникає відчуття провини, внутрішнього конфлікту між соціальними ролями матері, дружини та спеціаліста.

Для жінки середнього віку, як правило, кризові симптоми збігаються з дорослішанням дітей, тому що діти більше не мають потреби в її турботі, як раніше. Іноді прояви кризи середнього віку пов'язані з професійною діяльністю, коли керівництво надає перевагу молодим фахівцям, коли у жінки виникає передчуття наближення виходу на пенсію тощо.

Симптомів кризи середнього віку досить багато, хоча люди, які вже зіткнулися з даною проблемою, можуть не знайти у себе ні одного з них.

Висновки. Життєва криза одночасно містить як загрозу для особистості (криза як проблема особистості), так і можливість для її зростання (криза як ресурс особистості). Досвід, який отримує жінка при зіткненні з життєвою кризою, має суттєвий вплив не лише на становлення її особистості, а й на формування психологічних новоутворень у процесі переживання особистісної кризи, висуває перед жінкою необхідність вирішувати завдання, пов'язані з творчим пристосуванням до нових умов існування, способи вирішення яких відсутні в її індивідуальному досвіді.

Зробити таку оцінку самостійно можуть небагато людей, а отже і виникає потреба звернутись до спеціаліста – психолога, який може надати кваліфіковану підтримку та допомогу. Тому вивчення вікових криз, процесів, які їх супроводжують, арсеналу засобів, які допомагають у їх подоланні, – одна з нагальних потреб кризової психології.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ СТИГМАТИЗОВАНИХ МЕНШИН (НА ПРИКЛАДІ ЛГБТ І ВІЛ АКТИВІСТІВ)

Гусєв І.М.

к. психол. наук, науковий співробітник лабораторії психології мас та спільнот Інститут соціальної та політичної психології НАПН України.

Актуальність дослідження. Стигма завжди емоційно забарвлена і може бути абсолютно не виправдана фактами. Це і є основною відмінністю стигм від стереотипів. Наочним прикладом стигми є те, що більшість людей вважають алкоголіків набагато менш небезпечними і викликають більше симпатії, ніж шизофреніків, гомосексуалів і представників інших традиційно стигматизованих груп. Ці помилки поширюються і на сприйняття причин захворювань. Так, причиною шизофренії більше 50% американців називають «хімічну природу мозку», в той час, як 40% вважають алкоголізм наслідком «підвищених стресів»; а причиною наркоманії 30% називають «поганий характер» (Crisp, 2001). Нелогічність і не відповідність цих уявлень науковим фактам явно вказують на те, що за стигмою психічно хворих стоять глибинні психологічні детермінанти.

Стигма як соціальне уявлення має інформаційну основу, що складається з наукових і культуральних міфів, які структуруються в систему комунікованих значень і набувають емоційно–особистісну забарвлення.

Стигматизація описується як процес виділення індивіда з суспільства за фактом наявності певної відмінності з подальшим сприйняттям його оточуючими через призму стереотипних уявлень про цю відмінність і емоційним і поведінковим реагуванням, заснованим на ставленні до категорії тих чи тих людей (Link et. All, 1999). Автори описали цей процес як тривалий і багатоаспектний, що протікає на психологічному і соціальному рівнях. Розвиток стигматизації проходить наступні етапи: 1. виділення і «маркування» людини, яка відрізняється від умовної норми; 2. присвоєння їй негативних якостей відповідно до існуючими в даній культурі уявленнями про виділеної особливості; 3. віднесення її до певної «категорії», яка протистоїть суспільству і 4. подальше зниження соціального статусу цієї людини. Іншими словами, стигма формується спочатку визначенням іншого, потім називанням його «негідним», а потім приписуванням і навіюванням провини того, хто інший за те, що він відрізняється (Porter, 2001).

Мета дослідження. Визначити особливості поширення кібербулінгу як складової стигматизації активістів за гендерні рівність і ЛГБТ та ВІЛ активістів.

Методика та організація дослідження. Проведено дослідження серед ЛГБТ і ВІЛ активістів як представників стигматизовуваних спільнот, а також активними користувачами різних медіаканалів для зниження стигматизації. У цілому було опитано 194 респондента, методом онлайн опитування. Прояв стигматизації був досліджений через ступінь поширеності кібербулінгу при використанні різних каналів медіакомунікацій. Була розроблений авторська методика дослідження вираженості і прояву кібербулінгу в медіа-просторі у вигляді анкети із закритими і відкритими питаннями.

Результати дослідження. Найбільш проявлена позиція активістів у соціальній мережі Facebook (79%) – активно коментують, роблять пости своєї діяльності тощо. Також найбільш «активними місцями позиціонування» активістів є коментарі до новин (51%) і Instagram (49%).

Активісти за гендерну рівність активніше використовують Twitter, також помітним є значуща присутність ЛГБТ і активістів за гендерну рівність на YouTube, тоді як цей медіа канал не використовують ВІЛ активісти.

Загалом 71% опитаних були жертвами кібербулінгу (від поодиноких випадки(49%), до постійного переживання цькування (4%). Це різко контрастує з відповідями респондентів про відчуття безпеки, коли 61% сказали, що відчувають себе безпечно.

Це може свідчити про те, що кібербулінг зараз не сприймається як загроза безпеки в Інтернеті і активістам важко оцінити його наслідки

Найчастіше жертвами кібербулінгу є чоловіки (74%), а серед активістів: ВІЛ (79%) і ЛГБТ (71%).

Найчастіше активісти стикаються з такими проявами кібербулінгу:

- образами у коментарях до новин (33%) і в мережі Twitter (33%)
- погрози в мережі Facebook (35%)
- залякування на форумах (13%)
- блокування активності в Facebook (6%) і Instagram (6%)
- спам-атаки в мережі Facebook (4%)

Третина респондентів зазнавали особисто, або через організацію до якої належать, цілеспрямовані атаки на їхню активність у Інтернет просторі (блокування контенту). Це яскравіше виражено серед ВІЛ активістів (42%) і активістів за гендерну рівність (37%).

Лише 20% жертв кібербулінгу звертались до різних інституцій із метою припинення цькування. Найчастіше звертаються до громадських організацій, міжнародних організацій, адміністраторів ресурсу, родичів/близьких людей.

Головними причинами не звернення при випадках кібербулінгу є:

- Вважають, що компетентні органи не допоможуть.

- Брак знань, куди варто звертатися.
- Особиста оцінка, що на це явище неможливо вплинути.

Активісти вважають, що при кібербулінгу варто звертатися до кіберполіції/поліції (58%) і до громадських, правозахисних організацій (51%).

Найбільш дієвими засобами боротьби з кібербулінгом визначають скарги до адміністрації соціальних мереж/ресурсів, де був факт порушення прав (59%), а також просвітницьку роботу в оф–лайн про небезпеку кібербулінгу (37%). Разом з тим, 26% відзначає що не бачать дієвих засобів боротьби з кібербулінгом.

Висновки. Отже кібербулінг є досить поширеним явищем серед таких стигматизованих меншин як ВІЛ–інфіковані і ЛГБТ спільнота. Так само доведено, що під час медіакомунікації стигматизовані меншини зазнають стигматизації. Отже наступним кроком дослідження є побудова ефективних технологій соціально–психологічної підтримки таких меншин у сфері медіакомунікацій.

ДО ПРОБЛЕМИ СТИГМАТИЗАЦІЇ ОСІБ ІЗ COVID-19 В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

Коробка Л. М.

канд. психол. наук, с. н. с.
Інститут соціальної та політичної
психології НАПН України

Актуальність дослідження. Під час спалаху та поширення різних захворювань стигматизація може проявлятися в розповсюдженні упередженості, стереотипів, дискримінації та сегрегації щодо осіб, у яких виявили захворювання та їх близького оточення, або ж втрати ними свого статусу внаслідок цієї хвороби. Зазначимо, що стигма виступає як надзвичайно впливовий соціальний ярлик, який примушує ставитися до людини тільки як до носія небажаної якості; як ознака зневаги чи недовіри, яка відділяє людину від інших; соціальний атрибут, який дискредитує людину або групу та тягне за собою знецінення особистості.

Виникнення нового захворювання COVID-19, та стрімке поширення пандемії коронавірусу викликає тривогу і страх серед населення та може породжувати шкідливі стереотипи й упередження. Всесвітня організація охорони здоров'я в своєму звіті від 24.02.2020 акцентувала увагу на небезпеці, яку спричиняють упередження і стигматизація певних груп населення на тлі спалаху коронавірусу. Це може спонукати людей приховувати хворобу, щоб уникнути дискримінації, запізно звертатися за медичною допомогою тощо.

Явище стигматизації нерозривно пов'язане з упередженнями. Науковцями акцентується увага на міжособистісних детермінантах стигматизації, яку розглядають в структурі упереджень (А. Арбитайло, Ю. Смирнова), а також наголошується на виникненні такого явища, як самостигматизація, яке описано докладно на прикладі дослідження осіб з порушенням психічного здоров'я та яке виявляється у переживанні почуття сорому цими особами й очікуванні ними дискримінаційних заходів, пов'язаних із захворюванням (О.Тараканова, В.Link, G.Scambler).

Упередження можуть виступати і в якості передумов стигматизації, і в якості її результату. Вони виконують функцію раціоналізації, виправдання негативних почуттів і негативної поведінки до стигматизованих осіб або груп. Поширені в тому чи іншому соціальному середовищі упередження і забобони зумовлюють те, які якості об'єкта виступатимуть передумовами стигматизації.

Результати низки сучасних досліджень українських науковців О.Зимовіна, Т.Титаренко, М.Ткалич, О.Чабана та інших показали важливість соціально-психологічного аналізу впливу пандемії на життєдіяльність і психологічне благополуччя людей та знаходження ефективних шляхів збереження психічного здоров'я населення. Здійснений нами аналіз ситуацій, що виникали в різних населених пунктах нашої країни щодо людей, які захворіли на коронавірус та прояву упередженого ставлення до них, особливо в перші місяці поширення хвороби; публікацій, інтерв'ю, вебінарів низки провідних фахівців – О.Асмолова, В.Васютинського, Є.Головахи, а також психологів-практиків і психотерапевтів М.Жидко, О.Романчука, С. Ройз та інших дає підстави говорити про існування певних упереджень, стереотипів, забобонів серед населення щодо осіб, у яких виявили коронавірус та їхнього оточення, що можуть спричинити стигматизацію цих осіб, а також виникнення переживань і страхів у людей стати об'єктом стигматизації та виникнення самотигматизації, пов'язаної із COVID-19.

Мета дослідження. Виявлення обізнаності людей про існуючі в суспільстві упередження відносно осіб у яких виявили захворювання на Covid-19, згоду з цими упередженнями та застосування їх до себе, як основи стигматизації та самотигматизації на тлі спалаху коронавірусу.

Методика та організація дослідження. Дослідження упереджень щодо осіб, які захворіли на Covid-19 та стигматизації цих осіб було проведено в кінці квітня – на початку травня 2020 року та визначалося на основі шкали оцінки рівня стигматизації і самотигматизації (за П. Керріганом), яка застосовується щодо осіб із розладами психічного здоров'я та складається із таких шкал, як:

- «Поінформованість», яка виявляє обізнаність людини про існуючі в даному суспільстві стереотипи, упередження щодо таких осіб та їхнього оточення;
- «Згода» відображає, наскільки людина згодна з цими стереотипами;
- «Застосування до себе» вказує, які стереотипи людина відносить до себе.

Дана шкала була модифікована – питання переформульовано чи замінено відповідно до проблеми, пов'язаної із захворюванням на Covid-19. На основі цієї шкали було підготовлено анкету для онлайн опитування, яка складалася із семи стереотипних тверджень щодо людей, у яких було виявлено коронавірус.

Респонденти оцінювали наскільки вони згодні чи не згодні з такими твердженнями (за 5-бальною шкалою) із наступних позицій:

- «У суспільстві панує думка, що...» (Шкала «Поінформованість»);
- «Я думаю, що...» (Шкала «Згода»);
- «Якби я перехворів(-ла) на коронавірус,...» (Шкала «Застосування до себе»).

Результати дослідження. В опитуванні взяли участь 1450 осіб із різних областей України (Сумської, Чернігівської, Чернівецької, Львівської та Тернопільської). Як свідчать результати, близько четвертої частини респондентів погодились, що в суспільстві панує думка, що більшість людей, які захворіли на коронавірус, самі в цьому винні (26%), що їм буде важко зберегти роботу (23%), а також, що слід уникати спілкування з найближчим оточенням цих людей (23%). Приблизно п'ята частина опитаних вважає, що люди, які були хворі на коронавірус, небезпечні і з ними краще не спілкуватися (19%).

Водночас, відсоток респондентів, які погоджуються з такими твердженнями про людей, у яких виявили коронавірус, є дещо нижчим. Так п'ята частина респондентів погоджується із тим, що більшість людей, які захворіли на коронавірус, самі в цьому винні (21%), їм буде важко отримати або зберегти постійну роботу (20%), що слід уникати спілкування з близьким оточенням таких людей (20%).

Натомість, відсоток осіб, які погоджуються з цими твердженнями практично вдвоє зростає, коли мова йде про застосування цих тверджень до самого себе – як би сама людина

перехворіла. Як показують результати опитування – 40% осіб погодились, що якби вони перехворіли коронавірус, то з ними та з їхнім оточенням інші б не спілкувалися, уникали б їх; близько 40% респондентів погодились, що інші до них би ставилися упереджено.

Висновки. Отже отримані результати дають підстави говорити про те, що у людей існують страхи і переживання, пов'язані з коронавірусною хворобою, особливо щодо застосування їх до себе, що у випадку захворювання до них будуть ставитися упереджено, звинувачувати, тоді як значно менша частина з опитаних погоджується з тим, що в суспільстві є упередження до тих, хто захворів на коронавірус, і ще менше тих, хто висловлює згоду з такими упередженнями. На нашу думку це свідчить про те, що упередження, в основі яких лежать сильні негативні емоції, пов'язані з коронавірусною хворобою, є скоріше завуальованими, прихованими, адже відкрите їх вираження все ж викликає осуд та є соціально неприйнятним у суспільстві.

Зазначимо, що упередження і стигматизація осіб та певних груп населення на тлі спалаху коронавірусу є соціально небезпечними. Для попередження стигматизації та самостигматизації, пов'язаної з коронавірусною хворобою, важливою є робота з виявлення та долання упереджень, особливо прихованих, завуальованих, основу яких складає відсутність позитивного ставлення до тих, хто захворів. Водночас, важливою є психосоціальна підтримка стигматизованих осіб та запобігання явищу самостигматизації, а також активізація індивідуальних і колективних зусиль із створення підтримуючого, толерантного середовища, прояву турботливого ставлення та солідарності.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ ТА РОЛЬОВОЇ САМООЦІНКИ ЖІНОК

Косяк Т.С.

студентка заочного відділення
Запорізького національного університету
факультет соціальної педагогіки та психології, кафедра психології

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день існує достатньо велика кількість досліджень самооцінки, але значно менше приділено уваги саме жіночій самооцінці, в тому числі і рольовій. До авторів які працювали над цим питанням відносять: Е. Гідденса, Н.В. Паніну, Є. П. Ільїна, І.С. Кона, В.С.Чернявську, М.Е. Боцманову. Тому обрана тема є актуальною, адже ставлення до себе як до виконавця певних ролей впливає на саму особистість, а також на побудову системи комунікацій в межах сімейної системи.

Теоретико-методологічне обґрунтування проблеми. Дослідженням самооцінки у різних контекстах та структурах займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Зокрема, Р. Бернс, М. Розенберг та К.Роджерс досліджували самооцінку у структурі «Я-концепції, І.Кон, Б. Ананьєв, У. Джеймс, І.Чеснокова, та П. Чамата вивчали самооцінку у структурі самосвідомості, а в структурі самовідношення досліджував С. Пантілеев. У контексті концепції смислу «Я» - В. Столін, а М. Феннел розглядала самооцінку в структурі саморегуляції. На сьогоднішній день відсутнє однозначне визначення цього феномену, найчастіше її ототожнюють з «образом Я» та «Я-концепцією», але ці поняття не є рівноцінними.

Самооцінка – суб'єктивне утворення в людській психіці, але воно є відображенням норм і оцінок, що існують в суспільстві та в міжособистісних стосунках. Важливо відмітити, що самооцінка не є постійною, певна її частина змінюється від оціночних уявлень індивіда про себе, тобто самоспостереження й соціального оточення. Розрізняють дві форми самооцінки: глобальну, під якою розуміють загальну недиференційовану самооцінку

особистості, її часткову (парціальну або конкретну), яка належить до різних рівнів пізнання властивостей особистості. Загальна самооцінка, на думку І.І. Чеснокової, формується на основі парціальних самооцінок, набутих в різних видах діяльності, в різний проміжок часу. В процесі входження в певну соціальну роль, виникає рольова самооцінка. С.О. Русіна пропонує наступне визначення рольової самооцінки: «рольова самооцінка - це оцінка людиною своїх якостей, можливостей, здібностей, особливостей своєї діяльності в процесі засвоєння і прийняття соціальних функцій і зразків поведінки, обумовлених її соціальним статусом в суспільстві.» В межах нашого дослідження був проведений аналіз рольової самооцінки наступних ролей: «жінка», «дружина», «донька», «мати».

Мета дослідження теоретико-експериментальний аналіз особливостей загальної та рольової самооцінки жінок.

Методика та організація дослідження. Враховуючи мету дослідження було використано методику С.А. Будасі на визначення кількісного вияву рівня самооцінки та методику «Вивчення рольової самооцінки» О.Г. Холодкової, С.О. Русіної. Дослідно-експериментальну базу дослідження склали 30 жінок ранньої та середньої дорослості м. Кривий Ріг. Усі респонденти на момент дослідження перебували у шлюбі, тривалістю від 5 до 39 років, середня тривалість шлюбу становить 14 років.

Результати дослідження. За методикою С.А. Будасі було визначено рівень загальної або «глобальної» самооцінки: найбільшу кількість респондентів - 56,5% становлять жінки, що мають завищену по невротичному типу самооцінку, майже третину - 30% становлять досліджувані з адекватним рівнем сформованої самооцінки та лише незначну кількість, по 6,7%, становлять жінки з заниженою та заниженою по невротичному типу самооцінкою. Але ці результати не відображають можливість розбіжностей в «частковій» самооцінці, в оціненні себе, як виконавця певної ролі. Тому нами був проведений аналіз рольової самооцінки, на основі якого ми вивели середнє значення загальної самооцінки кожної обраної ролі: «жінка», «дружина», «донька», «мати». Аналізуючи результати, можемо констатувати, що середнє значення самооцінки кожної з ролей належить до середнього рівня вияву. Найвище жінки оцінюють себе в ролі «дружини», середнє значення за п'ятибальною шкалою, становить 3,76, наступною є роль «жінки» - 3,7 бали, роль «матері» - 3,4, тоді як роль «доньки» в середньому була оцінена в 3,2 бали. В межах даної діагностованої групи жінок найбільш значимою для досліджуваних виконуваною роллю є роль «матері» (9,17 за десятибальною шкалою), наступною за значимістю (8,93) - роль «жінки», а найменше значення отримала роль «доньки» (7,77). Можемо припустити, що це пов'язано з актуальністю вказаних виконуваних ролей на даному віковому етапі.

Крім того, за результатами кореляційного аналізу за допомогою коефіцієнта Спірмена було встановлено, що показник загальної самооцінки статистично значимо позитивно корелює з показниками рольової самооцінки. Шкала самооцінки за методикою С.А. Будасі корелює з самооцінками ролі «жінки» (0,37 при $p = 0,05$), ролі «дружини» (0,44 при $p = 0,02$) та ролі «доньки» (0,38 при $p = 0,05$). Таким чином, існує наступна взаємозалежність: чим вищі показники загальної самооцінки, тим вищі показники рольової самооцінки, і навпаки.

Висновки. Самооцінка — ядро особистості, судження індивіда про власну цінність та індивідуальні особливості у порівнянні з певним еталоном. Це результат довготривалого, двовекторного, пізнавального процесу, усвідомлення особистості своїх взаємовідносин із зовнішнім світом та іншими людьми і не являється одномірною сталою величиною, змінна частина якої може переходити від одного виду до іншого впродовж всього життя.

Соціальний статус для жінки в деякій мірі полягає в її сімейному стані, ролі які вона виконує в сім'ї. На основі аналізу отриманих нами даних, можемо констатувати, що загальна самооцінка пов'язана з рольовою самооцінкою.

Виявлено, що значимість ролі для жінки не означає задоволеність нею, а також, що привабливість ролі не завжди залежить від задоволеністю нею жінкою. Тоді як оцінка іншими виконання ролі жінкою може впливати на показник самооцінки компетентності виконуваної ролі.

СУЧАСНИЙ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ЗНАЧИМІ ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ПОКОЛІНЬ X,Y,Z

Кузьмич О.П.

студентка Запорізького національного університету

Актуальність дослідження. У сучасній науковій психології Теорія Поколінь є однією з найбільш нових теорій циклічності розвитку, оскільки вона була сформульована в 90-х роках ХХ ст. Кожне покоління має свої індивідуальні риси, свої пріоритети в сфері спілкування та розвитку, кожне покоління розставляє свої акценти в сфері релігійних та морально-етичних цінностей і не завжди вони комфортні для сприйняття іншим поколіннями, або несуть таке ж саме смислове навантаження. Виникає потреба поглибити знання та провести дослідження щодо ціннісних орієнтирів Поколінь X,Y,Z.

Мета: розкрити значимі ціннісні орієнтири Поколінь X,Y,Z з соціально-психологічного погляду.

Працюючи над темою Теорії Поколінь та досліджуючи цінності для представників Покоління X,Y,Z, можемо відмітити, що люди часто не помічають цих цінностей, але саме вони багато в чому визначають поведінку: як люди спілкуються між собою, як вирішуються конфлікти, як будуються відносини, як розвиваються; що купують люди різного віку, що їх мотивує, які ставляться цілі та якими способами та методами управляють іншими людьми.

Найбільш значимими цінностями для представників Покоління X є наступні цінності - здоров'я своє та близьких, щасливе сімейне життя, любов, матеріальна стабільність, впевненість, тобто внутрішній спокій та відчуття безпеки. Суспільні питання їх цікавлять лише в ракурсі особистого інтересу або вигоди. Це зумовлено тим, що це покоління зростало в часи суспільної нестабільності – розпад СРСР, економічна криза, реальна влада криміналітету. Вони в той час мали мало важелів впливу на перебіг подій, не мали змоги вплинути на ситуацію. Тому єдиним порятунком в ті складні часи була підтримка сім'ї, близького оточення. Це закріпило такі поведінкові моменти як відстороненість від суспільства як загалу, пошук внутрішніх ресурсів у подоланні проблем, певна суспільна вивчена безпорадність. Зацикленість на собі та найближчому оточенні, менша зацікавленість природою, творчістю підводить до думки про певні депресивні настрої, характерні для цього покоління. Для досягнення найбільш значимих цінностей представники Покоління X застосовують наступні чесноти – відповідальність, уміння тримати своє слово, вихованість, освіченість. При цьому важливими для них є раціоналізм, а значить, максимальне використання своїх життєвих ресурсів при мінімальній затраті часу та сил, важливим є тримати в полі зору основні важливі питання та ситуації.

Найважливішими цінностями для представників Покоління Y є наступні цінності - здоров'я, любов, щасливе сімейне життя, матеріальна забезпеченість, а також життєва мудрість та активне, діяльне життя. Тобто переважають ті цінності, які забезпечать комфортне та цікаве особисте життя. Нажаль, інші люди та соціально-суспільне життя їх цікавить зовсім мало, краса природи, творчість, розвиток не є важливими для них. Це говорить про певну соціальну інертність та певну інфантильність, адже респонденти Покоління Y знаходяться у тому віці, коли можна найбільш продуктивно розвивати та

використовувати свої можливості для більш широкого та активного соціального життя, приносячи користь не тільки собі та найближчому оточенню, але й соціуму. Засобами, за допомогою яких Ігрики будуть досягати значимих для них цінностей, є вихованість, відповідальність, чесність, старанність. Очевидним є перевага раціональних цінностей, які допоможуть найбільш ефективно досягнути бажаних цілей, мінімалізуючи затрати психічної енергії. Але з цього випливає і менша важливість чуттєвих переживань, представники цієї групи мало прислуховуються до своїх відчуттів, раціональне переважає духовне, особисте переважає суспільне, що свідчить про байдужість та відстороненість від проблем інших людей та суспільства. Це може призвести до внутрішньоособистісних конфліктів, невміння розслабитися, на повну переживати високі почуття, не вміти розділяти радість з іншими людьми та надати своєчасну та відповідну допомогу іншим.

Найбільш значимими цінностями для представників Покоління Z є здоров'я, любов, цікава робота. Значущою відмінністю від попередніх поколінь є висока цінність таких понять, як активне, діяльне, продуктивне життя та свобода. Зети віддають перевагу власному розвитку, намагаються максимально використати свої можливості та здібності для особистого комфортного життя. Те, що вони, на відміну від двох попередніх поколінь, ставлять матеріально забезпечене життя та щасливе сімейне життя в ранг бажаних, але не обов'язкових цінностей, говорить про більшу направленість на задоволення своїх особистих потреб, небажання себе будь-чим обтяжувати чи обмежувати. Ті життєві цінності, які для Зетів є найважливішими вони намагатимуться досягати за допомогою таких чеснот, як вихованість, чесність, відповідальність, освіченість, життєрадісність. Тобто це ті чесноти, які презентуватимуть особистість з кращої сторони в соціумі та за допомогою яких можливо більш швидко та комфортно задовольнити свої власні бажання. Просліджується внутрішня направленість на себе, на свої власні потреби, думки та бажання.

Висновок. Цінності є невід'ємним атрибутом внутрішнього світу особистості, його індивідуального стилю, мислення, реакцій, а також вони певною мірою наділені повторюваністю, що і розкриває їх соціальну сутність. Для кожного Покоління цінності є своєрідними статичними опорами, які впорядковують дійсність особистості, привносять певний сенс та є оціночними орієнтирами дійсності.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ВЧЕННЯ ПРО ВИЩУ НЕРВОВУ СИСТЕМУ

Локарева Г.В.

доктор педагогічних наук, професор ЗНУ

Творча особистість мистецького спрямування формується завдяки багатьом чинникам: спадковості; історичним умовам, в яких розвивається особистість; культурному оточенні, а також важливу роль мають її психологічні характеристики такі як характер, темперамент. Діяльність вищої нервової системи визначають особливості функціонування та прояву їх у творчому процесі. Обґрунтування цих особливостей у контексті фізіології вищої нервової діяльності було зроблено видатними вченими І.М.Сеченовим, І.П.Павловим та їх послідовниками. Їх наукові доробки стали науково-практичними засадами в визначенні механізмів та умов організації творчої діяльності креативної особистості з різними психологічними характеристиками.

Індивідуальні особливості творчої особистості залежать від властивостей нервових процесів – сили, рухливості, урівноваженості. Нейродинамічні ознаки нервової системи визначають типи темпераменту, а відповідно певні особливості творчих особистостей з

різними темпераментами. Так, театральне мистецтво є колективним творчим процесом, отже урахування цих особливостей впливає на результат спільної роботи – вистави. Такими особливостями можуть бути:

- здібність слухати та чути, розуміти надзавдання;
- прогнозувати сценічну дію; вміння переносити невизначеність;
- здібність продуциувати творчі ідеї, здібність до імпровізації;
- сформованість навичок подолання труднощів, що виникають на шляху до рішення творчого завдання;
- бажання й вміння працювати в колективі.

Ступінь прояву цих особливостей і розкривається через різні темпераменти режисера, акторів, допоміжного персоналу. Керуючись цими властивостями, виникає необхідність надання певних умов організації творчої діяльності кожного.

Актор-холерик – більш тактик, ніж стратег, тому завдання не повинно бути розраховано на довгий термін. Проговорюючи завдання, необхідно повторювати його декілька раз та в кінці викласти його ще раз з самого початку. Його стимулює суперництво, але в театральній діяльності це може нести негативні наслідки, тому цей процес повинен бути під контролем режисера або самоконтролем актора. Водночас, треба ураховувати, що холерик погано переносить дисциплінарні обмеження, регламент, контроль з зовні. Він намагається як можна швидше звільнитися від невизначеності. В процесі генерації власних ідей не приймає критичних зауважень, а коли чує такі сприймає їх болісно, запально. Пропонуючи своє творче бачення, іноді сам не може їм скористатися. Актор-холерик не лякається великого навантаження у виконанні творчого завдання.

Актор-сангвінік потребує забезпечення безперервності концентрації його уваги до кінця постановки завдання. Якщо завдання велике за часом або виконанні у просторі та вимагає тривалих зусиль стає для нього морально важким. Вирішення буде більш успішним за умовою надання декількох перспектив успіху та досягнень. Актор-сангвінік потребує систематичного заохочення його зусиль, моральної підтримки та підкреслення його значущості в колективному творчому процесі. Генеруючи ідеї він не дуже переймається їх достовірністю та можливістю реальної реалізації. Позитивом актора-сангвініка, сильною стороною його професійної діяльності є вміння працювати в колективі.

Актор-флегматик – більш стратег ніж тактик, тому при підготовці для нього творчого завдання керівнику необхідно урахувати таку особливість як значущість надзавдання для його персони та розрахувати виконання на довгий термін. Узагальнюючи етапи тактичних дій, необхідно з'ясувати на якому якісному рівні завдання засвоєно актором. Особливістю актора-флегматика є здатність впоратися з завданням великої складності навіть з високим ступенем невизначеності. Він скоріше досягне успіху одноосібно ніж в колективі. Для таких фахівців більше можливостей креативно самореалізуватися у моновиставах, художньому читанні.

Актор-меланхолік творче завдання сприймає як досить важкий обов'язок, ставиться до нього з великою відповідальністю, але водночас дуже боїться не впоратися з ним, вважає що воно потребує неймовірних зусиль. З боку керівника необхідна моральна підтримка, старатися не злякати його складностями, але акцентувати увагу, на тому що завдання досить просте і він має всі шанси з ним упоратися. У робочому творчому процесі необхідно постійно утримувати включеності його уваги в ситуацію. Уникає планування та попередніх прогнозів, тому як боїться розчарування. Він має реалістичний рівень домагань.

Керівнику (режисеру) творчого колективу корисно ураховувати ці особливості в певних обставинах:

- при розподілі ролей у виставі;
- коли будь-якому акторові потрібно створити оптимальні умови для творчості;

- у процесі з'ясування термінів виконання творчих завдань;
- у процесі організації контролю за реалізацією творчого завдання та оцінкою його результату;
- треба пам'ятати, що більшість людей (акторів) мають змішаний тип темпераменту.

Відповідно індивідуальним особливостям творчої особистості в контексті вчення про вищу нервову систему існує розподіл на ліводомінуючих та праводомінуючих осіб. Для ліводомінуючих осіб притаманні такі властивості як абстрагування, конвенціональне мислення, досягнення однозначності мислення, інваріютивність.

Праводомінуючі актори характеризуються такими властивостями як образне мислення, особлива форма професійного спілкування, байдужість до протиріч, цілісне, неагресивне сприйняття, фантазування. Завдяки структурному сприйняттю приділяється ретельна увага деталям. В основі творчості лежить ідентифікація його з об'єктом (персонажем).

Також творча особистість розподіляється на такі типи як «емпірик» та «творець». «Емпірик» спрямований на деталізацію, строгую впорядкованість, обережність у виборі шляхів до практичного втілення творчого задуму. «Творець» схильний до імпровізації та натхнення, що іноді затагує отримання бажаного результату.

Отже, проблема вивчення індивідуальних особливостей творчої особистості в контексті вчення про вищу нервову систему є актуальною але маловивченою та потребує подальшого дослідження для акторської діяльності зокрема.

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ІДЕНТИЧНОСТІ У КОНЦЕПЦІЇ СТАТУСІВ ДЖ. МАРСІА

Лукаsevич О.А.

кандидат психологічних наук, доцент

доцент кафедри психології

Запорізький національний університет

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Загострення протиріч між потребою реалізувати себе у суспільстві і необхідністю соціальної адаптації та регуляції поведінки, потребою бути незалежним, самостійним і нездатністю брати на себе відповідальність у значимих ситуаціях, потребою бути вільним і наявністю внутрішньої несвободи, нездатністю вирішувати свої внутрішні конфлікти неминуче призводить до пошуку шляхів гармонізації простору особистості та формування цілісної структури ідентичності.

Мета статті полягає у розгляді сучасного психологічного підходу до розуміння сутності ідентичності.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Ідентичність як структуру его, внутрішню, динамічну організацію потреб, здібностей, переконань та індивідуальної історії розглядав Дж. Марсія. Як зазначає автор, робота ідентичності забезпечується механізмами рефлексії і смислотворення. Конструювання смислів уявляє собою низку якісних перетворень, відносин між суб'єктом і об'єктом переживання. «Я» прагне впорядковувати свої переживання, конструювати із них смисл. Смисл є центральною структурою особистісної ідентичності.

В процесі вирішення завдання, на кожному етапі свого розвитку, людина стикається з необхідністю встановлювати смислові зв'язки між вимогами ситуації, попереднім досвідом, цілями і вимогами соціального оточення. В результаті вирішення кризи формується

ставлення людини до себе, досвід узагальнюється на більш високому рівні.

Проте включення процесів рефлексії та смислотворення можливе за наявності відкритої ідентичності. Відкрита ідентичність забезпечує можливість сприйняття і пошуку нового, його інтеграції у особистісну структуру. Наявність закритої ідентичності у клієнта перешкоджає включенню рефлексивних процесів, активізує психологічний захист.

У статусній моделі Дж. Марсія виділено чотири стани ідентичності з використанням двох параметрів:

- наявність або відсутність кризи – стан пошуку ідентичності;
- наявність або відсутність одиниць ідентичності – особистісно значимі цілі, цінності, переконання.

Таким чином, Дж. Марсія називає такі статуси ідентичності:

1) **Досягнута ідентичність** – стан людини, яка пройшла період кризи і самодосліджень, сформувала певну сукупність особистісно значимих цілей, цінностей і переконань. Така людина чітко структурує своє життя, визначає свої бажання, характеризується почуттям довіри, стабільності, оптимізму щодо свого майбутнього. Усвідомлюючи труднощі, вона прагне реалізуватися в обраному напрямку, свої цілі та переконання переживає як особистісно значимі. Це забезпечує такій людині впевненість і осмисленість життя.

2) **Мораторій** – стан кризи ідентичності людини, яка активно намагається вирішити його, використовуючи різні варіанти. Знаходячись постійно у пошуках інформації, необхідної для вирішення кризи, людина переживає почуття радісного очікування, зацікавленості.

3) **Передчасна ідентичність** – стан, коли такої людини, яка ніколи не переживала кризу ідентичності, але володіє певним набором цілей, цінностей і переконань. Зміст та сила цих елементів схожі, але процес їх формування відрізняється від тих, хто вже досягнув ідентичності. Елементи передчасної ідентичності формуються відносно рано, в результаті ідентифікації з батьками або іншими значимими людьми. Цілі, цінності та переконання прийняті таким чином можуть відображати очікування батьків.

4) **Дифузна ідентичність** – стан, коли людина немає міцних цілей, цінностей та переконань не бажає їх активно формувати. Така людина ніколи не знаходилась у стані кризи, не здатна вирішити існуючі проблеми, переживає почуття песимізму, злоби, відчуження, тривоги, безпомічності, апатії.

Висновки. Таким чином, ідентичність доцільно розглядати як інтегративне поняття, динамічну структуру, що поєднує у собі елементи соціальної та особистісної ідентичності. В основі визначення статусу ідентичності лежать два параметри: наявність або відсутність кризи та наявність або відсутність одиниць ідентичності. Процес розвитку ідентичності проходить через вирішення кризи ідентичності, може відбуватися й у зворотньому напрямку.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТРАНС*ОСІБ ПІД ЧАС ПЕРЕХОДУ

Мяленко В.В.

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України

Метааналіз звернень по здійсненню операції зі зміни статі дає наступну статистику: транс*фемінні особи складають 6.8 на 100 тис. населення, транс*маскулінні особи – 2,6 на 100 тис. населення (Arcelus, Bouman, Van De Noortgate, et al. 2015). Нещодавно соціологи

різних країн почали включати питання стосовно гендерної самоідентифікації. У результаті виявилось, що транс*гендерні люди та інші гендерні меншини складають приблизно 0,3-0,5% (25 млн. загальної популяції населення Землі (Winter, Diamond, Green, et al. 2016). Це означає, що кількість людей, чиє самопочуття (гендерна ідентичність) знаходиться в протиріччі з біологічною статтю або соціальними очікуваннями, як мінімум в 50 разів більше тих, хто вирішує змінити стать.

При цьому, транс*особи стають більш видимі у суспільстві. Так, наприклад, кількість англійських підлітків, які мають за мету змінити стать та відвідали з цього приводу спеціалізовану клініку зросла на 25%.

Транс*перехід передбачає суттєві зміни у житті людини (транс*люди можуть проходити такі етапи переходу, як гормонотерапія, хірургічне втручання, юридична зміна документів), і якщо цей шлях свідомо обрано, то все таки, особа потребує значної психологічної підтримки. Проте доволі часто транс*особи, які пішли на такий крок не звертаються за допомогою. Серед цієї категорії людей висока кількість проблем аутистичного спектру, кількість суїцидів вища у 9 разів порівняно з особами не транссексуалами, поширені депресивні та тривожні розлади тощо.

Саме тому метою нашого дослідження стало визначення оптимальних, ефективних, максимально прийнятних шляхів допомоги транс*персонам.

У якісному дослідженні прийняли участь 10 транс*персон, серед яких 3 транс*фемінні людини, 2 транс*маскулінні, 2 гендерно-неконформні, 2 небінарні і 1 транс*фемінна особа, секс-робітниця. У роботі було використано напівструктуроване глибинне інтерв'ю.

Одразу хочемо зазначити, що трансгендерних людей ми визначаємо як осіб, чия гендерна ідентичність відрізняється від приписаного при народженні гендерного маркеру.

Небінарні люди – це особи, чия гендерна ідентичність не вписується в рамки бінарного визначення "чоловік" або "жінка".

Гендерно-неконформні люди – це особи, чия гендерна експресія відрізняється від приписаної їм статі.

За результатами аналітичної обробки результатів з'ясовано, що високий рівень суб'єктності транс*персони обумовлює успішність психологічного, медичного та юридичного переходів. При цьому економічний статус особи не є релевантним щодо успішності переходу.

Доведено, що чим нижче рівень прийняття себе, тим вище рівень внутрішньої транс*фобії, тим більше ігноруються есхатологічні потреби. І це безумовно додає внутрішнього напруження, при чому, доволі часто це напруження дуже погано "відловлюється", усвідомлюється та рефлексується особою.

Визначено, що рівень суб'єктності транс*персони також обумовлює якість вторинної соціалізації. А високий рівень об'єктності впливає на застрягання особи в процесі переходу та утруднення прийняття істинної гендерної ідентичності.

Виокремлено, що найефективніший канал прийняття будь-яких допомоги, супроводу, підтримки, надання консультації тощо для транс*персони під час вирішення або в процесі переходу – інша транс*персона.

З'ясовано, що в процесі самовизначення істинної гендерної ідентичності та в процесі переходу втрачається значний об'єм напрацьованих соціального капіталу, соціальних компетенцій та соціально-психологічних технологій комунікації. Тому під час переходу та після нього, під час вторинної соціалізації, потрібно формувати механізми набуття соціальних капіталу, компетенцій та комунікації.

Глибинний запит транс*персони щодо супроводу або звернення до ЛГБТ або правозахисних організацій є "сталкінг", тобто особа хоче, щоб її провели до обраного гендеру або ідеального вирішення її проблеми. Рівень затребуваного "сталкінгу" прямо корелює з рівнем суб'єктності: чим вище рівень суб'єктності, тим нижче очікуваний рівень включеності

від організації або психологічної допомоги, наприклад, достатньо консультації; чим нижче рівень суб'єктності – тим вищі очікування, вимоги, і навіть узалежненість транс*персони відносно ЛГБТ або правової організації.

Висновки.

Транс*перехід передбачає вторинну гендерну соціалізацію особи, набуття нового соціального капіталу, побудову нової комунікативної мережі, іноді і побудову абсолютно нового життя. Ці процеси доволі часто утруднені як внутрішньопсихологічними так і зовнішньопсихологічними факторами. Максимальну довіру та можливість прийняття допомоги викликають інші транс*персони, як носії і успішного досвіду переходу, так і ті хто може «по-справжньому» зрозуміти і прийняти. Значний підтримуючий потенціал має транс*спільнота. Проте для того щоб спертися на нього потрібно мати необхідні соціальні компетенції. Максимально ефективна програма допомоги транс*особі повинна спиратися на оптимізацію процесу вторинної гендерної соціалізації, активізацію набуття соціального капіталу, підсилення здатності до самоприйняття та активізацію суб'єктної позиції транс*персони.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ «СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ»

Пархоменко Ірина Анатоліївна
аспірант другого року навчання ЗНУ
Горбань Галина Олександрівна
наук. кер.: д.психол. наук, доцент

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Умови існування в соціальному просторі, кидають особистості постійні виклики, вимагають постійного руху та розвитку. Насамперед, це стосується здатності бути автором власного життя, оволодіння навичками керувати та прогнозувати власне майбутнє. Адже, актуальною, для сучасної молоді, постає потреба у самовизначенні, готовності приймати життєво-важливі (стратегічні) рішення в процесі усвідомлення власної «Я-концепції» та подальшому прогнозуванні й реалізації життєвого сценарію. Натомість, незадоволеність цих надважливих екзистенційних потреб, неможливість створювати власний життєвий сценарій, відсутність здатності прогнозування, формує в особистості певну напругу, невизначеність, розгубленість та ймовірну втрату сенсу життя.

Виходячи з цього, виникає необхідність у створенні механізмів побудови моделі-плану майбутнього, як засобу усвідомлення реалістичності власної мети, позбавленні від страхів перед невідомим, формуванні впевненості у власній значущості та важливості для суспільства, здатності діяти виходячи з особистих задумів. Усі ці, зазначені, компоненти є складовими проектної діяльності особистості як невід'ємної частини успішної самореалізації.

Проблема соціально-психологічного проектування є предметом вивчення багатьох дослідників: визначення соціально-психологічних засад процесу проектування (О. Безпалько, М. Семиліт), самопроектування особистості в різні періоди життя (М. Смульсон, Н. Чепелева), процеси життєпроектування як рефлексія пережитих особистістю подій, етапів розвитку її екзистенційного проєкту життя (В. Франкл, Н. Чуєва, О. Сапогова), соціально-педагогічне проектування (В. Киричук), можливості та обмеження в процесі проектування (В. Розін). Проте, не зважаючи на велику кількість наявних досліджень за даною темою, вона потребує більш детального вивчення, аналізу та переосмислення досліджуваного феномену.

Метою дослідження є визначення дефініції «соціально-психологічне проектування»

як механізму побудови власного майбутнього.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Наразі, термін «проектування» широко використовується як у різних галузях, так і на багатьох рівнях суспільного життя. Насамперед, його використання пов'язане з технічними спеціальностями, архітектурою, конструюванням тощо. Проте, з другої половини ХХ століття термін «проектування» починає впроваджуватись у соціальні та гуманітарні сфери життєдіяльності суспільства.

Історичне визначення слова «проект» походить від латинського «projectus», що означає «кинутий уперед». Тобто, на нашу думку, це є певний прообраз бажаного майбутнього об'єкта чи явища, процес створення якого передбачає поетапну побудову плану з чіткими кроками, задачами та термінами їх реалізації, розробку можливих варіантів вирішення проблеми (вимірювані результати) і визначену кількість та якість, необхідних для його реалізації, ресурсів. Таким чином, проектування слід розглядати як визначення версій розвитку певного явища чи об'єкта; конструювання варіантів оптимального майбутнього стану об'єкта; форму випереджального відображення і перетворення дійсності; ухвалення рішень в умовах невизначеності.

Проте, враховуючи той факт, що процес проектування може відбуватися у різних суспільних сферах життя (інженерній, політичній, соціокультурній, педагогічній, особистісній тощо), необхідно зазначити неоднозначність визначення терміну «проектування» в кожній з цих сфер. Особливий інтерес для нас представляє соціально-психологічне проектування, як науково-теоретична і водночас практична діяльність індивіда чи групи спрямована на реалізацію соціально-значущої мети.

На основі аналізу наукових матеріалів нами було виокремлено низку підходів до визначення сутності феномену соціально-психологічного проектування: об'єктно-орієнтований, в якому проектування виступає як форма творчого цілепокладання, що має за мету створення нового чи реконструювання існуючого об'єкта (Дж. Джонс, Т. Дрідзе, Ю. Лях); соціально-керівницький (А. Мельниченко, Ю. Резнік, А. Ячний), який розглядає соціальну інженерію як технічну діяльність щодо вдосконалення організації виробництва з урахуванням соціальних факторів, спрямовану на поліпшення умов праці; проблемно-орієнтований (Н. Драгомирецька, В. Гура, Т. Ткач), який ставить за мету створення соціальних конструкцій та розробку теорії і методології прогностичної соціально-проектної діяльності; особистісно-орієнтований (Е. Калмикова, М. Уайт, Н. Чепелева), за яким проектування розглядається через особистість як завдання, у процесі розв'язання якого людині слід осмислити власне життя; професійно-орієнтований (Н. Білик, В. Семиченко), за яким проектування розглядається як чинник, що суттєво впливає на розвиток професійної майстерності в конкретному виді діяльності тощо. В процесі аналізу літературних джерел стає очевидним той факт, що проблема соціально-психологічного проектування відрізняється складністю та багатогранністю, і при її вирішенні необхідно враховувати умови, в яких будуть реалізовуватися визначені проектні цілі.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що соціально-психологічне проектування, наразі, один з найактуальніших напрямів сучасної психологічної практики. Воно є засобом керування соціальним майбутнім, структуризації особистісних цілей, побудови конкретних кроків для реалізації власного життєвого сценарію. Адже, оволодіння технологіями соціально-психологічного проектування сприяє якісному життєздійсненню та гармонійному входженню в мінливі умови сьогодення.

ТІЛЕСНІСТЬ ТА МЕНТАЛЬНИЙ ПРОСТІР

Савченко Н.В.

Аспірантка кафедри психології Інституту підготовки кадрів ДСЗУ

Актуальність даної статті обумовлена, перш за все, тим, що поняття «тілесність» ніколи не досліджувалось з точки зору відмінності її від ментального простору в психіці. В даній статті робиться спроба диференціювати та означити місце для кожного феномена в психіці.

Найбільш вагомий вклад у розробку концепції ментального простору та тілесності в психоаналізі та психології серед іноземних авторів зробили Ж.Фоконьє, М.Тернер, В.Глебкін, С.Резнік, Ж.Піаже, У.Біон, О.Гомілко, Р.Бернс, Е.Т.Соколова, В.С.Мухина, І.І.Чеснокова, М.Владимирова, І.С.Кон, А.Ш.Тхостов, І.В.Журавлев, О.С.Нікітіна, Ю.А.Сорокін, Д.В.Реут, І.А.Бескова, Є.Н.Князева, Д.А.Бескова та інші.

Франсуа Ченга говорить про те, що в даосизмі поняття «визволення свого Я» – це засіб створення простору для думки з почуттям.

Здатність до почуттів нерозривно пов'язана з розвинутою тілесністю та можливістю до вербалізації через метафоричний ряд, в якому задіяне мислення. Мислення оперує в ментальному просторі.

Досить цікавий факт, що і тілесність, і ментальний простір починають своє формування під впливом первинного материнського об'єкту. Але формування тілесності тісно пов'язане зі сплетінням вербалізації та тілесних відчуттів, в той час як ментальний простір вибудовується під впливом того, хто говорить слова та словосполучення.

Ментальні простори є розумово створеними побудовами, що складаються для самого себе як засіб своєї внутрішньої розумової роботи. С.Резнік у своїй книзі «Ментальний простір» підкреслює, що він має вектор направленості на зовнішній світ та міжособистісні комунікації.

Особливістю ментальних просторів є те, що вони ситуативно функціональні, можуть бути перетворені, актуалізовані, видалені – тому вони нестабільні.

У ментальній сфері людина в реальному часі переводить сприйняту ззовні інформацію в образно-просторову мову. Для побудови ментального простору використовується саме така мова, яка надалі запозичується для опису інтрапсихічного простору. Мова, що належить до зовнішнього світу, детермінує побудову ментального простору, що належить психічному світу суб'єкта, але не завжди з'єднана з його тілесністю.

Різноманітність уявлень про феноменологію тілесності призвела до необхідності конкретизувати такі ключові поняття, як: тілесність (якісна визначеність фізичного буття особистості, що представлена на свідомому та позасвідомому рівнях), тілесне Я або Я тілесне (свідома частина Я, яка бере участь у процесі самоусвідомлення тілесного досвіду), рефлексія тілесного потенціалу або самоусвідомлення тілесного досвіду (процес самоусвідомлення особистістю тілесного досвіду), тілесний потенціал (латентна можливість реалізації тілесності).

Ментальний простір та тілесність взаємопов'язані та здійснюють вплив один на одного. Досить цікавим є розгляд орієнтовних варіацій:

1. Особистість, у якій розвинена тілесність та ментальний простір, має здатність тонко описувати свої почуття, багатогранно відчувати власне буття та транслювати його іншим;
2. Особистість, у якій розвинута тілесність, але є складнощі з ментальним простором, буде відчувати певну психічну напругу, це пов'язано з тим, що вербалізація є одним з каналів відводу її надлишку. Підвищена емоційність, нестабільна поведінка та

залежності, хворобливість, також є додатковими каналами відводу надлишкового збудження.

3. Коли тілесність нерозвинута або порушена, але є потужний ментальний простір, особистість знаходиться в хронічній тривозі та відчутті внутрішньої пустоти. Мелані Кляйн в своїй роботі «Вклад в теорію інтелектуального гальмування» описала особливий вид інтелектуальної булімії, поверхнева функція якої складається в пристрасному бажанні споживання знання, але в дійсності – це засіб заповнення пустого внутрішнього простору, затаскування знання в себе, а не творчий чи інтелектуальний процес. Ще одною характеристикою даної конфігурації є стирання почуттів.

4. Коли тілесність та ментальний простір нерозвинуті або порушені обидва, це образ біороботів.

Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що внутрішній психічний простір починається з тілесності та утопає в слові ментального простору. А психічний апарат – це, як сказала А.Резнік, універсальний заводний ключ, задачею якого є динаміка, як маркер життя будь-якого біологічного виду.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ САМОТНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЯВИЩА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Світла К.І.

студентка 4 курсу факультету СПП ЗНУ

Губа Н.О.

науковий керівник: к.псих.н., доцент ЗНУ

Актуальність дослідження з теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Проблема самотності залишається актуальною протягом багатьох століть. Самотність розглядалася в роботах філософів, соціологів, письменників, психологів і т.д., серед яких Дж. Зілберг, Н.В. Хамітов, Ф. Фромм-Рейхман, К. Роджерс, Д. Майерс, І. Ялом, К. Хорні, І.С. Кон, Ю.М Швалб та інші.

Пандемія COVID-19 не лише висвітлила цю проблему, але й загострила її, нагадавши про те, що самотність є серйозною соціально-психологічною проблемою сьогодення. Тому, актуальність вивчення феномену самотності є незаперечною, адже це дасть змогу зрозуміти сутність цього явища, що є необхідною умовою для подальшої розробки ефективних шляхів подолання кризових станів та соціальної дезадаптації, що виникає у самотніх людей.

Мета дослідження: провести теоретичний аналіз самотності, як актуального соціально-психологічного явища в умовах пандемії COVID-19.

Результати теоретичного аналізу проблеми. У науковій літературі самотність визначається як емоційний стан, пов'язаний з відсутністю близьких, позитивних емоційних зв'язків з людьми та зі страхом їх втрати в результаті вимушеної або наявної психологічної причини соціальної ізоляції.

У психологічному словнику під редакцією А.В. Петровського та М.Г. Ярошевської самотність визначається як один із психогенних факторів, що впливають на емоційний стан людини, що знаходяться в змінених, незвичних умовах ізоляції від інших людей.

Ізоляція, за визначенням Є.М. Заворотних, – це вимушений фізичний (просторовий) стан, що робить неможливими (частково або повністю) контакти з іншими людьми, крайній ступінь відособлення людини від суспільства.

Отже, поняття самотність та ізоляція не є тотожними.

Ізоляція – це наслідок авторитарних дій спільноти відносно групи людей чи індивіда, або акт, який здійснюється самим індивідом під тиском життєвих обставин чи своїх міркувань та уявлень про них (самоізоляція).

С.Г. Корчагіна вважає, що змішання понять «самотність» та «ізоляція» призводить до втрати змісту цих феноменів. Та наголошує, що самотність більш особистісна, ніж ізоляція, і має внутрішній, власне психологічний контекст, крім зовнішніх проявів.

Отже, ізоляція розглядається не як психологічний стан, а як ситуація.

Саме ізоляція впливає на внутрішній світ особистості та може викликати стан самотності.

З точки зору С.В. Бакалдіна стан самотності має ряд модальностей від нормального свого прояву до патології і може бути пов'язаний з іншими психічними проявами, наприклад, такими як тривожність, нудьга, спустошеність, депресія.

На основі аналізу наукової літератури можна виділити дві тенденції самотності:

1. позитивна самотність – усамітнення – необхідний, продуктивний, бажаний, творчий стан, пов'язаний з самоізоляцією, який формує повноцінну самодостатню особистість;

2. деструктивна самотність – негативний, руйнівний стан, який дезадаптує людину, робить її відчуженою та нещасливою.

В ситуації вимушеної ізоляції через пандемію COVID-19 дуже багато людей зіткнулося саме з деструктивною самотністю, яка представляє собою значущу та серйозну соціально-психологічну проблему сучасного суспільства.

Важливою задачею сьогодення є розробка способів трансформації негативних проявів самотності в позитивні характеристики та перетворення самотності як проблеми на самотність, як ресурс розвитку особистості.

Позитивний потенціал самотності реалізується в наступних його функціях:

- функція самопізнання;
- функція становлення саморегуляції;
- функція творчості та самовдосконалення;
- функція стабілізації психофізичного стану.

Висновки: феномен самотності є неоднозначним, що спонукає до подальшої плідної роботи з вивчення цього соціально-психологічного явища. Проблема деструктивної самотності особистості в умовах вимушеної ізоляції під час пандемії COVID-19 формує нові завдання психологічної практики. Терміново необхідною є розробка ефективних та дієвих засобів корекції проблем самотності в умовах тривалої вимушеної ізоляції та створення способів трансформації негативних проявів самотності в позитивні характеристики з метою перетворення самотності, як проблеми, в ресурс розвитку.

ФОРМИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Скрипаченко Т.В.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Запорізького національного університету

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми

Психологічний феномен самореалізації особистості – є одним з тих психологічних феноменів, інтерес до якого не зменшується з плином часу. Проблема розвитку особистості, її потенціалу, особливості формування, розвитку і специфіка задоволення її потреб, творча діяльність особистості, - ці та інші теми традиційно розглядаються поруч із поняттям самореалізації.

Більшість психологічних теорій пояснюють самореалізацію у зв'язку самоактуалізацією в теорії А. Маслоу, ідентичністю в теорії Е. Еріксона, стратегією життя, творчістю. У дослідженнях М.Й. Боришевського, С.Д.Максименко, Л.А. Анциферової, Д.А.Леонтєва, Л.А. Коростильової, Е.В. Галажинського, О.В. Пітерської визначено сутність та особливості самореалізації особистості.

Сьогодні очевидно, що ХХ-ХХІ століття поставили перед нами багато запитань, серед яких розвиток здорової, повноцінної та самореалізованої особистості є одним із перших. Проте швидка зміна зовнішніх умов розвитку особистості, трансформація цінностей звичайно впливають на потребу, процес та форми самореалізації особистості. Ці та інші зміни вимагають вивчення феномену самореалізації з нових позицій.

Мета дослідження проаналізувати сутність та особливості форм самореалізації особистості.

Результати теоретичного аналізу проблеми Згідно Л.А. Коростильовій, самореалізація – це здійснення можливостей розвитку Я через власні зусилля, сотворчість, содіяльність з іншими людьми, соціумом та світом в цілому.

Самореалізацію важко вимірювати, оскільки вона є дуже суб'єктивною. В цілому теоретичні проблеми дослідження самореалізації полягають в тому, що при великій кількості теоретичних підходів до її розуміння сьогодні в науці не існує не тільки теорії самореалізації, але й єдиного підходу до визначення цього поняття.

Серед форм самореалізації особистості можна виділити зовнішню та внутрішню. Зовнішня направлена на самовираження індивіда в різних сферах життєдіяльності: професії, творчості, спорті, мистецтві, навчанні, політичній та громадській діяльності тощо. В той час як внутрішня забезпечує самовдосконалення людини в фізичному, інтелектуальному, естетичному, моральному та духовному аспектах.

Спираючись на більшість існуючих типологій, можна визначити таку класифікацію форм самореалізації особистості:

- Самореалізація-адаптація (процес об'єктивації сутнісних сил, провідною метою якого є максимальне пристосування до оточуючого середовища);
- Самореалізація-пізнання (діяльність з об'єктивації сутнісних сил, підпорядкована постійному розширенню та накопиченню знань про світ і про себе);
- Самореалізація-виконання (втілення особистісних сутнісних сил із виробництвом об'єктів за матеріальним чи ідеальним взірцем);
- Самореалізація-новаторство (форма особистісного самоздійснення, провідною метою якого виступає створення об'єкту, який раніше не існував);
- Самореалізація-гра (форма самореалізації, єдиною метою якої є сам процес об'єктивації сутнісних сил).

Зазначені варіанти особистісного самоздійснення є формами самореалізації особистості, оскільки представляють собою способи існування та вираження різних модифікацій змісту самореалізації особистості, який полягає у включенні особистості до ієрархічно вище розташованих систем завдяки власній діяльності.

Висновки Дослідження форм самореалізації, зв'язок зовнішніх форм її прояву з внутрішніми, різниця в ступені вираженості в залежності від особистісних характеристик, вплив самореалізації на задоволеність життям, - всі ці психологічні проблеми виходять саме із сутності самореалізації, і вирішення їх є дуже актуальним для сучасної психологічної науки.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДОМІНУЮЧИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Станкевич К. Ю.

студентка освітньо-кваліфікаційного рівня магістр ЗНУ
за спеціальністю 053 – психологія

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Сучасне наукове знання демонструє зростаючий інтерес до проблеми формування гармонійної, соціально активної особистості. Закономірно, що будь-яка активність особистості в решті решт має на меті підвищення якості її життя. Економічні, політичні, філософські, соціологічні та психологічні дослідження мають на меті підвищення якості життя в тій чи іншій сфері. Психологія розглядає це питання в світлі діяльності та внутрішніх психологічних механізмів самої особистості. Ґрунтуючись на експериментальних дослідженнях своїх колег, Лорі Рене Сантос - професор психології в Єльському університеті, директор Єльської лабораторії порівняльного пізнання створила курс "The Science of Well-Being" на освітній інтернет-платформі Coursera, в якому доводить, що часто активності, які традиційно вважаються в найбільшій мірі здатними покращити якість життя, такими не є в дійсності. В той час, як інша група активностей, яка рідко розглядається широким колом в якості дієвих методів покращення якості життя, насправді здатна істотно її підвищити. Особистість формує план своєї поведінки та діяльності, обираючи ту чи іншу цінність. Так К. О. Островська називає ціннісні орієнтації важливим елементом моральної свідомості, що надає духовної визначеності системам мотивів.

Отже ціннісні орієнтації є джерелом мотиву до тієї чи іншої активності особистості. А певна активність особистості вірогідніше за інші може підвищити якість її життя. Отже певні ціннісні орієнтації можуть вірогідніше за інші сприяти підвищенню якості життя, через стимулювання відповідної активності, провокування інтересу особистості до виконання певної діяльності, яка вірогідніше за інші підвищить її суб'єктивне сприйняття якості життя. В останньому виражається саме психологічний механізм цього алгоритму. Адже ззовні якість життя особистості може здаватися незмінною, проте суб'єктивне відчуття і ставлення до свого життя збільшиться з великою долею вірогідності.

Мета дослідження виявити та описати психологічні особливості впливу домінуючих ціннісних орієнтацій на якість життя.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Вищезгаданий освітній курс Лорі Сантос наголошує на тому, що активності, які традиційно розглядаються як потенційні способи підвищення якості життя, багато в чому переоцінені. Так, наприклад, гарна робота, великий заробіток, успіх у навчанні, модні речі, ідеальне тіло, чи навіть зустріч із справжнім коханням дійсно мають деякий позитивний ефект, проте значно менший і так неочікувано короткочасний. А отже, не сприяють сталому підвищенню якості життя, а навпаки,

загрожують фрустрацією через нездатність виправдати надії щодо задоволення потреб особистості.

Спираючись на те, що мотивом кожної активності є відповідна ціннісна орієнтація, можемо розмірковувати з приводу ціннісних орієнтацій, на яких ґрунтуються вище згадані активності. При цьому за систему ціннісних орієнтацій доцільно прийняти систему наведену в діагностичній методиці «Опитувальник життєвих цінностей Сопова і Карпушиної». Основним діагностичним конструктом методики є термінальні цінності. Під терміном «цінність» ми розуміємо ставлення суб'єкта до явища, життєвому фактом, об'єкту і суб'єкту і визнання його як важливого, що має життєву важливість.

Перелік життєвих цінностей включає: 1) Розвиток себе - пізнання своїх індивідуальних особливостей, постійний розвиток своїх здібностей та інших особистісних характеристик. 2) Духовне задоволення - керівництво морально-етичними принципами, перевага духовних потреб над матеріальними. 3) Креативність - реалізація своїх творчих можливостей, прагнення змінювати навколишню дійсність. 4) Активні соціальні контакти - встановлення сприятливих відносин в різних сферах соціальної взаємодії, розширення своїх міжособистісних зв'язків, реалізація своєї соціальної ролі. 5) Власний престиж - завоювання свого визнання в суспільстві шляхом наслідування певних соціальних вимог. 6) Високе матеріальне становище - звернення до чинників матеріального благополуччя як головному сенсу існування. 7) Досягнення - постановка і вирішення певних життєвих завдань як головних життєвих чинників. 8) Збереження власної індивідуальності - переважання власних думок, поглядів, переконань над загальноприйнятими, захист своєї неповторності і незалежності.

Отже мотивують цінностями даних активностей, які помилково сприймаються як інструменти покращення якості життя є наступні: 1) Гарна робота – ґрунтується на цінностях власного престижу та досягнення. 2) Великий заробіток – ґрунтується на цінностях високого матеріального становища та досягнення. 3) Успіх у навчанні – ґрунтується на цінностях власного престижу та досягнення. 4) Придбання модних речей – ґрунтується на цінностях власного престижу та високого матеріального становища. 5) Набуття ідеальної фігури – ґрунтується на цінностях власного престижу та досягнення. 6) Зустріч із справжнім коханням - ґрунтується на цінностях активних соціальних контактів, власного престижу та досягнення.

Що ж до активностей, які дійсно здатні підвищити суб'єктивний рівень якості життя професор виділяє наступні: 1) Використання найсильніших сторін особистості по-новому - ґрунтується на цінностях розвитку себе та креативності. 2) Смакування - знаходження часу, щоб насолодитися тим, що вам подобається - ґрунтується на цінностях збереження власної індивідуальності та розвитку себе. 3) Подяка – ґрунтується на цінностях духовного задоволення, досягнення та збереження власної індивідуальності. 4) Доброта – ґрунтується на цінностях духовного задоволення, активних соціальних контактів. 5) Соціальні зв'язки – ґрунтується на цінностях активних соціальних контактів, духовного задоволення. 6) Фізичні вправи – ґрунтується на цінностях розвитку себе. 7) Сон – ґрунтується на цінностях розвитку себе. 8) Медитація – ґрунтується на цінностях розвитку себе, духовного задоволення.

Серед мотивують цінностей активностей, які насправді здатні підвищити суб'єктивний рівень якості життя домінують розвиток себе, духовне задоволення та активні соціальні контакти. Дані цінності практично не підпадають під оцінку з боку оточуючих, отже повертають локус контролю особистості над її якістю життя із зовні у внутрішній простір особистості, чим імовірно і підвищують суб'єктивний рівень якості життя, захищаючи здобутки особистості від постійного порівняння зі здобутками інших і запобігаючи фрустрації та гедонічній адаптації.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене можна зробити наступні висновки, що будь-яка діяльність особистості має на меті підвищення суб'єктивного рівня якості її життя. В основі будь-якої діяльності стоять мотивуючі ціннісні орієнтації особистості. Ціннісні орієнтації, пов'язані з порівнянням своїх здобутків зі здобутками інших здатні підвищувати суб'єктивний рівень якості життя в короточасній перспективі та в обсязі меншому, за очікуваний. Ціннісні орієнтації, які не пов'язані з порівнянням своїх здобутків зі здобутками інших, а також не пов'язані з матеріальними обмеженнями здатні до сталого безперервного підвищення суб'єктивного рівня якості життя, запобігають фрустрації та гедонічній адаптації.

Вочевидь, що було б некоректно говорити про правильність чи тотальну ефективність одних цінностей над іншими. Адже життя складається з безліччя активностей, і окрім цінностей, фундаментом мотивів є ще багато психологічних та соціальних факторів. Проте, якщо дослідження цінностей зможуть сприяти ефективнішим методам формування гармонійної, соціально активної особистості, то ця тема неодмінно заслуговує на подальші дослідження.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

Шкаріна О.В.

магістрант кафедри психології,
Запорізький національний університет

Малина О.Г.

наук.керівник – канд.психологічних наук,
доцент кафедри психології

Актуальність дослідження. Через спалах інфекції SARS-CoV-2 у грудні 2019 року в Китаї та поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) до масштабів пандемії, від якої нині потерпає понад 227 країн світу, запроваджено карантинні обмеження. Такі заходи не лише чинять вплив на економічний стан, політичне і соціальне напруження, але й супроводжуються низкою психологічних наслідків.

За таких надзвичайних умов, страх людини перед несподіваною і потенційно небезпечною ситуацією для себе і родини, а також необхідність фізичного дистанціювання природно породжують відчуття втрати контролю і стресу.

Мета дослідження полягала у вивченні впливу карантинних обмежень та вимушеної ізоляції на психологічні стани осіб різного віку в умовах пандемії корона вірусу.

Результати теоретичного дослідження. Карантин — це сукупність адміністративних і медико-санітарних заходів, за допомогою яких запобігають поширенню інфекційних хвороб людини, обмежують контактування і пересування осіб, які потенційно можуть бути хворими, для зниження ймовірності інфікування інших (Centers for Disease Control and Prevention. Quarantine and isolation, 2017).

Карантинна ізоляція призвела до трансформації звичного способу життя, наслідками якого у свою чергу стали соціальна ізоляція, обмеження, вимушене постійне коло спілкування. Усвідомлення необхідності обмежити власну свободу пересування і спілкування є випробуванням і призводять до значних психологічних змін, специфічних труднощів у спілкуванні, трансформації його форм, механізмів та структури.

Нерідко через розлуку з близькими, втрату свободи, невпевненість щодо власного стану здоров'я та сум карантин сприймають як неприємний досвід, що може мати доволі драматичні наслідки. Є повідомлення про випадки самогубств, прояви гніву, злоби та неадекватної поведінки, пов'язаних із перебуванням тривалий час в умовах карантину.

На думку дослідників, до запровадження масового карантинних заходів слід

ретельно зважити як потенційні переваги таких кроків, так і можливі негативні наслідки (Rubin and Wessely, 2020). До того ж не менш важливим є заходи, які здатні мінімізувати негативні наслідки для психічного здоров'я людини. З розвитком пандемії коронавірусної хвороби необхідно ретельно здійснювати аналіз поточної ситуації в режимі реального часу, щоб мати змогу адекватно реагувати на неї та приймати зважені рішення.

Не зважаючи на те, що широке коло загальнопсихологічних та онтогенетичних аспектів проблеми міжособистісного спілкування надано у роботах вітчизняних вчених М.М. Бахтина, А.А. Бодальова, А.Б. Добровича, Г.А. Ковальова, М.С. Кагана, М.І. Лісіної, Н.П. Єрастова, Л.А. Петровської, В.В. Ришова, А.У. Хараша, Л.П. Якубинського та закордонних психологів (Е. Берн, Д. Джонджелілл, Т. Харріс, В. Зігерт, Л. Ланг, П. Міцич), розглянуто психологічні аспекти протидії пандемії COVID-19 (В.В. Рибалка, В.Г. Панок, Н.В. Павлик, В.В. Лупанова, Е.О. Помиткін, О.М. Ігнатович, О.В. Іванова, О.В. Радзімовська) на даний час особливої уваги потребує проблема психологічних особливостей спілкування людини в умовах соціальної ізоляції внаслідок епідемічної ситуації в країні.

Карантинні обмеження і самоізоляція мали значний негативний вплив на психологічний стан переважної більшості людей. Психологічна реакція на стресові події є закономірною. І тривалі наслідки будуть з'являтися ще протягом декількох років. До таких наслідків можна віднести симптоми посттравматичного розладу, тривогу, розгубленість і гнів, підвищений ризик виникнення депресії, дратівливості, безсоння й емоційного виснаження. Нерідко через розлуку з близькими, втрату свободи, невпевненість щодо власного стану здоров'я та сум карантин сприймають як неприємний досвід, що може мати - доволі драматичні наслідки. Відомо про зростання агресивних проявів та гніву у спілкуванні, злоби та неадекватної поведінки, загострення суїцидальних тенденцій, зростання межових нервово-психічних станів, пов'язаних із перебуванням тривалий час в умовах.

Стресогенними чинниками в умовах карантину через пандемію корона вірусу виступили: подовження тривалості обмежень, страх інфікування, розчарування, сум; невідповідна ситуативна поведінка, надмірна запасливість, зосередженість на негативній інформації, фінансові труднощі та стигма щодо захворювання.

Висновки. Отримані дані свідчать, що карантинні обмеження і вимушена соціальна самоізоляція внаслідок пандемії корона вірусу призводять до трансформації способу життя і таким чином до особливих змін структури, змісту механізмів міжособистісного спілкування, специфічних для різних вікових груп.

Практичне значення дослідження визначається можливістю застосування отриманих результатів у практичній діяльності психологів, соціальних педагогів, соціальних працівників з оптимізації міжособистісного спілкування та подолання труднощів комунікації, взаємостосунків та взаємодії у роботі з підлітками, сім'ями, людьми похилого віку. Теоретичні та експериментальні результати дослідження можуть бути використані у процесі підготовки майбутніх психологів та педагогів.

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ-НЕДОВІРИ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

Юхименко А. С.

магістрант психології

Запорізький національний університет

Іщук О. В.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

доцент кафедри психології

Запорізького національного університету

Актуальність дослідницької роботи опосередкована значущою роллю довіри в комунікації, становленні міжособистісних стосунків, а також наданні будь-якого виду психологічних послуг населенню. При цьому для ефективного використання знань про довіру-недовіру в практичній діяльності психолога необхідно встановити взаємозв'язок між теоретико-методологічними надбаннями та емпіричними даними останніх років.

Так, найбільш актуальні теоретичні інтерпретації явища довіри використовують ряд різних за семантикою дефініцій цього терміну і незначною мірою спираються на емпіричні підтвердження викладеної точки зору (Д. Гамбетта, К. Кастелфранчі і Р. Фальконе, С. Марш, Р. Мейер, Е. Омстром, Т. П. Скрипкіна). У той же час об'єктивні дані, отримані за допомогою функціональної магнітно-резонансної томографії (фМРТ) у поведінковому експерименті (Т. Баумгартнер, Г. Белуччі, К. Фейрлі, Дж. Фергюсон) не мають детальної теоретичної інтерпретації щодо їх психологічних детермінант.

Дане дослідження має на **меті** теоретико-аналітичне порівняння результатів нейропсихологічних досліджень центрів збудження в головному мозку при прийнятті рішень про довіру та недовіру.

Результати дослідження. У рамках біхевіоральної парадигми класичним методом вивчення явища довіри є поведінковий експеримент за моделлю «Гра в довіру» (trust game), побудований відповідно до теорії взаємності Е. Омстром (reciprocity theory): довіра розглядається як поведінка, пов'язана з прийняттям певного ризику і заснована на очікуванні взаємності у поведінці партнера. Таким чином експеримент планується за трьома етапами: 1) досліджуваній А вирішує, яку суму грошей він готовий передати досліджуваному Б (етап довіри); 2) досліджуваній Б отримує цю суму, примножену у декілька разів дослідником, і приймає рішення повернути половину від отриманого досліджуваному А або залишити всю суму собі (етап взаємності); 3) дослідник інформує досліджуваного А про те, яке рішення прийняв досліджуваній Б (етап зворотного зв'язку).

Встановлено, що на етапі довіри у досліджуваних активуються різні центри обробки інформації в залежності від попереднього досвіду взаємодії з партнером. Так, якщо взаємодія відбувається вперше і поведінка партнера сприймається як непередбачувана, типовою є активація правої передньої кори острівцевої долі (anterior insula) – області, що пов'язують із обробкою негативних емоцій, здатністю до антиципації ризику, аверсивними почуттями щодо можливої зради. У той же час зафіксовано, що на повторному етапі довіри в наступних раундах гри домінує активність вентрального стріатуму і в особливості прилеглого ядра (nucleus accumbens) – центру, що головним чином задіяний у переживанні задоволення, формуванні системи винагород та прогнозуванні винагороди і підкріплення як наслідку певних дій.

Г. Белуччі зі співавторами припускають, що в цих двох ситуаціях потрібно диференціювати різні когнітивні процеси, відповідальні за динаміку довіри та засновані на дії різних нейронних мереж. Можна інтерпретувати ці процеси як безумовну довіру (до

незнайомця) та умовну довіру (до людини, яка вже продемонструвала певну міру взаємності в обміні ресурсами), або як два відмінних механізми довіри, які домінують один над одним у залежності від ступеню передбачуваності поведінки партнера.

У той же час можна висунути гіпотезу про те, що активність острівцевої кори, асоційована з прогнозуванням ризиків, відповідає в даному випадку за процеси недовіри, тобто оцінки власних негативних очікувань, а домінування прилеглого ядра реалізує процеси довіри – оцінку власних позитивних очікувань від взаємодії та прогнозування бажаного результату.

Деякі автори описують також значну активацію мигдалеподібного тіла (*corpus amygdaloideum*), хоча мета-аналіз досліджень за даною проблематикою Г. Белуччі не виявив статистичної значущості свідчень про його роль у прийнятті рішення про довіру. Припускаємо, що функція мигдалини, пов'язана з обробкою загальної інформації про небезпеку і емоційним переживанням страху, гніву і т. п., є стороннім фактором для реалізації психофізіологічних механізмів недовіри і в індивідуальних випадках має на них побічний вплив.

Велику актуальність має вивчення впливу окситоцину, прийнятого інтраназально, на вищезгадані нейропсихологічні патерни процесів довіри-недовіри (Т. Баумгартнер зі співавторами). Помічено, що в групі плацебо активація острівцевої кори, мигдалеподібного тіла, а також хвостатого ядра (*nucleus caudatus*) значно вища за активацію цих областей в експериментальній групі. Інтерпретація авторів полягає в тому, що окситоцин здійснює редукцію соціальних страхів.

Імовірно, що одна із функцій окситоцину – гальмування роботи нейронних мереж, які відповідають за антиципацію соціальних ризиків, переживання аверсивних емоцій, пов'язаних із негативними прогнозами, і динаміку процесу недовіри.

Висновки. Продемонстровано основні нервові центри, які регулюють перебіг процесів довіри-недовіри в експерименті. Виявлено домінуючу роль передньої кори острівцевої долі і прилеглого ядра у формування довіри і недовіри в міжособистісній взаємодії, а також сторонній вплив з боку мигдалеподібного тіла, хвостатого ядра і особливостей функціонування даних нейронних мереж при різному рівні нейромедіатору окситоцину.

СЕКЦІЯ 2. ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

ПРОЕКТУВАННЯ МОДЕЛІ ПСИХОЛОГІЧНО-БЕЗПЕЧНОГО ТА КОМФОРТНОГО СЕРЕДОВИЩА ГІМНАЗІЇ ЯК ЧИННИКА ДОСЯГНЕННЯ ВИСОКОЇ ЯКОСТІ ГІМНАЗІЙНОЇ ОСВІТИ

Булава Юлія

Магістр, група 8.0539-13

Актуальність. Проблема створення безпечного і психологічно комфортного освітнього середовища стає все більш актуальною в контексті основних завдань оновлення змісту освіти. Насильство над дітьми - це глобальна проблема, яка стала очевидною лише протягом останніх років. Насильство над дітьми ставить під загрозу глобальний розвиток людства. Коли діти стають свідками або жертвами емоційного, сексуального чи фізичного насилля, це завдає шкоди їх здоров'ю, добробуту та майбутньому. Як це не сумно, умови, в

яких розвиваються наші діти, не є безпечними, їм, як і дорослим, доводиться стикатися з негативною стороною людської взаємодії - з насильством. Засвоєні в дитинстві образи людської поведінки, відносини, норми і цінності мають тенденцію транслюватися в усі сфери життя.

Психологічна безпека школярів є не тільки актуальною темою психолого-педагогічних досліджень, а й все більше цікавить практиків (вчителів, педагогів-психологів). Стан психологічної безпеки дозволяє дитині найкращим чином розвиватися і вчитися, бути успішним, отримувати задоволення від навчання в школі, задовольняти найважливіші потреби (безпека - базова потреба людини). Дослідженнями доведено, що підвищення стану психологічної безпеки в освітньому середовищі сприяє гармонізації психологічного здоров'я її суб'єктів. Турбота про психологічне здоров'я школярів стає обов'язковим для кожного освітнього закладу і вчителя, а психологічна безпека - критерієм оцінки якості освіти.

Отже створення безпечного і психологічно комфортного освітнього середовища як провідного принципу реалізації концепції НУШ стає необхідною умовою успішного навчання, соціалізації і самореалізації дитини, формування ціннісних життєвих навичок, які відповідають викликам світу що змінюється.

Під «безпечним психологічним середовищем школи» розуміється середовище взаємодії, вільне від прояву психологічного насильства, в якому виростає психологічно здорова особистість, яка не приймає рішення на шкоду собі і оточуючим, а зберігає, підтримує і розвиває психічне здоров'я і психологічне благополуччя.

Мета досвіду полягає у висвітленні шляхів вирішення проблеми створення психологічно комфортного та безпечного освітнього середовища та підвищення рівня готовності учасників освітніх відносин як ресурсу забезпечення нової якості гімназійної освіти в умовах реалізації Концепції Нової української школи.

Теоретична база досвіду. Нормативною і методологічною основою створення психологічно комфортного і безпечного навчального середовища є Закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція Нової української школи, «Положення про психологічну службу системи освіти України», Концепція розвитку педагогічної освіти, Держаний стандарт початкової освіти, Указ президента України № 195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі».

Зауважуючи, що проблема створення доброзичливого клімату в колективі постійно привертає увагу науковців, хоча вони дещо по-різному ставляться до його визначення: як гуманізації середовища (Ш. Амонашвілі, І. Песталоцці, В. Сухомлинський та ін.), впливу соціального середовища на розвиток особистості (Л. Буєва, А. Макаренко, С. Шацький та ін.), управління самоосвітою педагогічних кадрів (С. Вершловський, Л. Карпова, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська тощо), процес взаємодії і міжособистісних стосунків (Ю. Бабанський, В. КанКалік, Н. Кузьміна, Б. Лихачов, І. Підкасистий, В. Сухомлинський, Г. Щедровицький та ін.). Дослідник освітнього середовища В.А. Ясвін дає таке визначення: «Освітнє середовище – це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні»

У працях науковців обґрунтовується ідея про те, що сьогодні суспільний запит спрямований на школу, яка є не тільки місцем, де дітей навчають, а, насамперед, простором для їхнього повноцінного розвитку, осередком успішних, креативних і щасливих людей. Такий омріяний навчальний заклад можливий лише в атмосфері фізичного комфорту, сприятливого соціального та психологічного клімату, що підтримує особистість, яка розвивається, вчасно реагує на її потреби та з повагою ставиться до її особливостей.

Висновки Важливою умовою, що надає освітньому середовищі розвивальний характер, є її психологічна безпека. Єдиний освітній простір створюється за рахунок освітньої політики, спрямованої на збереження і зміцнення фізичного, психічного, соціального здоров'я всіх суб'єктів системи освіти.

Автор вважає за потрібне наголосити на необхідності визначити систему поглядів та ідей покладених в основу гімназійної Концепції безпечного психологічно-комфортного освітнього простору через призму гуманістичних ідей.

В даний час важливим завданням педагогічного колективу є нове осмислення ідей і досвіду провідних педагогів в рамках дослідження щодо створення психологічно-комфортного та безпечного освітнього середовища як ресурсу забезпечення якості освіти в умовах реалізації Концепції Нової Української школи. Реалізація даних ідей може здійснюватися за **кількома напрямками**:

- безпека для забезпечення фізичного здоров'я дітей: санітарно-гігієнічне забезпечення навчального процесу (оптимізація навчального навантаження учнів, організація рухової активності учнів протягом дня, забезпечення питного режиму, медичний супровід);

- соціально - психологічна безпека: доброзичливі взаємини (включають в себе довіру один до одного, увагу і повагу, психологічну підтримку, турботу про безпеку кожного члена колективу та ін.), компетентність соціальної взаємодії, набуття комунікативних навичок і формування комунікативної культури як здібності адекватного встановлення взаєморозуміння, уникнення конфліктів, створення клімату довіри.

Таким чином, можливості створення безпечного освітнього середовища в умовах творчої самореалізації підлітків полягає в таких технологіях роботи, як психологічна профілактика, психологічне консультування, психологічна підтримка, психологічна реабілітація, соціально-психологічне навчання.

Основою даних технологій є якість процесу взаємодії, що приводить до зниження нервово-психічної напруги, що підвищує здатність до саморегуляції, розвиває творчі здібності підлітків.

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ

Вагіна Л.В.

студентка 2 курсу заочної форми навчання (магістратура)
Запорізький національний університет

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Сучасне українське суспільство знаходиться на шляху змін відповідно до європейського досвіду, відбувається багато реформ в освіті. Ці реформи, перш за все стосуються мислення особистості, яка прагне бути успішною та результативною. Саме творче мислення забезпечує новаторські підходи до справи, дозволяє виходити за межі стандартних рішень, дає особистості готовність до швидких змін, оволодіти новими, сучасними тенденціями.

Мета дослідження. Провести аналіз чинників розвитку творчого мислення підлітків.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Аналізуючи різноманітні підходи до вивчення творчого мислення, вчені дійшли висновку, що творче мислення не подібне до здібностей у навчанні, його важко представити в стандартизованих тестах, за допомогою яких визначають IQ. Дослідники зацікавились саме особистістю, здатною мислити нестандартно і оригінально. Вважаючи здатність до творчості основою наукових відкриттів і досягнень.

Чинники, які впливають на розвиток творчого мислення підлітків, пов'язані між собою, вони можуть бути як зовнішніми так і внутрішніми. До зовнішніх чинників відносяться вікові та індивідуальні особливості особистості (самооцінка, тривожність, агресивність та інші), відмінності статі. Серед зовнішніх чинників є сімейне виховання та його стиль, стосунки з однолітками, вплив закладу освіти та позашкільних закладів.

Для того щоб мати можливість проявляти і розвивати творче мислення, необхідно створити певні умови для особистості підлітка, своєрідне креативне середовище. Сімейне виховання є своєрідним маркером, показником того, чи може підліток бути прийнятним, вільно виражати свої думки з відсутністю критики. Сім'я – це простір різноманітних взаємин, які приховано від інших. Стосунки між батьками та дітьми в кожній окремій сім'ї індивідуальні та неповторні, саме вони можуть бути запорукою успіху, розвитку та самореалізації творчої особистості підлітка.

Висновки. Актуальність цієї проблеми визначається сучасними реаліями, коли країні потрібні особистості здатні мислити оригінально і приймати нестандартні рішення. Активне включення батьків, підтримка у творчій діяльності, заохочення та визнання успіхів, допомагає розвитку інтелектуальних та творчих здібностей підлітків, любов і прийняття – неодмінна умова для сприятливого розвитку творчого мислення підлітків.

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБЛЕННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ЖИТТЄВИЙ УСПІХ У МОЛОДІ З ДОСВІДОМ ПЕРЕЖИВАННЯ В МИНУЛОМУ НЕВДАЧ

Вінков В.Ю.

Стрімкий розвиток нових технологій та впровадження їх у різні сфери суспільного життя неминуче призводить до змін в системі цінностей тієї спільноти, що опановує ці технології. Ці зміни не оминають і молодь. Недостатній життєвий досвід, який дозволив би молоді критично оцінити ці зміни, та образ успішного життя, що транслюється засобами масової інформації, можуть викликати негативні емоційні реакції, призводити до загострення відчуття неповноцінності, зниження самооцінки, втрати самоповаги. Тому вивчення проблеми успіху в молоді дозволить глибше зрозуміти труднощі самореалізації в юнацькому віці та виробити ефективні засоби психологічної допомоги тим, хто її потребує.

На сьогодні проблема дослідження успіху достатньо представлена в психології. Насамперед це дослідження мотивації досягнення успіху і уникнення невдач, серед яких роботи Д. Макклелланда, Х. Хекхаузена, особливостей уявлень про успіх у роботах М. Андросенко, О. Гудзенко, Р. Шаміонова і А. Тугушевої. У соціології більшу цікавість викликає життєвий успіх або соціальний. Дослідження цього явища відображені в роботах Л. Бевзенко, О. Злобіної, К. Крамаренка, К. Мелашенко, Є. Головахи, Л. Сохань, А. Яреми.

Узагальнюючи ідеї науковців, можна впевнено сказати, що центральним компонентом уявлень про життєвий успіх є орієнтири, що з одного боку, є елементом соціального світу, з другого боку – у вигляді особистісного смислу, що відображає результат засвоєння особою елементів соціального світу та інтеграція їх у внутрішній світ особистості. На нашу думку орієнтири займають центральне місце в структурі уявлень про життєвий успіх і відображають аксіологічний аспект цих уявлень.

Мета нашого дослідження полягає на основі результатів емпіричного дослідження дослідити вплив особистісних властивостей на зміст уявлень про життєвий успіх залежно від минулого досвіду переживання невдач.

Методика та організація дослідження. Для виявлення особливостей вироблення уявлень про життєвий успіх у 2018 р. було проведено опитування серед молоді, у якої в

минулому невдачі переважали над успіхами. Цій молоді пропонувалося проранжувати за важливістю орієнтири життєвого успіху, серед яких були добрі взаємини, соціальне визнання, багатство, кар'єра, професіоналізм, впливовість, творча самореалізація. Для з'ясування впливу особистісних властивостей на зміст уявлень про життєвий успіх було визначено для кожної з особистісних властивостей низький і високий рівень прояву і відповідно виділено дві групи з таким рівнем. Ці групи за Н-критерієм Краскела-Волеса було порівняно за важливістю для молоді орієнтирів життєвого успіху. Серед методик використано «Тест сенсожиттєвих орієнтацій (Д. Леонтьєв)», «Тест-опитувальника самоствавлення» (В. Столін, С. Пантелеєв), «Методика вивчення цінностей особистості» (Ш. Шварц).

Важливість *соціального визнання* в молоді з досвідом невдач у минулому виявилось зумовлене такими аспектами самоствавлення, як високий рівень самозвинувачення ($R_{сер}=14,63$, $R_{сер}=22,39$, $p<0,05$ – за Н-критерієм Краскела-Волеса групі молоді з низьким рівнем прояву цієї властивості відповідає середній ранг $R_{сер}=14,63$ важливості соціального визнання, а групі з високим рівнем прояву – $R_{сер}=22,39$, $p<0,05$, надалі по тексту вказуватиметься лише значення), брак інтересу до себе ($R_{сер}=23,42$, $R_{сер}=13,15$, $p<0,01$), тобто в групі молоді з високим рівнем прояву самозвинувачення і низьким рівнем прояву інтересу до себе цей орієнтир має важливе значення, тоді як для групи відповідно з низьким рівнем самозвинувачення і високим проявами самоінтересу соціальне визнання втрачає привабливість. Таке зумовлення вибору *соціального визнання негативними аспектами самоствавлення* є наслідком формування негативної Я-концепції особистості, тому такий вплив несе радше компенсаторний характер, що виражається у надмірному прагненні бути прийнятим не тільки найближчим оточенням, але і більш широким колом осіб.

Привабливість *багатства* для молоді з досвідом невдач підсилюється негативним ставленням інших до неї ($R_{сер}=22,6$, $R_{сер}=14,81$, $p<0,01$). Тут також досвід невдач зумовлює компенсаторний вплив негативної Я-концепції на їхній вибір, що може бути наслідком браку підтримки серед найближчого оточення в момент переживання життєвих труднощів у минулому, тому ця компенсація відбувається через *заміщення потреби у позитивному ставленні інших прагненням до багатства*.

Цікаві особливості можна спостерігати у виборі молоддю кар'єри. Для молоді з досвідом невдач брак цілей у житті ($R_{сер}=19,21$, $R_{сер}=14,27$, $p<0,01$) і виражені цінності конформності ($R_{сер}=18,97$, $R_{сер}=24,31$, $p<0,05$) визначають важливість у їхньому житті кар'єри. Така особливість свідчить про те, що кар'єра, як соціальний ліфт у професійному становленні молоді, є орієнтиром, що дає змогу подолати невизначеність у власному житті, що виникла як наслідок життєвих негараздів. Проте такий вибір змушує їх жертвувати своєю самостійністю і поступатися власними переконаннями на користь визнання у професійному середовищі. Цю особливість ми назвали *зростанням значення кар'єри внаслідок посилення конформістських установок молоді, що має проблеми із самовизначенням*.

Отже, залежно від минулого досвіду молоді вироблення уявлень про життєвий успіх має свою специфіку, що відобразилося у низці особливостей. Ці особливості загалом мають соціально-компенсаторний характер зумовлення змісту цих уявлень, що полягає у зростанні важливості орієнтирів життєвого успіху внаслідок впливу особистісних властивостей, тому було виділено такі особливості: зумовлення вибору соціального визнання негативними аспектами самоствавлення (високим рівнем самозвинувачення, браком інтересу до себе, негативним ставленням інших), зростання значення кар'єри внаслідок посилення конформістських установок молоді, що має проблеми із самовизначенням, заміщення потреби у позитивному ставленні інших прагненням до багатства.

САМООРГАНІЗАЦІЯ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА АКАДЕМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Горбань Г.О.

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, Запорізький національний університет

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Загальний вектор розвитку вищої освіти визначає пріоритетність суб'єктності здобувача освіти. Реалії сучасності – різноманіття соціальних викликів, невизначеність та швидкоплинність суспільної ситуації, не прогнозовані події – лише підтверджують значущу необхідність у фахівцях вищого рівня, які готові продукувати власні рішення, реалізовувати їх, нести з них відповідальність. Набуття певного фаху, здобуття відповідного рівня освіти вимагає активну діяльну позицію здобувача у процесі навчання. Тут виникає проблемне поле, яке пов'язано із недостатнім усвідомленням як організувати цю активність, у якому напрямі, яким чином відчувати власну суб'єктність у навчальному процесі.

Під час аналізу особливостей феномену самоорганізації в контексті академічної компетентності ми спиралися на основні положення системного й суб'єктного підходів, які мають свою історію й обґрунтування у вітчизняній психології. Суб'єктний підхід спирається на важливість розуміння того, що основою дослідження психічного завжди є людина як суб'єкт діяльності, спілкування, відносин й переживання. Це означає, що суб'єктність здобувача освіти виявляється в свідомій спрямованості на підтримку власної здатності долати будь-які обмеження як в області набуття певних знань і умінь, так і в будь-якій сфері своєї життєдіяльності. З позиції системного підходу ми вважаємо за необхідне враховувати, що освітня діяльність здійснюється в різних системах відносин, виявляється на різних соціальних рівнях. Саме складна системність простору життєдіяльності особистості та її суб'єктна, діяльна позиція в ньому задають основні рамки нашого аналізу.

Мета дослідження, що презентується, визначається нами як визначення місця самоорганізації здобувача освіти в структурі академічної компетентності.

Результати теоретичного аналізу проблеми.

Активне впровадження в освіті компетентнісного підходу зумовлено розумінням, що «знанієва» парадигма не може забезпечити необхідну якість освіти. Вона задає лише базу, підґрунтя задля формування в майбутнього фахівця готовності до практичного застосування знань і умінь, в умовах вирішення реальних професійних задач, тобто вирішення завдань компетентнісного підходу. Реальний рух до формування відповідних професійних компетентностей має будуватися на принципово новій академічній культурі. Основу її має становити суб'єктність усіх учасників освітнього процесу, їх активність до набуття такої системи знань, яка зумовлює можливості практичного застосування всіх компонентів цієї системи. Зауважимо, що йдеться саме про знання, а не про інформацію, якою дуже часто підміняють саме знання. Система знань, яка має скластися під час навчання у виші, це усвідомлена й відрефлексована щодо практичної значущості інформація про певні закон, закономірності та механізми.

Виникає суттєве питання: у який спосіб отримана інформація має перетворитися у знання та трансформуватися у відповідні компетентності та здатності. Відповіді на ці питання протягом своєї історії дає педагогіка, але проблема в тому, що і здобувач освіти як суб'єкт освіти має оволодіти техніками й практиками такої трансформації. Відтак, постає проблема академічної компетентності здобувача освіти. Тобто усвідомлення ним всього комплексу наявних знань, навичок, умінь, здібностей і особистісних якостей, які забезпечують якісне та успішне опанування фаховими компетентностями під час навчання у закладі вищої освіти.

Формування академічної компетенції здобувача освіти спирається на усвідомлення

ним особливостей актуального і потенційного стану своєї суб'єктної позиції в процесі навчання. Тобто чіткого визначення завдань, які мають бути вирішені задля досягнення поставлених цілей. Тут значущу роль відіграє підвищення ролі самостійної роботи.

Складність виконання самостійної роботи, яка передбачена робочим планом, виявляється в наявній проблемі щодо самоорганізації здобувача освіти. Відсутність базових навичок самоорганізації та низький рівень володіння способами ефективної навчально-пізнавальної діяльності утруднює весь процес навчання щодо свідомого надбання теоретичних знань про природу, людину, суспільство, опанування уміннями вивчення і пояснення явищ навколишнього світу з теоретичних позицій. За цим у здобувача закріплюється загальний підхід до репродуктивного транслявання навіть значущої інформації, а опанування навичками пошуку нових знань, сформованість здатності та готовності до самовдосконалення та саморозвитку залишається бажаним, але не дійсним.

Висновки. Академічна компетентність є методологічною та інструментальною базою формування всіх компетентностей в освітньому процесі, смисловим ядром навчальної мотивації та свідомого досягнення життєвих цілей здобувачами освіти. Ключовим елементом досягнення високого рівня академічної компетентності є особистісно-діяльнісний характер навчальної діяльності в поєднанні з розвинутими навичками самоорганізації.

Феномен самоорганізації в процесі освітньої діяльності є особливою формою структурування власної освітньої активності шляхом побудови системи самостійних дій, котрі усвідомлюються суб'єктом як необхідні та достатні для успішного досягнення мети навчання.

Проведений аналіз сучасних досліджень дає змогу чітко відстежити загальний зв'язок, котрий в узагальненому форматі можна представити як рух від усвідомлення власних суб'єктних позицій, визначення близьких й відділених цілей, вмотивованості щодо їх досягнення, опанування прийомами і навичками самоорганізації до сформованої академічної компетентності.

Перспективними на нашу думку є дослідження, що мають розкривати специфіку сучасних технік й методів формування навчальної самоорганізації.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ПОЧУТТЯ САМОТНОСТІ У ПІДЛІТКІВ

Железнякова Ю.В.

к. психол. н.,

доцент кафедри психології,

Запорізький національний університет

Актуальність дослідження. Самотність підлітків стає однією з серйозних проблем сучасного суспільства. Також сучасному суспільству збільшується число підлітків, котрі переживають почуття самотності, що нерідко призводить до особових девіацій з такими соціально небезпечними наслідками, як депресія, спроби суїциду, делінквентної та адиктивної поведінки. Соціальні зміни в суспільстві впливають і на соціальну адаптацію підлітків. Підлітковий вік має важливе значення для розвитку особистості і є базовим в процесі соціалізації.

Дослідницький інтерес до розробки проблеми самотності в останній час значно розширився, оскільки досить часто використовується термін «самотність» у повсякденному житті, у наукових джерелах. Науковці термін «самотність» трактують по-різному: як усамітнення (О. Мудрик), як соціальна ізоляція (Б. Алмазов), як соціальна відчуженість (О. Долгінова), як зосередженість на власних негативних переживаннях (Ф. Ніцше), як

відсутність у людини почуття єдності з навколишнім світом (Є. Фромм, Є. Дюркгейм) та ін.

Мета дослідження. Проаналізувати взаємозв'язок соціалізації та почуття самотності у підлітків.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Психологічні проблеми, які викликає стан самотності, пов'язані доволі часто з відсутністю позитивної уваги і підтримки з боку батьків. У таких сім'ях слабкі або деформовані об'єктивні зворотні зв'язки.

Соціально-історична природа впливає на психологічні особливості підлітка, які в свою чергу залежать від властивих суспільству способів соціалізації. І те на скільки підліток успішно пройде етапи соціалізації залежить наскільки він навчиться справлятися з почуттям самотності.

Важливими є праці таких дослідників, як: Г. Андрєєва, К. Голдберг, Є. Кузнецов, Б. Уайнхольд, В. Ходан, К. Хорні, К. Янг та ін.

Названими авторами виділяється значна кількість біологічних, психологічних, соціальних факторів, які спричиняють почуття самотності, але вони розглядаються окремо один від одного без урахування протиріч, властивих підлітковому віку, найбільш вираженими серед яких, зокрема, Ст. Холл називає такі:

- надмірна активність може призвести до виснаження;
- надмірна веселість змінюється зневірою;
- упевненість у собі переходить у сором'язливість і смуток;
- егоїзм чергується з альтруїстичністю;
- високі моральні прагнення змінюються низькими спонуканнями;
- жага до спілкування змінюється замкнутістю;
- тонка чутливість переходить в апатію;
- жвава допитливість чергується з розумовою байдужістю;
- любов до читання змінюється зневагою до нього;
- прагнення до реформаторства переходить у любов до рутини;
- захоплення спостереженнями змінюється нескінченними роздумами та ін.

Отже, для розвитку психологічно стійкої особистості, здатної до саморегуляції, тобто здатності контролювати свою поведінку і психічний стан залежно від вимог соціального середовища, прийнятих норм і правил, сучасний підліток повинен пройти процес соціалізації.

Особливість самотності сучасних підлітків полягає в тому, що підлітки використовують технології для встановлення соціальних зв'язків. Комп'ютеризація і інтенсифікація життя формує навички, які сприяють виникненню проблеми соціальної самотності серед підлітків.

Підлітки, що переживають почуття самотності більше часу проводять в соціальних мережах, ніж підлітки, які самотніми себе не почувають. Причина звернення до соціальних мереж знаходиться в нерозвинутих соціальних і комунікативних навичках. Підлітки таким чином намагаються заповнити недолік спілкування.

Не дивлячись на те, що у підлітка виникає почуття ізоляції, неприйняття, почуття самотності, при успішній соціалізації у підлітка народжується потреба в різноплановому і різнорівневому спілкуванні, прагненні до дружби, бажанні бути частиною соціума і бути зрозумілим та прийнятим.

На сьогодні, немає єдиної думки не лише про причини виникнення підліткової самотності, але і про те чи існує таке явище як підліткова самотність. І якщо існує, то наскільки глибоко підліток здатний її переживати. Ми вважаємо, що підліткова самотність є і підлітки здатні на глибоке переживання почуття відчуженості, неприйняття, нерозуміння себе іншими. Зародження підліткового почуття самотності має свої витoki в сім'ї і в стилях виховання. У сім'ї можуть сформуватися такі стилі поведінки дитини, які здатні привести до

формування таких негативних почуттів як соромливість, агресивність, тривожність, які значно утрудняють успішну соціалізацію. Неблагополучна соціальна адаптація посилює суб'єктивне почуття самотності підлітка.

Висновки. Отже, визнаючи існування і соціально-психологічний зміст підліткової самотності, слід відмітити, що важливо як сам підліток відноситься до самотності. Продуктивне використання цього стану дає можливість знайти засоби вдосконалення, тобто шлях до себе, або можливість розвитку в собі емпатії, співчуття, тобто здібності вибудовувати взаємовідносини з людьми на емоційній основі, що з одного боку, полегшує подальшу соціалізацію підлітка, а з іншого, конструктивна соціалізація може стати профілактикою негативного стану почуття самотності.

ПРОБЛЕМА ВИНИКНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ СПІЛКУВАННЯ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Зайченко Л.В.

студентка 4 курсу СПП ЗНУ

Губа Н.О.

наук. к.: к. псих.н., доцент

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Спілкування займає в житті людини особливе місце, адже це основна соціальна потреба яка виникає вже на самих ранніх етапах розвитку людини. В підлітковому віці спілкування зазнає певних проблем, бо цей віковий період характеризується появою нових психологічних новоутворень, формуванням соціальних установок. Саме тому, дана проблема набуває особливої значущості, адже однією з причин комунікативного затруднення виділяють психологічні бар'єри спілкування, які під впливом віку більш акцентуються та стають специфічними.

Дослідженням в області вивчення феномену спілкування та тісно пов'язаних в ним психологічних проблем як «відношення», «соціальна перцепція», «когнітивний стиль особистості» та «пізнавальна діяльність особистості», особливо серед підлітків, займалися такі вчені, як А.О. Реан, О.Ф. Джиоева, Я.Л. Коломинський, К.О. Абульханова, М.І. Бекоева, І.П. Шкуратова, О.К. Дусавицький, О.В. Філіппова, та інші.

Метою дослідження є теоретичний аналіз психологічних бар'єрів спілкування та виділення основних видів, властивих підлітковому віку.

Результати теоретичного аналізу проблеми. В психології «бар'єри спілкування» розглядаються як складний феномен, але досі єдиного поняття не існує. Тому, кожна галузь психології розглядає бар'єри у вузькому сенсі, з точки зору свого категоріального апарату і предметної області.

Так, наприклад, Я.А. Лупіана розуміє під «бар'єрами спілкування» «численні чинники, які служать причиною конфліктів або сприяють їм». Але, всі вчені сходяться в єдиній думці, що вони «призводять до деструктивних змін поведінки партнерів і спільнот, до безперервно - переривчастим контактам між ними, аж до відмови від спілкування, до зниження рівня усвідомлення причин труднощів у спілкуванні».

Підлітковий вік характеризується частіше за все бунтарством, частими емоційними сплесками. Окрім змін на гормональному рівні, перед підлітками постає ряд задач, в основі яких лежить набуття психологічної незалежності та подолання кризи ідентичності. Вирішити ці завдання можливо через спілкування з однолітками, налагодження з ними контактів. Але, психологічні бар'єри спілкування не дозволяють зробити це на якісному рівні.

Бар'єри спілкування виникають на особистісному рівні через індивідуально-

психологічні особливості, які проявляються в процесі комунікації між однолітками та з дорослими.

Через те, що кожна людина має свою точку зору не завжди одна й та сама інформація сприймаються правильно всіма учасниками спілкування. Адже, в підлітковому віці актуальними постають проблеми відстоювання власної думки. Через те, що кожна людина сприймає події та явища оточуючого світу через призму свого бачення та досвіду (який у підлітків є перейнятий від батьків) виникають конфліктні ситуації, які, частіше за все, не вирішуються конструктивним способом.

Виділяють такі основні види психологічних бар'єрів спілкування:

- 1) естетичні, пов'язані з зовнішнім виглядом;
- 2) інтелектуальні, відмінності типів мислення, швидкості протікання розумових операцій;
- 3) мотиваційні, виникають, коли у людей різні цілі, що призводить до спотворення сприйняття інформації;
- 4) установки, коли людина має негативні установки по підношенню до співбесідника, то інформація сприймається не об'єктивно;
- 5) моральні та етичні- несумісність моральних позицій, принципів та поглядів;
- 6) негативні емоції чи погане фізичне почуття.

Якщо проаналізувати вище зазначені види психологічних бар'єрів спілкування беручи до уваги саме підлітковий вік, то можна виділити таку закономірність, яка показує важливість зовнішнього вигляду та хорошого настрою для ефективного спілкування. В той час, як в дорослому віці для людини важливим стає схожий погляд на життя та інтелект опонента.

Звісно, непорозуміння в спілкуванні виникають на всіх етапах онтогенезу людини, але в підлітковому віці вони найактуальніші, бо сам процес спілкування виходить на перше місце серед основних видів діяльності.

Висновки. Спілкування підлітків є складною соціально-психологічною системою, що складається з двох основних підсистем: спілкування з дорослими, головним чином з батьками і педагогом, і спілкування з однолітками.

Психологічні бар'єри спілкування в підлітковому віці розглядаються з двох позицій, як конфлікт між індивідуально-психологічними особливостями дитини та певними зовнішніми обставинами. У складеній ситуації підлітку властиво показувати весь спектр емоційних реакцій та почуттів, які частіше мають негативний аспект: сором, агресія, апатія, фрустрація, відчай.

Проблемою підлітка є недостатні знання, як правильно зрозуміти та відреагувати на проблемну ситуація, що виникла в процесі спілкування. Тому, вся відповідальність про надання цих знань та навичок перекладається на дорослого, який повинен делікатно донести дитині всі нюанси «дорослого» спілкування, допомогти подолати труднощі в спілкуванні.

ОСОБИСТІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЖЕРТВ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Залозна Г.В.

Магістр 2 року навчання за спеціальністю «Психологія»
Запорізького національного університету

Малина О.Г.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук
доцент кафедри психології ЗНУ

Провідна роль в психічному розвитку підлітка належить встановленню системи взаємовідносин у соціальному середовищі, на що, у свою чергу, суттєво впливають суперечливі тенденції соціального розвитку суспільства. Підліток, що не готовий орієнтуватися в нових умовах, часто стає жертвою. Все більше підлітків шукають вихід з різних кризових ситуацій самостійно, відчувають себе беззахисними, уразливими, тобто, фактично, потенційно віктимними. Процесу віктимізації сприяє пропаганда насильства, престижність швидкого збагачення та легкого життя, відсутність відповідальності батьків, що створює небезпечне середовище для виховання підлітків.

Саме під час проявів булінгу у шкільному середовищі спостерігаються наслідки віктимізації у підлітків у вигляді таких психологічних проблем як низька успішність та зацікавленість у навчанні, проблеми зі здоров'ям, високий рівень тривожності, депресія, схильність до суїцидальної поведінки. Для таких дітей школа стає місцем постійних випробувань.

Актуальність дослідження. Система взаємовідносин між учасниками освітнього процесу дуже важлива для подальшого розвитку особистості підлітка. Відповідно проблема булінгу вимагає особливої уваги тому, що саме ситуація в школі, де підліток проводить значну частину часу та вчиться соціальним взаємовідносинам, багато в чому детермінує становлення його особистості та формує властивості його особистості. Але про проблеми булінгу довгий час не говорили, замовчували. Навіть не існувало наукового терміну для дискримінації та переслідувань.

Наслідки такого явища як булінг зумовлюють тривалий вплив на особистість. У підлітковому віці особистість засвоює основні патерни поведінки і, якщо підліток стає жертвою булінгу, то існує імовірність що цей патерн він буде наслідувати все своє життя.

Наслідки булінгу зберігають тривалий ефект на особистість жертви. Вченими США, наприклад, було доведено, що ті, хто зазнав переслідувань в школі, мають більш високий рівень депресії та низький рівень самооцінки, ніж їх однолітки, схильні до суїциду. Навіть у дослідників зараз застосовують термін «буліцид».

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особистісних характеристик жертв булінгу серед підлітків

Результати теоретичного аналізу проблеми. Проблема віктимогенності індивіда, чинників та умов, завдяки яким людина перетворюється на жертву, вивчали та продовжують вивчати такі вчені як М. Вольфганг, М. Амір, Х. Гентінг, Дж. Пінатель, Г. Елленбергер, Г. Мангейм, К. Міядзава, Дж. Сутул, Дж. Рейнуотер, Н. Баламут, Б. Холіста, Е. Віано, Ю. Антонян, Н. Васильєва, І. Горьковая, С. Ільїна, О. Джужа, Л. Конишева, В. Медведєв, Д. Рівман, А. Ткаченко, Г. Труханов, В. Туляков, В. Устинов та інші.

Деякі вчені стверджують, що активність індивіда як жертви формують зовнішні фактори (ситуації у суспільстві, обставини, соціум), а інші – психічні особливості індивіда (установки, цінності, акцентуації).

Але, як зазначає більшість вчених, як інтрапсихічні, так і інтерпсихічні чинники впливають на спрямованість особистості. Природа формування психології жертви у підлітка

значно складніша, оскільки в її основі знаходиться весь арсенал генетичних, природних, соціальних і психологічних компонентів. В даній роботі сконцентруємося саме на виявленні психологічних механізмів, завдяки яким будь-який підліток може перетворитися в жертву (але не гарантовано перетворюється) або реалізувати власну віктимність, оскільки саме неповнолітні відрізняються вразливістю до формування патернів поведінки жертви. На сьогодні вже виявлено, що віктимні властивості і якості особистості мають складний і системний характер. Складність полягає в залежності від багатьох чинників, а системність – у наявності значної кількості елементів як психологічного, так і соціально-психологічного змісту і зв'язків між ними. Але проблема формування психології жертви серед підлітків не може бути досліджена тільки на підставі розгляду детермінаційних чинників.

До теперішнього часу проблеми генезису віктимної поведінки, системи чинників, що детермінують його виникнення, особливості прояву віктимної поведінки у підлітків саме в психологічному вимірі вивчені недостатньо. Обмеженість структурованості даного феномену пояснюється досить вузьким репертуаром діагностичних методик, які дозволяють виявляти потенційну віктимність підлітка та розробити систему профілактичних заходів, спрямованих на подолання особистісної схильності до віктимності та булінгу.

Висновки. Серед причин, які дослідники виділяють об'єктивні та суб'єктивні чинники. Суб'єктивні чинники, що зумовлені характерологічними особливостями віктимної особистості, тобто певним комплексом особистісних якостей, рівнем своєї сформованості зумовлюють те, в якій мірі підліток буде схильний до віктимізації об'єктивними чинниками. У кризових умовах, які виникають у соціальному середовищі, об'єктивні чинники призведуть до проявів віктимності.

Перспективним напрямком є дослідження внутрішніх суб'єктивних чинників, що призводять до віктимізації підлітка саме у шкільному середовищі, виявлення особистісних детермінант віктимної особистості підлітка, розробка комплексу педагогічних засобів мінімізації впливу чинників віктимізації та формування психологічної стійкості підлітків до булінгу.

АДАПТАЦІЯ МЕТОДІВ КІЛЬКІСНОЇ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИКОНАННЯ НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБ, ЯК ІНСТРУМЕНТУ ДІАГНОСТИКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Князєв В.М.

аспірант Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості
м. Київ, київська область, Україна

Нейропсихологічні методи обстеження були сформовані та апробовані видатним радянським психологом А.Р. Лурія. На фоні відносні інших методів, вони показали високі показники надійності при виявленні зон ураження мозку у клініці. Пізніше лурієвські методи обстеження було адаптовано для роботи із дітьми.

Незважаючи на розвиток методів нейровізуалізації, яке спостерігається протягом останніх десятиліть, використання нейропсихологічного методу оцінки як і раніше є актуальним. Останнє, на сам перед, пов'язано із тим фактом, що наявність навіть значних фізіологічних змін в мозку дитини може практично не фіксуватися на рівні функціонального розвитку дитини, поєднуючись із близьким до оптимального, або ж із оптимальним рівнем розвитку когнітивної та емоційно-вольової сфери. З іншого боку, навіть при відсутності виявлених апаратними методами дефіцитів функціонування мозку, дитина може демонструвати недостатній значні дефіцити

функціонального розвитку. (Philip D. Harvey, 2012)

Об'єкт дослідження: методи нейропсихологічної діагностики

Предмет: особливості кількісної оцінки результатів обстеження у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

Мета: проаналізувати найбільш поширені методи кількісної оцінки результатів нейропсихологічного обстеження, надати опис інтегративного методу кількісної оцінки даних нейропсихологічного обстеження

У своїх роботах А.Р. Лурія підкреслював необхідність при аналізі результатів виконання нейропсихологічних проб спиратися на якісний метод оцінки. Однак ще за його життя необхідність стандартизації методів нейропсихологічного обстеження, призвела до появи перших шкал кількісної оцінки.

Одна з перших стандартизованих шкал баллової оцінки для роботи із дітьми, була запропонована в роботі Л.С. Цветкової (2002). Автор пропонує 4-бальна систему оцінки:

- 0 — практичні правильне виконання всіх тестів без помилок;
- 1 — 25% тестів з помилками і 75% правильно виконаних тестів;
- 2 — 50% тестів ч помилками і 50% правильно виконаних тестів;
- 3 — 100% помилок при виконанні тестів.

На відміну від стандартних психометричних тестів, в даному випадку пропонується проводити оцінювання через виставлення штрафних балів. Така методика оцінювання має як ряд плюсів, так й очевидні мінуси. До плюсів шкали Л.С. Цветкової можна віднести такі взаємопов'язані параметри, як простота і швидкість оцінки результатів тестових проб. Ці параметри безсумнівно важливі для практичного застосування даного методу оцінки. Серед мінусів варто відзначити складності з підрахунком помилок в кожному конкретному тесті, їх первинного, або вторинного характеру, рівня наданої допомоги (Ж.М. Глозман, 2012).

Запропонована А.В. Семенович (2018) 4-бальна шкала включає себе і оцінку рівня наданої допомоги:

0 — виставляється в тих випадках, коли дитина без додаткових роз'яснень виконує запропоновану експериментальну програму

1 — якщо відзначається ряд дрібних похибок, що виправляються самою дитиною практичні без участі експериментатора; по суті 1 - це нижня нормативна межа;

2 — дитина в змозі виконати завдання після декількох спроб, розгорнутих підказок і навідних запитань;

3 — завдання недоступно навіть після докладного багаторазового роз'яснення з боку експериментатора.

Очевидні переваги даної шкали полягає в безпосередньому вказівці фахівцям на необхідність адаптації тестових проб по актуальний рівень розвитку дитини. Останнє є необхідним для аналізу того комплексу умов при якому випробовуваний може виконати завдання, виявлення зони актуального і найближчого розвитку.

Ще одним методом оцінювання, що пропонують поєднувати кількісну і якісну оцінку, є модель оцінювання, розроблена Ж.М. Глозман (1999, 2008, 2012). Специфікою моделі є поєднання двох взаємопов'язаних процедур, кожна з яких може аналізуватися і застосовуватися самостійно:

1. Складання по кожній пробі списку можливих труднощів її виконання, з подальшою кваліфікацією особливостей діяльності обстежуваного з опорою на даний список.

2. Балова оцінка результатів проб по 6-бальною шкалою.

Такий підхід дозволяє об'єктивувати рівень розвитку ВПФ кожної конкретної дитини як констеляції +/- симптомів, виявити типовий нейропсихологічний патерн для досліджуваної групи, провести якісний аналіз з співвіднесенням виявлених симптомів до того, чи іншого функціонального блоку мозку, диференціювати первинні і вторинні труднощі

виконання тестових завдань, ступеня їх виразності у порівнянні із нормою, враховується також можливість і умови корекції помилок.

Все це робить метод оцінки запропонований Ж.М. Глозман одним з найбільш розроблених і зручних для практичного використання. Однак і тут є присутнім ряд мінусів. Автору так і не вдалося в повній мірі піти від варіативності бальних шкал для окремих проб (наприклад, при оцінці результатів в пробі на умовні реакції вибору, пропонується 4-бальна шкала оцінки, в пробі на динамічний праксис - 6-бальна), в деяких пробах пропонуються спеціальні шкали для оцінки окремих параметрів при їх виконанні. Крім цього для різних проб значення того, чи іншого балу може варіюватися. Все це ускладнює процес застосування методики в процесі діалогічного взаємодії із дитиною.

У результаті аналізу існуючих методів кількісної оцінки, що використовуються при обробці результатів нейропсихологічного обстеження у дитячому віці, було сформовано інтегративний метод оцінки. Такий метод дозволяє проводити кількісну оцінку безпосередньо в процесі обстеження дитини.

Пропонована в рамках даної роботи методика оцінки особливостей діяльності дитини є інтегративною і передбачає:

1. Якісний аналіз з опорою на перелік можливих симптомів
2. Кількісний аналіз з опорою на подвійну шкалу баллової оцінки
3. Співвідношення виявлених дефіцитів з тим, чи іншим нейропсихологічним фактором
4. Угрупування отриманих даних з опорою на модель трьох функціональних блоків А.Р. Лурія
5. Співвіднесення виявлених симптомів з віковими нормативами

Дослідження дає можливість об'єктивувати рівень розвитку дитини, проводячи якісну оцінку його діяльності з опорою на систему умовних позначень:

! — дефіцитарні фактори першої групи, слабкість яких призводить до значного зниження ступеня адаптивності дитини;

— дефіцитарні фактори другої групи, являють собою слабкості не роблять значного впливу на стан дитини на даний момент, однак присутні при цьому в загальній картині розвитку дитини;

+ — сильні сторони в розвитку.

Такий підхід дозволяє підвищити ступінь ефективності при роботі із дітьми, у яких спостерігається нейропсихологічний метасиндром розвитку.

Якісна оцінка доповнюється подвійною шкалою кількісної оцінки (Таблиця 1). В її структурі виділяються Субшкала результатів виконання тестової проби і Субшкала рівня допомоги. Використання субшкал дозволяє точніше визначити ступінь виразності симптому, а також рівень наданої допомоги. Це, в свою чергу, дозволяє не тільки більш точно визначити зону актуального і найближчого розвитку, а й точніше визначити динаміку, яку показав дитина в процесі корекції, при проведенні повторного обстеження.

Подвійна шкала кількісної оцінки результатів виконання тестових проб

Подвійна шкала кількісної оцінки	
Субшкала результатів виконання тестової проби	Субшкала рівня допомоги
0 - безпомилкове виконання 1 - поодинокі помилки 2 - суттєві помилки 3 - завдання є тільки частково 4 - завдання недоступно для виконання	0 - самостійне виконання 1 - самокорекція 2 - стимулююча підтримка з боку фахівця 3 - часткова організація процесу виконання завдання фахівцем 4 - повна організація процесу виконання фахівцем

Отримані дані співвідносяться із окремими нейропсихологічними факторами, які, в свою чергу, співвідносяться із відповідним функціональним блоком мозку. Таке співвіднесення дозволяє урахувати в процесі обстеження часовий та ієрархічний принципи формування ВПФ. Так А.В. Семенович (2018) вказує, що у дітей дошкільного віку недостатній рівень розвитку дрібної моторики пальців пов'язаний, в більшій мірі, зі слабкістю структур першого функціонального блоку мозку, зокрема, з дефіцитністю підкіркових структур, а не з несформованістю, чи ураженням, тим'яних відділів кори, як у дітей віком 8-10 років, чи підлітків.

На заключному етапі аналізу проводиться зіставлення актуального рівня розвитку тих, чи інших психічних процесів з віковою нормою їх розвитку.

Висновки. Спрямованість на діалогічну взаємодію із дитиною, також динамічність проведення та обробки результатів робить методи нейропсихологічної діагностики актуальними для роботи із дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Доповнення класичних методів якісної оцінки кількісними, підвищує точність та надійність нейропсихологічної діагностики, підвищує її цінність при застосуванні на практиці.

ТРЕНІНГ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Кузьмін В.В.

магістрант, Запорізький національний університет

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Характерною ознакою України на сучасному етапі є постійні політичні, соціальні, економічні та психологічні зміни, які потребують обміну думками для прийняття ефективних рішень

Талановиті та обдаровані люди висувають багато продуктивних ідей, які мають бути донесені до суспільства, сприйняті й реалізовані ним. У цьому контексті особливо важливе виявлення особистостей, що відзначаються комунікативною обдарованістю, та створення дієвих програм для їх розвитку.

Особливо важливо виявити таку обдарованість ще у юнацькому віці, щоб вчасно її розвинути.

У переважній більшості досліджень комунікативних здібностей особистості в юнацькому віці наголошується, що цей віковий період характеризується інтенсивним формуванням комунікативних вмінь, світогляду, характеру та самосвідомості. Також можна відзначити, що директивне втручання з боку дорослих в процеси комунікативного самовдосконалення юнаків часто буває неефективним. І навпаки, м'яке корегування комунікативних навичок є психологічно виправданим на завершальному етапі первинної соціалізації.

Правильно організований розвиток комунікативних здібностей особистості у юнацькому віці набуває важливого значення та може стати одним із тих кроків, що у подальшому допоможуть їй реалізуватися у дорослому житті на користь собі й суспільству.

Мета дослідження. Визначити прогностичні та корекційні шляхи роботи психолога щодо формування комунікативних здібностей в юнацькому віці.

Методики та організація дослідження. Експериментальне дослідження психодіагностичної характеристики розвитку комунікативних здібностей особистості юнацького віку проводилося у три етапи:

- 1) підготовчий, на якому використовувалися такі методи, як спостереження та бесіди;
- 2) діагностичний, на якому ми використали наступні методики: «Шкала темпераментів» Л. Терстоуна (в адаптації Хойновського), методику «Оцінка комунікативних і організаторських схильностей – КОС» (В.В. Синявського і Б.О. Федоришина), методику «Оцінка рівня комунікабельності» (В.Ф. Ряховського).;
- 3) інтерпретаційний – обробка та аналіз отриманих результатів.

Проведений аналіз наукової літератури і застосованих методик з даної теми показав, що вирішення проблем спілкування і розвитку комунікативних здібностей у юнаків позитивно впливає на повсякденне життя особистості в цілому. І, навпаки, недостатній розвиток таких здібностей може відчутно позначатися на всіх сферах життєдіяльності особистості.

Зміст і характер спілкування в юнацькому віці визначаються рішенням проблем, пов'язаних зі становленням і реалізацією їх в якості суб'єктів відносин у соціально значущих сферах життєдіяльності. За результатами досліджень саме юнацький вік є найбільш підходящим для розвитку комунікативних та організаторських здібностей.

Результати дослідження. Результати були отримані за допомогою використання методу письмового опитування та діагностики комунікативних і організаторських схильностей, розробленої Б.А. Федорошин, в модифікації В.В. Синявського (КОС-2) і показали, що практично в усіх досліджуваних (25 осіб) комунікативні схильності знаходяться на більш високому рівні розвитку, чим схильності до організації. Тобто досліджувані у більшості випадків є дуже товариськими і контактними людьми, але навряд чи зможуть чітко і продуктивно організувати свою діяльність і тим більше діяльності цілого колективу. Проте у деяких досліджуваних спостерігається низький рівень розвитку і організаторських і комунікативних схильностей. Це може свідчити про те, що ці люди не дуже продуктивні при виконанні індивідуальних завдань.

За двома іншими методиками ми отримали такі результати: 31% - досліджуваних демонструють дуже високі показники з розвитку комунікативних здібностей, 6% - високі, 13% - показники нижче середнього і 50% - низькі показників.

Для того, щоб підвищити рівень комунікації досліджуваних з низькими показниками, ми вирішили застосувати тренінг із формування комунікативних умінь і навичок.

Застосування такого тренінгу дало можливість:

- розширити можливості встановлення контакту в різних ситуаціях спілкування;
- відпрацьовувати навички розуміння себе, інших людей, а також взаємин між людьми;

- опанувати навички ефективного слухання;
- активізувати процес самопізнання та самоактуалізації;
- розширити діапазон творчих здібностей.

Для реалізації завдань тренінгу ми використовували такі вправи, як «Знайомство», «Дискусія», «Техніка активного слухання» тощо.

Висновки. Розвиток комунікативних навичок у юнацькому віці є одним з основних чинників становлення юнаків та дівчат як особистостей, як професіоналів.

Комунікативна активність необхідна для того, щоб вони могли проявляти себе творчо, вдосконалюватися, бути компетентними, саморозкриватися, досягати своїх життєвих цілей. Крім того, розвиток комунікативних здібностей сприяє організації громадської діяльності юнаків, збагачує їх новими зв'язками і відносинами.

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ САМОСТІЙНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ В ПРОЦЕСІ ПЛАНУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ

Лісянська Н.

магістрант кафедри психології,

Запорізький національний університет

Наук. керівник - д. психол.н., професор Н.Ф. Шевченко

Актуальність дослідження з теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Професійний вибір являє собою життєвий вибір, який визначає подальший шлях учня старших класів. На цей вибір впливає безліч чинників: родина, громадські настанови, уявлення про свої здібності тощо. У цій ситуації, для здійснення повноцінного вибору, підліток змушений постійно перебувати в процесі постановки і вирішення життєвих завдань, чому також сприяють процеси світового масштабу. Здійснення самостійного професійного вибору в таких умовах стає складним завданням, і саме ця необхідність самостійного професійного вибору, наявності усвідомлених внутрішніх критеріїв оцінки, дій з урахуванням власних психологічних особливостей повинна вийти на перший план профорієнтаційної роботи.

Психологічні аспекти проблеми розвитку самостійності на різних вікових етапах, зокрема в підлітковому віці, висвітлювались в працях З. Гуріної, О. Кононко, В. Кузьменко, К. Кузнєцова, О. Кульчицької, В. Моляки, В. Семиченко, І. Якиманської та інших. Водночас, специфіка розвитку самостійності підлітків в контексті планування професійних перспектив, є недостатньо дослідженою.

Мета: представити результати емпіричного вивчення рівня самостійності старшокласників в процесі планування професійних перспектив.

Методика і організація дослідження. Дослідження прояву самостійності в плануванні професійних перспектив здійснювалося на базі загальних закладів середньої освіти: Степівського ЗЗСО I-III ступенів, Михайлівського ЗЗСО I-III ступенів. Дослідницьку вибірку склали 87 підлітків, учнів старшої школи у віці 16-17 років. В дослідженні використано методику вивчення статусів професійної ідентичності (авт. А. Азбель, А. Грецов).

Результати дослідження. Аналіз наукової літератури дозволяє розглядати самостійність як якість особистості, що характеризується: здатністю управляти подіями свого життя (активність життєвої позиції); умінням планувати, реалізовувати і коригувати систему поставлених перед собою життєвих, в тому числі і професійних, цілей; усвідомленістю (Б. Ананьєв, А. Ковальов, І. Кон, В. Кузьменко, К. Платонов, С. Рубінштейн). Такі психологічні новоутворення, як інтегрована ідентичність і саморегуляція (самостійність) можна

розглядати як ключові для підліткового віку.

Згідно з отриманими даними, для значної кількості старшокласників характерно невизначеність професійної ідентичності (67,82% показників – вище середнього рівня; 11,49% – високий рівень вияву статусу; 8,05% – середній рівень вияву). Невизначений стан професійної ідентичності характерний для оптантів, які не мають міцних професійних цілей і планів, не намагаються їх сформулювати, вибудувати варіанти свого професійного розвитку. Такий статус може характеризувати й підлітків, які звикли жити поточними бажаннями, недостатньо усвідомлюють важливість вибору майбутньої професії. Показники в діапазоні низького та нижче середнього рівня отримали 6,90% та 5,75% досліджуваних відповідно.

Сформований статус професійної ідентичності виявлено в невеликій кількості підлітків (5,75% показників – вище середнього рівня; 5,75% – високий рівень вияву статусу; 12,64% – середній рівень вияву статусу). Оптанти зі сформованою професійною ідентичністю характеризуються тим, що вони готові зробити усвідомлений вибір подальшого професійного розвитку, в них присутня впевненість у правильності прийнятого рішення про власне професійне майбутнє. Цим статусом володіють юнаки і дівчата, які пройшли через «кризу вибору» і самостійно сформували систему знань про себе і свої професійні цінності, цілі і життєві переконання. Показники в діапазоні низького та нижче середнього рівня отримали 10,34% та 65,51% досліджуваних відповідно.

Мораторій (криза вибору) найбільше характеризує статус ідентичності старшокласників. Показники в межах високого рівня виявлено в 31,03% досліджуваних; вище середнього рівня – 28,74%; середній ступінь вияву – в 32,18% досліджуваних. Такий стан характерний для людини, що досліджує альтернативні варіанти професійного розвитку і активно намагається вийти з цього стану, прийнявши осмислене рішення щодо свого майбутнього. Ці юнаки та дівчата розмірковують про можливі варіанти професійного розвитку, приміряють на себе різні професійні ролі, прагнуть якомога більше дізнатися про різні спеціальності та шляхи їх отримання. В 5,75% респондентів зафіксовано низький рівень вияву статусу, а в 9,20% ступінь вияву нижчий за середній.

Для нашого дослідження особливо важливими виявилися показники за шкалою «Нав'язана професійна ідентичність», оскільки саме ця шкала характеризує *рівень самостійності старшокласників у процесі планування професійних перспектив*. Згідно з отриманими даними, нав'язана професійна ідентичність характерна для значної частки старшокласників. Так, показники 33,33% досліджуваних сягають високого рівня вияву статусу; 29,89% – вищого за середнього; 21,84% – середнього рівня вияву. Цей стан характерний для людини, яка вибрала свій професійний шлях, але зробила це не шляхом самостійних роздумів, а прислухавшись до думки авторитетів (батьків, друзів тощо). На якийсь час це зазвичай забезпечує комфортний стан, дозволяючи уникнути переживань з приводу власного майбутнього, але, водночас, обрана таким шляхом професія може не відповідати інтересам і здібностям самої людини. В подальшому це може призвести до розчарування в зробленому виборі. Показники в діапазоні низького та нижче середнього рівня отримали 5,75% та 9,20% досліджуваних відповідно.

Висновки. Результати дослідження засвідчили, що більшість досліджуваних старшокласників знаходиться в процесі осмислення і вирішення проблеми вибору професії, водночас уявлення про професійне майбутнє нав'язані ззовні і не є результатом самостійного вибору.

ОСОБИСТІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПІДЛІТКІВ, ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ

Малина О.Г.

к.психол н., доцент кафедри психології
Запорізького національного університету

Актуальність дослідження. У більшості країн число осіб з цукровим діабетом різко збільшується. Темпи зростання кількості хворих на цукровий діабет викликають обґрунтоване занепокоєння громадськості та міжнародних медичних організацій, причому соціальні програми навіть розвинутих країн не встигають за збільшенням кількості хворих. За збереження нинішніх темпів зростання до 20 % дорослих можуть бути хворими на діабет, досягаючи 50 % у людей зрілого та похилого віку. На основі епідеміологічного аналізу вважають, що кожні 15 років число хворих на цукровий діабет буде подвоюватися. У Європейському регіоні від цього захворювання страждають приблизно 22,5 млрд дорослих. В Україні зареєстровано близько 1 млн хворих на цукровий діабет, серед яких 4 тис. дітей.

Дані досліджень підтверджують, що в людей, які страждають від цукрового діабету, часто зустрічається низка психологічних проблем і психічних розладів. Такі порушення не тільки викликають страждання, але також впливають на лікування самого цукрового діабету. Неабияким є психосоціальне значення цукрового діабету та його лікування для окремої людини й для суспільства в цілому.

Результати теоретичного дослідження. Цукровий діабет характеризується порушенням усіх видів обміну і, у першу чергу, вуглеводного внаслідок абсолютної чи відносної недостатності інсуліну. Це найчастіше ендокринне захворювання, що зустрічається у підлітків. На дитячий вік припадає від 0,5 до 8 % від загальної кількості захворілих людей. Пік захворюваності — 3–4 і 6–8 років, а також у підлітків 11–14 років. Виникненню захворювання сприяють інфекційні хвороби, психотравмуючі обставини, травми голови. Доведено, що емоційний стрес через посилену симпатико-адренергічну стимуляцію може призвести до підвищення рівня цукру в крові. У здорових людей нормоглікемія незабаром відновлюється, при діабеті цього не трапляється. На думку В. Luban-Plozza et al. (1994), існують психофізіологічні зв'язки, що виявляються збільшенням викиду катехоламінів під час психічного й фізичного навантаження і гальмуванням вивільнення інсуліну з бета-клітин підшлункової залози, що може так змінити обмін вуглеводів, як це відбувається при діабеті. До розвитку клінічних ознак діабету спостерігаються астеноневротичні, невротичні, афективно-шокові та депресивні реакції. Імовірно, у багатьох випадках вони є механізмом, що запускає порушення обміну.

Хронічне захворювання може негативно вплинути на всю життєву стратегію хворого. Часто хворий підліток організує все життя навколо свого страждання, переживає почуття незахищеності й емоційної занедбаності. Хворі з діабетом мають сильне бажання турботи про себе й активне прагнення до залежності від інших. Вони вразливі до відмови у задоволенні цих бажань. Психічні чинники суттєво впливають на перебіг хвороби і терапію. Внутрішня картина хвороби у дітей, що страждають на діабет, спотворюється негативним емоційним відношенням до захворювання та його лікування. Вона характеризується змінами структури самооцінки, що призводять до формування “комплексу відмінності” від здорових дітей. Внутрішня картина хвороби визначається тяжкістю перебігу захворювання і подіями під час його розвитку, батьківськими настановами щодо хвороби. Як перебільшення переживань у зв'язку з хворобою, так і ігнорування хвороби зі зневагою лікування ускладнюють адаптацію дитини, заважають активному усвідомленому контролю за рівнем цукру в крові.

Нервово-психічні розлади при цукровому діабеті різноманітні. У хворих, що страждають на діабет, спостерігаються зміни настрою з перевагою депресії, мовчазність, апатія, поміркованість, підозрілість, нестриманість, недостатня мотивація вчинків і конфлікти з оточуючими. Відзначаються загальмованість, зниження розумових здібностей. Діти відстають в інтелектуальному розвитку, гірше здорових навчаються. У деяких хворих можливі галюцинації. При різкому зменшенні вмісту цукру в крові може виникати неадекватна поведінка, що завершується порушенням свідомості та комою. Майже в усіх хворих спостерігається астеничний стан різної вираженості: стомлюваність, зниження працездатності, ослаблення уваги, головні болі після навантажень, схильність до гіперемії, дисомнія та ін. Виразність астенії залежить від ступеня тяжкості діабету, підсилюючись при його декомпенсації. У 17 % дітей прояви астенії стійкі, стомлення в них спричинюється найменшим напруженням, супроводжується головними болями, сонливістю, загальмованістю, явною дратівливою слабкістю або гіперестезичною слізливістю.

Більш ніж у 50 % дітей відзначаються страхи темряви, висоти, відкритого простору, нещасних випадків з батьками чи самими хворими, ускладнень головного захворювання, коми, смерті, госпіталізації, школи тощо. Особистісні реакції з переважними порушеннями поведінки у вигляді психопатоподібних станів збудливого чи істероїдного типу констатують ще приблизно у 10 % хворих. У багатьох хворих посилені характерологічні реакції: протесту, відмови, компенсації. У 30 % ці реакції — патохарактерологічні, а у значної частини з них виявляється тенденція до патохарактерологічного розвитку особистості.

Висновки. Подальші напрямки дослідження означеної проблеми мають бути перспективними у вивчення емоційних станів підлітків хворих на цукровий діабет та корекції психоемоційних станів, спрямованої на формування позитивних тенденцій у побудові життєвих планів; зняття почуття неповноцінності, вирішення особистісних психологічних проблем підлітків, хворих на цукровий діабет.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОЇ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ ДО МАТЕРІ ТА САМООЦІНКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Манжос В.О.

магістр 2 курсу факультету СПП
Запорізький національний університет,

Железнякова Ю.В.

Наук. кер.: к. психол. н., доцент кафедри психології

Актуальність дослідження. Радикальні соціально-економічні зміни в Україні, необхідність розвитку зумовлюють актуальність знань про психологічні особливості поведінки дітей дошкільного віку. В умовах глобалізації сучасного освітнього простору питання емоційної прив'язаності до матері постає найбільш гостро. Робота опирається на дослідження теорії прив'язаності Д. Боулбі, Г. Ньюфелда, М. Ейнсворт, М. Василенко.

Мета дослідження. Проаналізувати емоційну прив'язаність до матері як чинник формування самооцінки дитини.

Методика та організація дослідження. У процесі дослідження були застосовані наступні методики «Проективна методика Н. Каплан для визначення особливостей емоційної прив'язаності дитини до матері»; «Адаптована методика дослідження міжособистісних відносин Р. Жилія»; методика «Сходінки» В. Г. Щур; тест «Два будиночки». Дослідження проводилось на базі дошкільного навчального закладу. У дослідженні брали участь вихованці старших груп (n= 50), віком 4-6 років. Дослідження проводилось у три

етапи: на першому етапі нам вдалось розглянути теоретичні проблеми емоційної прив'язаності до матері і особливості формування самооцінки у дітей дошкільного віку. На другому етапі було проведено психологічну діагностику за допомогою методик, ми дослідили взаємозв'язок емоційної прив'язаності до матері та самооцінки дітей дошкільного віку. На третьому етапі дослідження здійснювалася якісна інтерпретація отриманих результатів та їх представлення. На основі отриманих результатів дослідження було розроблено і апробовано програму з розвитку самооцінки у дітей дошкільного віку. Далі відбулось визначення ефективності апробованої програми та формулювання висновків, оформлення роботи.

Результати дослідження. У результаті проведення дослідження, було отримано наступні результати. За проективною методикою Н. Каплан було визначено особливості емоційної прив'язаності до матері. В результаті проведення діагностики, було виявлено 4 типи емоційної прив'язаності.

1. Надійний тип (В). – 20% (10 осіб): переважає високонадійна прив'язаність до матері. Діти емоційно реагують на відсутність матері, проте займають активну позицію пошуку відновлення прив'язаності, проектуючи успішне завершення розлуки з матір'ю.

2. Тривожно-уникаючий тип (А) – 28% (14 осіб) у них переважає ненадійна прив'язаність до матері. У таких дітей переважає недовіра до матері, агресивне ставлення. Наявна прив'язаність до інших членів родини.

3. Тривожно-амбівалентний тип (С) – 24% (12 осіб). Їм характерна ненадійна прив'язаність до матері, недовіра і хвилювання про те, що коли буде потреба – матері не буде поряд. Домінує прив'язаність до батька чи бабусі.

4. Дезорганізований тип прив'язаності (О) – 28% (14 осіб). Діти не довіряють матері, мама не завжди може допомогти. Також, виявлено прив'язаність до матері та відсутність прив'язаності до інших членів сім'ї.

Під час обробки даних за методикою Рене Жиля, було розкрито особливості сфери міжособистісних відносин дітей дошкільного віку. Діти дошкільного віку на перше місце, в характеристиці особистісного ставлення до оточуючих, обирають ставлення до матері (12%). Другу сходинку займає ставлення до батьків загалом (10%), на третьому місці – ставлення до батька та ставлення до братів і сестер (7%). При цьому шкала «дитина-батько», відчувається дітьми менш взаємно, ніж «дитина-матір». Діти мають більш тісні сімейні зв'язки з матерями, бабусями, дідусями та іншими людьми, що свідчить про не правильний розподіл пріоритетів сімейних взаємовідносин. Можемо стверджувати, що діти дошкільного віку мають низький сформований рівень міжособистісних взаємовідносин. За шкалами «допитливість», «товариськість» та «соціальна адекватність поведінки» діти мають вищі показники (5% та 4% відповідно), ніж за шкалою «прагнення до усамітнення» (2%). Діти мають високий рівень допитливості, прагнуть до незалежності та до соціальної взаємодії.

Аналіз отриманих результатів за методикою «Два будиночки», показав, що на запитання «В якому будиночку ти б хотів жити?», всі діти відповіли, що в червоному будиночку, тому можна говорити про цілісне позитивне ставлення до себе та оточуючих. Отримані результати свідчать про хороший рівень згуртованості колективу, кількість виборів дошкільників коливається від 2 до 4 виборів. Кожна дитина зробила 3-4 вибори. Можна зробити висновок, що серед дітей в колективі склалась позитивна атмосфера.

За допомогою методики тест «Сходинки» В.Г. Шур було виявлено особливості самооцінки старших дошкільників. У 8% батьківська оцінка особистісних якостей учасників відповідає високому рівню, для 36% опитуваних – середньому, а 56% дітей вважають, що батьки низько оцінюють їх життєві успіхи. Можна констатувати наявність незадоволеної потреби в позитивному батьківському ставленні, що ускладнює формування адекватної самооцінки. Також було виявлено, що, на думку 75% дітей, вихователі високо оцінюють їх

особистісні якості, на думку 21% дітей така оцінка відповідає середньому рівню, 4% опитуваних – низькому. Тобто, можливості більшості дошкільників вихователі оцінюють значно вище, ніж їхні батьки. Такі умови ускладнюють становлення самооцінки дошкільників.

Висновки. Отже, аналіз результатів дослідження дозволяє констатувати, що існує пряма залежність між особливостями прояву самооцінки (самостійний вибір ролей в іграх, ініціатива до певної діяльності, критика інших дітей, реакція на критику по відношенню до себе, конфліктність) у дітей старшого дошкільного віку і типом прив'язаності до матері. Для розвитку адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку була запропонована та апробована програма з розвитку самооцінки.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Михалюк Н.Б.

магістр спеціальності «Психологія»,
Запорізький національний університет

Мосол Н.О.

науковий керівник: к.психол.н., доцент

Актуальність. Дошкільнята з недоліками мовного розвитку становлять найчисленнішу групу дітей з порушеннями розвитку, їх розвиток потребує кваліфікованого психологічного супроводу. Під загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) ми розуміємо мовну патологію, при якій відзначається стійке відставання всіх компонентів мовної системи: фонетики, лексики, граматики (Р.Є. Левіна, Т.Б. Філічева, Г.В. Чіркїна). Психологічний супровід дітей дошкільного закладу вирішує наступні завдання: профілактика та корекція негативних проявів у поведінці, корекція труднощів у розвитку пізнавальної сфери, формування довільності, саморегуляції поведінки, самооцінки, розвитку мовлення та збагачення словникового запасу, підвищення рівня психологічної культури батьків щодо особливостей психічного розвитку дітей шостого року життя тощо.

Мета дослідження – визначити зміст та специфіку психологічного супроводу дітей з ЗНМ в умовах дошкільного закладу, зокрема особливості роботи з батьками.

Супровід дітей старшого дошкільного віку здійснюється протягом року. На початку навчального року практичним психологом здійснюється обстеження рівня психічного розвитку дошкільників за методикою експрес-діагностики М.П. М'ясоїда (за активної участі вихователів) та анкетування батьків. Виходячи з результатів діагностики, проводиться подальша корекційна чи розвивальна робота з дошкільниками, обов'язково надаються рекомендації усім учасникам освітньо-виховного процесу щодо актуальних питань розвитку кожної дитини.

Корекційна робота здійснюється тільки на підставі діагностики, навіть якщо у дитини є медичний діагноз. У свою чергу будь-який вид діяльності практичного психолога з дитиною здійснюється тільки за згодою батьків чи осіб, які їх замінюють. Корекційно-розвивальну програму практичний психолог розробляє індивідуально, виходячи з потреб дитини.

У лютому-березні здійснюється визначення рівня готовності дітей за методиками Керна-Йєрасика (проводиться поглиблена діагностика дошкільників, які показали низький результат за вищезазначеною методикою).

Головною метою психодіагностики є надання необхідної психолого-педагогічної допомоги дитині в подоланні труднощів індивідуального розвитку відповідно до вікових

норм.

З метою вивчення рівня логопедичних знань батьків дітей із порушеннями мовлення було проведено опитування батьків. Дослідження було проведене на базі КДНЗ № 6 в логопедичній групі «Незабудка», учасниками стали 13 осіб.

Результати анкетування батьків дітей дають підстави стверджувати, що 23% батьків мають низький рівень сформованості логопедичних знань. Ці батьки нерідко безвідповідально ставляться до виховання, мають низький рівень педагогічних знань. У 69% батьків виявлено середній рівень сформованості логопедичних знань. Вони позитивно реагують на співпрацю з логопедом та вихователем у процесі корекції мовлення своїх дітей. Однак ці батьки не систематично контролюють корекційний процес. У 8% батьків виявлено високий рівень логопедичних знань, при цьому батьки працюють над підвищенням власної компетенції.

Результати анкетування дозволяють стверджувати, що більшість батьків (92%) мають недостатній рівень логопедичних знань. Дошкільники зростають у різних соціальних і психологічних сімейних умовах. Наявний у більшості випадків брак спілкування з дорослими, відсутність мовленнєвої роботи в родині і використання не завжди коректних методів виховання впливає на мовленнєвий розвиток дітей. У багатьох випадках сімейні умови життя і виховання дошкільників виступають причиною несвоєчасного виявлення й виправлення мовленнєвих недоліків, що засвідчує необхідність проведення роботи для підвищення логопедичних знань з батьками дітей експериментальної групи.

З метою визначення ефективності розробленої методики підвищення рівня логопедичних знань батьків, що виховують дітей з порушеннями мовлення, було проведено повторне анкетування батьків експериментальної групи. В результаті повторної діагностики було з'ясовано, що у 31% батьків виявлено високий рівень сформованості логопедичних знань (це на 23% вище ніж на початковому етапі); у 54% батьків логопедичні знання на середньому рівні. Доля батьків з низьким рівнем логопедичних знань після впровадження авторської програми роботи зменшилася до 8% (порівняно з 23% на початку роботи). Результати анкетування представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка рівня логопедичних знань батьків дітей із порушеннями мовлення

Рівень знань	Перший зріз (%)	Другий зріз (%)
Високий рівень	8	31
Середній рівень	69	54
Низький рівень	23	15

Висновки. У процесі впровадження авторської програми підвищення логопедичних знань були використані такі форми роботи з батьками: тренінги, відвідування батьками логопедичних занять, консультативна робота, семінари-практикуми з використанням наочних засобів та роздаткового матеріалу, індивідуальні бесіди, ігротека тощо.

Ефективність такої роботи підтвердилася не лише підвищенням рівня логопедичних знань батьків, їхнім позитивним налаштуванням на спільну роботу з логопедом у процесі виховання і розвитку дітей, зростанням зацікавленості і активності включенням в корекційно-розвиваючий процес, а й результативністю корекції компонентів мовленнєвої системи у дітей.

ВПЛИВ СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ НА РІВЕНЬ ШКІЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Панченко Ю.О.

магістр

Запорізький національний університет

Дитина проводить велику частину свого життя у школі. У колі вчителів та однолітків формується не лише світогляд дитини, а також її самооцінка, що має великий вплив на формування її особистості. Вчитель виконує організуючу та виховну функції, а отже макроклімат колективу багато в чому залежить від його поведінки та стилю спілкування. У нашій роботі ми досліджуємо вплив стилю педагогічного спілкування на рівень тривожності учнів молодших класів. Дане дослідження є актуальним, адже рівень тривожності впливає не лише на аспект успішності учнів молодших класів, а і на їх стан здоров'я. Не дивлячись на чисельні праці на тему педагогічного стилю комунікації, це питання залишається відкритим, адже в школах можна виявити багато випадків застосування неефективного стилю спілкування.

Вперше поняття тривоги було започатковано З. Фрейдом, який диференціював два види страху. Конкретний страх та невизначений, ірраціональний, який має суто внутрішній. Дана диференціація є актуальною на сьогоднішній день. Вважається, що, страх-це реакція на конкретну загрозу, а тривожність-на щось абстрактне та уявне.

С. К'єркегор. трактує тривогу як безпредметний, невизначений страх тугу, а страх розуміється як конкретний, емпіричний. Є думка, що людина відчуває страх, коли є загроза її життю, а тривогу-коли рід загрозою її особистість. Тривога може набувати хронічного характеру, у цьому випадку, вона негативно впливає на фізіологічні та психологічні аспекти людини.

Люди будують відносини за допомогою комунікативного процесу, отже його важливість не можна взяти до уваги при вивченні проблематики тривожності. **Спілкування** - це процес взаємодії між особами ході якого вони обмінюються інформацією за допомогою вербальних та невербальних засобів спілкування. **Стиль педагогічного спілкування** - це система способів і прийомів, які використовує вчитель під час взаємодії з учнями, їхніми батьками, колегами по роботі. Серед стилів педагогічного спілкування виділяють:

1. Авторитарний: даному стилю властивий наказовий тон, будь-який прояв учнівської активності без контролю вчителя, розглядається, як порушення поведінки.
2. Демократичний: даному стилю властива орієнтація на особистість, всі питання обговорюються та вирішуються з учнями, враховуючи їхні побажання та потреби.

Під час здійснення дослідження, щодо найсприятливішого стилю спілкування, нами було зроблено наступні висновки:

Авторитарний стиль спілкування призводить до підвищеного рівня тривожності, через те, що думка учнів не береться до уваги, а отже виникає фонові тривога, адже учні бояться зробити помилку, або поставити питання. Варто зазначити, що авторитарний стиль допомагає підтримувати добру дисципліну у колективі, проте учні поводять себе таким чином не через власне усвідомлення, а через страх бути покараними.

Демократичний стиль спілкування мотивує учнів до самовираження, та сприяє їхньому особистісному розвитку. Вони усвідомлюють, що мають певні права, а отже краще дотримуються своїх обов'язків. Маючи довіру до вчителя, учні легше вирішують конфлікти, і в результаті, рівень стресу стає нижчим.

У висновку варто зазначити, що стилі педагогічного спілкування мають прямий

взаємозв'язок з рівнем тривожності учнів молодших класів. Авторитарний стиль може призвести до розвитку хронічної тривожності, яка тягне за собою багато негативних фізичних та ментальних наслідків, а також сприяє формуванню низької самооцінки. Демократичний стиль спілкування позитивно спливає на особистісний рівень розвитку учнів, проте вчителю потрібно пам'ятати про те, що він повинен зберігати за собою авторитетну позицію, завдяки якій він здатний регулювати навчальний процес.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Парнюк Ю.Л.

магістр кафедри психології
Запорізького національного університету

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми обумовлена тим, що в умовах радикальних змін, що охоплюють всі аспекти життя суспільства, поряд з позитивними перетвореннями, стимулюючими вдосконалення багатьох сфер діяльності людини, посилюється і ряд негативних тенденцій: соціально-економічна нестабільність, безробіття, падіння рівня життя багатьох людей, соціальна та психологічна дезорієнтація і дезадаптація, різке зниження затребуваності загальнолюдських моральних і духовних цінностей, складна кримінальна обстановка, ослаблення діяльності соціальних інститутів.

Мета статті полягає у розгляді соціально-психологічних чинників формування девіантної поведінки підлітків.

Результати теоретичного аналізу проблеми.

Сформована соціокультурна ситуація зумовлює зростання таких несприятливих явищ, як алкоголізм і наркоманія, моральна деградація, омолодження злочинності тощо. При цьому найбільш чутливим до соціальних і психологічних катаклізмів виявляється саме підлітковий вік. Саме в цьому віці спостерігається різке зростання таких поведінкових характеристик, як агресивність, недисциплінованість, конфліктність, невміння володіти собою, в яких нерідко криються витоки підліткових правопорушень та злочинності.

Проблеми девіантної поведінки підлітків зумовлені своєрідністю сучасного етапу розвитку всього українського суспільства і характеризуються кардинальними змінами у всіх сферах людської діяльності. Динамізм соціальних процесів, виникнення і зміна кризових ситуацій, загострення протиріч і конфліктів - все це визначає інтерес науки і практики до питань соціальних відхилень і девіантної поведінки. Особливе значення при цьому приділяється дослідженню негативних відхилень у поведінці підлітків.

Такі тривожні тенденції диктують нагальну необхідність перегляду і вдосконалення соціально-профілактичної діяльності держави і суспільства, всіх соціальних інститутів. Все більше актуалізуються питання виявлення особливостей формування девіантної поведінки підлітків, пошуку ефективних шляхів його соціально-педагогічної профілактики і корекції, розробки цілісної системи виховно-профілактичної діяльності.

Впродовж останніх десятиріч значного розповсюдження набули такі девіації як бродяжництво, алкоголізм, проституція, наркоманія, правопорушення серед учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ. Соціальне середовище є багатофакторним утворенням, і його багатофакторність характеризується високою соціальною значимістю для особистості підлітка, оскільки спрямована на формування у

нього життєвих позицій.

Саме у підлітковому віці, коли ще не сформувалася система ціннісних орієнтацій, підвищується значення навколишнього соціального середовища. Істотна роль у розвитку підлітка належить його вихованню, соціальним контактам, родинним відносинам. Позитивні духовні зв'язки між поколіннями багато в чому виявилися розірваними, що позначилося на формуванні соціалізації. Досить велика кількість сімей має досвід виховання без участі батька або матері, що не забезпечує повноцінного особистісного розвитку. Якщо у батьків є відхилення в нормативній поведінці, то це несприятливо позначається і на формуванні поведінки дітей. Поведінка батьків обумовлює виражені порушення виховних функцій сім'ї, що спотворює процес ранньої соціалізації особистості: формування мотиваційної сфери, самооцінки, системи відносин з людьми, функцій соціального контролю.

Питання виявлення, профілактики та корекції девіантної поведінки в різних його аспектах, знаходять відображення в фундаментальних працях таких класиків вітчизняної педагогічної думки, як П. П. Блонського, Л. С. Виготського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського і інших. Значний внесок в розробку наукових основ вирішення даної проблеми внесли Б.Г.Ананьєв, В.Г.Бочарова, Б.З.Вульф, О.В.Змановська, В.Т.Лисовський, А. В. Мудрик, М.І.Рожков, В.Д.Семенов, Л.С.Славіна, В.О.Сластенин, Д.І.Фельдштейн та інші.

Висновки. Проблема девіантної поведінки неповнолітніх досліджуються зарубіжними і вітчизняними вченими, проте проблема корекції девіантної поведінки серед учнів професійно-технічних училищ поки що не була предметом спеціальних психолого-педагогічних досліджень. Водночас статистичні дані свідчать про зростання девіацій серед цієї категорії учнівської молоді, яка відзначається певною специфікою. Саме серед учнів професійно-технічних училищ дуже багато вихідців з неблагополучних родин; переважна більшість з них мали серйозні проблеми з навчанням і поведінкою ще в загальноосвітній школі; у них відсутній досвід моральної поведінки; частина підлітків не може адаптуватися до умов навчання в професійно-технічному училищі і проживання поза родиною. Все це, безперечно, актуалізує проблему профілактики девіантної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ, ЩО ВИХОВУЮТЬСЯ В УМОВАХ «ЗБІДНІЛОГО ПРОЖИВАННЯ»

Поталова С.В.

аспірантка факультету соціальної педагогіки і психології ЗНУ

Шевченко Н.Ф.

науковий керівник: д. психол.н., професор

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. На сьогодні в Україні близько 107 тисяч дітей виховуються в закладах опіки та догляду. Найбільшу групу – близько 93% від загальної кількості складають так звані соціальні сироти – діти, котрі мають біологічних батьків, але внаслідок низки причин (позбавлення батьківських прав, через несприятливі житлово-комунальні умови, матеріальну скруту, ув'язнення або важку хворобу) вони не можуть опікуватись власними дітьми. У результаті, діти опиняються у так званому «середовищі збіднілого проживання» (Дж. Боулбі). Особливо гостро «закриті умови» проживання відчують на собі підлітки, оскільки їх особистісні

потреби у самовираженні, самостійності, почутті дорослості не задовольняються, і це призводить до низки деструктивних психологічних новоутворень, які суттєво відрізняють їх від однолітків, що виховуються люблячими батьками у здоровому родинному середовищі. Отже, вивчення психологічних особливостей підлітків, що залишились без батьківської опіки в умовах «збіднілого середовища» є актуальною суспільно-гуманітарною проблемою.

Вагомий науковий внесок у вивчення психології підлітків, що залишились без батьківської опіки, зробили Я. Гошовський, Л. Дайниченко, Й. Лангмейер, М. Марусинець, З. Матейчик, В. Мухіна, О. Смук, О. Чистяк. Висвітлюючи різні аспекти окресленої проблеми, науковці однак в одному: «збідніле середовище проживання» або, як часто зазначається, «життя в умовах депривації» вкрай негативним чином впливає на становлення особистості підлітка.

Мета дослідження полягає у теоретичному визначенні психологічних особливостей підлітків, що виховуються в умовах «збіднілого проживання».

Результати теоретичного аналізу проблеми. Загальновизнаним є той факт, що повноцінне становлення особистості можливе лише в родинному середовищі, яке поетапно модифікує, розвиває психіку дитину, «провокує» появу вищих психічних функцій (Л. Виготський). Лише в родині, як зазначав Г. Костюк, здійснюється так званий «саморух» дитини. Потрапляючи в ситуацію позародинного виховання, в умови «збіднілого проживання» (це, як правило, інституційні заклади догляду та опіки) дитина неминуче починає відчувати «тиск» деприваційних факторів. Особливо гостро незадоволення базових потреб у любові та визнанні внаслідок браку або повної відсутності емоційних, сенсорних, когнітивних і соціальних стимулів, зумовлених розлукою із близькою людиною відчувають підлітки (О. Чистяк). Я. Гошовський, Л. Дайниченко зазначають, що «силове поле» «збіднілого середовища», з регламентацією, тотальним контролем, браком емоційної близькості зі значущими дорослими, неможливістю здійснювати повноцінну комунікацію, обирати референтну групу для спілкування, дозвілля відповідно до природних задатків – усе це безперечно призводить до появи певного психологічного типу «депривованого підлітка», що має низку психологічних особливостей. М. Марусинець, О. Смук зауважують, що поведінка таких дітей супроводжується дратівливістю, гнівом і агресією, вони часто конфліктують через недорозвинутість комунікативних навичок. Якщо і налагоджують комунікацію, то, як правило, на взаємовигідних умовах, без урахування особистісних симпатій та приязні. Водночас, такі діти прагнуть любові і визнання, але, зрозуміло, часто не отримують бажаного і знов вступають у відкриту конфронтацію або, навпаки, капітулюють і самоізолюються. Стають замкненими, часто депресивними, схильними до девіацій. Емоційне тло поведінки таких дітей найчастіше має забарвлення виснажливої перманентної тривоги із частими фрустраційними піками. Усе це призводить до слабкості вольових зусиль, схильності до спонтанного формування почуття провини. Такі підлітки переживають глибоке травмуюче почуття знехтуваності і самотності, мають астеничні прояви млявості, втоми, іпохондрії, у них з'являється фобії і страхи. Як наслідок – знижується просоціальна активність, цілеспрямованість, формується неадекватна самооцінка, невпевненість, блокується розвиток самостійності і самоконтролю. Усвідомлення власної некомпетентності і непотрібності запускає наступний каскад афективних реакцій, зокрема може з'явитися аутоагресія, що проявляється у самокартанні, зневажливому ставленні до власного «Я» (М. Марусинець, О. Смук).

В. Мухіна підкреслює, що однією із психологічних характеристик вихованців, що знаходяться під опікою в умовах «збіднілого проживання» є феномен «Ми», зумовлений домінуванням групової ідентичності над індивідуальною. Внаслідок цього у цих дітей відбувається викривлення самосвідомості, саморефлексія є нерозвинутою і це, безперечно, перешкоджає усвідомленню власного психічного «Я», його унікальності. Формується

спотворене ставлення до себе. Акіологічна система спрощується, а її дисфункції неминуче збіднюють семантику ціннісного наповнення самосвідомості. Зовнішній світ сприймається як абсолютно байдужий або навіть ворожий. За таких умов підлітки досить часто втрачають будь-який інтерес і до навчання, і до суспільно корисної діяльності (В.Мухіна).

Висновки. Психологічні особливості підлітків, що виховуються в умовах «збідненого проживання», мають низку деструктивних проявів. Поведінка таких дітей відрізняється амбівалентними проявами від конфронтації до капітуляції; емоційна сфера характеризується виснажливою перманентною тривогою, апатичними розладами і депресією; цілеспрямованість і самостійність несформовані; підлітки мають викривлену самосвідомість. Такі діти потребують психолого-педагогічної, корекційно-реабілітаційної допомоги.

ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА САМООЦІНКУ ДИТИНИ, МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ріпа О.В.

магістр 2 курсу навчання

Запорізький національний університет

Актуальність дослідження: Проблема становлення адекватної самооцінки є однією з головної тем психології. Адекватна самооцінка дозволяє людині робити вибір виходячи перш за все саме від власної думки та волевиявлення, не залежно від того що бажають від людини оточуючі. Така людина не піддається впливу суспільства, та має власну сформовану думку, яку він може висловити або продемонструвати певним вчинком. Дитина з адекватною самооцінкою в майбутньому буде мати більш гнучкий та адаптивний тип відносин з суспільством, та окремими особами. Такі люди цінують свій та чужий час, працю, приймають можливість не співпадіння інтересів та цілей у житті, вміють адекватно сприймати поразки та втрати, розуміючи що немає людей які не помиляються.

Головним виховним інститутом дитини, як майбутнього дорослого, зараз, як і раніше, вважалась саме сім'я. Бо саме тут у дитини закладається базова основа яка буде з нею усе життя. Як фундамент будинку є основою що тримає весь каркас, так і дитинство є основою людини на якій будуть будуватися інші етапи становлення особистості та психологічні моделі поведінки. Тому сім'я є і середовищем життя, і його вчителем. Дитина має відкриту свідомість і без оцінки сприймає все що кажуть батьки як істину, та абсолютну правду, тому важливо розуміти що в очах дитини ти є Бог, гурӯ та вчитель одночасно. Тому найголовнішою та найвідповідальнішою частиною життя людини саме у психологічному сенсі є саме дитинство. Одна з цілей сучасної психології, на мою думку, це донести до батьків їх незамінну важливу роль у становленні адекватної самооцінки, а в майбутньому здорової психологічно та реалізованої людини.

Мета дослідження: Виявити взаємозалежність стилю сімейного виховання на самооцінку дитини. Як саме впливає кожен зі стилів виховання на самооцінку дитини молодшого шкільного віку (7-9 років). Та за допомогою виявлення дати певні рекомендації батькам для корекції виховання дитини саму у бік адекватної самооцінки.

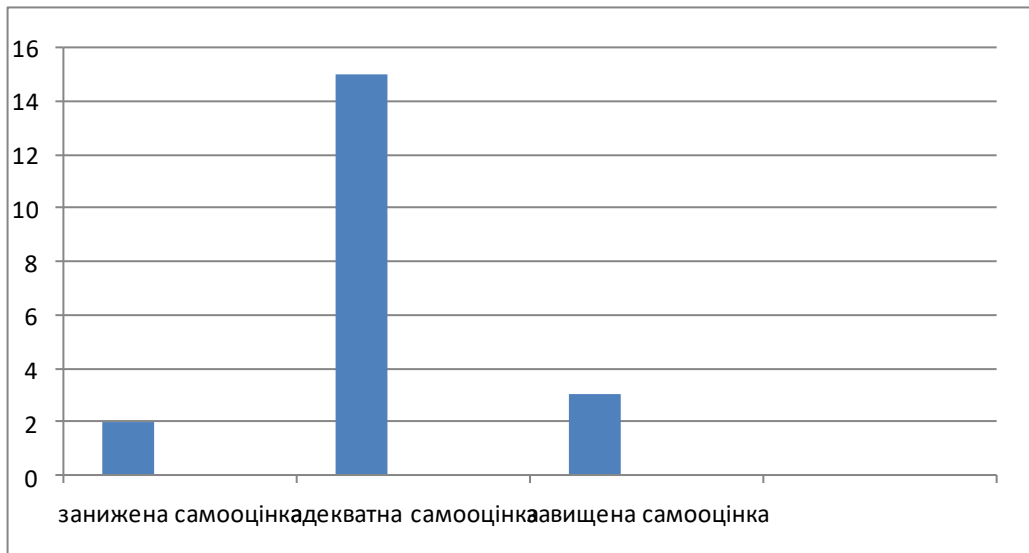
Методика дослідження:

1. Теоретичне: вивчення психологічно-педагогічної проблеми.
2. Емпіричне: анкетування та тестування батьків та дітей.
3. Обробка отриманих даних.

Під час емпіричних досліджень використовувала наступні психодіагностичні методи:

- Метод тест «Драбинка» (В.Г.Щур)
- Тест « Стратегії сімейного виховання» (С.Степанов)
- Метод «Намалюй себе» (А.М.Прихожан)

Для дослідження теми було взято 20 дітей віком від 8 до 10 років, та їх батьків. Після проведення тестування було зроблено статистичних аналіз результатів який я продемонструвала на діаграмі. Ці результати демонструють взаємозв'язок стилю виховання на самооцінку дитини. А також можуть бути основою рекомендацій для перегляду кожного з батьків саме їх стилю виховання, та розуміння їх наслідків.

Було виявлено що більшість дітей мають адекватну самооцінку, діти з заниженою та завищеною самооцінкою мають меншість.

Під час дослідження було виявлено що більшість батьків використовують саме авторитетний стиль виховання, а в меншості виявився ліберальний та авторитарний стиль виховання.

Після тестування дітей та батьків був виявлений взаємозв'язок дітей з заниженою самооцінкою та авторитарним стилем виховання, а також занижений та завищений рівень самооцінки та ліберальний стиль виховання.

Висновки: Отриманні під час тестування дані ще раз акцентують та підтверджують важливість активної та усвідомленої участі батьків у становленні самооцінки дитини. Та на основі цих досліджень можна робити певні рекомендації для корекції, стилю виховання яка допоможе дитині мати адекватну самооцінку. А в майбутньому ця дитина яка матиме адекватну самооцінку, матиме можливість реалізації у суспільстві, матиме внутрішню волю на яку опирається вміння відстоювати власні границі, та свої цінності, не впадаючи в залежні відносини чи що є найстрашнішим в залежності, бо людина з заниженою самооцінкою навіть не прагне до кращого автоматично погоджуючись на мінімальне, а людина з завищеною самооцінкою буде страждати на перфекціонізм, та матиме проблеми у стосунках з іншими людьми, та постійним незадоволенням. Це список далеко не усіх труднощів у людей з неадекватною самооцінкою але він дає можливість зрозуміти важливість виховання здорової як фізично так і психологічно дитини.

ФЕНОМЕН ІНТЕРНЕТ-АДИКЦІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Сасовська О.В.

аспірантка кафедри вікової та педагогічної психології,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному суспільстві відбулися кардинальні зміни, пов'язані з поширенням Інтернет-мережі у різні сфери діяльності людини. Пошук інформації через інтернет, знайомство з новими людьми, партнерами в професійній взаємодії, придбання товарів («віртуальний шопінг») займає вагомую частину життя особистості. Інформаційна мережа Інтернет є засобом отримання нової інформації та сферою діяльності, яка надає можливості для самовираження, самоствердження та самоідентичності підлітків та дорослих, які не можуть бути реалізовані в реальній дійсності. Сьогодні практично кожна людина зареєстрована в тій чи іншій соціальній мережі (Instagram, Viber, Facebook тощо). Значна доступність соціальних мереж несе ризики для їх користувачів, серед яких частіше за все називають можливість надмірного «пірнання» у віртуальне спілкування, розриву реальних соціальних зв'язків та формування адикції.). Особливо великий ризик потрапити до залежності від соціальних мереж мають підлітки, адже сучасний стиль навчання у школі безпосередньо пов'язаний із тривалим перебуванням в Інтернеті-мережі, а насиченість та інтенсивність навчальної діяльності обмежує можливості школяра в підтримці широких соціальних контактів в реальності. Саме проблема інтернет-адикції у підлітковому віці знаходиться на першому місці, з чіткою та окресленою тенденцією до стрімкого зростання.

Метою нашого дослідження полягає у визначенні психологічних засад і особливостей інтернет-адикції підлітків. Здійснити теоретичний аналіз основних концептуальних підходів до вивчення досліджуваної проблеми у сучасних наукових психологічних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблеми залежності від Інтернету як поведінкової адикції широко висвітлено здебільшого у зарубіжній літературі у працях таких науковців як М. Шоттон, Д. Грінфілд, Дж. Грохот, К. Янг та інші Серед вітчизняних науковців, що присвятили свої дослідження проблемі Інтернет-адикції, можна назвати А. Войскунського, Л. Кулікова, Н. Чудову, А. Асмолова, Н.А. Цветкову тощо. Чимало представників психологічної науки звертаються до генезису інтернет-залежності та розкриття вікових особливостей психічного й особистісного розвитку особистості підлітків, які найбільше підлягають її впливу (Л. Бутузова, Я. Гошовський, Н. Гребенюк, О. Камінська, І. Кон, Н. Максимова, Є. Петрова).

Результати теоретичного дослідження. З метою розкриття змісту поняття інтернет-адикції ми звернулися до ресурсів наукової літератури. У Психіатричному енциклопедичному словнику поняттям «залежність» визначається « як стан людини або її поведінка, коли вона знаходиться у підкоренні іншої людини або ситуації». При цьому, крім залежності від психоактивних речовин, вказано на існування також залежності від певних ідей, особистостей, від азарту, від віросповідань тощо. Залежність буває «фізіологічною, якщо сам організм має потребу в даній речовині для нормального функціонування, або психологічною, якщо ця потреба має афективну природу».

У вітчизняній літературі поняття «залежність», «адикція», «адиктивна поведінка» розглядаються здебільшого як тотожні. Термін «адикт» походить від латинського *addicere* - «благоволити», «сприяти». Адикція у сучасній науковій літературі визначається як пристрасть до певного роду діяльності, яка включає безконтрольне прагнення практикувати вид діяльності для досягнення бажаного психічного ефекту. В рамках проблеми Інтернет-адикції терміни «залежність від Інтернету», «надзмірне застосування Інтернету» також

наповнюються однаковим змістом.

Дослідження показують, що найбільш вразливими, в силу своїх психологічних особливостей є підлітки. У підлітковому віці на перший план виходить потреба в спілкуванні з однолітками, причому в сучасних підлітків з'явилися та стрімко набирають популярності нові форми соціальної комунікації один із одним – соціальні мережі (Instagram, Viber, Facebook тощо), що є ще однією передумовою розвитку даного досліджуваного феномена.

У даному віці ймовірність формування інтернет-залежності зростає у зв'язку з актуалізацією потреби в автономії свого особистого простору, що зумовлено специфікою перехідного періоду (кризи підліткового віку). Відомо, що становлення особистості підлітка супроводжується звільнення від батьківського контролю, що є необхідною рисою процесу дорослішання. Проте, прагнення до автономії нерідко реалізується підлітками в девіантних формах. Саме в цьому віці зростає ризик формування різних адикцій (в тому числі комп'ютерної, інтернет-адикції), причому даний ризик помітно підвищується на тлі складних відносин підлітка з батьками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, Інтернет-адикція є психологічним феноменом, який полягає у тому, що у підлітка виникає нав'язливе бажання постійно перебувати у мережі. Інтернет-адикція супроводжується порушенням структури особистості підлітка, порушенням зв'язків із соціальним світом, унеможлиблює формування системи життєвих цінностей, мотивів, цілей підлітка, що призводить до дезадаптації особистості підлітка. Неконтрольоване використання Інтернету несе в собі негативні наслідки на фізичне та психічне здоров'я підлітка. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні психологічних особливостей інтернет-адикції особистості, які є характерними для підлітків з різними формами деривацій, а також розробку програм корекції інтернет-залежності в підлітковому віці.

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ З АДИКТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Трофимчук В. В.

аспірант кафедри психології

Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

Актуальність дослідження. В умовах трансформацій сучасного суспільства проблема агресивності підлітків все частіше стає предметом досліджень учених, оскільки агресивність у структурі особистості є передумовою формування не лише конструктивних, але й деструктивних форм поведінки, які несуть у собі антисоціальний характер, підтверджений випадками підліткової злочинності, насилля тощо.

Аналіз наукових досліджень демонструє достатню кількість праць науковців, які присвятили свій час проблемі агресивності особистості. У результаті було виокремлено різні наукові підходи до розуміння сутності цього феномена, а саме: етологічний підхід (К. Лоренц, З. Фрейд та ін.); соціологічний підхід (Г. Андреева, А. Бандура та ін.); діяльнісний підхід (А. Берковиц, Н. Міллер та ін.); поведінковий підхід (Т. Румянцева, В. Франкл та ін.); мотиваційний підхід (Ф. Бассін, Є. Гладкова та ін.); аксіологічний підхід (А. Адлер, Р. Берон та ін.); особистісний підхід (О. Волянська, Є. Ільїн та ін.).

Цінними також є дослідження вчених (Г. Абрамова, Н. Афанасьєва, Т. Вакуліч, Л. Долинська, О. Змановська, І. Кулагіна, В. Мухіна, В. Слободяник та ін.), що вивчали аспекти підліткового віку, підлітків з адиктивною поведінкою.

Дослідження вищеназваних фахівців дозволили визначити агресивність підлітків з адиктивною поведінкою як інтегровану сукупність якостей особистості підліткового віку, яка

проявляється у деструктивних діях під впливом будь-яких речовин, що змінюють психічний стан. До структури агресивності підлітків з адиктивною поведінкою нами віднесено: когнітивний, мотиваційний, афективний, поведінковий компоненти. Проте, відкритим залишається питання дослідження рівня агресивності підлітків з адиктивною поведінкою на сучасному етапі.

Мета дослідження полягає в аналізі результатів емпіричного дослідження рівнів агресивності підлітків з адиктивною поведінкою.

Методика та організація дослідження. Рівень агресивності підлітків з адиктивною поведінкою вивчався за складовими та показниками, що змістовно відповідають компонентам досліджуваного феномена.

Рівень обізнаності, розуміння, знань про об'єкт адикції вивчався за когнітивною складовою, що містить такий показник: уявлення про вплив об'єкта адикції. За мотиваційною складовою вивчалася система мотивів, що впливає на спрямованість особистості. До цієї складової належать такі показники: потяг до зміни психічного стану, прагнення зашкодити. Сукупність емоційних переживань, ставлень підлітка до себе та інших досліджувалася за допомогою афективної складової, що включає такі показники: ставлення до себе, емоційна стійкість. За поведінковою складовою вивчався комплекс вчинків, які демонструють адиктивну поведінку. Серед показників поведінкової складової визначено: вживання психоактивних речовин, демонстрація асоціальних вчинків.

Представлені складові та показники дозволили підібрати комплекс валідних і надійних психодіагностичних методик, які слугують основою для виявлення кількісних, якісних властивостей досліджуваного феномена. Для дослідження рівнів агресивності підлітків з адиктивною поведінкою (високий, середній, низький) застосовано наступні діагностичні методики: тест «Психотропні речовини», шкала пошуку вражень (М. Цукерман), методика «Діагностика ворожості (шкала Кука – Медлей)», методика «Самооцінка особистості», методика «Шкала емоційної стабільності – нестабільності (нейротизму)» Г.Айзенка, анкета «Чи схильний ти до вживання наркотиків?», анкета з виявлення учнів із девіантною поведінкою у класі.

Результати дослідження. Експериментальне дослідження проводилося на базі загальноосвітніх шкіл міста Рівного та комунального закладу «Рівненський обласний центр психічного здоров'я населення», в якому взяли участь 154 підлітка віком від 12 до 14 років.

Аналіз отриманих даних показав, що майже половина підлітків (46,1%) мають середній рівень когнітивної складової агресивності, третина респондентів (37%) – низький рівень, незначна кількість досліджуваних (16,9%) має високий рівень. Щодо мотиваційної складової агресивності підлітків, то середній рівень притаманний майже половині досліджуваних (44,8%), низького та високого рівня – третина (29,2% та 26% відповідно). Стосовно афективної складової агресивності було виявлено, що лише десята частина досліджуваних (14,3%) мають високий рівень, майже половина респондентів (43,5%) – середній рівень, решта підлітків (42,2%) мають низький рівень. Майже половина досліджуваних (43,5%) мають середній та високий рівень поведінкової складової агресивності, у десятої частини (13%) – високий рівень.

Отримані результати дослідження також дозволили розподілити підлітків з адиктивною поведінкою на три групи відповідно рівня їх агресивності. Переважна більшість підлітків мають середній (46,1 % від загальної кількості досліджуваних) і високий (40,3 %) рівні агресивності підлітків з адиктивною поведінкою. І лише 13,6 % респондентів належать до групи з низьким рівнем агресивності підлітків з адиктивною поведінкою.

Висновки. Отже, констатувальний етап експерименту дозволив виявити рівні агресивності підлітків з адиктивною поведінкою та особливості їх складових, що слугує основою для подальшої роботи. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці

програми профілактики та корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНФОРМІЗМУ-НОНКОНФОРМІЗМУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Федорук А.В.

студентка Криворізького факультету Запорізького національного університету

Актуальність. На зорі епохи інтернету, ЗМІ, політтехнологій, посилюється інтерес до соціально-психологічних механізмів, які впливають на суспільство і допомагають керувати процесами, що відбуваються в середині нього. Одним з таких механізмів є конформізм-нонконформізм, з яким найчастіше доводиться зустрічатися в юнацтві, саме в цей період молода людина проходить етап соціальної адаптації, самоствердження та оптимізації емоційно-вольової сфери і досить часто зазнає суспільного впливу, вираженого спробами оточуючих змінити її установки, переконання, сприйняття або поведінку. І з огляду на те, що сучасному суспільству притаманна думка, що рушійною силою перетворень, носієм нових знань і технологій, надією нашого майбутнього, є молодь, то актуальним на сьогодні лишається дослідження процесу формування конформізму-нонконформізму саме в юнацькому віці.

Аналіз літератури показав, що вивченню психологічних особливостей розвитку особистості юнацького віку присвячено чимало праць як вітчизняних так і зарубіжних дослідників та науковців. Наукові нароби вчених сфокусовано на розвитку та становленню особистості

Мета дослідження даного питання полягає у теоретичному обґрунтуванні й емпіричному вивченні психологічних особливостей формування конформізму-нонконформізму та визначенні взаємозалежності рівня конформності від рівня самооцінки в юнацькому віці.

Попри те, що сучасна психологічна наука ґрунтовно інтегрує дослідження питань щодо конформізму-нонконформізму у юнацькому віці, проблема визначення впливу рівня розвитку самооцінки на формування конформної поведінки юнаків залишається ще недостатньо вивченою, адже останні два десятиліття ознаменувалися демократичними перетвореннями й соціальними потрясіннями, що призвело до змін у системі традиційного виховання в суспільстві та викликало необхідність виробляти нові психологічні, педагогічні концептуальні позиції та методичку роботи з молодим поколінням. Дослідження може мати інтерес для науковців і практиків у сфері вікової і педагогічної психології.

Підводячи підсумки, можна зробити висновок, що конформізм є результатом дії безлічі різних факторів, в тому числі соціально-психологічних, в силу чого виявлення причин конформізму в кожному випадку є складна дослідницька задача, як і його прогнозування. Проблема конформізму має високе значення не тільки стосовно до взаємин особистості і відносно невеликої групи, але і в набагато більш широкому соціальному контексті. Конформність як універсальна людська якість:

- несе в собі пристосувальний потенціал, що створює можливість існування людини і що становить особистісний фундамент соціалізації, отже, формування розумної, перетворювальної активності людини;

- базуючись на виборі форми існування, розумного схвалення, лежить в основі толерантності, злагоди, солідарності в суспільстві;

- проявляючись як «незгодні підпорядкування», «несвідоме слідування», становить основу відчуження, негативізму, руйнування особистості і суспільства

Деякі дослідники схильні вбачати в конформізмі позитивний вплив, так як він може проявлятися у формі соціальної взаємодії, може сприяти виявленню цілей, мотивів і смислів кожної зі сторін (індивід-група), спонукати протилежну сторону до активного самовираження, оголити приховані наміри кожної із сторін, маскувати справжні наміри сторони-ініціатора конформізму, активізувати внутрішньогрупові відносини.

Соціальна взаємодія являє собою динаміку соціального суспільства, а соціальні відносини - його статистику. Варіативні компоненти соціальної взаємодії представлені на суб'єктивному (прихованому) і інтерсуб'єктивності (що спостерігається) рівня. Соціальна група є носієм соціальних цінностей, в тому числі певних норм поведінки і служить джерелом примусу, впливу, спрямованого на забезпечення відповідності поведінки членів групи вказаним нормам. Конформізм в структурі соціальної взаємодії виявляється у формі внутрішньогрупової взаємодії. При дослідженні конформізму в соціальній взаємодії науковці звертають увагу на реальну розстановку сил при впливі групи. І часто конформізм трактується під виглядом виправданих стратегій, які пояснюють обрану стратегію зовнішньою обумовленістю, виправдовують обрану стратегію конформізму своїми індивідуальними особливостями, декларують ідеологічні причини прийняття конформістської стратегії.

Формування структури особистості є складним процесом, який залежить від впливу біологічних і соціальних чинників. Формування конформізму в структурі особистості відбувається в кожного індивіда по-різному. Рівень конформності може залежати від темпераменту індивіда та особливостей його характеру. Також, в залежності від соціального середовища в якому формуються його особистісні якості, необхідні для повноцінного функціонування і взаємодії із соціумом, конформність може проявлятися як адаптивна і захисна функція особистості. Вона виявляється у гнучкості поведінки і реакції індивіда на вплив ззовні.

ОСОБЛИВОСТІ НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХОМОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Федорченко Е.

магістрант кафедри психології,
Запорізький національний університет

Малина О.Г.

наук.керівник – канд.психологічних наук,
доцент кафедри психології

Актуальність теми обумовлюється щорічним збільшенням народжуваності дітей, які мають затримку психомовленневого розвитку, і потребують ефективних форм і методів корекційної роботи з ними. Саме тому виникає гостра потреба у пошуку індивідуальних засобів і методів корекції розвитку психічної діяльності цієї категорії дітей особливо у дошкільному віці - сенситивному для ефективного психокорекційного супроводу. В умовах карантину, соціальної депривації та ізоляції діти із затримкою психомовленневого розвитку втратили можливість відвідувати спеціалізовані центри, в яких проводиться нейропсихологічна корекція. Тому виникає потреба в навчанні спеціалістом батьків самотіно проводити корекційну роботу в домашніх умовах.

Затримка психомовленневого розвитку - це не самостійне захворювання, а наслідок відхилень у розвитку центральної нервової системи, яке проявляє себе порушенням темпів психічного розвитку дитини (його пам'яті, уваги, мовлення, мислення, емоційно-вольової

сфери). Всі ці психічні функції відстають у своєму розвитку від загальноприйнятих норм, характерних для даного віку.

ЗПМР характеризується нерівномірним формуванням процесів пізнавальної діяльності, обумовлене недорозвиненням мови і мислення, а також присутністю розладів в емоційно-вольовій сфері. Таким чином, ЗПМР проявляється як в емоційно-вольовій незрілості, так і в інтелектуальній недостатності.

Нейропсихологічна корекція, як комплекс спеціальних тілесно-орієнтованих психотерапевтичних і нейропсихологічних методик, спрямовані на корекцію різних порушень в розвитку дитини з метою відновлення у неї нормальної роботи мозкових механізмів психічної діяльності. Методи нейропсихологічної корекції базуються на вченнях О. Лурії, Л. Виготського, а також розробках сучасних нейропсихологів, а саме Т. Ахутіної, Ж. Глозман, Ю. Мікадзе, В. Лубовського, Н. Корсакової, А. Семенович, Г. Новікової, Л. Цветкової та ін.

Мета методу нейропсихологічної корекції полягає у безперервній немедикаментозній активації підкіркових і стовбурових структур головного мозку, стабілізації міжпівкульної взаємодії, формуванні оптимального функціонального статусу коркових структур головного мозку.

Представлене дослідження, таким чином, спрямоване на розробку програми ефективної нейропсихологічної корекції впр дітей дошкільного віку із затримкою психомовленнєвого розвитку, що може самостійно проводитись батьками в умовах карантинних обмежень. Для реалізації даної мети необхідна реалізація наступних завдань, а саме:

1) проведення діагностики з метою визначаєти рівень сформованості психічних функцій дитини, зокрема, де саме «випадають» ті чи інші складові,

2) визначення наскільки готові, відповідно до вікових норм, виконувати свої функції області мозку, і як це впливає на якість життя дитини.

3) відповідно до отриманих результатів, розробка програми нейропсихологічної корекції, що включає в себе обов'язкові три етапи: психомоторну корекцію, розвиток когнітивної сфери та розвиток комунікації. Створена нейрокорекційна програма має бути спрямована на стимулювання розвитку певних структур мозку, а також формування скоординованої роботи структур мозку.

4) Навчання та просвіта батьків, що під керівництвом спеціаліста, отримують змогу систематично проводити нейрокорекційну роботу з дитиною в домашніх умовах та сформувати навички психокорекційного впливу на розвиток дитини та мотивування її до спілкування; специфічні знання для прийняття особливостей власної особливої дитини, розуміння її потреб та особливості сприйняття світу дитиною з затримкою психомовленнєвого розвитку.

В програмі використані сучасні методи і напрями корекції дитячої нейропсихології у різних комбінаціях.

1 Розвиток і корекція пізнавальних функцій – напрямок нейрокорекції, розроблений Н. Пилаєвою, Т. Ахутіною, Л. Цветковою (1985-2003);

2. Корекційно розвиваючі програми Н. Семаго і М. Семаго (2000);

3. Корекція функцій відповідно до концепції трьох блоків мозку О. Лурії (методика «Замінюючий онтогенез», яку розробила А.Семенович (2003), що передбачає: відновлення «контакту зі своїм тілом», активізацію психіки; розвиток невербального спілкування);

4 . Розвиток мнестичних функцій (розробки Е. Сімерніцької, Ю. Мікадзе, Н. Корсакової).

Кожне нейропсихологічне корекційне заняття з дитиною включає в себе когнітивні вправи (завдання та ігри, спрямовані на розвиток вищих психічних функцій дитини) і рухові

(сенсомоторна корекція), а також тілесно-орієнтованої терапії і елементи дихальної гімнастики. Нейропсихологічна корекція передбачає виконання дітьми серії рухових і дихальних вправ, які поступово ускладнюються, призводять до активації підкоркових структур головного мозку, зняттю локальних м'язових затискачів, сприяють регуляції тону, вирішенню проблеми синкінезії, розвитку рівноваги, розвитку сприйняття цілісності тіла і стабілізації стато-кінетичного балансу.

За результатами дослідження виявлено, що показники психомовленневого розвитку дітей дошкільного віку, які в умовах карантину та ізоляції, займалися за індивідуальною нейрокорекційною програмою в домашніх умовах під керівництвом спеціаліста загалом вищі, ніж у тих дітей, що відвідували заняття лише з нейропсихологом. Діти покращили відчуття свого тіла та простору, розвинути зорово-моторну координацію, пізнати образ свого фізичного "я", покращити концентрацію уваги, покращити свій психо-емоційний та інтелектуальний стан. Перевагою нейрокорекційної програми в домашніх умовах є те, що батьки можуть планувати заняття впродовж всього дня, враховуючи режим дня дитини. Через рухливі та ігрові вправи з батьками діти з затримкою психомовленневого навчилися 1) формувати зорово-моторну координацію (око-рука, здатність точно направляти рухи); 2) вирішили питання правильної взаємодії рук і ніг, відчуття тіла і простора навколо нього; 3) покращили розвиток слухової та зорової уваги; 4) навчилися послідовно виконувати дії, розбиваючи їх на чергу завдань. Отримані результати підтвердили ефективність системного підходу до нейропсихологічного і соціально-психологічного супроводу розвитку дитини із затримкою психомовленневого розвитку і розроблену програму нейропсихологічної корекції, що використовується батьками у домашніх умовах.

ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Цегельна О.О.

магістр психології Запорізький національний університет

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Злочинність неповнолітніх правопорушників завжди викликає підвищену увагу суспільства. Це цілком обґрунтовано, по-перше, тим, що поширення злочинів та інших правопорушень руйнівню впливає на молодь, яка є резервом соціального, культурного, політичного та економічного розвитку будь-якої держави. По-друге, злочинність неповнолітніх може розглядатись як прогностична для всієї злочинності, бо неповнолітні злочинці – це, в основному, резерв дорослої злочинності. Тому не випадково попередження злочинів та інших правопорушень серед цієї категорії населення вважається важливим аспектом профілактики загальної злочинності у суспільстві і розглядається в світових масштабах.

Мета дослідження. На основі аналізу літературних джерел виявити та теоретично обґрунтувати етіологію основних факторів, які впливають на формування злочинної поведінки неповнолітніх правопорушників

Результати теоретичного аналізу проблеми. Встановлено, що факторами, які впливають на формування злочинної поведінки неповнолітніх правопорушників, є система соціально-негативних явищ та процесів, які детермінують злочинну поведінку як свій наслідок. Фактори та умови злочинності – це не випадковий механічний набір детермінант злочинності, а система, яка являє собою єдність та цілісність взаємодіючих підсистем та елементів, які розташовані в певній ієрархії та підрядності рівнів. Кожний конкретний злочин викликається не одною ізольованою причиною, а сукупністю факторів, які діяли у різний час

та в різних умовах. Але при усій складності взаємодії цих факторів їх можна певним чином класифікувати, виділити основні, вирішальні.

Висновки. Виявлено, що одними з головних факторів, які впливають на формування злочинної поведінки у неповнолітніх правопорушників є різні прояви сімейного неблагополуччя. Встановлено, що до головних категорій зовнішнього середовища які мають великий вплив на емоційний та вольовий стан підлітка, зокрема створюють злочинну поведінку у неповнолітніх правопорушників, можна віднести – друзі та знайомі з кримінальними намірами або минулим; неформальні, асоціальні групи, компанії; комп'ютерні ігри та соціальні мережі, які породжують почуття агресії, жорстокості та гніву, чим негативно впливають на підлітка та формують злочинну поведінку.

Запропонована нами соціально-психологічна програма складається з тренінгової програми з усунення та профілактики внутрішньоособистісної конфліктності неповнолітніх як первинного чинника злочинної поведінки, що підсилює вплив зовнішнього соціального середовища на підлітка та тренінгу з вирішення конфліктності та неблагополуччя у родині. Метою соціально-психологічної програми є налагодження та створення добрих стосунків у родині неповнолітнього, а також вирішення внутрішнього конфлікту особистості неповнолітнього, що приведе до нового становлення у соціумі.

Мета дослідження. Експериментально перевірити соціально-психологічну програму, на основі виявлених факторів формування злочинної поведінки неповнолітніх, яка зменшує прояви злочинної поведінки неповнолітніх правопорушників.

Методика та організація дослідження. Процедура дослідження проходила у декілька етапів, а саме: збір, аналіз та синтез інформації з наукових літературних джерел; проведення педагогічного експерименту у три етапи (констатувальний – вибірка респондентів, формувальний – виявлення основних факторів за допомогою анкетування, що впливають на формування злочинної поведінки неповнолітніх правопорушників та виявлення психологічного стану та психологічних якостей респондентів (схильність до делінквентності та злочинності) та контрольний етап (порівняння та аналіз результатів запропонованої нами соціально-психологічної програми за допомогою тестування та методів математичної статистики). У даному експерименті приймало участь 30 осіб – учні різних загальноосвітніх навчальних закладів (шкіл) Шевченківського району міста Запоріжжя. Усі респонденти є неповнолітніми правопорушниками, які числяться на обліку у кабінеті ювенальної превенції Шевченківського відділення поліції Дніпровського відділу поліції міста Запоріжжя. Вік учнів складає від 15 до 17 років. Респонденти навчаються у 9, 10, 11 класах загальноосвітніх шкіл.

Результати дослідження. Виявлено головні чинники виникнення злочинної поведінки у неповнолітніх правопорушників, які ми умовно поділили на 2 групи: сімейні чинники (неблагополуччя у сім'ї), що походять від стосунків у родині та зовнішні чинники впливу на особистість, сила впливу яких на підлітка залежить від стану внутрішньоособистісного конфлікту неповнолітнього. Сформовано та апробовано соціально-психологічну програму, що складається з двох психологічних тренінгів.

Висновки. У ході дослідження виявлено 9 похідних факторів, які формують злочинну поведінку у неповнолітніх правопорушників, більшість з яких походять від певної ознаки неблагополучної сім'ї (шість факторів), а 3 з них є наслідками впливу зовнішнього соціального середовища (вплив друзів, відсутність корисного дозвілля та хоббі, замість цього гра у комп'ютерні ігри, алкогольна та психотропна залежність). Встановлено, що все більш активно тренінг як профілактичний та корекційний засіб застосовується відносно окремих категорій неповнолітніх, в першу чергу схильних до різних поведінкових відхилень, зокрема до злочинної поведінки.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Шевченко Н.Ф.

доктор психологічних наук, професор кафедри психології,
Запорізький національний університет

Шипко М.В.

викладач кафедри інженерної педагогіки

Актуальність дослідження з теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Сучасна суспільно-політична та економічна ситуація в Україні наразі є такими, що інтереси національної безпеки, соціального і культурного благополуччя постійно вимагають звернення до проблеми морального відродження особистості. В контексті розвитку сучасної науки вивчення моральної та етичної свідомості особистості набуває особливої актуальності, адже саме вони зумовлюють характер відносин людини, її моральну позицію, вчинки і поведінку в цілому.

У психологічній науці дослідженням етичної свідомості займалися: В.В. Турбан (особливості становлення етичної свідомості в онтогенезі); А.В. Бездухов; (етична свідомість вчителя); Л.М. Антілогова (психологічні механізми розвитку етичної свідомості). Теоретичні аспекти цього феномену висвітлено у дослідженнях Г.О. Балла (аналіз взаємодії добра і зла у соціальній поведінці); Ю.М. Швалба (рефлексивні характеристики свідомості у процесі діяльності цілепокладання); І.С. Булах; Р.В. Павелківа; М.В. Савчина (розвиток моральної свідомості та самосвідомості особистості). Водночас, у наукових працях недостатньо уваги приділяється вивченню етичного розвитку особистості, зокрема, духовних цінностей, в студентському віці.

Мета: представити результати емпіричного вивчення духовних цінностей студентської молоді.

Методика і організація дослідження. Дослідницько-експериментальна робота виконувалася на базі Запорізького національного університету, Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Національної металургійної академії України, Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара, Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро). Вибірку респондентів склали студенти гуманітарних і технічних спеціальностей. Загальна кількість досліджуваних – 280 осіб (віком 17–26 років).

Вивчення духовних цінностей особистості здійснювалося за методикою О.І. Кузнецова; математичні методи обробки експериментальних даних здійснено на базі програм Statistica 6.0 (описова статистика, F-критерій Фішера).

Результати дослідження. Цінності особистості покладаються в основу її етичного розвитку, а сам етичний розвиток може бути представлений як формування відповідальності особистості (В.В. Турбан). Динаміка більшості показників *термінальних духовних цінностей* (доброти, гуманізму, альтруїзму, совісті, справедливості, толерантності, благородства, честі, поваги та моральності) є стрибкоподібною, нелінійною. Цінність добра є вираженою на всіх курсах, її значущість зростає з першого до четвертого курсів, потім – дещо спадає ($F=2,40$, $p<0,05$). Така ж сама тенденція властива цінностям альтруїзму ($F=6,35$, $p<0,00001$) та поваги ($F=7,61$, $p<0,00001$). Динаміка цінності духовності є позитивною за винятком деякого спадання на третьому курсі ($F=3,48$, $p<0,01$). Спадання показників духовних цінностей на третьому курсі навчання також властива стосовно цінності гуманізму ($F=7,57$, $p<0,00001$).

У середині навчання у ЗВО багатьох студентів звертаються до питання про правильність вибору вишу, професії, спеціалізації; у них часто виникає когнітивний конфлікт, пов'язаний з

розбіжністю ще абітурієнтських уявлень і придбаного в процесі навчання більш реального бачення професії. Успішним розв'язанням кризи третього курсу стає більш відповідальне ставлення до професійного навчання, формується спрямованість на особистісний і професійний саморозвиток. Саме цими обставинами пояснюється зростання показників духовних цінностей гуманізму, альтруїзму, співчуття, совісті, справедливості, починаючи з четвертого курсу. Утім, третій курс навчання є періодом кризи професійної ідентичності, що може відбиватись на переоцінці духовних цінностей. Динаміка цінностей великодушності і толерантності є позитивною протягом навчання у вищій школі – достовірно можна стверджувати, що навчання у вищій школі формує більшу терплячість до інших людей, терпиме ставлення до недоліків та відмінностей інших.

За результатами дослідження *інструментальних духовних цінностей* було виявлено стрибкоподібну нелінійну динаміку цінностей ввічливості, чесності, порядності, совісності, відданості, витривалості, обов'язковості, принциповості, щирості, безкорисності. Значущість більшості з цих цінностей істотно знижується на третьому курсі. Найменшу значущість для студентів мають цінності чесності – на другому курсі ($F=14,41$, $p<0,00001$), відданості – на третьому курсі ($F=7,07$, $p<0,00001$) та витривалості ($F=87,38$, $p<0,00001$) – на четвертому курсі. На п'ятому курсі найбільш значущою є цінність совісності ($F=11,25$, $p<0,00001$), найменш значущою – безкорисності ($F=25,16$, $p<0,00001$).

Статистично значущих відмінностей у цінностях поблажливості, скромності, терплячості, поважності встановлено не було. Значущість цінностей чесності, порядності, скромності, совісності, принциповості є надзвичайно високою на початку навчання у виші, утім спадає протягом навчання у ЗВО. Цінності порядності, совісності, обов'язковості, відданості заново набувають значущості наприкінці навчання у вищій школі.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження можна констатувати наявність динаміки духовних цінностей в студентській молоді. Очевидно, по тому, як відбувається включення молодих людей у все більш складні моральні стосунки, на базі стабільної участі у суспільній практиці та виконання різних соціальних ролей, а також у зв'язку з посиленням світоглядних уявлень індивідуальна, свідомість збагачується засвоєнням моральних принципів, які згодом перетворюються у моральні ціннісні орієнтації, духовні цінності. Однак, як свідчать отримані дані, цей процес відбувається повільно, а деякі духовні цінності не мають реального особистісного смислу для молоді людини.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕБІГУ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ У ПІДЛІТКІВ

Щербань Ю.В.

магістр кафедри психології

Запорізького національного університету

Малина О.Г.

науковий керівник к.психол. н.,

доцент кафедри психології ЗНУ

Підлітковий вік надзвичайно важливий і водночас надзвичайно складний у загальному процесі становлення особистості, коли в процесі побудови нового характеру, структури і складу діяльності дитини закладаються основи свідомої поведінки, вимальовується загальна спрямованість у формуванні етичних уявлень і соціальних установок.

Основною особливістю цього віку є різкі, якісні зміни, які зачіпають всі сторони

психічного розвитку і призводять до складних психоемоційних станів, порушень поведінки, загострення акцентуєваних проявів характеру та формування на їх основі психопатологічних особистісних рис. Особливості прояву і протікання підліткового віку визначаються конкретними соціальними умовами життя і розвитку підлітка, його суспільним становищем у світі дорослих.

Актуальність дослідження. В умовах соціальної ізоляції під час карантину в умовах пандемії корона вірусу, соціальна деривація змінює нормальну соціальну ситуацію розвитку і обмежує можливості підлітка для задоволення провідних потреб особистісного та соціального розвитку, загострює нестабільний психоемоційний стан і набуває складних і, часом, негативних форм адаптації і загрозливих тенденцій. Одним з головних ризиків тривалого негативного впливу соціальної депривації у підліткому віці є стан самотності.

Тому **метою** представленого **дослідження** є вивчення психологічних аспектів перебігу соціальної депривації в умовах пандемії коронавірусу у підлітків.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Проблема кризи підліткового віку є складною, тому, розкриваючи її, потрібно виходити із єдності біологічних змін, що настають в організмі підлітка, і змін у соціальних умовах його життя, його взаємин з його ровесниками та дорослими. Зміни, що відбуваються в організмі дитини у перехідний період від дитинства до підліткового віку зумовлюються насамперед статевим дозріванням. Статеве дозрівання позначається на розвитку і функціях всього організму. Тому можливі функціональні порушення у діяльності серцево-судинної системи. Оскільки ендокринна і нервова системи функціонально пов'язані між собою, підлітковий вік характеризується, з одного боку, бурним підйомом енергії, а з іншої – підвищеною чутливістю до патогенних впливів. З цих причин розумова і фізична перевтома, тривале нервове напруження, сильні негативні емоційні переживання (страх, гнів, образа) можуть бути причинами ендокринних порушень (тимчасовим припиненням менструального циклу у дівчаток) і функціональних розладів нервової системи. Вони виявляються у підвищеній роздратованості, збудливості, нестійкості, слабкості гальмівних механізмів, втомлюваності, розсіяності, у розладах сну.

Отже, чинники біологічного і соціального порядку стають внутрішніми механізмами психологічних новоутворень у даному віковому періоді і чудовим ґрунтом для формування негативних психоемоційних станів та формування самотності в умовах карантину.

О.Н. Кузнецов і В.І. Лебедев, досліджуючи фізіологічні та психологічні зміни в ситуаціях соціальної ізоляції, ототожнюють поняття самотність з поняттям ізоляції і сенсорної депривації. Почуття самотності вважалось проявом патологічної реакції, крайньою формою якого є аутизм. Автори вважають, що тривале перебування людини поза суспільством і соціуму може мати значний вплив на психіку людини і може приводити до психічних розладів і відхилень.

Е.Н. Осін і Д.А. Леонтьєв підкреслюють, що самотність може виникати як в ситуації фізичної ізоляції, так і в соціумі при відсутності психологічного контакту з людьми. А.С. Ткаченко і Н.А. Голіков піднімають питання підліткової самотності, найважчим наслідком відчуття якого стають суїциди. М.В. Воробйовим було проведено дослідження з метою виявлення виняткових рис підлітків, які переживають самотність. Було виявлено, що особистісними особливостями підлітків, які переживають стан самотності, є перш за все неадекватна самооцінка, нереалістичний рівень домагань особистості, висока тривожність і переважання стратегії суперництва при виникненні розбіжностей.

Висновки. Аналіз перебігу соціальної депривації дозволив визначити негативні психоемоційні стани підлітків в умовах карантинних обмежень та соціальної ізоляції, що супроводжують почуття самотності, наступні: 1) високий рівень *нервово-психічної напруги* тобто загальної реакції організму при зміні стереотипу діяльності, що проявляється в

дезорганізації поведінки, гальмуванні раніше напрацьованих навичок, неадекватних реакціях на зовнішні роздратування, труднощі в розподілі уваги, звуженні об'єму уваги та пам'яті, імпульсивних діях. 2) *психоемоційна напруженість* - стан, що характеризується надмірною вираженістю емоційних реакцій та призводить до зрушення діяльності, неадекватності її психофізіологічної вартості, що дозволяє кваліфікувати його як межовий функціональний стан, який може призвести до розвитку психоемоційних криз, нервово-психічних психогенних розладів і психосоматичної патології; 3) *фрустраційна напруга* - ефект, що виникає в стані людини, що опинилася під впливом сукупності фрустраційних ситуацій і проявляється інтенсивністю прояву психофізіологічних механізмів адаптації організму до фруструючих умов.

Подальшого науково-практичного дослідження потребує проблема психологічної корекції і профілактики негативного перебігу соціальної деривації та карантинних обмежень у підлітків.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

О.М. Явтушенко

студентка II курсу освітнього рівня магістр
спеціальності 053 Психологія,
Запорізький національний університет

Актуальність дослідження. В сучасному стрімкому мінливому світі, в умовах інтенсивного динамічного різновекторного розвитку суспільства перед освітою постають нові виклики. Реалії нашого життя свідчать про те, що підростаюче покоління має не просто засвоїти певний об'єм знань, відпрацювати набір вмій та навичок в межах предметів, передбачених навчальною програмою. На перший план сьогодні виходить особистість учня як майбутнього активного діяча, що забезпечує суспільний прогрес, збереження і розвиток життя.

Саме особистість та індивідуальність як невід'ємні іпостасі людини з притаманними їй характеристиками є результатом освітнього процесу. При цьому виховання особистості полягає, насамперед, у розвитку системи її потреб і мотивів. Характер мотивації навчання підростаючої особистості є, по суті, показниками якості освіти. Перед школою стоїть завдання по формуванню та розвитку у дитини позитивної мотивації до навчальної діяльності. Для того щоб учень самовіддано включився в навчальну роботу, потрібно, щоб завдання, які ставляться перед ним під час навчально-пізнавальної діяльності, не тільки були зрозумілі, але і внутрішньо прийняті ним. Вони мають стати значущими для учня і знайти, таким чином, відгук та точку опори в його переживаннях. У зв'язку з цим зростає інтерес дослідників до психологічних чинників успішної навчальної діяльності школяра, зокрема до проблеми мотиваційної детермінованості результативності його учіння. Не менш актуальною та досі невирішеною постає проблема змістовного опису мотивації навчально-пізнавальної діяльності різних вікових категорій дітей.

Мета: розкрити основні психологічні особливості мотивації навчально-пізнавальної діяльності сучасних підлітків.

Методика та організація дослідження. Емпіричне дослідження проводилось на базі Криворізького професійного будівельного ліцею. До експериментальної вибірки було залучено учнів I курсу спеціальностей «Кранівник, стропальник», «Кухар, кондитер», «Електрогазозварник, електрослюсар». Середній вік досліджуваних – 15 років. В

дослідженні взяли участь 30 підлітків (9 дівчаток та 21 хлопчик).

У відповідності до мети було підібрано ряд психодіагностичних методик, що дозволяють визначити змістовні характеристики навчальної мотивації респондентів зазначеної вікової категорії: методика «Вивчення шкільної мотивації» М. Лук'янової, Н. Калініна; методика «Закінчи розповідь» М. Матюхіної; анкета «Оцінка рівня шкільної мотивації» Н. Лусканової; опитувальник «Вивчення мотивації навчання та емоційного ставлення до навчання в середніх і старших класах школи» Ч. Спілбергера, А. Андрєєвої; опитувальник «Дослідження спрямованості мотивації вивчення навчального предмета» Т. Дубровицької.

Результати дослідження. В результаті проведення експериментального дослідження було встановлено, що психологічними особливостями навчально-пізнавальної діяльності сучасних підлітків є:

1) переважання навчального, соціального та позиційного мотивів навчальної діяльності, що пов'язано з ведучими потребами підліткового віку в пізнанні, спілкуванні, самоствердженні у референтній групі;

2) чітка диференціація навчальної мотивації за предметами у відповідності до інтересів підлітка, орієнтація на декілька найбільш цікавих предметів та втрата інтересів до інших, що може негативно позначатися на загальному рівні шкільної мотивації;

3) більш високі показники внутрішньої мотивації за предметами гуманітарного циклу, що пов'язано з інтенсивним формуванням світогляду та самопізнанням;

4) тісний зв'язок психоемоційного стану підлітків з показниками їх навчальної мотивації. Зафіксовано значний вплив притаманного підліткам підвищеного рівня психоемоційного напруження на динаміку прояву навчальної мотивації. Зокрема, встановлено, що схильність до переживання дисфоричних емоційних станів (тривожності), негативно позначається на пізнавальній активності здобувачів освіти та призводить до зниження мотивації досягнення.

Висновки. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності підлітків характеризується рядом специфічних властивостей, що якісно відрізняють її від мотивації інших вікових груп здобувачів освіти. Ці властивості мають тісний зв'язок з внутрішньоособистісними перетвореннями, які відбуваються в підлітковому віці, їх ведучими потребами та психологічними новоутвореннями. Емпіричне дослідження навчально-пізнавальної мотивації дозволило пересвідчитись, що для учнів підліткового віку характерна орієнтація на практичну значущість навчальних предметів, орієнтація на гіпотетичну можливість застосування отриманих знань у майбутній професійній діяльності, що призводить до певного зниження загального рівня мотивації навчально-пізнавальної діяльності, до вираженої вибірковості при вивченні передбачених програмою навчальних предметів.

Підлітковий вік виступає важливим етапом соціального розвитку, у межах якого відбувається становлення мотиваційної сфери. Дослідження показало, що цей етап характеризується формуванням нової внутрішньої позиції, виникненням особливих потреб, зокрема намагання подолати у своїй самореалізації межі школи та прилучитися до життя і діяльності дорослих. У підлітків відбувається зниження ролі зовні організованої і збільшення ролі внутрішньо організованої мотивації, яка спирається на власні норми, ідеали, наміри та цілі.

СЕКЦІЯ 3. ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЯ

ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД У РОБОТІ З ТВОРЧИМИ ОСОБИСТОСТЯМИ

Виноградова М. А.

студентка 49П курсу спеціальності 053 Психологія,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Керівник: кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, глибинної корекції та реабілітації І. В. Євтушенко

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Проблема адаптації в соціальному середовищі творчих особистостей останнім часом є досить актуальною через специфіку їх життєвих установок та необхідністю отримання психологічної допомоги. Европатологія, як розділ психології, займається феноменом творчості, до сьогодні розглядає «прокляття художника» виключно з оглядової позиції, тоді як практичні підходи в терапевтичній роботі з креативними суб'єктами рідко враховують особливості етіології творчих імпульсів та структури душі творчої особистості. Очевидна складність в діагностиці психічних порушень творчих особистостей – і, як наслідок, неможливість привести до гармонії порушені аспекти їхнього буття і обумовили необхідність даного дослідження.

Мета дослідження: виявити особливості формування творчої особистості та умови інтеграції художника до соціального середовища.

Результати теоретичного аналізу проблеми. В рамках дослідження вагомим значенням набувають поняття креативності, геніальності, творчого мотиву, а також його перверсивні форми та роль психофізіології (Ч.Ломброзо) та психічних енергій (З. Фрейд) у творчому процесі. Особливою є роль колективного несвідомого у формуванні життєвих цілей та установок, його вплив на поведінкові особливості творчої особистості.

Взаємозв'язок між особистісними конфліктами творчої особистості та соціальними тенденціями досліджувався у пізніх роботах К.Г.Юнга та у працях Т.С.Яценко. «Медіумічний» зв'язок між власним і колективним несвідомим, та його сублімація за допомогою творчого самовираження, стала ключовим пунктом психодіагностики даної категорії. Необхідність відокремлювати «містичний» аспект від «невротичного» у роботі психоаналітика дасть можливість зберегти творчу ідентичність суб'єкта, посилити його потенціал і виявити глибинні аспекти виникнення травматичного досвіду.

На думку К.Г.Юнга, у творчих особистостей можна спостерігати емоційні підйоми, які пов'язані із актом самої творчої діяльності. Творчий потенціал кожного індивіда можна виокремити як сенсорну систему колективного несвідомого (інтуїція, особливе єднання з підсвідомістю, зв'язок із загальним). Так, творча особистість суміщає в собі синтез суперечливих якостей чи дуальність.

Творча робота бере початок із несвідомого. Як тільки творчість є домінуючою, то життям починає керувати несвідоме, а свідомість стає односторонньою і інстинктивні змісти піднімаються на поверхню у сновидіннях та полотнах художників.

Для всебічного аналізу феноменології мистецтва та інтеграції художника в сучасну соціальну модель важливого значення набуває архаїчний досвід в культурах різних цивілізацій, що впливає на їх зародження, розквіт і занепад.

Висновки. Даний дискурс дає можливість актуалізувати тему не тільки на науковому рівні, або рівні психотерапевт-суб'єкт, але і в контексті психічного оздоровлення суспільства. Нові методи інтеграції художника в соціальну канву – з урахуванням особливостей його глибинно-психологічної структури, переосмислення його ролі в сучасному ключі, дасть нове

уявлення про рішення цілого спектру психотерапевтичних завдань та відкриє нові можливості в суміжних галузях гуманітарних знань.

ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАДОВОЛЕННОСТІ ШЛЮБОМ

Міцна Ю.Ю.

Магістрант, Запорізький національний університет

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Сім'я є важливим елементом соціальної структури нашого суспільства. Протягом тривалого часу цю тему вивчали багато науковців, але, оскільки сім'я піддається впливу постійній зміні соціальних умов, вказана тема завжди була і є актуальною. Таким чином, у суспільстві виникає необхідність нових досліджень сучасної сім'ї та пошуку ресурсів для утворення гармонійних стосунків у родині. Це особливо важливо, оскільки останній час спостерігаються негативні тенденції розвитку сімейних стосунків у зростанні кількості розлучень за психологічними мотивами, зменшенні народжуваності, рольовому перевантаженні подружжя тощо.

Дослідження психологічної готовності сучасних подружніх пар до шлюбних стосунків, особливостей рольової диференціації в умовах сучасної сім'ї, причин і механізмів порушень функцій сім'ї, загальних тенденцій розвитку української сім'ї є важливою основою для розширення психодіагностичних і психокорекційних методів сімейного консультування та психотерапії.

Разом з тим існують численні аспекти, що вимагають невідкладного розв'язання, зокрема, пошук головних критеріїв та чинників задоволеності шлюбом, узагальнення одержаних результатів у теоретичні підходи, все ще очікують свого вивчення.

Мета дослідження. Дослідити такі поняття, як характер сімейного спілкування, установки та рольові очікування, і на основі емпіричного дослідження обґрунтувати зміст і структуру консультативної та корекційної роботи практичного психолога з формування гармонійних сімейних стосунків, які позитивно впливали б на задоволеність шлюбом у парі.

Методики та організація дослідження. Процедура експериментального дослідження передбачає реалізацію трьох послідовних етапів:

1) підготовчий етап, на якому ми сформували дослідницьку вибірку та відібрали адекватні завданням дослідження традиційні методики;

2) діагностичний етап, на якому ми провели спостереження, бесіди та опитування і тестування досліджуваних за вказаними методиками:

- опитувальник «Спілкування в сім'ї» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, Е. М. Дубовская);

- методика "Рольові очікування і домагання у шлюбі" (РОД) (О. Волкова, Г. Трапезникова);

- методика «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман);

- тест-опитувальник "Задоволеність шлюбом" (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко);

3) аналітичний етап, на якому ми здійснили обробку отриманих даних методами якісного і кількісного аналізу для встановлення взаємозв'язків між досліджуваними явищами, а також співставлення отриманих результатів із результатами існуючих досліджень.

Результати дослідження. У результаті аналізу було виокремлено шість чинників міжособистісних стосунків і встановлено, що кожен чинник по-різному виражений у трьох типах подружньої взаємодії:

- соціально-психологічна компліментарність подружжя;
- самореалізація та самоактуалізація кожного із подружньої пари;
- готовність до сімейного життя; розподіл відповідальності та лідерства у стосунках;
- соціально-бажані установки щодо сімейного життя;
- соціальні особливості подружньої пари.

Для того, щоб поліпшити сімейні стосунки у корекційній програмі щодо врегулювання особливостей стосунків між чоловіком та дружиною, що впливають на задоволеність шлюбом ми використали таку форму роботи, як казкотерапія.

В основі корекційної роботи з формування гармонійних сімейних стосунків була використана казкотерапія.

Цей метод був обраний, враховуючи наступні його властивості:

- Метафоричність, алегоричність казки, спрямованість до фантастики дає змогу «обійти» соціальні заборони та в ігровій формі знайти рішення в складній сімейній ситуації.
- Впровадження фантастичних елементів дає свободу почуттям і створює злагоджену композицію в парадоксальних ситуаціях.
- Введення міфологічних елементів актуалізує існуючі архетипи і динамічні конструкти міфологічної свідомості, що, своєю чергою, активізує енергію підсвідомості і креативність.
- Основою для образного «багажу» казок є механізми, що породжують образи сновидінь. Це забезпечує «інтимність» у відносинах казки і внутрішнього світу людини.

До переваг при використанні казок в цілях психотерапії можна віднести:

- сюжет, у якому відсутні зайві подробиці,
- динамічність,
- різноманітність, можливість підібрати необхідну тематику,
- відповідність національному характеру.

Висновки. Проведений аналіз результатів емпіричного дослідження за обраними методами та методиками дозволив дійти висновку про те, що ми довели гіпотезу, яка полягає у тому, що ефективність впливу на задоволеність шлюбом особистісних установок подружжя щодо сімейного життя, розподілу ролей, що відповідає очікуванням та налагодженої системи міжособистісних відносин у парі забезпечується комплексом діагностичної, консультативної, корекційної та профілактичної роботи практичного психолога.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДУ ПАРАДОКСАЛЬНОЇ ІНТЕНЦІЇ В ПРОВОКАТИВНІЙ ПСИХОТЕРАПІЇ

Мотуз С.

студент 4 курсу Запорізький національний університет

Іщук О. В.

наук. кер.: к. психол. н., доц.

Актуальність дослідження: На сьогоднішній день в науковому співтоваристві продовжується дискурс про найбільш ефективний психотерапевтичний підхід, але, на нашу думку, мало де розглядається провокативна терапія, принципи її роботи та варіації поєднання цього підходу з іншими.

Мета дослідження: обґрунтувати ефективність застосування провокативної терапії й описати основні принципи її роботи.

Результати теоретичного аналізу проблеми. В рамках провокативної терапії, власне, термін «провокація» існує в кількох значеннях:

1) Провокація — це виклик обмеженням мислення, в якому сенсі напад, привнесення безладу в загальноприйнятий порядок діалогу між клієнтом і психотерапевтом.

2) Провокація — це спонукання, запрошення, зародження чутливості до навколишнього світу, певна гра, спочатку неясна, але вона демонструє власну ефективність вже на першому сеансі психотерапії.

Провокація, яка застосовується в якості виду психологічного впливу, має в своєму розпорядженні великий стимулюючий ефект і застосовується в межах провокативної психотерапії.

Людина-провокатор, зазвичай порушує загальноприйняті установки процесу спілкування, ставлення до світу, до роботи, до себе. Якщо людина відважується на зустріч зі спеціалістом в даній парадигмі, її світ змінюється. Під час психотерапевтичної сесії, у моменти пікових, трансцендентних переживань, повної віддачі своїх переживань повністю розкривається людська сутність.

Стимулюючий ефект відбувається за рахунок принципу парадоксальної інтенції, описаний австрійським психіатром і психологом Віктором Франклом для авторського підходу логотерапії та переосмислений Френком Фарреллі в рамках терапевтичного підходу — провокативна психотерапія.

Наприклад, в рамках даної методики, пацієнту, що має певну фобію, пропонується суперечлива спроба хотіти те, чого він найбільше боїться. Це може бути об'єкт, дія або ситуація, в якій пацієнт має страх опинитися. Але, на відміну від підходу В. Франкла, Ф. Фарреллі, метою своєї терапії ставить можливість викликати у людини гнів. Праведний гнів, який проявляється у фразях: «Та годі вже!», «Я так більше не можу!», «Потрібно щось міняти!» тощо.

Клієнт з початку сеансу потрапляє в ситуацію постійного руйнування очікувань по відношенню до терапевта, до сприйняття своєї проблеми і, що найважливіше, до себе.

У нього немає часу підготуватися для зіткнення зі своїми страхами і починається поведінковий досвід, яким клієнт раніше не володів, уникаючи своєї проблеми. Провокативний терапевт спонукає клієнта ламати свої звичні стереотипи мислення і поведінки у даний момент часу.

Варто знати, що штучно створений шок клієнта стабілізується за рахунок гумору, гротеску і сарказму, які є звичними інструментами провокативного терапевта.

В межах провокативної психотерапії позиція психотерапевта визначається метафорою «помічник диявола», так як в ході сеансу терапевт, беручи на себе функцію негативної сторони конфлікту, доводить його до абсурду, тим самим даючи можливість пацієнту побачити комічність та усвідомити її, мати силу сміятися над власними слабкостями.

Провокативний терапевт під час сеансу зачіпає болючі для людини моменти - фізичні недоліки, вік, інтимні стосунки тощо. Наприклад, дама з надлишковою вагою, сідаючи в крісло, може почути — "Напевно, це дирижабль відв'язався і приплив до нас сюди?".

Такі витівки по відношенню до пацієнта називають провокативними інтервенціями, які ставлять собі за мету перевести проблему в інший вимір, змусити говорити клієнта про ті речі, про які він боявся і подумати, залучити його в емоційне переживання цього досвіду. На перших сеансах провокативної терапії людина переживає різке зіткнення реальності та власних очікувань, щодо безпечного психотерапевтичного простору, безмежно вічливого та підтримуючого психотерапевта — терапевт же постає зовсім іншим. І в пацієнта виникає бажання вигукнути: "Що ж ти за терапевт? Ніколи в житті не чув, щоб хто-небудь так зі мною говорив". Але, поряд з передражнюванням і висміюванням пацієнта, повинна бути теплота від терапевта до пацієнта.

Варто сказати, що провокативна терапія вдало поєднується з іншими підходами психотерапії. Візьмемо наприклад, когнітивно - поведінкову психотерапію, де провокації мають місце бути в тих поведінкових завданнях, які ставить терапевт перед клієнтом. Наприклад, людині, яка страждає від ОКР (обсесивно - компульсивний розлад) терапевт може дати завдання розбити чашку в кафе або ресторані. Знаючи про те, що пацієнтам даної підгрупи властива нормативність і умовна правильність, подібне завдання стає провокативним, тому що терапевт кидає виклик обмеженості мислення пацієнта.

Зазначимо, що провокативна психотерапія застосовується при лікуванні:

- різного роду неврозів;
- розладів депресивної якості;
- розладів психосоматичного спектру;
- нервово-психічних перенапруг та багато іншого.

Даний метод може призвести до значних позитивних змін, як:

- ліквідація негативних психічних симптомів;
- підвищення самооцінки пацієнта;
- зміни ставлення пацієнта до інших людей;
- активізації креативності та творчих здібностей особистості;
- вирішення низки екзистенційних проблем пацієнта: «Людина починає розуміти, що дійсно життя варте того, щоб його прожити!»

Висновки. Провокативна терапія — це поєднання науковості і творчості самої терапії. Терапевту необхідно стати стимулом внутрішніх перетворень пацієнта, причому провокації повинні бути спрямовані на конкретні реакції людини, що буде для неї більш терапевтично.

Ефективність провокацій базується на особистості самого терапевта, адже не у кожного фахівця вийде стати авторитетом для свого пацієнта, ще й на першій зустрічі.

Таким чином, провокативна психотерапія — це концепція, яка зорієнтована на зміну емоційного стану пацієнта, руйнування сконцентрованої агресії, отримання абсолютно нового досвіду поведінки і вміння здійснювати діалог з почуттям захищеності.

ЗАСТОСУВАННЯ КАЗОК В МЕЖАХ АРТ-ТЕРАПІЇ ІЗ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД АТО

Орловська О. А.

старший викладач кафедри психології, педагогіки та соціальної роботи
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Актуальність дослідження. Реалії сьогодення в Україні помістили людей у надзвичайне положення. Воєнні дії, антитерористична операція, наявність внутрішніх переселенців, втрати після участі у воєнних конфлікт – в цих ситуаціях чимало громадян зазнали втрат. Відповідно, фахівці різних галузей, до яких звертаються постраждалі за професійною допомогою, вимушені знаходити альтернативні, нестандартні методи роботи із психотравматичними наслідками. Такі методи мають відповідати запитам і бути ефективними в умовах викликів сьогодення. В межах таких запитів фахівці з надання психологічної допомоги звернули увагу на потенціал арт-терапії, що і актуалізує її застосування.

Метою дослідження є висвітлення деяких аспектів казкотерапії в межах психологічної допомоги постраждалим від АТО.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Поняття арт-терапії визначається через поняття «зцілення»: арт-терапія – це спосіб зцілення за допомогою творчого самовираження, де під «зціленням» розуміється досягнення клієнтом цілісності. На думку

Л. Мельниченко, арт-терапія може допомогти постраждалим від участі у зоні бойових дій впоратися із депресією, позбутися негативних переживань, перейти від руйнівної поведінки до конструктивної та творчої діяльності, а спеціальні вправи допоможуть подолати тривожний стан, відновити упевненість та сформувати позитивний образ себе. Казкотерапія, як один із напрямів, також направлений на зцілення особистості. Сутність казкотерапії полягає у створенні особливого простору, в обставинах якого особистість може впізнати себе, подібні життєві ситуації та усвідомити варіант їх вирішення на прикладі персонажа. Особливість застосування казки як засобу впливу на особистість полягає у тому, що в ній містяться зашифровані ідеали, соціальні переконання, життєві сценарії, які доносяться до людини активним навіюванням. Завдяки фантазійності, алегоричності, метафоричності, відсутності обмежень для вигадок, даний напрям викликає зацікавленість у педагогів, психологів, психотерапевтів та фахівців по роботі із постраждалими у надзвичайних ситуаціях. У роботах Н. Клименко казки розподіляються на два типи: існуючі казки, що можна використовувати (художні, дидактичні, психокорекційні, психотерапевтичні, медитативні) та написання власної казки (вільне творення, за заданою темою, за методом вільних асоціацій, за допомогою зовнішніх каталізаторів), що надалі стає синтезом технологій, оскільки відбувається робота із існуючою казкою, яка продовжується створенням власної. Можна застосовувати такі технології до роботи із казкою: психодинамічний аналіз (архетипічний метод, символічний аналіз, трансактивний аналіз), використання казки в терапії грою, арт-робота з казкою, тілесна робота із казкою, робота із картами. Слід розрізняти казки, написані з терапевтичною ціллю від звичайних казок. Психотерапевтичні авторські казки задумуються так, щоб здійснювати терапевтичний вплив для конкретної особистості, для зміни картини її сприйняття власного «Я» в проблемній життєвій ситуації. Дослідник І. Вачков акцентує увагу на метафоричних ресурсах казки, що дозволяє розвинути самосвідомість та побудувати особливі рівні взаємодії один з одним, що створює умови для розвитку їх суб'єктності.

Ефективність застосування казки у роботі, в тому числі й із постраждалими від АТО, полягає у трьох ключових принципах (за визначенням Т. Зінкевич-Евстигнеевої):

1. Принцип усвідомленості – усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків в розвитку сюжету; розуміння ролі кожного персонажа у подіях, що розвиваються; основна задача – продемонструвати, що одна подія витікає із іншої, навіть якщо це непомітно з першого погляду, а також важливо зрозуміти місце, закономірність появи і призначення кожного персонажа.

2. Принцип множинності – полягає у тому, що одна ситуація, подія, має декілька значень та смислів; основна задача полягає у тому, щоб показати одну і ту ж саму ситуацію з декількох сторін.

3. Принцип зв'язку із реальністю – його суть в усвідомленні того, що кожна ситуація в казці уособлює певний життєвий урок; основна задача – розглядати та аналізувати казкові ситуації з наперед визначеною ціллю використання казкового уроку у реальності.

Ефективність казки визначається й через її функції. Дослідниця О. Лозова відмічає такі функції казки: казка заповнює проміжки індивідуальної історії людини та доповнює її загальнолюдською інформацією; казка дозволяє актуалізувати витіснені моменти особистої історії людини, що її сприймає; казка дозволяє сформувати новий погляд на актуальну життєву ситуацію та перейти на новий рівень її усвідомлення; казка слугує альтернативною концепцією сприйняття неоднозначних життєвих ситуацій; казка формує віру в позитивне вирішення проблеми. Використання казок у психотерапевтичній практиці із учасниками бойових дій та їх сім'ями є продуктивним інструментом роботи, оскільки може виконувати спектр функцій: діагностичну, терапевтичну, розвивальну, катарсичну, прогностичну функції. Після перебування у зоні бойових дій, внаслідок отримання травматичного досвіду, у учасників бойових дій простежуються особистісні зміни, психологічні проблеми, зокрема,

проблеми адаптації. Казка може застосовуватися для роботи із проблемою низької самооцінки, почуттям провини, тривожністю, страхами, агресивністю.

Висновки. Таким чином, застосування арт-терапевтичних методик для роботи із постраждалими від антитерористичної операції є ефективним методом терапевтичної роботи. Особливо цікавим нам здається напрям казкотерапії, який через свою метафоричність, алегоричність, фантазійність та відсутність жорстких рамок може застосовуватися з темами страхів, страхом втрати, адаптації, травматичного досвіду учасників бойових дій, досягаючи стану психологічного зцілення та впоратися із наслідками пережитих психотравматичних подій.

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «АРТТЕРАПЕВТИЧНОГО ТЕАТРУ» У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ НАСЕЛЕННЯ

Сергієнко І.М.,

кандидат психологічних наук,

доцент Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство опинилося у новій, раніше невідомій психологічній науці ситуації, коли світ потрапив в спільну стресову ситуацію. Смертельна небезпека, зумовлена невидимим ворогом (вірусом COVID-19), із яким медицина не здатна на даному етапі впоратися, викликала поширення тривожних та панічних станів у людей різних країн. Постала проблема перед психологами-практиками і науковцями у необхідності створити методи надання фахової допомоги, що будуть адекватні та екологічні у цей емоційно складний для людства період.

Теоретико-методологічне обґрунтування теми. У розробці методів психологічної підтримки населення науковці виходять з того припущення, що детермінуючими чинниками для виникнення дисгармонічних станів психіки є стани значного стресу, які можуть досягати травматичного рівня. Психічна структура людини в період криз та потрясінь не завжди має достатньо ресурсу для реінтеграції після деструктивних процесів, спричинених значними змінами життя. Наразі пошук і розробка науковцями методів психологічної допомоги населенню вимагає залучення нових підходів.

Період всесвітньої епідемії хвороби насичений інтенсивними стрес-факторами, які можуть досягати рівня травматизації психіки. За висловлюваннями учасників онлайн групи психологічної підтримки для психологів і населення загалом ми виокремили наступні фактори стресу: інфекційна хвороба – є «загрозою», що є невидимою для ідентифікації; відсутні методи ефективного лікування цієї хвороби; вірус несе небезпеку швидкої смерті людей; посилення страху і тривоги за життя і здоров'я близьких людей; втрата близьких без можливості здійснення процедури нормального «прощання» із ними; зміна способу життя; зміна способу реалізації професійної діяльності; зниження матеріального забезпечення; соціальна та соціально-психологічна ізоляція; негативні ефекти ізоляції людей у замкненому просторі дому; нестача тілесного контакту з дистанційованими рідними; швидкісне навчання новим онлайн технологіям комунікації. Кумулятивний ефект поєднання різних видів стресу може призводити до перевищення адаптивних можливостей психіки і до її травматизації. Водночас, маємо відзначити, що у багатьох учасників спостерігалися явища посттравматичного зростання. Учасники проявляли інтерес до самопізнання та самозміни у контексті розвитку адаптивних, творчих здібностей. Вказані результати доводять, що надання психологічної підтримки населенню в період пандемії та карантину потребує

розробки нових методів роботи психолога, зокрема придатних до застосування онлайн.

На нашу думку, екологічно чистими, перевіреними довголітньою терапевтичною практикою, адекватними для роботи психолога в актуальній ситуації є людиноцентрований підхід К. Роджерса та похідний від нього напрям, реалізований Н. Роджерс у вигляді терапії експресивними мистецтвами. Характерними загальними рисами гуманістичного підходу є: обережне ставлення психолога до емоційної сфери, почуття самоцінності людини; віра в її ресурс розвитку і самоцілення; слідування за темпом і вибором клієнта; делікатний емпатійний супровід; забезпечення спонтанної творчої експресії в умовах фахової підтримки, тощо. Спираючись на ці принципи, ми розробили та апробували метод психологічної підтримки та психопрофілактичної допомоги «Арттерапевтичний театр».

Мета дослідження – апробувати нову авторську методику групової роботи «Арттерапевтичний театр», визначити процедуру її застосування для проведення групи психологічної підтримки онлайн під час загального карантину у зв'язку із COVID-19.

Методика та організація дослідження. Запропонований нами метод було реалізовано за підтримки ВГО «Арт-терапевтична асоціація». Арттерапевтичний театр функціонував онлайн (ZOOM) протягом квітня-червня 2020 року один раз на тиждень під керівництвом І.М. Сергієнко на волонтерських засадах в межах колективного проекту «Арт-Вітаміни».

Завдання методу – психопрофілактика посттравматичних наслідків стресу, викликаного перебуванням людей в умовах соціальної вимушеної ізоляції та постійної небезпеки для життя.

Загалом було проведено під час карантину та адаптованого карантину 10 он-лайн (засобами ZOOM) зустрічей «Арттерапевтичного театру». Час роботи відкритої групи склав 30 годин. Загальна кількість учасників, що брали участь, складає 52 особи.

Опис процедури групового онлайн сеансу за методом «Арттерапевтичного театру». **Перший етап.** *Знайомство.* Відбувається знайомство ведучого з учасниками та учасників між собою. Можливість виразити власні актуальні почуття. Знайомство з принципами роботи і зворотного зв'язку на сеансах. **Другий етап.** *Спонтанне виконання малюнків або іншої образотворчої роботи, презентація її іншим учасникам та отримання зворотного зв'язку (за вибором).* Інші учасники можуть надати зворотний зв'язок автору творчої продукції, дотримуючись принципів людино центрованої терапії. **Третій етап.** *Перегляд мультиплікаційного фільму (5-6 хвилин), у якому в позитивному ракурсі відображається тема зустрічі.* Обговорення почуттів та особистих висновків учасників, які викликав перегляд цього фільму. **Четвертий етап.** *Театральна частина.* Учасникам пропонується зробити особистий вибір, виявити ініціативу перейти у статус протагоніста, який хотів би «оживити» власну творчу роботу засобами психологічного імпровізаційного театру. Протагоніст презентує власну творчу роботу (без зворотного зв'язку з боку учасників). Далі він розподіляє ролі між учасниками для відображення символічних фігур власної творчої роботи. Кожен актор імпровізує на тему того образу, який він має «оживити», намагаючись виразити почуття і ресурсні властивості наданої ролі. Сценічна дія продовжується 15-20 хвилин. Після завершення театральної дії протагоніст повідомляє свої враження від перегляду вистави та власну інтерпретацію того, що бачив на «сцені». Актори також можуть повідомити про емоційний досвід виконання отриманої ролі. Надалі глядачі можуть поділитися власними враженнями. **П'ятий етап.** *Завершення зустрічі.* Учасники можуть повідомити групі висновки. Ведучий узагальнює досвід «спектаклю» для учасників сеансу з наголосом на адаптивні та ресурсні аспекти імпровізованої вистави

Відгуки та самозвіти учасників після завершення занять підтверджують корисність та доступність методу «Арттерапевтичного театру» у якості форми психологічної підтримки населення у період колективної кризи. Результати дослідження вказують на зниження рівня

тривоги и напруження в учасників.

Висновки.

1. Період пандемії смертельно небезпечного вірусу COVID-19 супроводжується емоційними станами населення, характерними для надзвичайної ситуації. Соціальна ізоляція, як засіб профілактики поширення інфекції, додає нові чинники психічного напруження. Сильний довготривалий стрес може призвести до порушення психоемоційної рівноваги в окремих осіб. Водночас актуалізуються адаптаційні ресурси інших людей.

2. «Арттерапевтичний театр» – метод, розроблений нами з метою упередження розвитку посттравматичних розладів психіки у населення. Психопрофілактична функція методу полягає у наданні можливостей учасникам виразити емоції, накопичені під дією довготривалого стресу та отримати психологічну підтримку від інших членів групи.

3. Запропоновані процедури і техніки «Арттерапевтичного театру» успішно пройшли апробацію онлайн, виявилися ефективними у наданні психопрофілактичної допомоги населенню завдяки активізації творчих здібностей та адаптаційних ресурсів учасників.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТАФОРИЧНИХ АСОЦІАТИВНИХ КАРТ ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ФРУСТРАЦІЇ

Яновський Б. Г.

магістрант, Запорізький національний університет

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Динамічні перетворення та кардинальні зміни в сучасному суспільстві, призводячи до виникнення ситуацій невизначеності та порушуючи звичний порядок життя, мають значний стресогенний вплив на кожного з нас. Їх інтенсивна дія внаслідок включеності особистості у деструктивні суспільні процеси призводить до виникнення у неї станів внутрішньої напруги та дискомфорту, підвищеного рівня фрустрації, що проявляються у значних психофізіологічних зрушеннях та різноманітних викривленнях у сприйнятті та самосприйнятті.

Отже, одним з найважливіших завдань сьогодення є формування фрустраційної толерантності, яка дає можливість особистості стати більш стійкою до сучасних стресогенних ситуацій у суспільстві, тобто сформуванню у особистості психологічну стійкість до стресогенних чинників, в основі якої лежить здатність особистості до адекватної оцінки ситуації та передбачення виходу з неї з найменшими психологічними втратами.

Очевидним є те, що підвищення резистентності особистості до дії фруструючих чинників та поліпшення можливостей її саморегуляції у складних обставинах та ситуаціях пов'язані з використанням когнітивних, емоційних та поведінкових стратегій подолання – «копінг-стратегій».

Мета дослідження. Вивчити характер та особливості можливого впливу притаманних особистості копінг-стратегій на формування в неї фрустраційної толерантності.

Методики та організація дослідження. Емпіричне дослідження рівня фрустрації та видів копінг-стратегій проводилося у три етапи:

- 1) підготовчий, на якому використовувалися такі методи, як спостереження та бесіди;
- 2) діагностичний, на якому дослідження проводилося за допомогою комплексу методик: «Індикатор копінг-стратегій» Д. Амірхана, «Копінг-тест» Р. Лазаруса, методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. І. Вассермана (у модифікації В.В. Бойко);

3) інтерпретаційний – обробка та аналіз отриманих результатів.

Аналіз результатів вказаних методик і матеріалу, отриманого під час бесід та спостережень, дав нам можливість довести гіпотезу нашого кваліфікаційного дослідження, яка полягає у припущенні про те, що систематичне використання особистістю конструктивних копінг-стратегій, що полягають в застосуванні логічного аналізу проблем і можливих способів їх вирішення, в усвідомленні наявності достатнього внутрішнього ресурсу для боротьби з труднощами, у внутрішній незгоді зі складною ситуацією та впевненості у принциповій можливості знайти з неї конструктивний вихід та в активному пошуку підтримки в найближчого соціального оточення, сприяє формуванню в неї високого рівня фрустраційної толерантності до стресогенних життєвих обставин.

Результати дослідження. Результати, отримані за методикою діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. І. Вассермана (у модифікації В. В. Бойко), показали, що переважна кількість досліджуваних (22 особи) знаходяться у стані фрустрації і лише троє – майже не фрустровані:

Рівень фрустрації: дуже низький – 1 особа, знижений – 2 особи, невизначений – 8 осіб, помірний – 9 осіб, підвищений – 5 осіб.

Для того, щоб допомогти досліджуваним, які продемонстрували досить виражені рівні фрустрації, ми у нашій корекційній роботі вирішили звернутися до технік з використанням метафоричних асоціативних карт (МАК), оскільки це – універсальний високоекологічний психологічний інструмент, який базується на метафорі, що звертається до підсвідомості людини і використовується для корекції, розвитку, розкриття здібностей тощо.

Методологічну основу роботи психолога з метафорою метафоричних асоціативних карт становлять такі положення сучасної психології, як цілісність психічної організації особистості та взаємозв'язок свідомого і несвідомого, емоційного і раціонального в структурі її психіки.

Застосування метафоричних асоціативних карт дало можливість:

- допомогти клієнту переосмислити проблему і визначити її по-новому і, відповідно, знайти конструктивний спосіб її вирішення;
- допомогти у формуванні емоційної сфери клієнта, його поведінкових норм, способу мислення;
- допомогти клієнту самому встановити аналогію і знайти вихід зі свого критичного стану;
- допомогти клієнту знайти шлях до своїх духовних ресурсів;
- вплинути на ставлення клієнта до інших людей шляхом аналізу міжособистісних проблем.

Для реалізації вказаних завдань ми використовували такі техніки, як «Квадрат Декарта», «Як досягнути мети», «Знайомство з тінню» тощо.

Висновки. Аналіз результатів вказаних методик і матеріалу, отриманого під час бесід та спостережень, дав нам можливість довести гіпотезу нашого дослідження, яка полягає у тому, що систематичне використання особистістю конструктивних копінг-стратегій, що полягають в застосуванні логічного аналізу проблем і можливих способів їх вирішення, в усвідомленні наявності достатнього внутрішнього ресурсу для боротьби з труднощами, у внутрішній незгоді зі складною ситуацією та впевненості у принциповій можливості знайти з неї конструктивний вихід та в активному пошуку підтримки в найближчого соціального оточення, сприяє формуванню в неї високого рівня фрустраційної толерантності до стресогенних життєвих обставин.

Застосування корекційних технік з використанням МАК забезпечило зниження рівня фрустрації у досліджуваних та швидкість досягнення ними бажаного результату.

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї, ОСОБИСТИХ ТА ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ

ПОРУШЕННЯ СІМЕЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРИ АДЮЛЬТЕРІ: ПСИХОСЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Бондар С. С.

Аспірантка, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України

Актуальність дослідження. Порушення сімейної комунікації є важливою проблемою та може стати наслідком різноманітних подій. Важливе місце займає ситуація адюльтеру (подружня зрада, невірність, перелюбство), як додаткове психоемоційне та психологічне навантаження, що руйнує взаємини між чоловіком і дружиною. *Метою статті* є дослідження сексуальних та психосоціальних порушення у сімейної комунікації при адюльтері.

Методика та організація дослідження. Обстежено 180 подружніх пар у «кризовому віці браку» з наявністю адюльтеру у сімейному анамнезі (КГА, М+Ж). Група розподілена на три підгрупи: перша – кризовий вік браку 4 роки (період 3–5 років) (КГА1, n = 30); друга – кризовий вік браку 7 років (період 6–8 років) (КГА2, n = 30); третя – кризовий вік браку 12 років (період 11–13 років) (КГА3, n = 30). *Методи дослідження:* «Опитувальник установок до сексу» та «Діагностика комплексу меншовартості». Статистичний аналіз здійснювався програмою SPSS 10.0.5 for Windows.

Результати дослідження. У КГА (М+Ж) встановлено психологічні особливості сексуальності та співвідношення з високим та низьким балом, які розподілилися не рівномірно, що підтверджує про негативну динаміку впливу віку шлюбу на сімейну кризу. Виявлено руйнуючі родину психологічні особливості сексуальності за шкалами: *гнучкість* – прийнятністю наявних форм сексуальних відносин до сексу як до задоволення та відсутністю стурбовані щодо дошлюбних та позашлюбних зв'язків (35,0 %, $p < 0,05$); *задоволення* у сексуальному житті (35,0 %, $p < 0,05$) залежало від таких комбінації особистісних чинників у парі як нереалізованість та розчарування (65,0 %, $p < 0,05$) із звинуваченням партнеру; *невротичний секс* – конфлікт між внутрішніми переконаннями й потягами з складністю контролювати або пригнічувати внутрішні імпульси (64,0 %, $p < 0,05$); *безособовий секс* – ставлення до партнера як до сексуального об'єкту та пошук лише чуттєвого задоволення (65,0 %, $p < 0,05$); *порнографія* – не терпимість до вербального опису сцен (60,0 %, $p < 0,05$); *сексуальна сором'язливість* – «нервозність» у присутності осіб протилежної статі (62,0 %, $p < 0,05$); *розсудливість* – сексуальна пасивність (59,0 %, $p < 0,05$); *сексуальна огида* – до сексуальних проявів та статевих стосунків зі своїм постійним партнером (55,0 %, $p < 0,05$); *сексуальне збудження* – складністю набуття сексуального збудження (58,0 %, $p < 0,05$); *фізичний секс* – захоплення лише фізичною стороною сексу без її духовної складовій (65,0 %, $p < 0,05$); *агресивний секс* – ворожість і агресивність у сексуальних відносинах іноді без згоди партнеру (57,0 %, $p < 0,05$).

Аналіз за об'єднувальними шкалами «Сексуальне лібідо», «Сексуальне задоволення», «Маскуліність-фемінічність» встановив, що переважали досліджені із високим балом, що свідчить про сильне лібідо, сексуальну задоволеність та диференціацію якостей «Маскуліність-фемінічність» у звичайному їх розумінні. Шкала «Сексуальне лібідо» виміряла силу сексуального потягу. За даною шкалою у *чоловіків* КГА1 виявлено високий бал у 53,3 %, низький бал – 46,7 %. У КГА2 - високий бал – 43,3 %, низький бал – 56,7 %, КГА3 – високий бал – 33,3 %, низький бал – 67,6 % ($p < 0,05$). *Серед жінок:* КГА1 - високий бал у 50,0 %, низький бал – 50,0 %. У КГА2 - високий бал – 40,0 %, низький бал – 60,0 %, КГА3 – високий бал – 30,0 %, низький бал – 70,0 % ($p < 0,05$). Респонденти, що мали високі бали

володіли сильним лібідо й сексуальним потягом. Й навпаки, у чоловіків та жінок низький бал вказував на слабе лібідо та слабкий потяг. За шкалою «Сексуальне задоволення» у чоловіків КГА1 виявлено високий бал у 43,3 %, низький бал – 56,7%. У КГА2 - високий бал – 33,3 %, низький бал – 66,7 %, КГА3 – високий бал – 30,0 %, низький бал – 70,0 % ($p < 0,05$). Серед жінок: КГА1 - високий бал у 40,0 %, низький бал – 60,0 %. У КГА2 - високий бал – 30,0 %, низький бал – 70,0 %, КГА3 – високий бал – 26,7 %, низький бал – 77,3 % ($p < 0,05$). Респонденти мали задовільне сексуальне життя, не переймаючись його активністю, енергійністю й частою статевих стосунків. У протилежних випадках висока активність та частих статевих стосунках іноді ставала основною, якщо не єдиною, метою життя. За шкалою «Маскулінність-фемінічність» у КГА1 виявлено високий бал у 46,7 %, низький бал – 53,4 %. У КГА2 - високий бал – 50,0 %, низький бал – 50,0 %, КГА3 – високий бал – 53,3 %, низький бал – 46,7 % ($p < 0,05$). Серед жінок: КГА1 - високий бал у 50,0 %, низький бал – 50,0 %. У КГА2 - високий бал – 46,7 %, низький бал – 53,3 %, КГА3 – високий бал – 50,0 %, низький бал – 50,0 % ($p < 0,05$). У структурі відповідей жінки могли отримувати «маскулінні», а чоловіки «фемінічні» бали, що не свідчило про їх мужність або жіночість в звичайному розумінні цих якостей й безумовно не мало відношення до гомосексуалізму або лесбійанству.

Дослідження особливостей індивідуально-психологічного реагування методикою «Діагностика комплексу меншовартості» виявлено, що респонденти в КГА1, КГА2, КГА3 мали значні відмінності щодо наявності комплексу меншовартості із переважанням даного комплексу серед досліджених КГА1.

Висновки. Виявлено зв'язок між не прийнятністю, не реалізованістю та розчарування партнерів наявними сексуальними відносинами та бажаним сексом із задоволенням ($p < 0,05$). Виявлено конфлікт між внутрішніми переконаннями й внутрішніми імпульсами ($p < 0,05$). Встановлено, що ставлення до партнера як до сексуального об'єкту без пошуку чуттєвого задоволення корелює з не терпимістю до вербального опису постільних сцен ($p < 0,05$). Сексуальна сором'язливість властива парам з сексуальною пасивністю й огидою до сексуальних проявів ($p < 0,05$). У свою чергу складність набуття сексуальне збудження корелювала з захоплення лише фізичний секс без її духовної складовій ($p < 0,05$). Виявлені специфічні показники сексуальної комунікації та особливості психологічного реагування чоловіків та жінок на адюльтер та їх роль в генезі розвитку порушення життєдіяльності сім'ї з точки зору їх впливу на можливість сприйняття заходів психокорекції покладено у формування психотерапевтичних груп.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЧЛЕНІВ РОДИН СТИГМАТИЗОВАНИХ ОСІБ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ СТИГМАТИЗАЦІЇ

Голота А. С.

канд. психол. наук, науковий співробітник лабораторії психології мас і спільнот
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України

Актуальність дослідження. Стигматизація являє собою негативне упереджене, нетолерантне ставлення до особи внаслідок належності її до певних соціальних груп та може проявлятися у формі ізоляції, осуду, висміювання, домінації тощо. Стигматизація як соціальне явище спостерігалася в усі часи. Так, в Україні до меншин, які зазнають стигматизації, належать представники ЛГБТ спільноти, особи з фізичною або психічною інвалідністю, представники маргінальних груп (жебраки, бомжі), особи із хімічними залежностями (алко- та наркозалежні), роми, особи, які живуть з ВІЛ, колишні засуджені, тощо.

Подібне соціальне ставлення негативно позначається не лише на особах, які належать до стигматизованих спільнот, але й на членах їхніх родин, що, в свою чергу, погіршує їхні адаптаційні можливості та шанси на повноцінне життя, а також поглиблює явище соціальної стигматизації.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні важливості розвитку емоційної компетентності у членів родин стигматизованих осіб як засобу, який сприятиме протидії стигматизації як всередині родини, так і поза її межами.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Аналіз джерел дозволив зробити висновок, що соціальна стигматизація може мати ефект, який отримав назву “асоційована стигма” або “стигма ввічливості” – коли особа відчуває постійний негативний вплив через свою близькість до стигматизованої особи. Поряд з цим, численні дослідження засвідчують, що сім’я, членом якої є особа, яка належить до стигматизованих спільнот, також може виступати джерелом стигматизації щодо свого члена. Водночас, за аналогією із особистісною самостигматизацією, спостерігається також явище сімейної самостигматизації в родинах, один з членів яких належить до стигматизованих меншин. Таким чином, сімейна система може поставати як об’єктом, так і суб’єктом стигматизації, відтак, виділяються три рівні стигматизації в сімейному контексті:

- соціальна стигматизація сім’ї – “стигма ввічливості” (“асоційована стигма”);
- внутрішньосімейна стигматизація члена родини, який належить до стигматизованих меншин;
- сімейна самостигматизація.

Як засвідчують численні наукові дані, стигматизація суспільством сім’ї стигматизованого сприяє її дезадаптації як на соціальному, так і на внутрішньосімейному рівні. Так, зокрема, в сім’ях осіб із психічними порушеннями поряд із почуттям страху, в якому постійно перебувають рідні хворого, виникають почуття провини, сорому, депресія, розчарування, фрустрація, лють, викликані невирішеністю самої проблеми захворювання, що є природною людською реакцією на складну, непідвладну ситуацію. Такі переживання можуть виявлятися у бажанні дистанціюватися від хворого члена родини, звинуватити його, що спричинює внутрішньосімейну стигматизацію та сімейну самостигматизацію.

Водночас, стигматизація як соціальне явище також зумовлена наявністю у тих, хто вдається до стигматизації страхів, тривоги, побоювань, агресії, розгубленості, ніяковіння, сорому, провини у відповідь на факт належності особи до стигматизованої спільноти.

Відтак, надзвичайно важливою видається необхідність розвитку емоційної компетентності як у тих осіб, хто зазнає стигматизації, так і членів їхніх родин задля можливості протидії стигматизації та успішної адаптації в суспільство.

Емоційна компетентність – це мистецтво ідентифікувати свої емоції в момент, коли особа їх відчуває, що дає змогу краще розуміти свою поведінку і раціонально вибирати свої реакції, тобто бути господарем власних емоцій. Емоційна компетентність є запорукою психологічного та соматичного здоров’я особистості. Адже складності в усвідомленні та визначенні власних емоцій (“алекситимія”) підвищують ризик виникнення навіть психосоматичних захворювань у дітей та дорослих. Нездатність керувати емоціями часто свідчить про складнощі у керуванні стресом, що може призвести до серйозних проблем зі здоров’ям. Невміння ідентифікувати власні емоційні переживання та визначати причини їхнього виникнення також негативно позначається на здатності адаптуватися до умов, що змінюються, а також обирати ефективні коупінг-стратегії для протидії соціальній стигматизації (напротивагу самостигматизації).

Таким чином, уміння розбиратися у власних почуттях та керувати ними постає особистісним фактором, який зміцнює психологічне та соматичне здоров’я особи і може сприяти профілактиці та протидії як внутрішньосімейній стигматизації, так і сімейній

самостигматизації.

Висновки. Оскільки родини осіб, які зазнають стигматизації також перебувають у зоні ризику соціальної стигматизації завдяки ефекту “стигми ввічливості”, одним із засобів підтримки для них може стати розвиток емоційної компетентності. Навички ідентифікації та розуміння власних емоцій допоможе стигматизовуваним особам обирати ефективні коупінг-стратегії і не вдаватися до сімейної стигматизації та самостигматизації як способу реакції на соціальну стигматизацію.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ НА ДИСГАРМОНІЮ ОСОБИСТИХ СТОСУНКІВ

Глотова Н.В.

аспірантка Інституту підготовки кадрів
державної служби зайнятості України

Актуальність дослідження. Поняття гармонії особистих стосунків охоплює всю систему життєдіяльності індивіда. Дуже часто від того, наскільки гармонійно людина буде особисті відносини залежить розвиток багатьох інших сфер життя. Наприклад: професійна діяльність, створення родини, творча самореалізація, батьківство, дружба і т.ін.

Травматичний досвід (мова йде про емоціональне, сексуальне, фізичне насильство), який людина отримує в відносинах з найдорожчими людьми може порушувати довіру до людей, та створювати у людини серйозний внутрішній конфлікт між бажанням вступити в близькі, інтимні стосунки та уникнути болю від насильства. В подальшому через порушення довіри такі люди, маючи поклик до створення союзу, та несвідомо відчуваючи страх близькості, начебто роблять крок на зустріч іншій людині, і, водночас, саботують ці відносини, в тому числі через механізм проєктивної ідентифікації. Такий же самий механізм ми можемо спостерігати у відносинах клієнт-психотерапевт: коли клієнт саботує роботу та психотерапевтичні відносини с психотерапевтом, провокуючи його своєю поведінкою на очікуваний негативний відгук (агресію, зраду, знецінення, насильство, примушення, соромлення, покидання та інше).

Проблемою порушення довіри через психологічну травму та дисгармонію особистих стосунків, як наслідок психологічної травми займалися такі науковці, як З. Фрейд, О. Кернберг, У. Виртц, Ж. Шарко, Г. Кристал, Л. Шарко Ж. Л. Брусиловский, Н. Бруханский, Т. Сегалов, Ф.Бассін, Ф.Василюк, Е.Калмикова, М.Магомед-Эльминов, Н. Мак-Вільямс, П. Левин, Ш. Ференци та ін. Тема дисгармонії особистих відносин розглядалась Ялом І., Фромм Е., Юнг К.Г., Когутом Х., Хорні К., Штейном В., Уайтом Р. та ін. Разом з тим, залишається недостатньо вивченою теми дисгармонії особистих відносин, як наслідку психологічної травми отриманої у відносинах з близькими людьми та реабілітації цих наслідків.

Мета дослідження: виявити та проаналізувати, як психологічна травма отримана у відносинах з близькими людьми впливає дисгармонію особистих стосунків, в особливості на встановлення альянсу та довіри між клієнтом та психотерапевтом.

Методика та організація дослідження: буде використано загальнотеоретичні методи аналізу літератури з проблеми дослідження та метод спостереження за поведінкою клієнта в психотерапевтичному процесі. Спостереження здійснювалось за 46 клієнтами приватної психотерапевтичної практики психотерапевта.

Результати теоретичного аналізу проблеми. В процесі проведення психотерапевтичних сесій протягом року, з 46 клієнтів приватної практики, у 39 клієнтів у відносинах з психотерапевтом спостерігалось порушення сеттінгу (встановлених правил та

домовленостей щодо місця, часу та вартості зустрічі та ін.), з ознаками прояву психологічного захисту «проективна ідентифікація».

Проективна ідентифікація - це психічний процес, що відноситься до механізмів психологічного захисту. Полягає в несвідомій спробі однієї людини впливати на іншу таким чином, щоб цей інший поводився відповідно до несвідомої фантазії даної людини про внутрішній світ іншої. Вперше описаний Мелані Кляйн.

Проаналізувавши особисті історії клієнтів було знайдено ознаку, яка їх поєднує – психологічна травма, отримана у відносинах з близькими людьми в дитинстві. 8 осіб мали батьків, які застосовували до них фізичне насильство; 14 осіб мали батьків, які зловживали алкоголем та застосовували фізичне та емоційне насильство до них, своїх партнерів та інших дітей; 10 осіб отримали досвід емоційного, фізичного та сексуального насильства чи використання від однолітків, друзів, братів та сестер; 5 осіб мали досвід сексуального насильства чи використання своїми родичами; 2 особи мали батьків, які покинули їх у дитинстві на бабусю та дідуся, які в свою чергу здійснювали емоційний тиск та жорсткий контроль.

Висновки. В терапії жертв насильства (сексуального, фізичного, емоційного) настає момент, коли клієнт, не маючи можливості висловити свої почуття та претензії до агресора, клієнт приносить їх до терапії через механізм перенесення. Тобто, психотерапевт на якийсь час стає привидом, фантомом гвалтівника для клієнта. Маючи в своєму досвіді психологічну травму у відносинах з близькими людьми, у таких клієнтів суттєво порушена довіра і (як показало спостереження та інтерв'ю) існує переконання: «Я довіряв, а мене зрадили. То всі, кого я люблю і всі, від кого я чекаю любові будуть мене бити, сварити, покидати, принижувати, гвалтувати, знецінювати, тощо. Довіряти не можна».

Це переконання примушує людину відчувати нестерпний внутрішній конфлікт. На одному полюсі якого знаходиться жах від близькості та можливого насильства, а на іншому полюсі невдоволена потреба в близькості та любові. Тому такі люди зазвичай несвідомо прагнуть до деструктивних, спів залежних або контр залежних відносин, ретельно уникаючи близьких відносин та "відганяючи" від себе потенційних гвалтівників. Щоб ствердитись у своєму переконанні в тому, що всі хто йому стає дорогим будуть здійснювати над ним насильство, клієнт несвідомо своєю поведінкою провокує терапевта через механізм проективної ідентифікації на очікуваний негативний відгук. Так очікування зради отримує розрядку. Терапевт повинен стати агресором, щоб клієнт міг захиститися від нього або покинути. «При проективній ідентифікації не тільки пацієнт сприймає терапевта спотвореним чином, обумовленим ранніми об'єктними відносинами пацієнта: крім цього на терапевта чиниться тиск, щоб він поводився відповідно до несвідомої фантазії пацієнта».

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ СТВОРЕННЯ СІМ'Ї В СУЧАСНИХ СОЦІО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Грішанов Є. С.

студент 2 курсу магістратури

Запорізького національного університету

Науковий керівник: д. психол. н, проф. **Ткалич М.Г.**

Актуальність проблеми. Створення сім'ї у сучасних умовах – соціо-психологічна дія, спрямована на досягнення особистих цілей особи, оскільки є послідовною роботою по вибору супутника життя. Ще декілька десятиліть тому, створення сім'ї ставило на меті народження. Але зараз, коли сім'ї зазнає кардинальних перетворень, створюються нові типи

«сімей» і саме розуміння слова сім'я розмивається, вибір супутника життя, з одного боку стає важливим завданням для людини, а з іншого - покладає на неї обов'язок бути незалежною та свідомою у стосунках, вирішити свої психологічні проблеми до створення відносин, щоб тим самим не травмувати свого чоловіка або дружину.

Метою дослідження є теоретичне описання сучасного стану дослідження теми факторів створення сім'ї у вітчизняній науковій думці.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Дослідженням теми вибору шлюбного партнера та створення родини займаються наступні вчені: Суслова Т.Ф., Крупник Г.А., Колач С.М., Павлова-Робота О., Васютинський В.О., Шарапова З.Ф., Сімків М., Тойбоев М.Н., Потапов С.О., Жуханова Н., Шульц Н., Турсунва Д., Журавлев А.Л., Позняков В.П., Зубіашвілі І.К., Літвінова О.В., Злакоман А.І., Саблук Г.І., Лемещенко О.Р., Обіход С.В., Саидов А.І., Комар Т.О., Кізь О.Б., Кавка М., Левицька Т.Л., Ставицький О.О., Сигін І.М., Акоюн Л., Акулов-Муратов А., Будько О., Бабич О.В., Багірова А.П., Гирила О., Алексеєнко Т.Ф., Андрєєва Т.В., Волкова А.І., Ейдемільер Е.Г., Капська А.Й., Кравець В.І., Поліваліна Л.А., Семиченко В.А., Юстіцкіс В.В. та інші.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На даний час можемо виокремити наступні психологічні фактори створення сім'ї: закоханність; продовження роду; прагнення мати дітей; меркантильні фактори: залишити батьківський будинок, економічна вигода; схожість напрямів дозвілля; традиції; втеча від самотності; сексуальний потяг; прагнення особистого щастя.

Створення сім'ї може мати під собою різні психологічні мотиви та чинники. До них можна віднести за Сусловою Т. Ф.: контекст та ситуація знайомства; перші хвилини та враження про партнера; психологічні якості людей, які зустрічаються; скільки часу триває спілкування до шлюбу; хто є ініціатором початку шлюбу; скільки пройшло часу для прийняття пропозиції про шлюб; скільки років майбутньому подружжю; благословення батьків або їх заперечення браку своїх дітей; відношення у сім'ї з братами та сестрами. А позитивним вкладом в створення сім'ї вкладають знайомство на роботі чи у навчальному закладі, взаємне симпанія при першому знайомстві та період спілкування від одного до півторароку.

Можемо виокремити наступні соціальні чинники створення сім'ї: емоційно-рефлексивний (пізнання іншого через риси); рефлексивний (пізнання через почуття, звертається увага на якості людини); інстинктивний; інституціональні (бажання мати сім'ю); конформістські (пристосування); інструментальні (сім'я використовується для досягнення мети); егоїстичні (дівчину кинув коханий і вона, щоб помститися, виходить заміж за іншого), у чоловіків егоїстичні мотиви, у жінок — травматичні.

За Кавкою М. критичне становище української сім'ї значною мірою з'явилося та походить від:

1) «громадянських» шлюбів; 2) легким сприйняттям розлучень суспільством; 3) збільшення кількості розлучень; 4) тяжіння до бідності; 5) зростання неповних сімей; 6) родини «вільні» від дітей; 7) зменшення кількості дітей у сім'ї.

Важливу роль у створенні сім'ї грають економічні фактори та чинники для прийняття рішень особою. Ці явища вивчає економічна психологія. Потапов С.О. у своїй роботі «Психологія економічної поведінки» спираючись на дослідження інших вчених зазначив: «Головним призначенням економічної психології є обґрунтування тієї чи іншої реакції людини на певні економічні процеси та явища, а також виявлення можливих напрямків її поведінки. Психологія економічної поведінки допомагає зрозуміти людину як споживача, її бажання та мотиви.».

Розглянемо фактор тяжіння до бідності, як фактор відкладання створення сім'ї, який розбирає Шульц Н.: «Люди, що тяжіють до бідності, мають меншу задоволеність життям,

менш активні у досягненні мети, такі люди можуть мати низьку мотивацію для здійснення власних життєвих планів. Також людина, що тяжіє до бідності, може не мати конкретних цілей, не говорячи вже про відсутність шляхів досягнення цих цілей.».

Губеладзе І. Г. Наголошує що: «У сучасному українському суспільстві суб'єктивне сприймання свого матеріального становища як незадовільного є вельми поширеним явищем.».

Висновки. Наша наукова думка плідно вивчає проблеми і вплив економічних та соціально-психологічних чинників на людину, як саме вони змінюють ставлення особи до сім'ї та ведуть до розширення й змінення поняття сім'ї у нашій країні. Створити сім'ю у наш час з одного боку легше, а з іншого вимагає прийняття рішучого кроку про шлюб, виходячи з економічних обставин, свого ставлення до традицій, віри, свого психологічного стану та мотивів створення шлюбу. Психологічні фактори прийняття грошей та дії направлені на бідність або багатство, які вивчає економічна психологія, мають важливе значення при прийнятті рішення про створення шлюбу.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ПРИХИЛЬНОСТІ ДИТИНИ ДО БАТЬКІВ

Губа Н.О.

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Запорізький національний університет

Актуальність теми обумовлюється соціальною потребою у наданні психологічної допомоги та висновку спеціаліста психолога сім'ям, які знаходяться в процесі розлучення та визначають місце проживання дитини, визначення емоційної прив'язаності, характер взаємовідносин дитини до кожного з батьків, та осіб, що формують сімейне оточення в її сприйнятті, виявлення наявності/відсутності психологічної травми і механізмів її утворення, в тому випадку, якщо психологічна травма виявляється.

Мета статті полягає у розгляді етапів написання висновку спеціаліста психолога.

Результати теоретичного аналізу проблеми.

Сім'я є найпершим оточенням дитини, а також тим постійним колом близьких людей, з якими людина перебуває найдовше протягом свого життя. Тому увесь досвід, який засвоюється дитиною у сім'ї з перших днів життя, є надзвичайно важливою основою її подальшого існування. Сім'я може здійснювати як конструктивний, так і деструктивний вплив на психіку дитини, в залежності від того, які впливи в бік дитини здійснюють мати, батько, брати, сестри, дідусі, бабусі та інші родичі. Взаємини в батьківській сім'ї, ставлення до дитини з боку батьків можуть формувати ефективну потребово-мотиваційну систему дитини, позитивний погляд на світ і саму себе, і ті ж самі фактори, але з іншим психологічним змістом, можуть призводити до деструктивного розвитку потреб і мотивів, низької самоповаги, недовіри до оточуючих.

Батьківське ставлення – один з найважливіших аспектів міжособистісних стосунків у сім'ї. Те, як батьки ставляться до дитини, її успіхів та невдач, визначає серед всього іншого особливості її емоційної сфери. Буде дитина агресивною чи доброзичливою, тривожною чи спокійною, замкненою чи говіркою значною мірою залежить від ставлення батьків до індивідуальних особливостей дитини, її поведінкових проявів. Для формування гармонійної особистості дитини і розвитку в неї адекватної самооцінки поряд з нею мають бути люблячі дорослі.

У ситуації конфлікту між батьками, дитина не може бути інструментом маніпулювання для досягнення власних цілей, у тій сімейній ситуації, яка склалась, оскільки це дестабілізує процес розвитку дитини і наносить шкоду його психологічному благополуччю.

Саме тому, дуже важлива поведінка батьків в ситуації розлучення, яка має бути оптимальною і не буде травмувати психіку дитини, тому що дитина повинна спокійно ставитись до того, що батьки живуть не разом, вона має бути впевнена що вони обидва її люблять і вона відповідає їм взаємністю. Така ситуація дозволяє дитині мати тісні емоційні стосунки з обома батьками і не руйнувати їх позитивний образ, батька і матері. Вибір місця проживання має бути обумовлений не тільки тісною емоційною близькістю, але більш тісною прихильністю дитини до когось з батьків (мати/батько), так як ця людина має бути найбільш значимою людиною для дитини, та яка буде задовольняти всі природні і соціальні потреби дитини.

При написанні висновку спеціаліста психолога треба враховувати складність та етичність проблем, які розглядаються в обстеженні, і які можуть зачіпати структуру сімейної взаємодії як з матою, так і батьком, а також іншими членами родини, з якими дитина проживає, тому обстеження проводиться індивідуально з дитиною, без присутності батьків. На розгляд спеціалісту психологу виносяться запитання, на які саме і буде опиратися спеціаліст психолог при діагностиці дитини.

Наступним кроком є підбір методів дослідження, що підтверджує мету діагностики дитини.

В процесі діагностики дитини, дуже важливо, щоб дитина активно вступила в процес спілкування зі спеціалістом, поводитись відкрито, була комунікативна і щиро (відкрито) взаємодіяла, вільно розповідала інформацію про себе, свою родину, свої інтереси і плани на майбутнє. Обстеження дитини повинно проходити в невимушеній формі, щоб дитина була розташована до спілкування і з готовністю включилася в ігрову діяльність. Ігровий характер постановки (пред'явлення) завдань знімає страх, напругу і дозволяє моделювати необхідний для дослідження настрій і психологічний стан.

Завдяки грі, результатів обстеження та підібраних за віком методик діагностики інтелектуального потенціалу, можна виявити, особливості пізнавальної сфери дитини. В процесі обстеження особистісного потенціалу, діагностуємо особливості емоційно-вольової сфери та сімейного середовища розвитку дитини. Завдяки проведеним вище дослідженням, ми можемо розуміти, яка сімейна обстановка, що на момент обстеження, як дитина сприймає сімейну ситуацію, яка відбувається в родині, розлучення батьків психологічно вплинуло чи не вплинуло на благополуччя дитини. Спокійно чи не спокійно дитина ставиться до того, що батьки живуть не разом. Можемо сказати, фруструє чи не фруструє сімейна ситуація дитину, і тим більше, як це психологічно відображується на дитині.

Висновок. Підсумовуючи результати нашої роботи, ми цілком можемо стверджувати, що висновок спеціаліста психолога дає можливість зрозуміти в якому емоційно-психологічному стані знаходиться дитина, чи є тиск на неї з будь-якої сторони батьків, або осіб, що формують сімейне оточення в її сприйнятті. Чи наявні в поведінці дитини риси, які свідчать про наявність таких негативних особливостей середовища її виховання, які є основою для зниження якості її життя як особистості, обмежують її життєдіяльність, соціальну взаємодію, та негативно впливають на процес соціалізації, стають основою для виникнення страхів.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У СІМ'І: ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ

Касьян А.І.

аспірантка кафедри психології
Запорізького національного університету

Актуальність дослідження. Дослідження рольового розподілу у сім'ї є важливим на сучасному етапі розвитку суспільства, оскільки все більше сімей переходить у своїй взаємодії від традиційного до егалітарного розподілу ролей. Це підкреслено у роботах І. Клеціної, М. Кіммела, Т. Марценюк, М. Ткалич, А. Чекаліної та ін.

Мета дослідження – визначити гендерні відмінності у розподілі ролей в сім'ї, перевірити гіпотезу про зміну традиційного розподілу ролей на егалітарний.

Методика та організація дослідження. Для вивчення установок щодо розподілу ролей у сім'ї ми використовували опитувальник «Розподіл ролей в сім'ї» (Ю. Альошина, Л. Гозман, Е. Дубовская). Кількість опитаних – 139 осіб, з них 62% жінки. Всі досліджувані мають досвід сімейного життя. У більшості (72%) є діти.

Результати дослідження. В ході проведення дослідження ми зіткнулися з тим, що частина учасників дослідження відмовлялися відповідати на питання даного опитувальника. 26% не брали участь у цьому опитуванні і тому їх залишилося 139 осіб. Ті, хто відмовлявся відповідати на запитання опитувальника, пояснювали свою відмову тим, що питання сформульовано некоректно і їм складно дати однозначну відповідь на них. При відмові учасники використовували такі формулювання: «Якщо я буду відповідати, то відповіді будуть помилкові, тому що в тесті немає варіантів «чоловік і дружина однаковою мірою», а я вважаю, що повинно бути так», «не можу вибрати жодну з відповідей у тесті, вони обмежені», «дивна постановка, не передбачає рівноправності», «немає відповіді «обидва, по черзі, кому зручніше в даний момент», «я б хотіла відповісти «той, хто відчуває себе більш компетентним у цьому питанні в даний момент» на всі питання». Результати, описані далі засновані на відповідях тих учасників дослідження, які погодилися відповідати на запитання опитувальника «Розподіл ролей в сім'ї». Були отримані відповіді від 65 % жінок та 80% чоловіків.

Були виявлені достовірні відмінності у жінок в установці «Матеріальне забезпечення» ($p < 0.05$). Так само у чоловіків в установці «Організація сімейної субкультури» ($p < 0.05$). Жінки схильні віддавати провідну роль в питанні матеріального забезпечення сім'ї чоловікові – і це традиційна установка, оскільки вважається, що саме чоловік повинен заробляти та матеріально утримувати родину, а жінка в той час повинна відповідати за клімат в родині, емоційні стосунки та внутрішню організацію життя сім'ї (побут). Чоловіки схильні вважати роль чоловіка провідною у формуванні членів сім'ї культурних цінностей і захоплень в порівнянні з жінками, які відзначають провідну роль жінки в цьому питанні (табл. 1).

Таблиця 1

Показники середніх значень розподілу ролей у сім'ї

Сфери розподілу ролей	Гендерний розподіл відповідей	
	Чоловіки	Жінки
Виховання дітей	3,1	3,1
Матеріальне забезпечення	1,8	2,0*

Емоційний клімат	3,0	3,0
Організація розваг	2,4	3,0
Роль господаря/господині	2,5	2,6
Сексуальне життя	2,4	2,2
Організація сімейної субкультури	2,7*	2,6

* рівень значущості $p < 0.05$

Установку «Виховання дітей» можна віднести до традиційної. Жінки схильні приписувати цю функцію жінці. Представники обох статей приписують жінці виконання функції підтримки емоційного клімату в сім'ї. Установка «Організація розваг» традиційна у жінок, егалітарна у чоловіків. Установка «Роль господаря/господині» є егалітарною у всіх учасників дослідження. Установка «Сексуальний партнер» у чоловіків егалітарна, вони не схильні до чіткого виділення лідера у наданні відповідальності одному з партнерів. Жінки визначають чоловіка як провідного в виконанні даної функції, отже чоловік відповідальний за якість та кількість сексуального життя у подружжі. Установку «Організація сімейної субкультури» можна визначити як егалітарну для всіх учасників, але при цьому чоловіки мають тенденцію віддавати цю функцію жінці.

Висновки. Можна зробити висновок про те, що для чоловіків егалітарними є установки: «Організація розваг», «Роль господаря/господині», «Сексуальне життя». Традиційні установки: «Виховання дітей», «Матеріальне забезпечення», «Емоційний клімат», «Організація сімейної субкультури». Серед жінок наявні такі егалітарні установки: «Роль господаря/господині», «Організація сімейної субкультури». Традиційними установками жінок є: «Виховання дітей», «Матеріальне забезпечення», «Емоційний клімат», «Сексуальний партнер», «Організація розваг». Даний розподіл ролей в сім'ї має тенденцію до подальших змін. Також важливим є те, наскільки однаковими є уявлення обох партнерів щодо цього розподілу. Оскільки різні підходи до розподілу ролей у сім'ї можуть призводити до подружніх конфліктів.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ЖЕРТВИ АБЮЗА В ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Красько В.В.

студентка 2 курсу ОР «Магістр»

Запорізького національного університету

Губа Н.О.

наук. кер.: к.психол.н., доц.

Актуальність дослідження. Проблеми фізичного насилля, в тому числі домашнього, розглядаються в суспільстві як розділ криміналістики. Не можна ігнорувати той факт, що насилля завжди залишає по собі психологічний «слід», інколи настільки глибокий, що він деформує психіку жертви. Необхідно додати, що психологічне насилля має не менш

вагомий негативний вплив на психіку жертви. Проте психологічне насилля не вважається злочином, не карається законом, хоча має не менш катастрофічні наслідки, ніж фізичне насилля. Суть проблеми полягає в тому, що психологічне насилля важко ідентифікувати, важко окреслити наслідки, а також предиктори того, чому саме жертва «дозволяє» насилля над собою.

Сучасні дослідження переважно направлені на мотиваційний аспект поведінки тиранів, на причинно-наслідковий зв'язок між зовнішніми та ендогенними факторами формування психіки насильника. Переважно такі дослідження проводились серед злочинців, які допустили певні злочини в своєму житті. Досліджень щодо психологічного портрету жертви насилля значно менше, переважно мають місце жертви фізичного насилля або природних катастроф.

Розповсюдженість аб'юзу, а отже і кількість жертв емоційного насилля важко переоцінити, якщо все ж таки ідентифікувати психологічне насилля, тому ми вважаємо за доцільне вивчити та проаналізувати психологічні особливості людей, які стають жертвами психологічного насилля.

Теоретико-методологічне обґрунтування проблеми.

Аналіз наукової літератури свідчить, що віктимологією займалися І.Г. Малкіна-Пих, В.Є. Христинко, В.І. Шиканов, Холист Б., Чечель Є.Є., Михайлов А.Є., Джексон Мак-Кензі, Сенді Хотчкінс. Також величезний досвід в розумінні проблематики віктимології додають З.Фрейд, Е.Фром,

В розрізі особистості індивідуальні риси, їх формування вивчали Л.М. Собчик, Л.С. Вигодський, С.Л.Рубінштейн. Роль біологічного фактору в формуванні особистості вивчали відомі психофізіологи – В.М. Русалова, Б.М.Теплова, В.С. Мерлін, Е.А. Голубева. Деякі вчені, наприклад Е.Кречмер, Дж.Кеттел, Г.Айзенк, вивчали особистість, аналізуючи співвідношення протилежних рис: оптимістичність-песимістичність, лідерство-залежність.

Більшість з них визначають що є «ендогенні фактори ризику», певні якості та патерни жертвовної поведінки у людей, які піддаються впливу маніпуляторів, аб'юзерів тощо.

Мета дослідження: проаналізувати, які саме риси є домінуючими в психологічному профілі жертви аб'юзу.

Результати теоретичного аналізу проблеми.

Аналіз літератури, що присвячена цій проблематиці, дозволяє виділити ключові аспекти дослідження психологічного профілю жертви психологічного насилля.

Розглянемо основні шкали вимірювання індивідуально-типологічних рис.

Шкала тривожності при помірних показниках виявляє обережність в прийнятті рішень, відповідальність по відношенню до оточуючих. При надмірній кількості балів це вже свідчення тривожності, страху та панічним реакціям.

Шкала стентичності (агресивності) в нормі відповідає тенденції до самоствердження. При надмірній кількості балів вказує на егоцентризм та схильність до агресивної поведінки.

Шкала інтроверсії (чи навпаки екстраверсії) визначає, наскільки людина замкнута чи аутична або навпаки, занадто відкрита в спілкування, або навіть нерозбірлива в соціальних контактах.

Шкала сенситивності оцінює, наскільки особистість чутлива до впливу зовнішнього світу, або навіть наскільки невротичні переживання особистості.

Шкала споктаності в нормі характерна для особистості з позитивною самооцінкою, а перевищенні бали свідчать про жагу до лідерства, імпульсивність.

Шкала ригідності при помірних показниках – це прояв педантизму, стійкість до стресу. При надмірних показниках це свідчить про стійкість установок, суб'єктивізм.

Шкала лабільності більше 5 балів відображає мотиваційну нестійкість або навіть надмірну емотивність, істероїдні прояви.

Таким чином, сукупність тих чи інших якостей в людині попередньо є саме тим певним фактором «жертвності», який можна розглядати як ендогенний чинник, беручи до уваги вроджені риси особистості та темпераменту, а також додавши екзогенні фактори (умови формування особистості, певні патерни поведінки – «стратегія виживання»), ми маємо психологічний портрет людини, з якою сталося (чи перманентно стається) психологічне насилля.

Л.М. Собчик виділила, що саме сенситивність в поєднанні з інтровертивністю та тривожністю формує «слабкий» (гіпостенічний) конституціональний тип. Залежний стиль взаємин формується з підвищених показників по шкалам інтроверсії та сенситивності. Також автор наполягає на тому, що знаючи типологічну належність конкретної людини, можна своєчасно вжити профілактичні заходи та індивідуалізувати шляхи корекції емоційної напруги.

Не менш важливим в дослідженні є ідентифікація психологічного насилля. Мова йде не про одноразову маніпуляцію чи ситуативні міжособистісні проблеми.

Серед найрозповсюдженіших, але разом з тим, найнепомітніших видів психологічного насилля є: знецінення, контроль, газлайтинг, ігнорування, ізоляція, шантаж. Інколи жертва сама не розуміє, в якій тенеті вона попала. Не демонструє ознак потерпілого. Тому важливо понад усе ідентифікувати насилля, для успішного лікування важлива діагностика.

Джексон Мак-Кензі в 2019 році опублікував «зо червоних прапорців» - сучасний інструмент ідентифікації психологічного насилля. В цього ж автора є тест на визначення психопата. Можливо, це різко та радикально, можливо, назва тесту - це маркетинговий хід, проте саме партнерські стосунки з психопатом є найдостовірнішим фактором токсичних відносин, другий партнер яких - жертва. Результати тестування допомагають об'єктивізувати реальність, визначити якість відносин та ступінь їх прийнятності.

Висновки: зважаючи на викладене вище, ми можемо підвести підсумок, що на сьогоднішній день проблема психологічного насилля є значущою та актуальною. Ідентифікація насилля жертвою та самоідентифікація (усвідомлення якостей, які сприяють «жертвній поведінці») є запорукою успішної діагностики, а отже і психокорекції наслідків психологічного насилля.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПОРЯДКУ НАРОДЖЕННЯ В СІМ'Ї НА РІВЕНЬ ТРИВОЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Магда М.В.

магістр 2 року навчання за спеціальністю «Психологія»

Запорізького національного університету

Лукаsevич О. А.

науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології ЗНУ

Актуальність дослідження полягає у тому, що психічні стани людини є важливою складовою її внутрішнього світу, яка виявляє значний вплив на життя і на події, які проходять в ньому. Значної уваги серед них, заслуговує стан тривожності. Особливо, враховуючи нестабільну соціально-політичну та економічну ситуацію в Україні та усьому світі, все частіше у своїй роботі психологи зустрічаються зі станом тривожності, при чому у людей усіх вікових категорій, який, при відсутності адекватної психокорекційної роботи може стати передумовою розвитку неврозу.

Теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми: тривожність як стан і як рису

у своїх теоріях детально вивчали З. Фрейд, Ч. Д. Спілбергер, К. Хорні, , а також як важливий фактор, який виникає в процесі адаптації до середовища та виконання різних видів діяльності О. М. Прихожан, Ю. О. Александровский, О. В. Петровський, О. Б. Леонова, Г. Айзенк, А. Бодальов. Методологічною основою нашого дослідження є роботи В. І. Гарбузова, О. І. Захарова та концепція про порядок народження дитини Г. Т. Хоментausкаса.

Метою нашого дослідження є виявлення наявності чи відсутності залежності рівня тривожності людини від порядку її народження в сім'ї.

Тривога як стан, у різних людей може бути викликаний комбінацією і домінуванням різних емоцій. Це має значний вплив на її на мислення, поведінку, світосприйняття, загальний психосоматичний фон, соціальні відносини та інші аспекти життя.

А. М. Прихожан розрізняє тривожність як емоційний стан і як стійку властивість, рису особистості або темпераменту. Вона вказує, що тривожність – це переживання емоційного дискомфорту, пов'язане з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки, що загрожує.

Захаров визначає цей психічний стан як передчуття небезпеки, стан неспокою, емоційно загострене почуття майбутньої загрози.

Тривожність – психічний стан емоційної напруги, настороженості, хвилювання, душевного дискомфорту, підвищеної вразливості при ускладненнях, загостреного почуття провини і недооцінювання себе у ситуаціях очікування, невизначеності або передчуття неясної загрози значущій рівновазі особистості.

Зокрема Карен Хорні у своїй психоаналітичній теорії невротичних конфліктів вбачає головні джерела тривоги й занепокоєння особистості кореняться не в конфлікті між біологічними потягами й соціальними заборонами, а є результатом неправильних людських відносин.

Хорні внесла на наш погляд, величезний внесок у вивчення проблеми тривожності. Вона виділила типи і форми тривожності, виділила фактори, які впливають на її формування. і що дуже важливо, однією з перших виділила стан тривоги, як специфічний стан, який відрізняється від страху: "Як страх, так і тривога є адекватними реакціями на небезпеку, але в разі страху небезпека очевидна, об'єктивна, а в разі тривоги вона прихована, суб'єктивна. Інакше кажучи, інтенсивність тривоги пропорційна тому смислу, який для даної людини має дана ситуація. Причини його тривоги, по суті, йому не відомі".

Важливість першого досвіду в житті людини неможливо переоцінити, зокрема, досвід відносин у сім'ї визначає стиль відносин за її межами. Більшість дослідників у цій сфері однотайні в тому, що стосунки "мати – дитина" і взагалі сімейний фон – є базовими причинами формування тривожності в дітей.

Методика та організація дослідження: зосередивши увагу на такому факторі формування тривожності особистості, як порядок її народження у родині, ми використали діагностичну методику – шкали ситуативної і особистісної тривожності Ч. Спілбергера. Вибірку нашого дослідження складає 90 осіб. З метою послаблення фактору віку на предмет дослідження, а також з метою з'ясування залежності рівня тривожності від порядку народження в окремих вікових групах, всі респонденти були поділені на п'ять вікових груп: 15 – 25 років, 26 – 35 років, 36 – 45 років, 46 – 55 років, 56 років і старше.

Результатом нашого дослідження проблеми порядку народження дітей у родині, ми припустили, що цей фактор може накладати суттєвий відбиток на формування рівня тривожності. Дійсно, найвищий рівень тривожності мають перші діти. Небагато менше тривожні єдині діти і найнижчий рівень тривожності мають другі діти. Проте з віком коефіцієнт кореляції між рівнем тривожності і порядком народження буде знижуватися.

Висновок : тривожність – це складний і багатогранний стан особистості. На виникнення тривоги і тривожності можуть робити вплив різноманітні фактори, описані

різними вченими. Серед них значне місце займають умови та методи виховання, особливості взаємовідносин у родині, а також є істотна залежність рівня тривожності людини від порядку її народження. Як показує попередній досвід досліджень даного питання - тривога допомагає акумулювати наявні ресурси особистості у простих повсякденних ситуаціях, і навпаки перешкоджає самоорганізації і дезадаптує людину – у складних. Загалом, у більшості населення переважає високий рівень тривожності, що свідчить про необхідність надання адекватної психологічної допомоги. Тому дане питання потребує більш глибокого вивчення задля створення та вдосконалення методів профілактики і корекції.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ ПРОБЛЕМИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ

Соха О.Б.

магістр кафедри психології
Запорізького національного університету

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Сім'я є провідним соціокультурним інститутом, який виступає дієвим інструментом соціалізації особистості, консолідації та гуманізації соціуму, толерантної взаємодії в полікультурному суспільстві. Більшість людей не уявляє сім'ю без дітей. Однак, з огляду на низку причин, останнім часом проблемою населення багатьох держав світу є безпліддя, яке набирає все більшого поширення. Безплідність у шлюбі – одна з надзвичайно важливих як особистісних, так і медико-соціальних проблем сьогодення для багатьох країн світу. За складної економічної і демографічної ситуації в Україні ця проблема є дуже значущою і для нашої країни.

Мета: полягає у аналізі проблеми сурогатного материнства в Україні.

Результати теоретичного аналізу проблеми. В Україні сурогатне материнство має понад 30-річну історію. Проте скористатися програмою сурогатного материнства більшість українських сімей, що страждають від безплідності, а це 10–15 %, не можуть через її високу вартість. Натомість, така програма, є привабливою для іноземних громадян через недосконале українське законодавство, що регулює відносини у сфері сурогатного материнства і доступну для іноземних громадян вартість цієї програми. Наведене вище призвело до того, що Україна сьогодні є однією із привабливих країн для «репродуктивного туризму», незважаючи на те, що правове забезпечення сурогатного материнства є одним із законодавчо неврегульованих і найскладніших питань у галузі сімейного права України та у сучасній юридичній практиці.

Так, сурогатне материнство, на думку учених, це: запліднення генетично сторонньої жінки (Ю. Ю. Таланов); штучне запліднення (Ю. Терещенко), процес зачаття (Є. А. Іваєва); вид ДРТ (Ю. В. Павлова); метод ДРТ (Т. У. Борисова); процес виношування дитини (Аніта Стомек). Сурогатна матір – це жінка, яка виношує дитину для інших батьків (Дж. Волтман), здорова жінка, що на основі договору після штучного запліднення виносила та народила дитину для іншої сім'ї (Л. К. Айвар); жінка, яка за допомогою штучного запліднення виношує та народжує дитину для іншої особи або сім'ї, які за медичними показниками не мають змоги зачати та народити дитину (М. В. Сопель); фізично здорова жінка, яка погодилася виносити та народити дитину з метою подальшої передачі подружжю за певну плату або безоплатно (Н. А. Аблятіпова) тощо.

Наведене вище доводить, що «сурогатне материнство» – це дія, яка має певні ознаки:

взаємна домовленість осіб, що беруть участь у програмі сурогатного материнства; чітке визначення осіб, які мають право на участь у програмі сурогатного материнства; факт зачаття ЕКЗ з наступною імплантацією ембріона; мета – виношування і народження дитини. Щодо сурогатної матері, то це – фізична особа (жінка), яка має відповідати певним критеріям для участі у програмі сурогатного материнства: вік, стан здоров'я, наявність власних здорових дітей, дієздатність (ст. 211 Сімейного кодексу України).

Щодо вітчизняної практики, то особливістю регулювання сурогатного материнства є те, що воно передбачає як некомерційну його основу, так і комерційну. Слід також вказати на те, що мають місце певні заборони і зобов'язання. Так, забороняється укладати договори сурогатного материнства з одностатевими подружніми парами; самотніми особами; особами, які не перебувають у шлюбі між собою (згідно зі ст. 21 СК України). Репродуктивна медицина можлива лише за медичними показниками, а не за соціальними. Сімейне законодавство України не допускає можливості оспорування материнства жінкою, яка виконувала функції сурогатної матері (ч. 2 ст. 123 СК України) та не зберігає за нею права залишити дитину. Європейська практика дотримується зовсім іншого підходу до регулювання питань встановлення материнства у випадку народження дитини сурогатною матір'ю і виходить з того, що матір'ю дитини є та жінка, яка її виносила та народила, що має переважну силу перед правами матері генетичної.

Крім того, замовчується проблема смертності серед сурогатних матерів. Офіційна статистика відсутня не тільки в Україні, але і в зарубіжних державах.

Стаття 123 пункти 1,2,3, Сімейного кодексу України визначає походження дитини, яка була народжена в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Х.І. Вонсович підкреслює, що після народження дитини в результаті програми сурогатного материнства, подружжя, яке звернулося до зазначеного способу реалізації власного права на батьківство, бере на себе рівні права та обов'язки батьків щодо майбутньої дитини, її виховання та утримання. Важливим чинником формування відношення батьків до дитини є рівень їх батьківської компетентності та готовності до батьківства, а й відповідно до сурогатного материнства. Тобто сурогатне материнство як і звичайна вагітність передбачає готовність сімейної пари до майбутнього батьківства. Наступною проблемою в ряді інших є вивчення питання яким є процес формування такої готовності у батьків, які протягом періоду вагітності не спостерігали за формуванням своєї дитини, наприклад, за збільшенням розмірів живота матері, як ознаки зростання ненародженого малюка, відчуття його ворухіння, «засинання та пробудження», спілкування з майбутнім нащадком та зворотного зв'язку на таку комунікацію. Все це потребує детального дослідження, оскільки має певні специфічні відмінності від формування «звичайної» готовності пар до народження дитини.

Висновки: сурогатне материнство в Україні є одним із законодавчо неврегульованих і найскладніших питань у галузі сімейного права України та у сучасній юридичній практиці. Для того щоб більш розважливо та з «найменшими втратами» цей процес закріпився в нашій країні і став частиною національної свідомості, необхідно дослідити міжнародний досвід та безпосередньо історію сурогатного материнства, внести зміни до сімейного права України.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЕМОЦІЙНО-ЗНАЧУЩИХ ВЗАЄМИН ПОДРУЖЖЯ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Цьомик Х.Б.

Аспірантка кафедри теоретичної та консультативної психології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

У сучасному світі під час пандемії відбувається масове, суттєве зниження морального й фізичного комфорту індивідів, оскільки люди перебувають у постійній напрузі та страху за власне здоров'я і життя. Відповідно за таких умов страждають усі соціальні інститути у тому числі й інститут сім'ї. На даний момент ще немає статистичних даних з приводу кількості розлучень у 2020 році. Проте через неможливість звернутися до спеціального органу через карантинні умови офіційна цифра може бути незначною. Зате, про несприятливий клімат у сім'ї свідчить кількість зареєстрованих випадків про сімейне насилля у поліції та у Центрах соціальних служб для сім'ї дітей та молоді. Наприклад, як зазначає остання статистика прес-служби Національної поліції України, у період з 2 березня по 7 квітня надійшли близько 42 тисяч викликів про домашнє насилля. Серед даних ситуацій значна частина таких, коли партнер не застосовував агресивних і насильницьких дій до карантину, а у цей період почав проявляти фізичну та моральну агресію до рідних. Якщо говорити про кількість збільшення випадків конкретно під час пандемії, то причинами є вимушена ізоляція, підвищена тривога щодо ситуації, страх за своє здоров'я та здоров'я близьких, одноманітність рутинної щоденної роботи, тимчасова втрата роботи, брак економічної стабільності. Усі ці чинники тільки сприяють накопиченню тривоги, злості чи агресивності і можуть стати каталізатором для викиду своїх почуттів. Згідно цього відбувається занепад таких якостей подружжя як інтимність, близькість, взаєморозуміння і як комплексно емоційно-значущих взаємин як таких.

Значний внесок у вивчення психології подружніх взаємин та розвиток психотерапії сімейних проблем здійснили Е. Берн, А.М. Аренсдорф, Ю.Ф. Мак-Дерматт, Е. Дюваль, Р. Хілл, Е. Еріксон, Е. Фромм, П. Кавен, М. Кіндер, С. Кратохвіл, М. Міллер, Е. К. Васильєва, М.М. Обозов, А.М. Обозова, С. Рубінштейн, Я. Коломінський Д.Л. Буртянський, В. В. Кришталь, Р. Федоренко, Н. Пгорільська, В. Злагодух та інші. Проте в умовах пандемії проблема занепаду сімейних взаємин є не достаць вивченою тому тема «Соціально-психологічна підтримка емоційно-значущих взаємин подружжя під час пандемії» є досить своєчасною та актуальною.

Мета дослідження.

Отже, метою даної роботи є проаналізувати сутність та причини занепаду емоційно-значущих взаємин у період пандемії та дослідити соціально-психологічну варіативність підтримки емоційно-значущих взаємин у період пандемії.

Результати теоретичного аналізу проблеми.

Найперше для того, щоб занотувати соціально-психологічну підтримку емоційно-значущих взаємин у подружжі під час пандемії, важливо проаналізувати сутність та соціально-психологічні причини погіршення даних стосунків.

Оскільки емоційно-значущі взаємини це – взаємини зазвичай між чоловіком та жінкою, в яких присутні серед психологічних складових такі позиції: поведінкова складова проявляється за допомогою вище середнього рівня комунікації; емоційний компонент – це трепетне, турботливе ставлення; та когнітивна складова – емоційність, та набір ціннісних орієнтацій. Також можна охарактеризувати можливу відсутність кількох компонентів, які

присутні в емоційно-значущих взаєминах по зразку, та відсутні в умовах карантинного режиму.

Емоційно-значущі взаємини викликають асоціації виключно з такими поняттями як кохання, любов, взаєморозуміння, повага, підтримка, довіра, вірність, взаємність та щирість. Найціннішим у емоційно-значущих взаєминах є взаєморозуміння, довіра, підтримка. Взаєморозуміння — це сфера людських взаємин, де тісно переплітаються пізнавальні процеси та емоції, соціально-психологічні правила та етичні норми. Відповідно через надмірне перебування в одноманітних умовах, через нестабільну економічну ситуацію та накопичення особистих переживань люди починають конгруентно розуміти ідеї іншого, або ж просто придираються до них. Розрізнити емоційно-значущі взаємини поміж інших можна за допомогою проявів ніжності, обіймів, поцілунків, поглядів. І у звичайних умовах, коли люди перебувають цілий день в особистій зайнятості їм достатньо тої ніжності, яку вони отримують від партнера. Відповідно, перебуваючи постійно разом, коли можливостей у домашніх умовах здавалося б більше для цього, і по суті доза ніжності така як була, як наслідок партнери (особливо жінки) відчують себе менш любленими, що сприяє роздратуванню та конфліктам.

Рівень комунікації між учасниками взаємин повинен дорівнювати вище середнього рівня. Те ж саме відбувається і з комунікацією між партнерами, що, перебуваючи у двох на самоізоляції, можна спілкуватися безперервно, а є як завжди і здається мало. Оскільки люди максимально часто перебувають одні з одними, також ми виявили, що емоційно-значущі взаємини можуть інколи бути виснажливими і причиною цього є недовіра до партнера, відсутність особистого простору та взаєморозуміння. Також у емоційно-значущих взаєминах переважає рівень особистого простору по шкалі від одного до п'яти дорівнює три, тобто середина, проте чоловіки вказали на рівень 5, тобто потребують максимально особистого простору. А у період пандемії та самоізоляції рамки особистого простору порушуються найсуттєвіше, що призводить до непорозуміння та навіть агресивності з боку партнерів. Важливий у емоційно-значущих взаєминах є емоційний відгук від партнера, а коли присутня особиста тривога за власне й партнерове життя та здоров'я, відсутність активної дозвілленої сфери життя, де можна відновити емоційний компонент, людям властиво ставати замкнутими, емоційно виснажливими, що слугує погіршенню емоційно-значущих взаємин подружжя. Загалом ми виявили складові емоційно-значущих взаємин це: *це турбота, трепетне ставлення, схожі ціннісні орієнтації, емоційний відгук, достатній рівень комунікації, відвертість, повага та взаєморозуміння* і саме ці риси через умови самоізоляції можуть мати нижчий рівень ніж у повсякденному житті, а точніше так здається партнерам.

Е.Тійт виявила три сукупних фактори, які збільшують імовірність шлюбної дестабілізації, «факторів ризику, що викликають руйнування шлюбу». Нам варто розглянути фактори ризику третього типу, до яких відносяться: погані житлові умови, відмінність в ціннісних орієнтаціях, різне уявлення про подружні обов'язки, несправедливий розподіл домашнього навантаження, сексуальна дисгармонія, зрада і ревності, зловживання алкоголем. Відповідно, аналізуючи даний фактор, ми можемо зазначити, що у звичайних умовах дані риси призводять до руйнації емоційно-значущих взаємин, через певний період, а саме в екстремальних ситуаціях, і саме режим пандемії, самоізоляції і є однією з цих екстремальних умов, як наслідок розірвання шлюбу.

Важливо, який рівень емоційно-значущих взаємин був у подружжя до пандемії. Відповідно у даних умовах він може лише погіршитися але не зруйнуватися. Також можливий варіант підняття рівня емоційно-значущих взаємин, для цього важлива соціально-психологічна підтримка сім'ї.

Оскільки спільні проблеми мають властивість зближувати людей, тому варто усвідомити у даний момент єдність подружжя. Те, що стосується соціальної сторони, а саме дозвіллевої, економічної та побутової сфери життя подружжя, то в умовах самоізоляції можна вибудувати злагоджену стратегію для підтримання емоційно-значущих взаємин. Наприклад, настільні ігри, перегляд фільмів; виконання домашніх справ методом ігри «Витягни обов'язок» (написати на клаптиках паперу домашні обов'язки та витягувати з закритими очима з шляпи); сьогодні світ цифрових технологій, і за час карантину є достойна нагода навчитися чогось нового за допомогою он-лайн ресурсів, чим можна згодом заробляти гроші.

Висновки. Тому період пандемії може слугувати і ядром для підтримки емоційно-значущих взаємин. Отже сьогодні країна потребує термінових рішень щодо сімейної політики, мають бути створені відповідні відомства та залучені кращі фахівці аби створити умови для розвитку та впровадження ефективної сімейної політики, адже успіх держави можливий лише тоді, коли в її основі лежить міцна повноцінна сім'я та вічні цінності. Захист інституту сім'ї має бути одним з найвищих пріоритетів держави.

СЕКЦІЯ 5. ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ПЕДАГОГІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Авдєєва О.Г.

студентка II курсу, магістр, спеціальність «Психологія»
Запорізький національний університет

Актуальність дослідження: зростаючі темпи сучасного життя значно збільшують кількість потенційних стресорів, небезпечних для психологічного здоров'я людини. Вчителі за специфікою своєї професійної діяльності працюють в умовах підвищеної психоемоційної напруги. Уміння ефективно впоратись із стресовими ситуаціями визначає ефективність їх роботи і скорочує вірогідність професійних деструктивних змін. Одним із засобів подолання складних життєвих ситуацій є механізми психологічного захисту та копінг-поведінка особистості, тому особливої значущості набуває дослідження стратегій копінг-поведінки та психозахисної поведінки вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Мета: теоретико-експериментальний аналіз особливостей психологічного захисту та копінг-стратегій вчителів.

Теоретико-методологічне обґрунтування проблеми.

Вперше термін „психологічний захист” з'явився в роботі З. Фрейда „Захисні нейропсихози” у 1894 р. Вчений вважав, що захист – це узагальнена назва для будь-яких технік, які Его може застосовувати при конфлікті.

У сучасній психологічній літературі зустрічаються різні тлумачення поняття «психологічного захисту». Зокрема, згідно одного із них психологічний захист це – неусвідомлений психічний процес, спрямований на мінімізацію негативних переживань.

Ф.В. Бассін зазначає, що метою психологічного захисту є розвантаження центральної нервової системи від надмірних і (або) застійних потреб і підкріплення збудження, підтримання гомеостазу психіки.

Такі дослідники як В. А. Ташликов, В. С. Ротенберг, Ф. Є. Василюк, Е.І. Кіршбаум, та інші вважають психологічний захист однозначно непродуктивним, шкідливим засобом вирішення конфлікту між внутрішнім і зовнішнім середовищем.

Тож можна сказати, що проблема психологічного захисту розглядається багатьма вченими і є системою механізмів, спрямованих на зменшення негативних переживань, що пов'язані з конфліктами, стресами, які ставлять під загрозу цілісність особистості.

Кожна людина виробляє індивідуальні способи боротьби зі стресом, які називаються копінг-стратегіями. Вперше термін «coping» (від англ. «to cope» -долати) був використаний Л. Мерфі у 1962р. Найбільш визнаним у зарубіжній літературі є визначення, запропоноване Р. Лазарус, С. Фолкман, згідно якого копінг – індивідуальний спосіб подолання суб'єктом важкої ситуації, у відповідності з її значущістю у житті індивіда і його особистісно-середовищними ресурсами, які у значній мірі визначають поведінку людини. Виокремлюють базисні копінг-стратегії, до яких належать «розв'язання проблем», «пошук соціальної підтримки» та «уникання».

Копінг-поведінка вчителя як особистості реалізується на базі його копінг-ресурсів, характер яких значною мірою залежить від особистісних особливостей, віку, життєвого досвіду та інших психологічних факторів, які встановлюють індивідуальний стиль процесу подолання.

Методика та організація дослідження. Враховуючи цілі дослідження, нами було обрано наступні діагностичні методики: «Індекс життєвого стилю LSI» та «Індикатор копінг-стратегій». Дослідження проводилося серед учителів декількох шкіл міста Кривого Рогу, які мають різний стаж педагогічної діяльності, кількість респондентів – 30.

Результати дослідження. Встановлено, за результатами методики «Індикатор копінг-стратегій», що серед даної вибірки вчителів переважає середній рівень вияву копінг-стратегії «Розв'язання проблем» - 77,42%, середній рівень «Пошуку соціальної підтримки» - 70,97%, та низький рівень вияву копінг-стратегії «Уникання» - 54,84%.

За допомогою кореляційного аналізу встановлено, що шкала копінг-стратегії «Розв'язання проблем» статистично достовірно позитивно корелює (0,39 при рівні значимості 0,03) з віком, що означає наступне: чим старше вчитель, тим частіше він використовуватиме копінг-стратегію «розв'язання проблем», і навпаки. Крім того, встановлено, що шкала копінг-стратегії «Пошук соціальної підтримки» статистично достовірно позитивно корелює зі стажем роботи на посаді вчителя (0,42 при рівні значимості 0,02). Це означає, що чим більше має стаж роботи вчитель, тим частіше використовує копінг-стратегію «Пошук соціальної підтримки», і навпаки. Шкала копінг-стратегії «Уникання проблем» не корелює з віком і стажем роботи на посаді вчителя.

За результатами аналізу відображає реально існуючі, але не вирішені зовнішні і внутрішні конфлікти.

Результати кореляційного аналізу шкал копінг-стратегій і механізмів психологічного захисту свідчать про статистично достовірний зв'язок між стратегією «Розв'язання проблем» та інтелектуалізацією (0,53 при рівні значимості 0,003), між стратегією «Пошук соціальної підтримки» та витісненням (0,55 при рівні значимості 0,002) і компенсацією (0,44 при рівні значимості 0,01), між стратегією «Уникання» та інтелектуалізацією (0,43 при рівні значимості 0,02). Вибір способів психологічного захисту немає статистично достовірного зв'язку з віком та стажем роботи учителя.

Встановлено, що більшість вчителів активно використовує механізми психологічного захисту, отримані високі показники за шкалами заперечення, компенсації та регресії відображають реально існуючі, але не вирішені зовнішні та внутрішні конфлікти. Найменш поширені механізми психологічного захисту серед вчителів – витіснення, проекція, інтелектуалізація.

Висновки. Аналіз результатів дослідження показав наявність значущих кореляцій психологічних захистів з позитивними копінг-стратегіями у досліджуваній групі вчителів. Досягненню комфортного психологічного стану та психофізіологічного здоров'я сприяє ефективна копінг-поведінка педагогів: «Розв'язання проблем» та «Пошук соціальної підтримки», яка визначається їх професійно-особистісними якостями: віком, рівнями самоактуалізації та емпатії, педагогічним стажем, педагогічною спрямованістю.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТЕОРЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ ЛІКАРЯ

Бегеза Л.Є.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

Актуальність дослідження. Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що існує значна кількість підходів до вивчення феномену «Я-концепція» (М. Й. Боришевський, О. Є. Гуменюк, В. Джеймс, Л. В. Долинська, Р. В. Каламаж, Г. В. Католик, І. С. Кон, Н. І. Кривоконь, С. Д. Максименко, А. В. Фурман та ін). Однак, структурні компоненти Я-концепції вивчено та представлено нерівнозначно. М. Н. Григор'єва вважає, що науковцями найбільше досліджувався когнітивний компонент, менш вивчений емоційно-оцінний компонент Я-концепції, що включає в себе дві підструктури: 1) афективно-оцінну та 2) систему емоційно-оціннісного самоставлення. Також, у психологічній літературі недостатньо розглядається поведінковий компонент, який розуміється, як: 1) інтенція, готовність до дій; 2) реальні дії; 3) поведінка в цілому або 4) саморегуляція поведінки.

Мета дослідження: розглянути психологічні аспекти теоретичної моделі професійної Я-концепції лікаря.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Науковцями досить часто ототожнюються поняття «Я-концепція» та «самосвідомість» особистості.

Вивчаючи професійну Я-концепцію як частини загальної Я-концепції, науковцями визначаються такі її аспекти, як: професіоналізм (В. В. Буткевич, Є. О. Климов, А. К. Маркова); професійне становлення (Е. Ф. Зеєр, Р. В. Каламаж, А. Р. Фонарьов, Н. Ф. Шевченко); професійна самореалізація й самоздійснення особистості (І. П. Андрійчук, В. Л. Зливков, Є. О. Климов, О. М. Кокун, Н. В. Кузьміна, С. О. Ренке, В. О. Швидкий, та ін.).

А. В. Захарова, А. О. Реан зазначають, що професійна Я-концепція – це уявлення про себе як особистість і професіонала через призму професійної діяльності.

За Коном І. С., традиційно, Я-концепція особистості містить такі структурні компоненти: когнітивний, емоційно-оцінний, поведінковий.

У психологічній літературі професійна Я-концепція визначається через такі характеристики, як: 1) частина у структурі «Я-концепції»; 2) співвідношення розвитку особистості і професійного становлення; 3) система уявлень професіонала про себе як суб'єкта професійної діяльності.

Ми визначаємо професійну Я-концепцію лікаря як специфічний феномен, що включає в себе уявлення особистості про себе і про свої професійні якості, та характеризується когнітивно-емоційною оцінкою своїх професійних знань, умінь, навичок, процесу професійного самоздійснення під впливом суб'єктивних та об'єктивних чинників.

Концептуальними підходами до створення теоретичної моделі професійної Я-концепції лікаря стали наукові концепції А. О. Деркача, Р. В. Каламаж, О. М. Кокуна, Г. А. Приба, А. О. Реана, нейропсихологічні теорії: інформаційна теорія емоцій П. В. Симонова, когнітивно-фізіологічна теорія емоцій С. Шехтера; пізнавальна теорія емоцій М. Арнольд - Р. Лазаруса; концепція Р. Лазаруса.

Виходячи з проаналізованих особистісних та професійних якостей лікарів, особливостей їх професійної діяльності, теоретична модель професійної Я-концепції лікаря містить такі структурні компоненти (рис. 1):

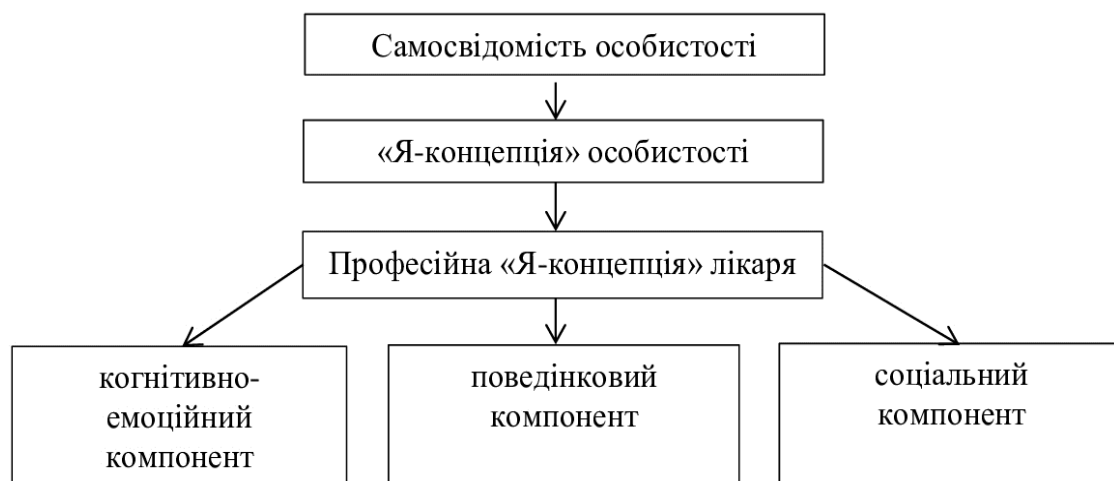

Рис.1. Теоретична модель професійної «Я концепції» лікаря

Когнітивно-емоційний компонент – професійні знання, здібності та можливості (реалістичне сприйняття своїх здібностей і можливостей); системність і аналітичність мислення (уміння прогнозувати розвиток ситуації і передбачати результат рішень, уміння мислити масштабно й реалістично одночасно); самопізнання; самоорганізація; рефлексія життєвих ситуацій, самооцінка, самоконтроль, саморегуляція (уміння керувати своїми емоціями, стійкість до стресів), ставлення до себе як до професіонала; професійна позиція (ставлення до професії, установки, очікування, готовність до професійного розвитку).

Поведінковий компонент – стиль професійної діяльності, мотиваційна спрямованість професійної діяльності, професійна спрямованість (мотиви (наміри, інтереси, схильності, ідеали); активність, наполегливість і цілеспрямованість, спрямованість на прийняття рішень, уміння розв'язувати нестандартні проблеми й задачі, прагнення до постійного підвищення професіоналізму); стратегії попередження та подолання професійних стресових ситуацій; професійна рефлексія, самоздійснення;

Особливо науково-дослідницький інтерес представляє динаміка формування і розвитку концептів поведінкового компоненту (інтенція, готовність до дій; реальні дії; поведінка в цілому або саморегуляція поведінки), вплив на них чинників і мотивів в процесі професіоналізації та професіогенезу.

Соціальний компонент – комунікативні якості, навички ефективної міжособистісної професійної взаємодії; професійна ідентифікація з представниками професійної спільноти.

Висновки.

Теоретичний аналіз літератури показав, що існує безліч наукових позицій вивчення феноменів Я-концепція. Професійну Я-концепцію лікаря визначено як специфічний феномен, що включає в себе уявлення особистості про себе і про свої професійні якості, та характеризується когнітивно-емоційною оцінкою своїх професійних знань, умінь, навичок, процесу професійного самоздійснення під впливом суб'єктивних та об'єктивних чинників.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Бойко Т. А.

магістр ННЦ «Інститут післядипломної освіти
та курсової підготовки»

Черкаський національний університет
Імені Богдана Хмельницького

Актуальність дослідження та теоретико-методологічне обґрунтування проблеми.

Нестабільність економіки України, соціальні негаразди та катаклізми зумовлюють у населення країни відчуття невпевненості у завтрашньому дні, беззахисності, неспроможності вплинути на ситуацію з метою мінімізації ризиків та досягнення відчуття стабільності. Допомогти населенню уникнути стресових переживань, пов'язаних з турботою та неспокоєм щодо власного майбутнього та майбутнього дітей в умовах тривалої кризи може оформлення страхового полісу. Проблемам страхування присвячено наукові роботи В. Базилевича, А. Губи, І. Козьми, О. Пономарьової, О. Радецької, Ю. Ткача, А. Шолойко, В. Шумейко, О. Фарат. Дослідники розглядають сучасний стан страхування в Україні, рівень довіри населення до пенсійного страхування, поведінкові аспекти взаємодії учасників страхового процесу, маркетингові аспекти страхової діяльності. Також науковці піднімають питання специфіки та тенденцій розвитку страхування, зокрема, в кризових умовах та умовах євроінтеграції, роль страхування у контексті соціального захисту населення. Однак науковцями не досить розкрита проблема накопичувального страхування в Україні та психологічні чинники, що сприяють та заважають розвитку цього виду страхування.

Метою дослідження є психологічний аналіз особливостей розвитку накопичувального страхування в Україні.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Накопичувальне, або лайфове страхування життя – це поєднання страхування життя і здоров'я людини з програмою накопичення, збереження і збільшення капіталу. Відтак, ключовим завданням накопичувального страхування є, по-перше, захист, по-друге – накопичення коштів. Внески діляться на дві частини, одна з яких йде на страхування життя та здоров'я, а друга частина акумулюється на рахунку клієнта. Накопичені гроші компанія інвестує в різні інструменти (для страхових компаній вони суворо регламентовані на законодавчому рівні). У контексті розвитку системи страхування, зокрема, накопичувального, важливим є питання професіоналізму працівника, який підбирає програму, а також довіри між ним та клієнтом. Після випуску полісу потрібно щоб клієнт чітко усвідомлював, які ризики покриває страховка і в якому обсязі. Фахівець, у свою чергу, має розуміти, чи усвідомлює клієнт власну відповідальність, наприклад, за подання недостовірних даних про своє здоров'я. Адже у разі настання страхового випадку, коли обман відкриється під час перевірки, компанія залишає за собою право відмовити в виплаті коштів. Тому дуже важливою є чітка, свідомо та відповідальна позиція фахівця – професіонала, який має до такої ж позиції підвести й клієнта. Адже основне завдання накопичувального страхування життя – це не дохід, а захист і створення «подушки безпеки». Це один з найбільш консервативних інструментів інвестування, який дає мінімальну прибутковість, але при цьому гарантує збереження коштів, а також фінансовий захист життя і здоров'я клієнта.

Накопичувальне страхування досить поширене за кордоном. Страхові компанії дорожать своєю репутацією: для них прописані досить жорсткі законодавчі норми і за законом вони не можуть збанкрутувати, бо самі мають перестраховальників, які беруть на себе зобов'язання по клієнтських виплатах у критичний момент компанії, якщо такий

станеться. Передбачено, що клієнт може також скористатися, за бажанням, послугою індексації внеску та захистити таким чином свої кошти від інфляції. Страхувальники отримують від держави податкові пільги за те, що самостійно створюють накопичення.

В Україні страхові компанії пропонують послугу накопичувального страхування давно. Проте, на сьогодні до нього залучено близько 5 млн. фізичних осіб, а це лише 13% населення країни. Для порівняння, в Японії поліс «лайфового» страхування має кожний дорослий, в Європі – 90% населення, в США – близько 80%. Тому в порівнянні з іншими країнами ринок накопичувального страхування в Україні знаходиться на стадії початкового розвитку.

Серед чинників, що зумовлюють не досить високий рівень попиту в Україні на послугу накопичувального страхування дослідники виокремлюють крім економічних ще й психологічні чинники. Важливим психологічним фактором, що перешкоджає розвитку цього виду страхування у нашій державі є недовіра населення, яка сягає корінням 90-х років минулого століття. Це пов'язано із втратою населенням коштів через «розчинення» різних компаній, фондів, кредитних союзів, трастів, у які ці кошти були вкладені. Також відсутність довіри може бути зумовлена взаємодією можливих клієнтів з низько кваліфікованими кадрами страхових компаній, з недосконалими правилами страхування, з непорядністю страхувальників. Окрім того, страхові компанії мало уваги приділяють розповсюдженню знань серед населення про лайфове страхування та ті переваги, що воно може забезпечити. Відтак, необізнаність людей є ще одним важливим чинником, який зумовлює не досить широке розповсюдження серед громадян України накопичувального страхування. Та, навіть, якщо людина обізнана, велика кількість страхових компаній, як і велика кількість негативних відгуків про них в Інтернеті, може ускладнювати ситуацію вибору або й взагалі призупиняти людину у її рішенні застрахувати життя.

Висновки. Отже, український ринок страхування має свої особливості, які зумовлюються в тому числі і психологічними чинниками. Перспективи подальших досліджень вбачаю у більш глибокому аналізі психологічних чинників, що здійснюють негативний вплив на розвиток накопичувального страхування у нашій державі, а також у пошуку шляхів їх нівелювання, що сприятиме розвитку страхової галузі.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРОБАЦІЇ

Бондаренко Б.В.

магістр кафедри психології

Запорізького національного університету

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми професійних стресів та технологій їх подолання зумовлена не тільки їх негативним впливом на ефективність праці, але і тим, що вони впливають на все життя людини – психологічними проблемами та особистісними змінами. Тож, дана проблема має як практичну, так і наукову значущість.

Мета статті полягає у розгляді поняття психологічного захисту у професійній діяльності працівників ювенальної пробації.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Людина, особистість в повсякденному своєму існуванні завжди перебуває в оточенні соціуму, який так чи інакше здійснює певний вплив на неї. Можна навіть стверджувати, що особа знаходиться під тривалим тиском великого потенціалу зовнішнього психічного, яке чинить на неї і негативний і позитивний

вплив. Душевне благополуччя людини прямо залежить від збігу ідеального уявлення про себе з реальною дійсністю. Паритет сприйняття реального та ідеального при виникненні розбіжностей між ними може викликати внутрішнє напруження, що спонукатиме до змін ідеального чи реального уявлення про себе або ж взагалі до спроб не сприймати інформацію, що призводить до дисбалансу уявлень.

Інформаційна перенасиченість навколишнього світу вимагає особливо інтенсивного розвитку у людини тих особистісних структур, які найбільшою мірою забезпечують ефективне пристосування до оточення. Особливе значення має пристосування до інформаційної напруженості в професійному середовищі. Однією з адаптаційних систем особистості є психологічний захист.

Соціальне середовище як сукупність суспільних і психологічних умов, у яких людина живе, позначається на її розвитку найбільшою мірою. Навколишня нестабільність має руйнівний вплив на емоційний стан людини. За Гребенниковим, «постійна зміна дійсності виступає як стресор довготривалої дії, який вичерпує запаси адаптаційної енергії». В умовах сучасної життєвої ситуації в країні та світі дедалі актуальним постає вивчення психологічних механізмів адаптації. Протягом всього життя постійно стикається з різного роду ситуаціями, коли існуючу потребу неможливо задовольнити з різних на те причин. В таких випадках поведінка людини зазвичай керується за допомогою механізмів психологічного захисту, що спрямовані на попередження поведінкових розладів.

Діяльність є невід'ємною складовою життя людини та важливою умовою формування її як члена суспільства. Професійне та якісне виконання певної діяльності потребує активізації психічних процесів, концентрації уваги, соматичного і психічного здоров'я. Наявність професійних та особистісних проблем, конфліктів може призвести до побічних, незворотних та навіть деструктивних наслідків. Якщо сама людина не може змінити неприємну ситуацію, то психіка починає захищатись від травмуючи емоційних переживань, які заважають людині та пригнічують її. У багатьох випадках зняття напруги відбувається за допомогою механізмів психологічного захисту.

Діяльність співробітників ювенальної пробації в основному поєднує в собі реалізацію наступних завдань:

- забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів;
- запобігання правопорушенням і їх припинення; охорона та забезпечення громадського порядку;
- виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили;
- виконання кримінальних покарань та адміністративних стягнень;
- участь у наданні соціальної, правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

Перші уявлення про категорію «психологічні захисти» походять від Ш. Ференці, який детально описав процеси інтроєкції, проекції та ідентифікації. У ракурсі психологічного дослідження вагомий внесок у розроблення цієї проблеми зробили також З. Фрейд, В. Бассін К. Абрахам, М. Балінт, Е. Джонс, М. Кляйн, Г. Нунберг, О. Феніхель, А. Фрейд, Р. Шпіц тощо. Психологічний захист як відповідна форма поведінки, реакція або дія особистості на фактори зовнішнього чи внутрішнього середовища — цієї позиції у своїх роботах дотримувалися такі дослідники, як А. Фрейд, К. Хорні, В. Франкл, А. Адлер, К. Роджерс, Р. Берон, А. Ребер, Д. Арлоу, В. Журбін, Л. Рейнхард, А. Налчаджян, В. Рожнов, Р. Зачеписький, Ч. Бренер тощо.

Правоохоронною діяльністю є соціономічний вид професії типу «людина-людина» з наявністю делегованих державою владних повноважень. Її можна охарактеризувати як

постійно напружену, стресогенну та екстремальну діяльність, яка пов'язана із багатоваріантністю вирішуваних професійних завдань та їх інтелектуальною і емоційною насиченістю, що жорстко регламентується законодавством.

Висновки. Аналізуючи попередні публікації та дослідження на тематику використання механізмів психологічного захисту працівниками міліції, можна дійти висновку, що на сьогоднішній день ця тема не є всебічно висвітленою та дослідженою. З огляду на сьогоднішні реформи, які вже торкнулися та ті, що тільки чекають на своє втілення до системи органів внутрішніх справ, особливості психологічних аспектів діяльності співробітників ювенальної пробації, в частині їх психологічного захисту – є актуальним та сучасним.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЦИНИ

Спіцина Л.В.

к.психол.н., доцент кафедри психології

Будівська О.О.

магістр

Запорізький національний університет

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що життя працівників системи екстреної медицини пов'язане з щоденними стресами та низькими ресурсними можливостями вітчизняної системи охорони здоров'я, яка провокує виникнення у цих фахівців хронічного стресового стану. Висока стресогенність роботи медичних працівників може бути також зумовлена перенасиченістю комунікативної сфери, в тому числі характером спілкування, високою відповідальністю та нездатністю у низці випадків змінити неприємний хід речей. Небезпечним чинником також є те, що в медичних закладах відсутні штатні одиниці психологів, які могли б діагностувати синдром професійного вигорання та надати вчасну психологічну допомогу медичному персоналу.

Дослідження проблеми професійного вигорання започатковані Дж. Фрейденом, який ввів поняття синдрому професійного вигорання, що було продовжено зарубіжними вченими, насамперед, – В. Бойко, Дж. Грінберг, С. Джексон, К. Маслач, Б. Перлман, А. Хартман. Ними було розроблено теоретичні основи подальших прикладних досліджень. Сучасні вітчизняні психологи Т. Зайчикова, Л. Карамушка, А. Китаєв-Смик, А. Солодухова, Т. Яценко досліджували специфіку детермінації і перебіг професійного вигорання в професійному середовищі.

В подальшому теоретичні та емпіричні дослідження феномену вигорання проводяться як в закордонній психології, так і у вітчизняній науці. Вивченню даного феномена присвячені роботи К. Кондо, К. Маслач, С. Джексон, Е.С. Старченкова, М.В. Борисової, В.В. Бойко, А.А. Рукавишникова, В.Є. Орел, Н.Є. Водоп'янова, та ін. Проте, на сьогоднішній день немає чітко визначеного ставлення до закономірностей виникнення та розвитку синдрому професійного вигорання.

Метою статті є: теоретичне обґрунтування психологічних особливостей виникнення та профілактики професійного вигорання у працівників системи екстреної медицини.

Згідно аналізу теоретичних та емпіричних наукових джерел [1, 2, 3, 4] досліджень з даної тематики можна виділити основну причину, через яку виникає синдром професійного вигорання у медичних працівників – це, насамперед, внутрішнє накопичення негативних емоцій і неможливість звільнення від них. Крім того, робота медичних працівників системи

екстреної медицини щоденно пов'язана з часто мінливими умовами, і в рамках професійної діяльності стикаються з непередбачуваними обставинами, що призводить в свою чергу до стресових станів. Неспроможність протистояти стресам призводить до емоційного вигорання, що, в свою чергу, служить причиною виникнення професійного вигорання.

Резюмуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що високий рівень стресостійкості є запорукою збереження та зміцнення психологічного здоров'я, а також професійного розвитку медичних працівників. В свою чергу, розвиток стресостійкості може служити профілактиці професійного вигорання у працівників системи екстреної медицини.

Отже, на підставі проведеного аналізу наукових джерел, ми можемо констатувати, що основною причиною виникнення професійного вигорання у працівників системи екстреної медицини є внутрішнє накопичення негативних емоцій і неможливість звільнення від них. Враховуючи специфіку роботи медичних працівників в екстремальних, мінливих стресогенних умовах, основним чинником профілактики професійного вигорання можемо вважати розвиток стресостійкості.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в емпіричному дослідженні стресостійкості як чинника профілактики професійного вигорання у працівників системи екстреної медицини.

ЕМПІРИЧНІ ПОКАЗНИКИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ

Грединарова Я.І.

аспірантка кафедри психології

Запорізький національний університет

Актуальність дослідження. Проблема самоактуалізації в професійній діяльності активно розробляється науковцями, представниками різних теоретичних та методологічних підходів. Зацікавленість цією проблемою зумовлена, на наш погляд, тим, що саме в професійній діяльності можливо досягти максимального розкриття особистісного потенціалу особистості.

Проблема професійної самоактуалізації широко представлена у роботах Т.Ю. Базарова, О.І. Бондарчук, Л.М. Карамушки, Г.В. Ложкіна, Л.М. Мітиної, М.Г. Ткалич, В.В. Третьяченко та ін. Серед досліджень, присвячених професійній самоактуалізації особистості важливе місце також посідають роботи акмеологічного напрямку (В.С. Агапов, В.Г. Зазикін, А.О. Реан, А.О. Ткаченко, Д.І. Фельдштейн, Л.Б. Шнейдер, та ін.).

На наш погляд, феномен професійної самоактуалізації ґрунтовно описаний на теоретичному рівні, але потребує актуального вивчення за допомогою емпіричних досліджень, які допоможуть визначити особливості професійної самоактуалізації у сучасних соціо-економічних умовах розвитку суспільства, різних сфер професійної діяльності, надасть можливість уточнити гендерні, вікові та особистісні особливості цього процесу.

Мета дослідження – проаналізувати результати емпіричного дослідження факторів професійного розвитку особистості та рівня професійної самоактуалізації особистості.

Методика та організація дослідження. Для вивчення рівня професійної самоактуалізації співробітників організацій нами був застосований опитувальник Д.О. Шутька та ін., який пройшов попередню апробацію. До основних діагностичних критеріїв професійної самоактуалізації авторського опитувальника належать наступні: професійні успіхи; цілеспрямованість професійної діяльності; креативність; професійний розвиток;

поглиненість професійною діяльністю; професійна автономність; умови для професійної реалізації. Також для дослідження особливостей професійного розвитку та його кризових станів використано методику «Фактори професійного розвитку» М.Д. Петраш. До основних діагностичних факторів належать: цілеспрямованість, психофізіологічний потенціал, задоволеність професійною діяльністю, міжособистісна взаємодія, самореалізація в професії, самоконтроль поведінки.

Вибірка дослідження (n = 246) мала такий склад: жінки – 75.3%, середній вік досліджуваних – 38 років (SD = 10.1); освіта у всіх досліджуваних вища. Така специфіка вибірки обумовлена тим, що в ньому брали участь вчителі загальноосвітніх шкіл та гімназій, відповідно.

Результати дослідження. Дослідження показало, що в середньому рівень професійної самоактуалізації по вибірці є достатньо високим: 191.38 з 252, при цьому у жінок він є вищим (195.9), у чоловіків – 171.9. Однак, ці відмінності є статистично значими лише на рівні тенденції ($r = -0.13$, $p < 0.05$). Теж стосується і вікових відмінностей ($r = 0.16$, $p < 0.05$).

Для виявлення особистісних ресурсів професійного розвитку на етапі початку професійної діяльності за допомогою кластерного аналізу нами були виділені дві групи з різною ситуацією професійного розвитку: «кризова» і «благополучна». В якості критеріїв для виділення груп виступили показники професійного розвитку: «задоволеність професійною діяльністю» та «спрямованість на самореалізацію».

Група з негативною оцінкою ситуації професійного розвитку («кризова») представлена меншою кількістю респондентів, що становить 35,5 % від загальної вибірки, характеризується слабко вираженим прагненням до самореалізації в професії, у її представників відзначається невдоволення собою, своїм професійним розвитком. Неможливість реалізуватися в професії породжує виникнення кризи професійної самореалізації». У молодих людей спостерігається зниження цілеспрямованості, наявність проблем у міжособистісному взаємодії, конфліктність у поведінці (знижений самоконтроль поведінки), виявлена низька здатність до відновлення психофізіологічного потенціалу (табл. 1).

Таблиця 1

Середні значення факторів професійного розвитку та професійного функціонування в групах з різною ситуацією професійного розвитку

Фактори	«Кризова група»		«Благополучна група»		Врівноважене значення
Показники професійного розвитку					
Задоволеність професійною діяльністю	17,53	2,55	23,27	2,74	0
Самореалізація	20,95	2,09	26,74	2,75	0
Показники професійного функціонування особистості					
Психофізіологічний потенціал	23,51	2,61	28,79	3,75	0
Цілеспрямованість	20,12	3,25	23,58	3,31	0
Самоконтроль	10,79	1,99	12,77	2,14	0
Міжособистісні відносини	23,26	3,22	27,29	3,59	0
Загальний показник	76,62	5,86	89,74	8,31	0

До другої («благополучної») групи увійшли фахівці, які позитивно оцінюють свій власний розвиток в професії (64,5% від загальної вибірки). Вони відчують радість від виконуваної діяльності, у них виражене прагнення до професійного зростання, самовдосконалення, намічені плани подальшого розвитку, а професійне життя визнається таким, що склалося (з усіх представлених показників достовірність відмінностей між групами відповідає рівню $p < 0,000$).

Висновки. Отже, рівень професійної самоактуалізації співробітників українських організацій є достатньо високим. При цьому, він корелює (як тенденція) зі статтю та віком. Також можна побачити, що в благополучній групі фактори професійного розвитку є вищими, а кризова група складає лише третину учасників дослідження.

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ

Дубяга Я.І.,

аспірантка Інституту підготовки кадрів
державної служби зайнятості України

Актуальність дослідження. Загрозлива епідеміологічна ситуація, безробіття, зниження економічної та соціальної активності призвели до збільшення чисельності осіб, що потребують сприяння в працевлаштуванні. Зважаючи на це, збільшилося навантаження на фахівців державної служби зайнятості України, які в стресових умовах сучасності повинні забезпечити якісне надання соціальних послуг клієнтам, здійснювати психологічну підтримку та супровід вразливих категорій безробітних громадян. Тому, соціально-комунікативна компетентність фахівців сьогодні стає необхідною умовою ефективною реалізації політики зайнятості України, важливим показником професіоналізму та професійної самореалізації. Вивченням феномену соціальної компетентності займалися вчені О. Прямікова, О. Бодальов, С. Макаров, С. Нікітіна, В. Цветков, В. Куніцина, Г. Белицька, В. Ромек та інші. Питання структури комунікативної компетентності досліджували М. Кенел та М. Свейн, С. Савиньон, Л. Бахман, А. Палмер, В. Топалова та інші. Проте до сих пір недостатньо розробленими залишаються питання щодо особливостей соціально-комунікативної компетентності фахівців державної служби зайнятості України, тому дослідження соціально-комунікативної компетентності фахівців державної служби зайнятості України є вкрай важливе.

Мета дослідження: виявити та проаналізувати рівень соціально-комунікативної компетентності фахівців державної служби зайнятості України (далі ДСЗУ).

Методика та організація дослідження. Для проведення дослідження нами була використана методика КОСКОМ В.М. Куніциної для визначення соціально-комунікативної компетентності. Дослідження проводилося у 2019 році у Запорізькій, Дніпропетровській, Львівській та Одеській областях. В опитуванні взяли участь 318 фахівців державної служби зайнятості України.

Результати дослідження. Розглянемо рівні соціально-комунікативної компетентності фахівців ДСЗУ, проаналізувавши показники за шкалами (табл.1).

Таблиця 1

Рівні окремих складових соціально-комунікативної компетентності фахівців ДСЗУ (за шкалами КОСКОМ у % від загальної кількості опитаних)

Шкали КОСКОМ	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Соціально-комунікативна компетентність			
1. Оперативна соціальна компетенція	51,9	44,3	3,8
2. Вербальна компетенція	45,3	48,1	6,6
3. Комунікативна компетенція	36,5	49,1	14,5
4. Соціально-психологічна компетенція	31,4	53,8	14,8
5. Его-компетенція	26,1	55,3	18,6
6. Комунікативно-особистісний потенціал	22,3	55,0	22,6

За шкалою «Оперативна соціальна компетенція» 3,8% респондентів мають високий рівень, 44,3% – середній, такі фахівці добре орієнтуються в сучасному соціальному просторі, здатні ефективно застосовувати знання та навички з урахуваннями специфіки соціальної ситуації. Разом з тим, більша частина опитаних (51,9%) мають низький рівень, що може вказувати на дезорієнтацію в швидкозмінних стресових умовах сьогодення та негативно позначатися на якості надання послуг клієнтам ДСЗУ.

Аналіз показників за шкалою «Вербальна компетенція» доводить, що лише 6,6% опитаних мають високий рівень, 48,1% – середній. Проте, значна частина фахівців (45,3%) має низький рівень, що може негативно позначатися на результативності комунікативної взаємодії з клієнтами, колегами та керівництвом.

За шкалою «Комунікативна компетенція» 14,5% фахівців мають високий рівень, 49,1% – середній. Разом з тим, більше третини опитаних (36,5%) мають низький рівень, що може свідчити про низьку здатність до адаптації у спілкуванні з клієнтами та колегами.

Високий рівень за шкалою «Соціально-психологічна компетенція» мають 14,8% фахівців, середній – 53,8%, що свідчить про наявність у фахівців різноманітних соціальних ролей та способів взаємодії в процесі виконання професійних обов'язків. При цьому, більше третини фахівців (31,4%) мають низький рівень, що, на наш погляд, негативно відображається на ефективності професійної діяльності.

За шкалою «Его-компетенція» виявлено, що 18,6% опитаних мають високий рівень, 55,3% – середній, що вказує на достатній рівень саморозуміння, самоприйняття, самоузгодженості. Разом з тим, 26,1% фахівців мають низький рівень.

За шкалою «Комунікативно-особистісний потенціал» 22,6% опитаних мають високий рівень, 55,0% – середній. Отже, переважна більшість фахівців мають комунікативно-особистісні ресурси, які можуть бути успішно реалізованими під час виконання професійних обов'язків. Проте, 22,3% опитаних мають низький рівень, що може ускладнювати самореалізацію в соціальній сфері.

Висновки. Проаналізувавши окремі складові соціально-комунікативної компетентності можна зробити висновок, що фахівців ДСЗУ мають достатньо розвинені Его-компетенцію та комунікативно-особистісний потенціал. Разом з тим, більша частина фахівців характеризується невмінням швидко реагувати на зміни соціально-економічної ситуації в країні та своєчасно приймати відповідні рішення, що може негативно позначатися на якості надання послуг; близько третини опитаних мають низький рівень вербальної та

комунікативної компетенції, які, на наш погляд, є важливим інструментарієм в роботі фахівця ДСЗУ та недостатній рівень соціально-психологічної компетентності, що може знижувати ефективність професійної діяльності.

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ТА СТАВЛЕННЯ СПОЖИВАЧА ДО БРЕНДУ

Закашанська Н.Ю.

аспірантка кафедри психології
ІПК ДСЗУ

Актуальність дослідження. Специфіка сучасної економіки в Україні визначає не тільки характер глибоких соціально-психологічних змін, що охоплюють всі сторони життєдіяльності суспільства, а й зміст нових науково-практичних напрямків дослідження. У цих умовах розвиток суспільства характеризується збільшенням ролі споживання в соціальному житті людини. Ці соціальні зміни ведуть до розвитку споживчого суспільства, яке, в свою чергу, характеризується особливими психологічними установками, що активуються завдяки бренд-комунікаціям.

Мета дослідження. Виявити та проаналізувати проблеми формування мотивації та ставлення споживача до бренду.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Спеціалісти рекламного ринку ретельно вивчають мотивацію споживачів та користувачів так як споживчий ринок України розвивається швидким темпом. Поведінка споживачів – відносно нова наукова дисципліна, що виникла на стику економіки, маркетингу та психології, центральною проблемою якої є розуміння та прогнозування специфічної людської діяльності. Ця дисципліна має широкий спектр психологічних досліджень, починаючи з проблематики рекламного впливу до механізмів споживчого вибору та рішень. Одним з головних об'єктів впливу реклами та основним регулятором поведінки користувача виступає відношення користувача до бренду. Проблема регуляції соціальної поведінки людини стала однією з центральних проблем соціальної психології. У зарубіжній соціальній психології регуляцію соціальної поведінки вивчають через поняття соціальної установки чи атитюду (*attitude* «ставлення»). Споживчі переваги часто визначають як атитюди по відношенню до продуктів, товарів та послуг. Підводячи підсумок можна зазначити, що атитюд можливо визначити як стан свідомості індивіда відносно деякої соціальної цінності, що направлено впливає на поведінку.

Ряд вчених (А.Ф. Лазурський, В. Н. Мясищев) використовують поняття «Ставлення особистості». Б.Ф.Ломов визначає: «Те, як конкретна особистість бере участь в тих чи інших соціальних процесах (сприяє їхньому розвитку, протидіє, гальмує або ухиляється від участі в них), залежить від її спрямованості, яка формується в процесі розвитку особистості в системі суспільних відносин». Порівнюючи поняття соціальної установки та ставлення стає зрозуміло, що поняття ставлення більшою мірою відображає суб'єктивно-оцінювальну та вибіркочку сторону відношення до дійсності та через це володіє хорошим пояснювальним потенціалом при вивченні механізмів виборчої поведінки споживачів.

Соціально-економічні фактори багато в чому обумовлюють економічну діяльність людей, їх поведінку у сфері споживання. Феномен ставлення до реклами, грошей та інших економічних об'єктів ретельно досліджується у роботах по економічній психології (А.Л. Журавльов, А.Н. Лебедев-Любимов, В.П. Позняков, А.Б. Купрейченко і ін.) у яких встановлено, що феномен ставлення до економічних об'єктів має трьохкомпонентну структуру. Ця структура включає в себе когнітивний, емоціональний та мотиваційний компоненти та направляє економічну поведінку людини (А.Л.Журавльов). Розуміючи цю

структуру ми краще можемо вивчити феномен відношення споживача до бренду. Саме специфіка відношення користувачів до бренду є основним з важелів регулювання поведінки користувачів.

Поняття бренд має безліч тлумачень та ретельно вивчається у маркетингу та рекламі (Д.Аакер, Д. Кнапп, Ф.Котлер, Д.Ф.Джоунс). В нашій роботі ми опираємося на тлумачення Д.Кнаппа, який описує бренд, як суму вражень від комунікації споживачів з брендом, та в результаті цієї комунікації, наявності емоцій, що спонукають до вибору та покупки. Вивчаючи зміст образу бренду, ми знаходимо когнітивний компонент, що представлений завдяки комплексу уявлень та знань тієї чи іншої торгової марки та афективний компонент, що виявляється завдяки емоціональній оцінці та почуттям. Саме завдяки когнітивно-афективному альянсу формується намір купити, стати частиною спільноти даного бренду. Вивчаючи дослідження в галузі маркетингу та психології ми дійшли висновку, що в якості центральних факторів формування відношення користувача до бренду виступають соціальне середовище, користувацький досвід та вплив рекламних комунікацій (А.Н.Лебедев-Любімов, М.В.Андреева. А.В.Степанова та інші).

Для побудови бренду важливі не тільки процеси залучення уваги до рекламного повідомлення, але й запам'ятовування та впізнавання. Споживання стимулюється брендом, який спирається на емоції, не рекламою, але соціальні уявлення споживача про бренд складаються, що не в першу чергу, з рекламних повідомлень, які він запам'ятав.

Висновки. Загальним недоліком маркетингових досліджень та класифікацій реклами та брендингу є їх формальний характер, в якому не враховуються психологічні механізми впливу реклами, хоча їх уявлення про причини формування та ставлення споживачів до категорії «бренд» містять в собі посилання на психологічні складові у змісті категорії. У бренді чітко виділяється комплекс когнітивних-афективних компонентів. Така психологічна складова надає нам можливість для її вивчення у поняттях наукової психології.

Перспективи подальшого вивчення бренду та бренд-комунікації в соціально-психологічній парадигмі можуть бути пов'язані з вдосконаленням методичного інструментарію, що дозволяє досліджувати ефективність різних брендів.

ЧИННИКИ СИНДРОМУ ВИГОРАННЯ СЕРЕД БУХГАЛТЕРІВ

Застука С.

магістр 2 року навчання за спеціальністю «Психологія»
Запорізького національного університету
науковий керівник:, д.психол.н., доцент,
професор кафедри психології ЗНУ **Горбань Г.О.**

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

На сучасному етапі розвитку суспільства в умовах соціально-економічної нестабільності, конкурентної боротьби на ринку праці, громадських стресів, підвищуються рівень вимог, що пред'являються до професіоналізму особистості.

Дослідження чинників синдрому вигорання серед такої професійної групи як бухгалтери актуально тому, що: по-перше, існує соціальний запит на дослідження чинників, що сприяють виникненню синдрому вигорання; по-друге, ця проблема є недостатньо висвітлена в дослідженнях вітчизняних психологів.

Метою є аналіз чинників, що призводять до вигорання бухгалтерів.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Наразі на багатьох українських підприємствах бухгалтер – це людина, яка одна відповідає за всі ділянки, пов'язані зі звітністю та фінансовою діяльністю підприємства. (підприємства). Аналіз професійної діяльності бухгалтерів показав, що найбільшу психологічну напруженість відчувають фахівці-бухгалтера. Вони мають не тільки вести облікову політику фірми, працювати з банками і держустановами, але і володіти знаннями в області бюджетування, фінансового аналізу та податкового планування. Крім цього бухгалтеру необхідно мати дані про організаційну структуру і документообіг компанії, відстежувати грошові та інформаційні потоки, а також тримати під контролем ділянки, в яких перетинаються інтереси різних підрозділів компанії та бухгалтерії.

Проаналізувавши професійну діяльність бухгалтера, можемо визначити такі групи стресових чинників, що сприяють появі синдрому вигорання у цих спеціалістів:

1. Посадові чинники – спричиняють підвищення емоційної напруженості, а згодом і виникнення синдрому вигорання:

– *страх допустити помилку.* Особливістю української дійсності є неоднозначне тлумачення податкового законодавства та методології бухгалтерського обліку, висока відповідальність, ризик штрафних санкцій з боку податкової інспекції. При цьому суперечливість українського податкового законодавства унеможлиблює недопущення помилок – можна тільки звести їх до мінімуму.

– *неповне розуміння керівництвом і співробітниками управлінського обліку.* Нерозуміння, обурення, подекуди, агресія до вимог бухгалтера щодо оформлення документів. Бухгалтеру необхідно вміти придушувати емоції і бути досить гнучким, щоб витримувати тиск керівництва.

– *додаткові управлінські функції.* Якщо в бухгалтерії працюють кілька людей, то одним із завдань головного бухгалтера є підбір і мотивація співробітників, а також координація та контроль їх діяльності. Головний бухгалтер повинен вміти залагоджувати як внутрішньо групові розбіжності, так і претензії один до одного співробітників бухгалтерії та інших підрозділів компанії.

– *необхідність освоєння нових програм автоматизації обліку.* Це вимагає додаткового часу для навчання і зміни звичних методів роботи. Ведення обліку одночасно в старій і новій системах ускладнює ситуацію, а невідповідність обсягу виконуваної роботи рівню заробітної плати лише поглиблює емоційну напруженість;

– *обмеження в можливостях кар'єрного зростання.* Вузька спеціалізація ускладнює перехід на інші ділянки бухгалтерії

2. Професійно-діяльнісні професійні чинники: високе навантаження, ненормований робочий день; великий обсяг роботи, викликаний необхідністю своєчасно здавати звіти і обробляти великий обсяг інформації (поточне законодавство з бухгалтерського та податкового обліку з усіма змінами, різні нормативні акти); необхідність швидко орієнтуватися в довідково-правових системах, відстежувати поточні зміни, аналізувати результати минулих звітних періодів; монотонність, одноманітність та рутинність операціональних дій.

3. Особистісні чинники – сприяють психологічній втомі, що підвищує вірогідність розвитку синдрому вигорання: індивідуально-психологічні особливості,

Ми вважаємо, що саме ці групи чинники вагомо сприяють накопиченню професійної втоми та виникненню вигорання. Це призводить до появи властивостей, що характерні для професійного вигорання, а саме: емоційного виснаження, деперсоналізації, редукції професійних досягнень.

Слід відзначити, що багато хто вибирає професію бухгалтера аж ніяк не тому, що відчувають своє покликання, а з матеріальних міркувань. Відомо, що, захоплена улюбленою

справою, людина здатна працювати багато і продуктивно протягом довгого часу, не відчуваючи втоми, як би черпаючи енергію ззовні і відчуваючи задоволення від добре зробленої роботи. Якщо ж людина змушує себе виконувати нецікаву, але необхідну роботу, постійно долаючи свій негативний настрій, то швидко настає стомлення, розсіюється увага і знижується ефективність роботи.

Висновок. Професія бухгалтера вимагає від фахівця навичок, компетенцій, виконання посадових обов'язків різного типу, що супроводжуються безліччю стресів і не завжди позитивно позначається на його емоційному і психологічному здоров'ї. Це призводить до виникнення синдрому вигорання серед бухгалтерів. Нами виокремлено три групи чинників: посадові, професійно-діяльнісні, особистісні. Особливості впливу цих чинників і засоби їх попередження залишається маловивченим, що потребує подальшого дослідження.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАР'ЄРНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ РІЗНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Жадан Т.І.

магістрант кафедри психології
Запорізький національний університет

Поплавська А.П.

науковий керівник, кандидат
психологічних наук, доцент

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Успішний розвиток приватних та державних установ, що надають інформаційні та інші послуги населенню, безпосередньо пов'язаний зі створенням єдиної команди фахівців, в яку входять обізнані спеціалісти та досвідчені керівники. Наразі суспільство вимагає якісної роботи від обслуговуючих установ, що неможливо без належної реалізації комунікативних та інформаційних послуг, а також високого рівня професіоналізму працівників. Таким чином, перед працівниками приватних та державних установ постають завдання, які мають на меті зростання ефективності спілкування та надання послуг пересічним громадянам. Це вимагає формування професійних компетенцій, які разом з характеристиками особистості допомагають виконувати працівникам власні професійні обов'язки.

Мета дослідження – проаналізувати особливості кар'єрного консультування працівників різних організацій.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Розвиток компетентності створює умови для кар'єрного зростання фахівців, котрі мають певні мотиви та необхідні якості. Виділення таких працівників серед інших та забезпечення їх кар'єрного та особистісного зростання відбувається за допомогою фахівців – кар'єрних консультантів.

Консультування допомагає усвідомити яким саме чином може відбуватись розвиток компетенцій працівників, а саме за допомогою дослідження кар'єрних орієнтацій та цінностей, які необхідно враховувати при прийомі на роботу, адаптації та подальшого навчання.

Позитивний імідж службовця, його здатність регулювати та моделювати свою професійну поведінку мають великий вплив на формування довіри не тільки до нього, а й до усієї установи в цілому. Це важливо для організацій, які взаємодіють з громадянами.

Вивчення діяльності працівників приватних та державних установ, особливостей їх кар'єрного зростання та професійного становлення є дуже актуальною. Особливо важливо це є для підвищення ефективності роботи з кадрами в державних установах, надання

допомоги керівному складу у виборі чіткого напрямку саморозвитку та налагодження результативного навчання персоналу (Черепанов, Іванов, 2007).

Напрямок діяльності консультанта залежить від поставлених перед ним завдань та може включати в себе: підвищення ефективності діяльності, подолання стресових ситуацій, допомогу в адаптації, усвідомленні та прийнятті професійних та інших життєвих ролей.

Найбільш поширеною проблемою, пов'язаною з професійним розвитком, є кар'єрна запутаність, яка унеможлиблює формування професійної ідентичності. У багатьох працівників не сформовані професійні установки та кар'єрні орієнтації, тому управління професійною кар'єрою, пов'язане з розвитком професіоналізму працівників, є одним з найкращих способів вирішення завдань професіоналізації персоналу організацій.

Вірно обраний шлях професійного розвитку дозволяє співробітнику чітко визначити своє місце в структурі підприємства, стимулює повною мірою розкрити свій професійний та особистісний потенціал (Долгорукова, 2006, Молл 2003).

Успішність діяльності працівників приватних та державних організацій пов'язана з їх здібностями організації спілкування з людьми різноманітних груп (Чудайкін, 2005). Також велике значення мають ціннісні та кар'єрні орієнтації особистості, що психологічно обумовлюють прагнення людини до просування кар'єрними сходами. Кар'єрні орієнтації є певним типом соціальних установок особистості по відношенню до роботи, професійної кар'єри, а також комплексом уявлень про себе та своє місце в професійному середовищі. Особистісні цінності мають вплив на бажання виконувати роботу, а також на здатність отримувати від неї задоволення.

При вивченні кар'єрних орієнтацій особливу увагу варто приділити моделі особистісного становлення професіонала О.Р. Фонарьова, яка заснована на вивченні життєвого шляху та дозволяє уточнити розуміння кар'єрних орієнтацій, пов'язуючи їх з установками.

Кар'єрне просування державних службовців більшою мірою відбувається за рахунок таких якостей, як старанність, готовність своєчасно та точно виконувати роботу. Для них більш цінні родина, відносини з іншими людьми. Життєвий успіх вони сприймають через повагу від інших людей, прийняття, позитивні соціальні контакти, зв'язки.

Кар'єрне просування працівників приватних установ здебільшого залежить від їх ініціативності, готовності до прийняття самостійних рішень. Важливим вважають оцінювання та сприйняття їх, як людей здатних самостійно вирішувати робочі завдання та відповідати за результати своєї праці. Життєвим успіхом для них є вміння вирішувати складні завдання, досягнення високого положення в професійному товаристві, придбання матеріальних показників успіху.

Відмінності в кар'єрних орієнтаціях працівників державних та приватних установ необхідно враховувати при кар'єрному консультуванні. Консультування державних службовців має ґрунтуватись на усвідомленні ними особистої мотивації та врахуванні потреб в навчанні.

Висновки. Кар'єрне консультування є важливим ресурсом професійного розвитку особистості. Для більш ефективної консультативної діяльності варто вивчати та враховувати фактори, які мають вплив на розвиток кар'єри. Окремо варто зауважити що ці фактори мають не тільки особистісний та психологічний характер, а також і ситуаційний. Тому необхідно вивчати та слідкувати за появою нових соціально-політичних та економічних умов, що виникають у суспільстві, а також за їх відображенням у самосвідомості службовців.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ КАР'ЄРНОГО РАДНИКА ТА КЛІЄНТА НА ЗАСАДАХ ФАСИЛЯТИВНОГО ПІДХОДУ

Калюжна Є. М.

к.псих.н., доцент, Інститут підготовки кадрів ДСЗУ, м. Київ

Ковбаско О. М.

к.т.н., доцент, Інститут підготовки кадрів ДСЗУ, м. Київ

Модернізація державної служби зайнятості, яка на сьогодні відбувається в країні, передбачає її перетворення на іміджеву, клієнтоорієнтовану сервісну установу, яка функціонує на засадах клієнт-центрованого підходу при обслуговуванні громадян. Саме з цією метою службою зайнятості України запроваджено Інститут кар'єрного радника – для індивідуалізації надання послуг особам, які шукають роботу. З урахуванням цієї тенденції, фахівці виходять на інноваційний професійний рівень, опанувуючи нові ефективні інструменти, компетенції і підходи.

У даній роботі здійснена спроба концептуалізації моделі фасиліативної взаємодії в діяльності фахівця служби зайнятості, який виконує функції кар'єрного радника.

Аналіз наукових підходів, які існують на сьогодні, показав, що ефективні методи допомоги особистості у подоланні кризових ситуацій, розкриття особистісного потенціалу, підвищення мотивації до вирішення проблемних питань, досить ґрунтовно розроблені у межах фасиліативного підходу.

Дослідження феномену фасилітації найбільшою мірою представлено у психологічній та педагогічній науці (І.Авдєєва, Д.Бюджеталь, О.Врубльовська, Р.Димухаметов, Д.Еспі, П.Лушин, А.Маслоу, Р.Мэй, К.Роджерс, О.Фісун, В.Франкл, Д.Холт та ін.). Вивчення можливостей фасилітації як технології групової роботи, у тому числі в педагогічній практиці, здійснено у роботах С.Борисюк, Н.Волкової, О.Димової, Р.Димухаметова, А.Гельбака, М.Казанжи, О.Кандрашихіної, О.Козіної, С.Ромашіної, О.Фокши, Б.Яковлева та ін.

У науці розроблено як окремі моделі фасилітації («соціальна фасилітація», «екофасилітація»), так і представлено фасилітацію як складову інших моделей (частіше – втручання, впливу, взаємодії та ін.). Феномен фасиліативної взаємодії, насамперед, розглядається як суб'єкт-суб'єктна взаємодія, за умови якої актуалізується індивідуальний досвід учасників, відбувається взаємотрансляція індивідуальних контекстів, виникає необхідність і можливість мотивованого застосування оновленого досвіду (О.М.Фокша, 2019).

Фасилітація, як багатофункціональна технологія, передбачає застосування цілого арсеналу методів і прийомів. При цьому, вчені зауважують, що засвоєння значної кількості фасиліативних технік не є гарантією здатності людини до ефективної фасиліативної взаємодії. Надзвичайно важливою є ціннісно-сміслова сфера особистості, яка і визначає спрямування наявних вмінь і навичок або на розвиток іншого (фасилітацію), або ж на протидію розвитку (інгібіцію).

Фасиліативність – це сукупність навичок, які дозволяють ефективно організувати розв'язання складної проблеми без втрат часу та за короткий термін виконувати поставлені завдання з максимальним залученням учасників процесу. Фасилітатор одночасно виконує у процесі взаємодії ролі керівника, лідера і учасника (М.Й.Казанжи, 2015).

Проектуючи фасиліативні навички на специфіку функціональних обов'язків кар'єрного радника, можемо визначити головну мету його діяльності в ролі фасилітатора, а саме – допомога клієнту в набутті навичок з пошуку роботи, активізація його особистісних потенціалів та підтримка у подоланні перешкод на шляху працевлаштування.

В основу пропонованої нами моделі фасиліативної взаємодії кар'єрного радника і

клієнта покладено принципи системності, розвитку та особистісного підходу. Клієнтоцентризованість, цілісність, синергічність – ключові концептуальні підходи до реалізації фасиліативної взаємодії. Модель функціонує за наявності ряду передумов: професіоналізм фахівця та відповідальність клієнта, індивідуально-диференційований підхід у наданні допомоги клієнту, опора на особистісні ресурси учасників фасиліативної взаємодії.

В якості умов ефективної фасиліативної взаємодії визначено конструктивні внутрішні установки кар'єрного радника по відношенню до особистості клієнта: безумовне прийняття, безоцінне ставлення, конгруентність та емпатія. З урахуванням специфіки функцій кар'єрного радника, фасиліативна взаємодія передбачає роботу фахівця за такими напрямками: інформування клієнта щодо можливих форм допомоги у зв'язку з відсутністю роботи; діагностування, спрямоване на виявлення можливих причин проблем із працевлаштуванням; консультативну роботу, спрямовану на подолання наявної проблеми шляхом активізації особистісних ресурсів клієнта. Нарешті, фасиліативна взаємодія орієнтована на підвищення впевненості клієнта у здатності знайти роботу, підвищення самооцінки та мотивації до пошуку роботи.

Отже, аналіз основних професійних завдань у діяльності кар'єрного радника, а також урахування можливостей фасиліативного підходу, дозволяє із впевненістю констатувати, що фасиліативні навички входять до структури професійних компетенцій фахівця служби зайнятості, виступаючи запорукою ефективного виконання роботи. Перспективою подальших розвідок з окресленої проблематики є обґрунтування моделі професійної компетенції кар'єрного радника як фасилітатора та розробка фасиліативних технологій успішної реалізації його функціональних завдань.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ІНТЕРВ'Ю ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФУ ВІДНОСНО ОСІБ, ЯКІ Є УЧАСНИКАМИ У ДОСУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Клименко М.М.

кандидат юридичних наук,
магістрант 2-го року навчання за спеціальністю «Психологія»
Запорізького Національного Університету
науковий керівник - кандидат психологічних наук, доцент **Губа Н.О.**

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Психофізіологічне інтерв'ю є основним етапом проведення психофізіологічного дослідження (далі ПФД) з використанням поліграфу.

Мета дослідження. Під час проведення психофізіологічного інтерв'ю отримати об'єктивну інформацію щодо об'єкту дослідження та в сукупності з аналізом поліграм надати оцінку щодо причетності особи до перевіряемого факту.

Результати теоретичного аналізу проблеми.

Психофізіологічне інтерв'ю спеціаліст-поліграфолог розпочинає з того, що представляється та надає про себе інформацію стосовно прізвища, ім'я та по батькові, звання, закладів, які закінченні за напрямком проведення ПФД.

Отримує особисті дані відносно особи, яка проходить ПФД, а саме: прізвище, ім'я та по батькові, рік народження, посада або місце роботи.

Спеціаліст ознайомлює особу з її правами та обов'язками та з'ясовує, чи дійсно особа особисто без психологічного або фізичного тиску надала усну згоду на проведення відносно

до неї ПФД. Спеціаліст-поліграфолог пропонує заповнити заяву щодо проведення ПФД та анкету щодо стану здоров'я особи.

У разі виявлення ознак :

- гострий період соматичних та психічних захворювань;
- гострий больовий синдром;
- захворювання, що супроводжуються вираженою серцево-судинною, дихальною недостатністю;
- травми, анатомічні дефекти та обмороження пальців рук, ампутація верхніх кінцівок;
- вроджене чи набуте слабоумство середнього та важкого ступенів;
- регулярне вживання сильнодіючих препаратів або психотропних речовин, що впливають на функціонування центральної нервової, серцево-судинної чи дихальної системи, ПФД не проводиться.

Спеціаліст-поліграфолог ознайомлює та розповідає про сутність процедури і принцип роботи поліграфа. Рекомендовано вказане роз'яснення викладати з урахуванням інтелектуально-освітнього рівня опитуваної особи. Спеціаліст повинен роз'яснити опитуваному про те що апаратура безпечна для здоров'я опитуваної особи та не несе ніяких шкідливих наслідків. Як приклад, може навести порівняння поліграфа з медичними приладами, з якими опитуваний стикався у своєму житті (вимірювач тиску, термометр та інш.) Також обов'язково необхідно повідомити особі відомості про психофізіологічні зміни, що відбуваються в організмі людини при спробі приховати будь-яку інформацію.

Під час проведення психофізіологічного інтерв'ю спеціаліст поліграфолог повинен по можливості отримати від особи інформацію, яка надасть можливість спеціалісту-поліграфологу правильно поставити контрольні питання (ймовірної або контрольованої брехні). Інтерв'ю, яку проводить спеціаліст, повинно проводитися в спокійному темпі, без зовнішніх проявів дратівливості. Під час інтерв'ю рекомендовано уважно слухати тестовану особу, ніж говорити самому. Після уточнення його анкетних даних перевести розмову на інші питання, які допоможуть краще пізнати обстежуваного і на цій основі вибудувати манеру подальшого спілкування. Під час вказаної бесіди спеціаліст-поліграфолог приймає рішення, які контрольні питання ним будуть застосовуватись – ймовірної або керованої брехні.

Після отримання та складання контрольних питань спеціаліст-поліграфолог ознайомлює особу з їх змістом та з'ясовує, як особа зрозуміла кожне із названих запитань та як вона відповість на нього.

Після з'ясування контрольних питань спеціаліст-поліграфолог переходить до наступного етапу – спілкування з особою відносно тематики ПФД. Ні в якому разі бесіда не повинна мати характер допиту, навпаки, спеціаліст-поліграфолог повинен вислухати особу та з'ясувати, що їй відомо по справі.

Після отримання інформації по справі від особи, спеціаліст ознайомлює особу з питаннями щодо тематики тестування (релевантними) та з'ясовує, як особа зрозуміла кожне із названих запитань та як вона відповість на нього.

Отримавши позитивні відповіді від особи, що їй зрозумілі контрольні та релевантні питання спеціаліст-поліграфолог ознайомлює особу з нейтральними, жертвовно-релевантними та симптоматичними питаннями та також отримує відповідь на ці питання і з'ясовує, чи зрозумілі вони опитуваній особі.

Обов'язково спеціаліст також з'ясовує чи проходила особа раніше ПФД, якщо так, то де, коли і яка була тема дослідження. Також необхідно акцентувати увагу тестованої особи відносно протидії, та пояснити останньому, що практично всі протидії легко діагностуються, а спроби протидіяти процедурі тестування прямо вказує на причетність особи до факту, що

перевіряється.

Спеціаліст повинен чітко роз'яснити опитуваному правила поведінки під час ПФД, а саме:

- відповідати на всі питання тільки «Так» або «Ні»;
- під час проведення тесту категорично забороняється спілкування, крім відповідей на питання;
- під час проведення тесту категорично забороняється рухатися, смикати руками, потягуватися, шморгати носом, робити глибокі вдихи і видихи;
- свої відповіді на питання не можна супроводжувати кивками голови чи будь-якими жестами;
- не можна при обстеженні щось жувати, смоктати;
- під час проведення тесту голова не рухається у бік спеціаліста, потрібно дивитися прямо перед собою;
- ноги повинні стояти на повній ступні, не можна їх витягати, перекидатися тілом, головою назад, сидіти потрібно в звичайному стані.

У разі, якщо після проведення передтестової бесіди особа виявила бажання надати якісь свідчення по справі, це вказується у довідці по результатам тестування, якщо особа зізналась у скоєному правопорушенні або злочині ПФД, все рівно проводиться тестування для підтвердження та перевірки інформації.

Орієнтовний перелік етапів психофізіологічного інтерв'ю може корегуватись згідно з методичними рекомендаціями по застосуванню різних форматів тестів.

Висновки. За умови виконання вищевказаних етапів психофізіологічного інтерв'ю спеціаліст отримує психологічний контакт з тестованою особою, що надасть можливість успішного проведення ПФД.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФУ

Клименко О.В.

магістрант 2-го року навчання за спеціальністю «Психологія»
Запорізького Національного Університету
науковий керівник - кандидат психологічних наук, доцент **Губа Н.О.**

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Опитування з використанням поліграфу в діяльності Національної поліції України є важливою процедурою, яка має свої особливості залежно від спрямованості, завдань. Належна цілеспрямована психологічна підготовка досліджуваної особи визначає успіх всього подальшого поліграфологічного тестування.

Мета дослідження.

Під час проведення психофізіологічного опитування з використанням поліграфа спеціаліст - поліграфолог застосовує методи психофізіологічної оцінки, які спрямовані за допомогою психологічного аналізу відповідей опитуваного надати оцінку його відповідям, як по вербальним, так і по невербальним методикам.

Результати теоретичного аналізу проблеми.

Для забезпечення об'єктивності результатів опитування повинні бути дотримані умови щодо: відповідності приміщення та належного фізичного та психологічного стану особи відносно якої проводиться тестування, оскільки порушення або не дотримання

зазначених вимог може привести до некоректної або помилкової оцінки отриманих реакцій. У разі потреби, якщо особа вільно не володіє мовою, якою буде проведено опитування, до участі може залучатися перекладач, але за обов'язковою згодою самого опитуваного.

Для проведення опитування використовується спеціально обладнане або пристосовується наявне службове приміщення, яке відповідає таким вимогам:

- ✓ площа - не менше 10 - 15 м²;
- ✓ висота - не менше 2,5 м;
- ✓ стіни приміщення пофарбовані в нейтральні пастельні кольори (світло-бежевий, білий, сірий тощо), без деталей (картин, календарів, оздоблення тощо), які відвертають увагу;
- ✓ захищеність від впливу зовнішніх факторів (яскраве світло, шум та інші фактори), які можуть вплинути на об'єктивність опитування.

Опитування із використанням поліграфу не проводиться стосовно осіб віком до 18 років. У разі вчинення особою, яка не досягла 18 років, тяжкого злочину психофізіологічне дослідження з використанням поліграфу проводиться у присутності батьків або психолога.

Якщо під час передтестової бесіди особа, яка проходить психофізіологічне дослідження з використанням поліграфу, повідомила, що у неї є хронічні хвороби, а саме:

- гострий період соматичних та психічних захворювань;
- гострий больовий синдром;
- захворювання, що супроводжуються вираженою серцево-судинною, дихальною недостатністю;
- травми, анатомічні дефекти та обмороження пальців рук, ампутація верхніх кінцівок;
- вроджене чи набуте слабоумство середнього та важкого ступенів;
- регулярне вживання сильнодіючих препаратів або психотропних речовин, що впливають на функціонування центральної нервової, серцево-судинної чи дихальної системи

У таких випадках спеціаліст - поліграфолог припиняє дослідження у зв'язку з тим що зазначене може негативно вплинути на саме дослідження. У подальшому рекомендовано отримати від особи, яка проходить тестування медичну довідку для підтвердження діагнозу.

У разі встановлення фактів психічних захворювань особи, яка проходить тестування, або виявлення спеціалістом - поліграфологом під час передтестової бесіди будь - яких психічних розладів, тестування припиняється до з'ясування обставин такої поведінки особи. У разі підтвердження будь - яких психічних захворювань тестування не проводиться.

Можливі випадки, коли особа (службова або посадова), що проходить тестування, умисно здійснює протидію щодо можливих психічних розладів у неї. У такому випадку спеціаліст - поліграфолог офіційно повідомляє ініціатора проведення психофізіологічного дослідження про виявлений факт та тестування не проводиться. Опитування із використанням поліграфу не проводиться щодо особи у стані вагітності.

Опитування із використанням поліграфу також не проводиться, якщо:

- спеціаліст - поліграфолог безпосередньо підпорядкований особі, яка є об'єктом опитування;
- об'єкт опитування є близькою особою для спеціаліста поліграфа;
- існує конфлікт інтересів.

Якщо спеціаліст - поліграфолог підпорядкований особі, яка є об'єктом опитування з використанням поліграфу, опитування проводиться іншим спеціалістом поліграфа, не підпорядкованим цій особі.

Керівники, інші посадові особи структурних підрозділів Національної поліції України,

які є ініціаторами дослідження, забезпечують конфіденційність інформації про опитування особи із використанням поліграфу.

Рекомендований час психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу визначається наступним чином:

- передтестова бесіда – від 40 хвилин до години;
- психофізіологічне дослідження – від 2 до 3 годин.

У разі дослідження багатотемних завдань час дослідження може збільшуватись, але не більше 4 годин, після чого робиться перерва та тестування продовжується.

Висновки.

Обов'язково спеціаліст - поліграфолог повинен усвідомлювати про психологічне навантаження щодо особи, яку тестує. Сприяти та надавати психологічну допомогу, не акцентуючи на проблемних питаннях, які перевіряє за допомогою поліграфа.

Зазначенні аспекти унеможливають допущення помилок спеціалістом - поліграфологом та допоможуть правильно надати оцінку щодо отриманих фізіологічних реакцій під час проведення психофізіологічного дослідження.

ЕМОЦІЙНЕ ВИСНАЖЕННЯ СЕРЕДНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ПРОЯВ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СТРЕСОГЕННОСТІ (З ВЕТЕРАНАМИ АТО/ООС)

Лапінська Т.В.

аспірантка Інституту підготовки кадрів ДСЗУ

Актуальність теми Умови праці СМП в госпіталях ветеранів війни чи в лікарнях, які опікуються лікуванням та реабілітацією ветеранів АТО/ООС з різними патологіями постійно змінюються. Робота СМП найчастіше характеризується понаднормовою працею, порушенням режиму сну та відпочинку, що в цілому проявляється у деформації особистого життя.

Сприйняття і розуміння СМП пацієнтів, особливості професійної ідентифікації з хворими, які виявляються у здатності СМП відчутти та зрозуміти його стан має практичний психологічно відновлюючий вплив. Тому психологічне вивчення рівня емоційного виснаження у середніх медичних працівників, які працюють в умовах підвищеної професійної стресогенності (з ветеранами АТО/ООС) є актуальним і необхідним. Виникнення СЕВ та СПВ у медичних працівників залежить від багатьох чинників, а саме рівень освіти, посада, кваліфікація, стать, вік, стаж роботи, умови праці, сімейні відносини, особистісні якості тощо. Всі середні працівники медичної сфери, попадаючи в однакові умови праці починають взаємодіяти не тільки з ветеранами АТО/ООС, а й із один з одним, тим самим транслювати та трансформувати різноманітні прояви емоційної поведінки. У медичних працівників відчуття до стресогенної ситуації проявляється по різному, у одних це виявлення емпатії до інших людей (намагаються зрозуміти, допомогти), а інші відштовхуються від реальних подій, створюють свій шаблон індивідуального сприйняття, занурення в свій самоемпатичний особистий простір. Незважаючи на різне термінологічне значення понять, які використовуються науковцями - поняття «емоційне виснаження», «емоційне вигорання», «професійне вигорання», «психічне вигорання», «вигорання» та ін. вони є синонімами і розкривають аспекти «вигорання», як у професійній, так і в інших сферах життєдіяльності людини. Фахівці в галузі «вигорання» вважають, що розвиток «вигорання» не обмежується професійною сферою, його наслідки позначаються на особистісному житті людини, її взаємодії з іншими. Хворобливе розчарування в роботі як способі отримання значення

характеризує всю життєву позицію.

Т. Драга з співавт. досліджуючи основні аспекти, що впливають на формування синдрому «емоційного вигорання» у СМП підкреслюють необхідність емоційного контакту та співпереживання пацієнтам, інколи останні вимагають цього. Невелика кількість пацієнтів, особливо в перші дні в госпіталі, позитивно сприймають персонал, більшість проявляють негативні емоції, які є «заразними» СМП, вони відчувають біль пацієнтів, тривогу, емоційне та фізичне напруження. В. Бойко визначає синдром ЕВ як процес поступової втрати емоційної, розумової та фізичної сили, який проявляється у симптомах емоційного та фізичного знеення, особистісної відстороненості та зниження задоволення під час виконання роботи, а також як механізм психологічного захисту, що проявляється у зниженні емоційності або взагалі емоційній глухоті як реакції на ситуацію, що травмує. Н. Метельська, зазначає, що вигорання розвивається поступово, процесуально, починається без попередження, до конкретного моменту, повільно, латентно, а потім раптово й несподівано у особистості з'являється відчуття виснаження, непов'язане з переживанням певної стресової події. ЕВ, як правило, розвивається в осіб, чия діяльність передбачає взаємодію з іншими людьми, від якості якої залежить моральний чи матеріальний її результат. Дослідники підкреслюють важливість розвитку емоційної сфери медичного працівника, наявності у нього навичок міжособистісного спілкування і таких якостей, як емоційний контроль, емоційна стабільність, стійкість, емпатія, доброзичливість, позитивне ставлення до життя і себе. Ці якості в тому чи іншому вигляді включені в структуру ЕІ у світлі його адаптивної функції. Цей напрям видається особливо актуальним у зв'язку зі специфікою медичної діяльності особливо працюючи в умовах підвищеної стресогенності (з ветеранами АТО/ООС). Дослідженням емоційного інтелекту займалися такі зарубіжні вчені, як Д. Гоулман, Дж. Мейер і П. Селовей, Р. Бар-Он, Д. Карузо, Х. Вайсбах, У. Дакс, К. Ізард, М. Холл, та інші. Серед вітчизняних вчених розвивали Л. Виготський, С. Рубінштейн, А. Леонтьєв, Д. Люсін, В.В. Одінцева. Д. Гоулман вважає, що структура ЕІ включає наступні компоненти: самосвідомість (емоційна самосвідомість, адекватна самооцінка); контроль (упевненість у собі, контроль емоцій, відкритість, адаптивність, воля до перемоги, ініціативність, оптимізм); соціальна чуйність (співчуття, співпереживання, ділова обізнаність); управління відносинами (натхнення, вплив, допомога у самовдосконаленні, сприяння змінам, врегулювання конфліктів, командна робота та співпраця). Л.С. Виготський стверджував про єдність мислення і афекту де називає інтелектуальний момент, який детермінує переживання та безпосередній вчинок, «смысловим переживанням». Сьогодні цей термін видається близьким до поняття „емоційний інтелект”. О.М. Леонтьєв у дослідженнях емоційності (афективності) регуляції мислення, стверджує, що емоційність або афективність, становить лише одну, особливу сторону процесів, якими є ті пізнавальні процеси, що відображають дійсність.

Мета дослідження: діагностика емоційної складової професійного (емоційного) вигорання у осіб, які працюють в умовах підвищеної професійної стресогенності.

Методика та організація дослідження: дослідження, проводилося на базі госпіталей ветеранів війни: КУ «Обласний госпіталь для ветеранів війни Житомирської обласної ради», КЗ «Кіровоградський обласний госпіталь ветеранів війни» та проходило в два етапи. На першому етапі встановлювали рівень ЕВ за однойменною методикою В. В. Бойко, на другому етапі за допомогою опитувальника Н. Холла дослідили ЕІ, емоційну обізнаність СМП, вміння управляти своїми емоціями й керувати ними, а також самомотивацію та рівень емпатії.

Результати дослідження: Дослідження проводилося з дотриманням принципів добровільності, інформованості та конфіденційності. Розподіл здійснювався за віком. Середній вік респондентів складає – 39,5 років та за стажем роботи. Середній стаж роботи

респондентів складає – 18,2 роки. У дослідженні визначено як фази ЕВ (напруги, резистенції, виснаження) та наявність й вираженість провідних симптомів кожної фази впливає на рівень та прояви професійного вигорання у СМП. Результати дослідження оцінювання ЕІ у СМП дали змогу виявити здібності розуміти відносини, що репрезентується в емоціях, і керувати своєю емоційною сферою на основі прийняття рішень.

Висновки: Рівень професійного (емоційного) вигорання загалом серед середніх СМП, які працюють в особливих умовах, а саме в умовах підвищеної професійної стресогенності (з ветеранами АТО/ООС) є нерівномірним. Встановлено, що залежно від віку та стажу роботи СМП застосовують різні механізми психологічного захисту на вплив психотравмуючих чинників на роботі. Для СМП в віці до 25 років провідними симптоми є «розширення сфери економії емоцій» та «неадекватне емоційне реагування», в віці від 26–50 років «розширення сфери економії емоцій» та «незадоволеність собою», в групі старше 50 років це «розширення сфери економії емоцій», «редукція професійних обов'язків», «тривога та депресія». Вказані симптоми в переважній більшості перебувають на стадії формування або вже сформовані. За стажем роботи в групах провідними симптомами є також «розширення сфери економії емоцій», проте чим менший стаж роботи тим більш виражений емоційний фон та емоційне реагування, що призводить до розвитку синдрому професійного (емоційного) вигорання.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ

Матвієнко Л. І.

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології

Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

Актуальність дослідження зумовлена питаннями підвищення ефективності діяльності служби зайнятості. Багатоаспектний зміст організаційної культури дає змогу розглядати її як внутрішнє джерело стимулювання інноваційного розвитку організацій та держструктур.

Мета дослідження: визначити психологічні засоби розвитку організаційної культури служби зайнятості.

Результати теоретичного аналізу проблеми. За визначенням, даним Л.М. Карамушкою, організаційна культура має соціальний характер і являє собою певну ієрархію цінностей, правил, норм, традицій, церемоній та ритуалів, які прийняті в організації, дотримуються її членами і сприяють ефективності діяльності організації. Тобто, організаційна культура визначається як основний компонент в досягненні організаційних цілей, підвищенні ефективності організації і управлінні інноваціями. Головна мета організаційної культури – забезпечення зовнішньої адаптації і внутрішньої інтеграції організації за рахунок вдосконалення управління персоналом.

Типологічно організаційна культура буває сильною і слабкою, молодою і старою, об'єктивною і суб'єктивною тощо. За класифікацією типів організаційної культури Ч. Ханді, виділяються організаційна культура «ролі», культура «завдання», культура «влади», культура «особистості», кожна з яких володіє своїми характеристиками та по-різному впливає на продуктивність діяльності працівників.

Результати дослідження. За даними дослідження психологічних особливостей організаційної культури служби зайнятості, проведеного під нашим керівництвом магістром

психології Зелінською А. С., у службі зайнятості відзначається переважання позитивних характеристик організаційної культури. Більшість опитаних працівників служби зайнятості (у дослідженні прийняли участь 65 фахівців служби зайнятості, з них 8 чоловіків та 57 жінок, які працюють у службі зайнятості від 1 до 15 років) високо оцінюють сформований психологічний клімат у колективі (41,5%), ще для 35,4% характерні середні оцінки ділового, творчого та морального клімату. На високий рівень сформованості різних характеристик соціально-психологічного клімату в колективі вказують 43,1% працівників служби зайнятості. Ще досить значна частина з них дають середні оцінки даним характеристикам (40-43,1%), однак 18,5% фахівців незадоволені низькою згуртованістю працівників, обмеженістю їх контактів, недостатньою відкритістю у спілкуванні, організованістю та відповідальністю. Це спрямовує нас до пошуку ефективних психологічних шляхів підвищення психологічного клімату та вдосконалення організаційної культури у службі зайнятості.

В результаті проведеного кореляційного аналізу встановлені значимі зв'язки між рівнем сформованості організаційної культури та показниками організаційного розвитку та рівня соціально-психологічного клімату в колективі. Зокрема можна відмітити: тісний прямий кореляційний зв'язок між показником загального рівня сформованості організаційної культури та показником загального рівня соціально-психологічного клімату (коефіцієнт кореляції 0,975); тісний кореляційний зв'язок між рівнем загального індексу організаційної культури та загального показника соціально-психологічного клімату (коефіцієнт кореляції 0,913).

Таким чином, для працівників служби зайнятості, які високо оцінюють організаційну культуру, характерні високі оцінки сформованості ділового, творчого і морального клімату, висока задоволеність психологічним кліматом у колективі, прагненням його членів до згуртованості, збереження єдності, теплих відносин та взаємопідтримки.

Психологічні особливості успішної організаційної культури, важливі для забезпечення успішності її розвитку у службі зайнятості – це віра в здійснювані дії, зв'язок із споживачем, автономія і наполегливість, визнання людини як головної цінності, інформованість керівництва про особливості керованих об'єктів тощо.

Діяльність психолога в організації щодо оптимізації та покращення організаційної культури служби зайнятості може включати три види роботи: індивідуальну з членами колективу для надання допомоги у вирішенні окремих особистісних проблем, пов'язаних із взаємостосунками всередині колективу; групову зі всім колективом або окремими його частинами для згуртування персоналу та формування доброзичливості, поваги, взаєморозуміння всередині колективу; роботу психолога з керівником організації за просвітницьким, консультативним, діагностичним, корекційно - розвивальним напрямками.

До групових форм роботи з персоналом організації відносяться (за Л.І. Скібіцькою) психологічні вправи для вивчення самоаналізу; гра-спілкування; дискусія; невербальні контакти; зміна обстановки в приміщенні. Дискусії, вербальні контакти або зустрічі-обговорення – ефективні методи роботи з удосконалення організаційної культури та створення сприятливого психологічного клімату, а також рішення проблем управління колективом та оптимізації клімату в ньому.

До дієвих форм психологічної роботи щодо вдосконалення організаційної культури у службі зайнятості відноситься психологічний тренінг, спрямований на вироблення певного вміння чи навички членів колективу, на згуртування їх навколо спільної мети. Велике значення для оптимізації організаційної культури у службі зайнятості має стимуляція та мотивація працівників до професійних звершень, а також формування позитивних міжособистісних відносин між членами колективу.

Висновки. За високого рівня організаційної культури у службі зайнятості її працівники проявляють прагнення до збереження цілісності групи, контактів із колегами, високий рівень

згуртованості, відкритості, організованості, інформованості, відповідальності. Важливим є проведення ряду психологічних та організаційних заходів, які сприятимуть розвитку колективу, формуватимуть у його членів впевненість у своїх силах, сприятимуть встановленню гармонійних відносин між співробітниками.

КОУЧИНГОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Нежинська О. О.

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Зростання якості освіти в рамках євроінтеграційних процесів передбачає психологічне забезпечення ефективної діяльності та розвитку сучасного викладача, який разом із іншими важливими якостями має володіти і коучинговими компетенціями. Діалогізація освітнього простору, міжособистісна взаємодія, співдія, дискусія, зворотній зв'язок, відкритість та співпраця між викладачем і студентом стимулює обидві сторони до професійного й особистісного розвитку, надихає та мотивує на нові пошуки та відкриття, розширення поглядів, ресурсів і можливостей, спонукає до дій на шляху до самовдосконалення. І саме наявність коучингових компетенцій у сучасного викладача допоможе бути йому «на гребені хвилі» під час швидкоплинних трансформацій сьогодення у сфері освіти, тому актуальність дослідження не викликає сумніву.

Мета дослідження – висвітлити коучингові компетенції у діяльності сучасного викладача закладу вищої освіти.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Основні аспекти розкриття сутності коучингу та коучингових компетенцій знайшли своє відображення у роботах класиків коучингу (М. Аткинсон, Д. Голдсмит, У. Т. Голлві, М. Дауні, С. Каннію, С. Кові, Т. Леонард, Дж. Уйтмор, А. Цивінська та ін.), а також у сучасних пошуках і напрацюваннях у різних напрямках, у тому числі і в освітній галузі (Т. Борова, В. Зєленін, Т. Лепеха, Л. Марчініак, Р. Орловська, І. Петровська, Н. Романенко, Т. Столцфуз, Л. Хоманс та ін.). Ми спираємося на перелік коучингових компетенцій за стандартами відомої всесвітньо визнаної Міжнародної Федерації Коучингу (International Coach Federation – ICF), яка дотримується тієї форми коучингу, при якій поважається особистий і професійний досвід клієнта, а кожна людина розглядається як творча, ресурсна та цілісна особистість. Так, за ICF виділено *одинадцять ключових професійних компетенцій* коуча, які згруповані у чотири блоки (або логічні групи):

1) створення фундаменту (відповідність етичним нормам і професійним стандартам) – розуміння етичних норм і стандартів коучингу, а також здатність доречно застосовувати їх у всіх ситуаціях, що виникають при взаємодії з іншим, здатність застосовувати їх у всіх різноманітних ситуаціях, що виникають при взаємодії, чітке розуміння різниці між коучингом, консультуванням, психотерапією та іншими методами професійної допомоги; знання правил і особливостей під час коучингових взаємовідносин, усвідомлення областей відповідальності коуча та клієнта, знання ефективного співвідношення між методами коучингу та потребами людини;

2) спільне створення відносин (встановлення довірливих взаємовідносин, присутність коуча) – вміння створити безпечне та підтримуюче середовище, що забезпечує постійну взаємну повагу та довіру, допомогу, підтримку, супровід, здатність бути повністю

свідомим і створювати невимушені відносини з іншою людиною, демонструючи відкриту та впевнену манеру спілкування; навички проявляти гнучкість у процесі коучингу, контакт з власною інтуїцією, відкритість до ризику, бачення багатьох способів рішення проблеми, використання гумору, готовність проводити експерименти з новими можливостями у власних діях, здатність проявляти впевненість у роботі з сильними емоціями, самоменеджмент;

3) ефективна комунікація (активне слухання, сильні питання, пряма комунікація) – уміння повністю сконцентруватися на тому, що говорить і про що мовчить інша людина, розуміння сутності сказаного в контексті бажань іншого, надання підтримки у процесі його самовираження, зацікавленість; здатність задавати такі питання, які розкривають інформацію, необхідну для отримання максимальної користі від коучингових взаємовідносин; здатність ефективно спілкуватися протягом коучингових сесій і використовувати той підхід і мову, яка справляє найбільш позитивний вплив на людину;

4) фасилітація навчання та результатів (стимулювання усвідомлення, планування та постановка цілей, проектування дій, управління прогресом і відповідальністю) – здатність інтегрувати та точно оцінювати багаточисленні джерела інформації, а також інтерпретувати її таким чином, щоб допомогти людині усвідомити, що відбувається, і тим самим досягти бажаних обумовлених результатів; здатність створити спільно з іншим можливість для безперервного навчання під час коучингу в житті та на роботі, здійснювати нові дії, які найбільш ефективно приведуть до результатів коучингу, уміння розробити ефективний план у процесі коучингу з людиною і дотримуватися його; уміння утримувати увагу на тому, що важливо для клієнта, та залишати відповідальність за здійснювання дій за ним, не перекладаючи це на коуча.

Перелічені коучингові компетенції у діяльності викладача дозволять створити оновлений підхід до процесу навчання сьогодні, внести новий сенс як для викладачів, так і для студентів, допоможуть підвищити мотивацію та зацікавленість, позитив у процесі навчання, будувати конструктивні відносини зо всіма учасниками освітнього процесу, сприятимуть розвитку особистісного потенціалу, набуттю вміння користуватися власними ресурсами та підвищувати особисту ефективність, спонукатимуть до самовдосконалення тощо.

Висновки. Заклад вищої освіти є центром передачі компетенцій студентові, при цьому коучингові компетенції у діяльності сучасного викладача закладу вищої освіти є важливою складовою його професійної компетентності, що допоможе сформувати у студента під час міжособистісної взаємодії у навчально-виховному процесі відповідні знання, вміння та відпрацювати навички, а також у цілому сприятиме його гармонійному розвитку особистості.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Павлюк О.Г.

аспірантка кафедри психології
Запорізький національний університет

Актуальність дослідження. Проблема мотивації навчальної діяльності відноситься до числа базових проблем психології навчання. Саме навчальна мотивація вважається гарантом формування пізнавальної активності, розвитку мислення, придбання знань, необхідних для успішної професійної діяльності особистості. Цілу низку досліджень було присвячено теорії

мотивації і мотивів, в контексті яких учбово-професійна мотивація розглядається як один із аспектів мотивації діяльності людини (В. Асеев, В. Вілюнас, М. Дмитрієва, А. Здравомислов, Є. Ільїн, В. Ковальов, А. Маслоу, В. Мільман, Ж. Нюттен, Н. Самоукіна, Р. Френкін, Х. Хекхаузен, Р. Цветкова та ін.) Вивчення особливостей навчальної мотивації студентів, знання мотивів, які спонукають їх до подальшої діяльності допоможе вирішити завдання підвищення ефективності розвитку професійної самосвідомості.

Мета: висвітлити результати емпіричного дослідження взаємозалежності процесу фахової підготовки з рівнем розвитку мотиваційного компоненту професійної самосвідомості майбутніх поліцейських на різних курсах навчання.

Виклад результатів. На нашу думку професійна самосвідомість майбутніх фахівців-правоохоронців є системним динамічним утворенням, якісна структура якого зазнає найбільш кардинальної трансформації (розвитку) саме в період їх активної учбово-професійної підготовки. Тому важливим завданням, яке вирішувалося у нашому дослідженні, стало вивчення характеру взаємозалежності між якісними показниками організації процесу учбово-професійної підготовки майбутніх поліцейських та рівнем розвитку мотиваційного компоненту їх професійної самосвідомості. Дослідження було проведено серед курсантів (юнаки віком від 17 до 22 років) I-IV курсів ВНЗ «ДУВС» спеціальність «Право (поліцейські)», було охоплено 140 осіб. У дослідженні використовувалась методика діагностики учбової мотивації студентів А. Реана, В. Якуніна у модифікації Н. Бадмаєвої. Для обробки отриманих діагностичних даних було використано однофакторний дисперсійний аналіз (One-Way ANOVA). Результати дисперсійного аналізу взаємозалежності процесу фахової підготовки з рівнем розвитку мотиваційного компоненту професійної самосвідомості майбутніх поліцейських нами подано у вигляді графіка (рис 1).

Mean of фактор «учбово-професійної мотивації»

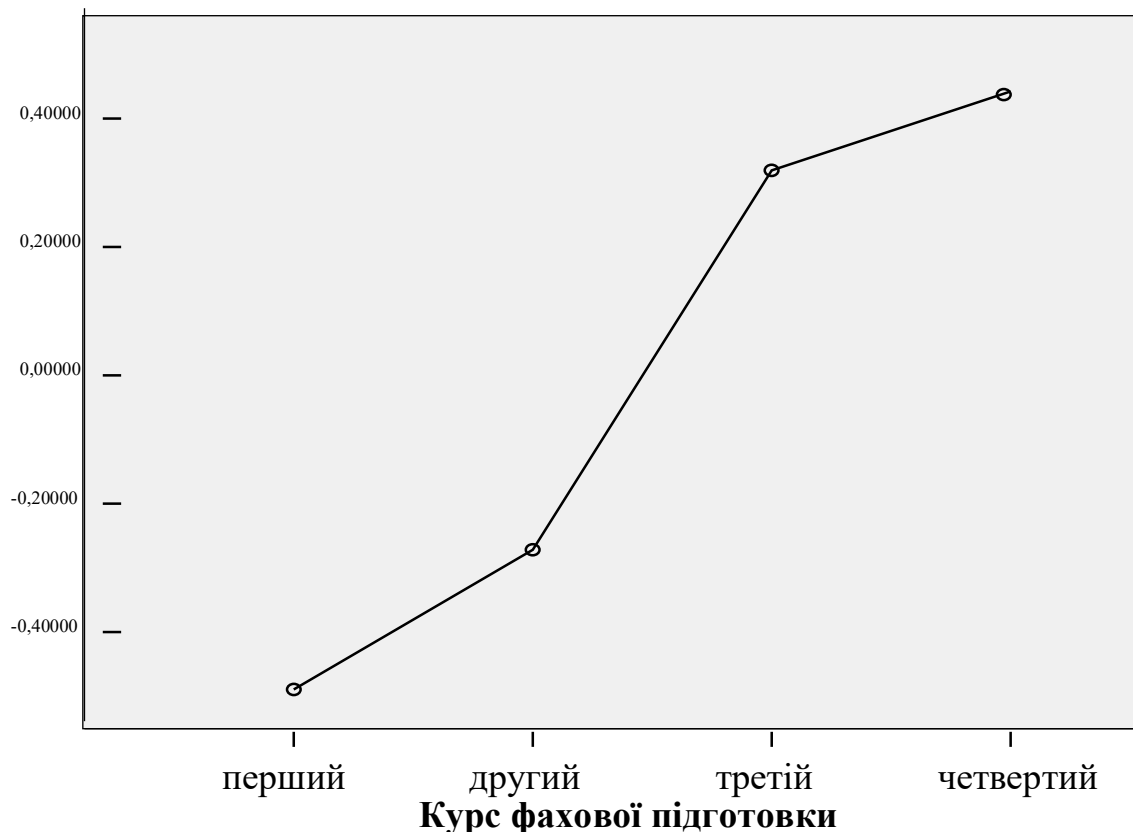

Рис.1. Вплив процесу фахової підготовки майбутніх поліцейських на розвиток мотиваційного компоненту їх професійної самосвідомості ($p \leq 0,001$).

За допомогою графіку середніх значень проведемо змістову інтерпретацію виявленого факторного ефекту. Графічні дані (рис.1) показують, що максимально високі середні значення вираженості фактору «учбово-професійної мотивації» демонструють майбутні фахівці-правоохоронці на четвертому курсі учбово-професійної підготовки. Ми пояснюємо ці високі показники тим, що студенти 4 курсу більше орієнтовані на досягнення кінцевого результату в навчанні, тобто максимально придбати професійні знання і досвід для успішної побудови професійної діяльності. Пік мінімальних середніх значень вираженості даного фактору характерний для першого курсу фахової підготовки. На нашу думку це пов'язано з тим, що на перший план у студентів 1 курсу виходить соціальний мотив. Саме в цей період студенти задоволені своїм соціальним становищем, вступивши до ВНЗ вони вже зайняли певну статусну позицію і сформували авторитет серед свого оточення. Упродовж періоду з другого до третього курсу навчання спостерігаємо виражений (значимий) приріст кількісних показників (середніх значень) вираженості фактору «учбово-професійної мотивації» досліджуваних. Ми пояснюємо це підвищення тим, що на цьому етапі навчання студенти орієнтовані на пошук і оволодіння новими знаннями, навчальними навичками і професійними мотивами, з'являється бажання отримати необхідні знання в обраній професійній сфері. Також спостерігаємо помірне зростання кількісних показників вираженості даного фактору в період з третього до четвертого курсів їх учбово-професійної підготовки. Ми пов'язуємо це з тим, що у період з 3 курсу відбувається поступове "входження" в навчально-професійну діяльність, формується перший практичний досвід, студенти приходять до усвідомлення значущості професійних знань для майбутньої діяльності, з'являється бажання освоювати обрану професію.

Висновки. Виходячи з викладених результатів нашого дослідження, можна стверджувати, що процес фахової підготовки майбутніх поліцейських впливає на розвиток мотиваційного компоненту їх професійної самосвідомості.

ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ВЕЛИКИХ КОМПАНІЙ

Паук А.О.

студентка 2 курсу ОР «Магістр»
факультету соціальної педагогіки та психології
Запорізького національного університету

Лукаsevич О.А.

наук. кер.: к.псих.н., доц.

Актуальність дослідження. Життя і діяльність людини в соціально-економічних і виробничих умовах сучасного суспільства нерозривно пов'язана з впливом на нього несприятливих екологічних, соціальних, професійних та інших факторів, що супроводжується виникненням, розвитком негативних емоцій, сильних переживань, а також перенапруженням фізичних і психічних функцій. Найбільш характерним психічним станом, що розвивається під впливом екстремальних умов життєдіяльності, є стрес. Проблема стресу є науковою проблемою, на вирішення якої в останні роки були зосереджені зусилля вчених різних спеціальностей і напрямків.

Людині потрібно вміти не тільки поповнювати свої ресурси, а й вміти розпоряджатися ними. Для цього і необхідно мати уявлення про природу стресу і способах саморегуляції, тобто здатності керувати власними психічними станами і поведінкою, з тим, щоб оптимальним чином діяти в складних професійних та життєвих ситуаціях.

Мета дослідження - вивчити та дослідити особливості формування стресостійкості працівників великих компаній, що сприятиме збереженню психічного здоров'я кадрів, ефективному та гармонійному функціонуванню колективу та розвитку самої компанії.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Уперше термін «стрес» був використаний Г. Сельє під час розроблення теорії «загального адаптаційного синдрому» (ЗАС). Трохи пізніше американець Уолтер Кеннон в своїх класичних роботах з універсальної реакції «боротися або бігти» ввів термін «стрес» в фізіологію і психологію.

За визначенням Г.Сельє стрес (від англ. Stress - навантаження, тиск, напруга) - неспецифічна (загальна) реакція організму на вплив (фізичний або психологічний), що порушує його гомеостаз, а так само відповідний стан нервової системи організму (або організму в цілому).

В основі самого поняття стресу лежить поняття стресостійкості, однак і воно різниться в залежності від самої природи, сутності та способів аналізу.

Стресостійкість — це структурно-функціональна, динамічна, інтегративна властивість особистості, результат трансактного процесу зіткнення індивіда зі стресогенним фактором, що включає процес саморегуляції, когнітивну репрезентацію, об'єктивну характеристику ситуації та вимоги до особистості.

Стресостійкість - це здатність зберігати ефективність в умовах стресу. Отже, це не боротьба зі стресом, а адаптація до нього.

Професійний стрес - феномен, що виявляється в психофізіологічних реакціях на складні ситуації, пов'язані з безпосередньою професійною діяльністю.

Види професійного стресу:

- емоційний. Впливає зі всіляких конфліктних ситуацій. Пов'язаний з особистими переживаннями, почуттями образи, гніву, провини, несправедливості, викликаними протиріччями в колективі. Супроводжується руйнуванням цінностей, особистісних переконань щодо професії, посади, незадоволеністю результатами діяльності;

- комунікативний. Стає відображенням проблем в ділових відносинах. Причиною служать труднощі в спілкуванні з колегами, невміння знаходити правильний підхід, протистояти маніпулюванню, комунікативної агресії;

- інформаційний. З'являється внаслідок високих розумових навантажень, строгих тимчасових рамок для виконання завдань, інформаційної перевантаженості або нестачі інформації. Стресовий синдром посилюється підвищеною мірою відповідальності.

Звернувшись до психологічної літератури, можна виокремити наступні напрямки у дослідженнях стресостійкості:

- традиційно-аналітичний (Небиліцин В.Д., Суворова В.В., Теплов Б.М., Чернікова О.А.);

- системно-регулятивний (Ломов Б.Ф., Шандріков В.Д.);

- системно-структурний (Бодров В.О., Куліков Л.В., Лі Канг Хі, Субботін С.В.).

Системний підхід в аналізі професійної стресостійкості спирається на таку структуру, як «психічна реальність – людина – професійне середовище», яка в загальних рисах розглядається як динамічне ціле.

Традиційними компонентами стресостійкості є:

- поведінковий компонент. Проявляється у толерантності до стресу, тобто у здатності протистояти несприятливим подіям та конструктивно справлятися з ними.

- емотивний компонент. Полягає у контролі власної імпульсивності, тобто у здатності стримувати або відкладати імпульс, спокусу, порив до діяльності, емоційну реакцію задля встановлення конструктивної взаємодії із клієнтом, збереження власного спокою та

створення сприятливої атмосфери для ефективної діяльності у кризових та критичних ситуаціях.

- когнітивний компонент. Це знання про природу стресу, про методи, техніки і технології оволодіння ним та спрямування на конструктив.

- мотиваційний компонент. Полягає у тому, працівник вміє знаходити ресурси для продуктивної професійної діяльності.

Якщо розглядати стресостійкість з точки зору властивостей особистості, то треба виділити наступні: психофізіологічні (тип, властивості нервової системи); мотиваційні; емоційний досвід особистості, накопичений в процесі долання негативних впливів екстремальних ситуацій; волюві; професійної підготовки, інформованості і готовності особистості до виконання тих чи інших завдань; інтелектуальні (оцінка вимог ситуації, прогноз можливої зміни, прийняття рішення про способи дій).

Всі існуючі способи подолання стресу можна розділити на наступні групи діяльності:

1. Фізичний відпочинок, який включає в себе всі способи відновлення та накопичення енергії, що відбуваються на рівні організму.

2. Спілкування з природою. Одним із способів зняття накопиченого стресу і перевантажень є відпочинок на природі, або наявність зв'язку з частиною природи.

3. Соціальна взаємодія. Близькі стосунки з людьми, можливість поділитися з ними своїми емоціями, проблемами, переживаннями або просто провести час разом.

4. Пізнавальна діяльність. Однією з найважливіших потреб людини є потреба в новому знанні, у розвитку, в отриманні інформації.

5. Творчість та хобі.

6. Духовна сфера. Це будь-які в дії і вірування, які дозволяють нам по-особливому відчувати своє існування, розкривати глибини свого внутрішнього життя, пізнавати себе і світ навколо з точки зору певного світогляду, самостійно прийнятих або вироблених цінностей.

Висновки. На разі, є достатня кількість людей, яка працює на великих підприємствах. Великі підприємства включають у себе ієрархічні структури та структурні підрозділи, які мають персонал різного соціального рівня, рівня досвіду, знань, посад, достатку, виховання та ін. Всі ці фактори відрізняють працівників один від одного і не завжди можуть відобразитися у позитивному руслі в професійній діяльності, що, у свою чергу, створює стреси, тривоги, неадекватні стани робітників та, як результат, не сприяє ефективному функціонуванню компанії.

Розуміння кожного індивіда як цілісної системи важливе для визначення інструментів та формування системного підходу боротьби зі стресом, що дає можливість зростити стресостійких фахівців, оптимізувати міжособистісні відносини в компанії та ліквідувати соціальні конфлікти.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ЦЕНТРІВ ЗАЙНЯТОСТІ ДО ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Перегуда І.

студентка магістратури Інституту підготовки кадрів ДСЗУ

Актуальність дослідження. Бурхливий розвиток інформаційного суспільства в Україні, де рухомими силами виступають інформація, знання та комунікація дало нам поштовх до визначення проблеми психологічної готовності працівників центру зайнятості до ефективної комунікації. Організація ефективної комунікації завжди була необхідною умовою досягнення результату у процесі надання професійної допомоги (пошуку підходящої роботи,

підбору персоналу, тощо). Для реалізації такого завдання фахівець потребує розвитку професійної компетенції у сфері міжособистісного спілкування, що є особливо важливим для працівника центру зайнятості. Однак часто побудова такого діалогу ускладнюється важкими емоційними станами клієнта та деструктивними поведінковими реакціями (відмова розмовляти, прояви агресії, апатії і т.ін.). Причиною такої поведінки може бути травматичний досвід клієнта та складні життєві обставини, в яких він перебуває. Врахування особливостей стану клієнта допоможе фахівцю в налагодженні конструктивного діалогу. Усе це свідчить про те, що актуальність означеної проблеми спрямована на вирішення організаційної поведінки та особливостей процесу ефективної комунікації в організації.

Мета дослідження – теоретично та емпірично дослідити готовність працівників центру зайнятості до ефективної комунікації.

Методика та організація дослідження. Дослідження комунікаційних процесів в сучасній Україні здійснили О. Бухтатий, Г. Головченко, О. Радченко. Науковцями Ю. Ємельяновим, Л. Петровською, С. Петрушиним вивчалися психологічні умови та чинники розвитку комунікативних вмінь особистості.

На констатувальному етапі дослідження проводилося емпіричне вивчення психологічних особливостей сформованості психологічної готовності фахівців центрів зайнятості до ефективної комунікації протягом 2018-2020 рр. на базі Бердичівського міського центру зайнятості (далі – Бердичівський МЦЗ) та Житомирського міського центру зайнятості (далі – Житомирський МЦЗ). У дослідженні взяли участь працівники центрів зайнятості у кількості 83 особи, з них – 35 працівників (Бердичівський МЦЗ) та 48 працівників (Житомирський МЦЗ) зі стажем роботи до 5 років, від 6 до 10 років, 11–15 років стажу, 16 і більше років стажу.

Для проведення емпіричного дослідження використано 6 методик, що дозволило комплексно вивчити особливості психологічної готовності до ефективної комунікації (методика «Діагностика комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування» А.Г. Самохвалової, методика «Діагностика рівня емпатійних здібностей» В.В. Бойка, методика діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту у спілкуванні за В.В. Бойком, методика діагностики комунікативної установки за В.В. Бойком (визначення загальної комунікативної толерантності), «Модифікована експрес-методика по вивченню психологічного клімату в трудовому колективі» за О.С. Михалюком та А.Ю. Шалито, методика виявлення схильності суб'єкта до конфліктності і агресивності як особистісних характеристик, розроблена за Є.П. Ільїним та П.А. Ковальовим.

Результати дослідження. За результатами емпіричного дослідження констатовано, що фахівці центру зайнятості мають високий, середній і низький рівні сформованості психологічної готовності: при цьому переважають середній рівень когнітивного компонента (63,85 %) психологічної готовності, те ж саме стосується особистісного (61,45 %) та інтерактивного компонентів (56,63 %) та низький (36,16 %) рівні когнітивного компонента, особистісного (33,74 %) та інтерактивного компонентів (39,76 %) її розвитку, а також зафіксовано незначну кількість досліджуваних з високим рівнем розвитку (4,81 %) особистісного компонента та (3,61 %) працівників інтерактивного компонента. У працівників з високим рівнем сформованості психологічної готовності спостерігається порівняно рівномірний розвиток усіх трьох її структурних компонентів. У працівників з середнім рівнем сформованості психологічної готовності (60,64 %) зафіксовано переважний розвиток когнітивного (63,85 %), особистісного (61,45 %) та інтерактивного компонентів (56,63 %) її компонентів. А у працівників з низьким рівнем сформованості психологічної готовності певною мірою розвинені приблизно на однаковому рівні (36,55 %) усі структурні компоненти психологічної готовності. Встановлено також залежність розвитку психологічної готовності та її структурних компонентів від стажу роботи лише за одним показником –

стратегія психологічного захисту в спілкуванні «Миролюбство» (83,13 %).

У дослідженні виявлено, що показник вияву схильності суб'єкта до конфліктності й агресивності домінує на середньому рівні (89,16 %), тобто результати теоретичного аналізу проблемного поля виявлення деструктивної поведінки працівників ЦЗ доводять, що поведінкові стратегії особистості формуються упродовж усієї професійної діяльності та є результатом взаємодії вимірів соціокультурного середовища, особистісних чинників та активності самої людини. Кореляційний аналіз дав змогу встановити психологічну структуру і виявити взаємозв'язки між психологічними характеристиками психологічної готовності.

Висновки. Психологічна готовність працівників центрів зайнятості до ефективної комунікації обумовлена низкою характеристик, що визначають її розвиток. Попри важливість сформованості та розвитку комунікативних знань і особистісних та інтерактивних вмінь, а також вміння у встановленні емоційних контактів, які належать до визначальних складових психологічної готовності, результати дослідження свідчать про протилежне – недостатність їх розвитку для ефективного розв'язання завдань професійної діяльності цих працівників і про потребу в їх постійному професійно-комунікативному вдосконаленні для успішного самоздійснення психологічної готовності.

Недостатня сформованість у працівників психологічної готовності та її складових свідчить про необхідність її подальшого розвитку та корекції у процесі цілеспрямованого формувального впливу.

АНАЛІЗ ЕТАПІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ТРАНСПЛАНТКООРДИНАТОРІВ (В РАМКАХ ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ)

Поплавська А.П.

кандидат психологічних наук

доцент кафедри психології

Запорізького національного університету

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Впровадження вперше розробленої програми підготовки майбутніх транспланткоординаторів відобразило певні складнощі психолого-педагогічного процесу: по-перше, брак суто психологічних знань і вмінь, певні проблеми засвоєння нового теоретичного матеріалу, певні складнощі у подоланні бар'єрів спілкування. Але все це компенсувалось бажанням отримати нову цікаву інформацію, бажанням навчатись чомусь новому та формувати уміння та навички для ведення безпосереднього діалогу як з потенційними донорами, так і з їх родичами.

Психологічна підготовка транспланткоординаторів – це комплекс взаємопов'язаних заходів, які здійснюються в загальній системі підготовки медичних працівників, а також безпосередньо у практичній діяльності, та спрямовані на формування, розвиток та підтримку психологічної готовності медичних фахівців здійснювати реалізацію завдань, пов'язаних з отриманням донорських органів.

Мета дослідження – проаналізувати перший досвід використання психологічної підготовки для супроводу професійної діяльності транспланткоординаторів.

Теоретичний аналіз проблеми. Психологічна підготовка транспланткоординаторів складається з певних етапів. На *першому етапі* необхідно здійснити відбір транспланткоординаторів серед медичних фахівців, яких рекомендували для участі у програмі медичні організації. У більшості випадків відбір проводиться серед лікарів-анестезіологів. Але далеко не всі медичні працівники мають певний перелік індивідуально-

типологічних характеристик, завдяки яким повинна забезпечуватись успішна взаємодія з родичами потенційного або померлого донора. Не дивлячись на певний життєвий досвід та практичну діяльність у певній медичній галузі, далеко не всі претенденти на вакансію транспланткоординатора мають певний набір індивідуально-типологічних особливостей, які сприяють створенню діалогу між бажаними віддати власні органи або органи свого родича. Тому на першому етапі, який ми умовно назвали "Відбір" необхідно здійснити психодіагностичне обстеження індивідуально-типологічних особливостей претендента. Для цього можливо застосовувати Методику "Індивідуально-типологічний опитувальник" Л.М. Собчик та 16-факторний особистісний опитувальник Реймонда Кеттелла. Завдяки цим психодіагностичним методикам ми зможемо виявити багато індивідуально-типологічних особливостей, а саме: рівні комунікативності, агресивності, тривожності, конфліктності, ригідності та багато інших. Завдяки цій інформації можливо буде створити психологічний портрет претендента на роль транспланткоординатора і зрозуміти чи дійсно він підходить за психологічними параметрами для виконання цієї роботи. За результатами психодіагностики формуються групи учасників програми перепідготовки. Необхідно зазначити, що в процесі психодіагностичного обстеження бажано використовувати і інші психодіагностичні методики, які вивчають наявність комунікативних умінь, організаторських навичок, а також мотиваційної складової до роботи транспланткоординатором.

На *другому етапі* підготовки майбутні транспланткоординатори отримують суто теоретичну підготовку, яка складається з певної інформації з таких психологічних дисциплін, як: загальна психологія, соціальна психологія, організаційна психологія, психологія спілкування, психологія емоцій та інших. Завдяки отриманим знанням відбувається певна систематизація уявлень щодо ролі психологічної підготовки і використання психологічних методів в процесі взаємодії з потенційними донорами та їх родичами. Оволодіння знаннями дозволяє слухачам зробити певний аналіз власних ресурсів готовності до взаємодії в системі транспланткоординації, виявити недостатність знань з окремих питань і спрямувати себе на додаткову освіту та саморозвиток. Особлива увага приділяється формуванню навичок активної взаємодії та ефективного спілкування, відпрацьовуються маніпулятивні техніки, розробляються моделі поведінки з урахуванням як особливостей ситуації взаємодії з родичами донора, так і з урахуванням власних поведінкових звичок та їх подальшої модифікації.

На *третьому етапі*, умовно назвемо його "Тренінг", приділяється значна увага відпрацюванню реальних ситуацій взаємодії завдяки використанню створених ситуацій-шаблонів. Обговорення ситуацій відбувається як в індивідуальній, так і в груповій формі, враховуються думки та побажання всіх учасників тренінгу для досягнення найбільшої ефективності. Кожна ситуація-шаблон максимально наближена до реальної взаємодії. Враховуються можливі емоційні стани родичів, рівень їх обізнаності проблематикою трансплантації, конфліктні ситуації, які можуть виникнути в процесі проведення бесід. Завдяки обговоренню та рефлексії на тренінгових заняттях формуються передумови реального практичного досвіду, який буде отриманий в майбутніх ситуаціях взаємодії. В процесі проведення тренінгових занять спостерігається емоційне напруження у подоланні комунікативних бар'єрів, деяка невпевненість у використанні методів проведення бесіди. Це говорить про неповністю сформовану готовність до проведення бесід з донорами органів та їх родичами. Напевно це можна пояснити невеликим обсягом психологічної підготовки і виникненням психологічних бар'єрів в процесі оволодіння новими навичками та вміннями.

На *четвертому етапі* проводиться екзаменування як теоретичних, так і практичних знань. Для цього розроблені спеціальні екзаменаційні питання (для забезпечення контролю теоретичних знань) та ситуації-шаблони, які вже розглядаються в індивідуальному порядку всіма слухачами. В процесі обговорення результатів визначається рівень оволодіння

знаннями слухачів програми.

Висновки. Оскільки ми маємо справу з першим досвідом впровадження психологічної підготовки транспланткоординаторів, то модель психологічної підготовки та її етапи, які надані у даній статті постійно переглядаються та доопрацьовуються. У подальшому ми вважаємо за потрібне збільшення часу психологічної підготовки та отримання можливостей для проходження певної практичної складової на базі лікувальних закладів.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СПІВРОБІТНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ АПАРАТУ СУДУ

Рожкова О.О.

магістрант кафедри психології,
Запорізький національний університет
Наук. керівник - д. психол.н., професор **Н.Ф. Шевченко**

Актуальність дослідження з теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

В умовах реформування судової системи України особливої актуальності набуває питання особистісно-професійного потенціалу співробітників державної служби апарату суду, що пов'язано з підвищенням стандартів судочинства, гуманістичним спрямуванням правозастосовної діяльності у бік захисту прав і свобод особи.

Дослідження загальних закономірностей формування потенційної сфери або функціонального запасу особи в процесі діяльності здійснюється за умов вивчення інтелектуального потенціалу (Т.В. Корнілова, О.О. Сергієнко, М.О. Холодна, Д.В. Ушаков), творчого потенціалу (І.В. Воронюк, М.О. Желтова, В.О. Моляко), духовного потенціалу (Е.О. Помиткін, І.А. Зязюн, О.В. Киричук, О.А. Ткаченко), професійно-особистісного потенціалу суб'єктів трудової діяльності (А.М. Павлова, І.В. Поліщук). Водночас, аналіз літератури засвідчив відсутність наукових праць, в яких би висвітлювалася проблема особистісно-професійного потенціалу співробітників державної служби апарату суду.

Мета: представити результати емпіричного вивчення комунікативної компетентності як складової особистісно-професійного потенціалу співробітників державної служби апарату суду.

Методика і організація дослідження. Дослідницьку вибірку склали 32 співробітника державної служби апарату суду м. Запоріжжя. Професійний стаж досліджуваних – 8-12 років, освіта респондентів – юридична. В дослідженні використано методику діагностики комунікативної соціальної компетентності (авт. М.П. Фетіскін, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов).

Результати дослідження. Особистісно-професійний потенціал можна визначити як системне утворення, яке формується у людини як суб'єкта трудової діяльності, забезпечуючи його поступальний розвиток. На підставі аналізу професійної діяльності співробітників державної служби апарату суду розроблена структурна модель їх особистісно-професійного потенціалу, що складається з когнітивного (професійні компетенції, систему засвоєних особистістю знань), мотиваційного (індивідуальна система мотивів і смислів професійної діяльності; професійно-важливі якості) та діяльнісного (вибір та реалізація певної поведінки та вчинків у професійних ситуаціях) компонентів.

Узагальненою категорією, яка достатньо повно відображає основні аспекти професійного спілкування працівників апарату суду, може бути комунікативна компетентність, під якою розуміється здатність особистості, що базується на знанні, чуттєвому досвіді, інтуїції, орієнтації в ситуаціях професійного спілкування, готовності

розуміти мотиви, тенденції, стратегії поведінки як свої власні, так і інших осіб, орієнтуватися в ситуаціях спілкування (О.К. Черновський). Таким чином, в якості показника розвитку когнітивного компонента особистісно-професійного потенціалу співробітників державної служби апарату суду можна розглядати комунікативну компетентність.

Згідно з отриманими даними за фактором А для респондентів характерна приблизна рівновага між двома протилежними особистісними якостями – комунікабельністю (відкритістю) та замкненістю (ізолюваністю) – 8,03 балів.

За фактором В у досліджуваних переважає конкретність мислення (розвиненість логічного мислення, кмітливість) над абстрактністю мислення (неуважністю, слаборозвиненістю логічного мислення) – 13,72 балів.

За фактором С зафіксовано рівновагу між емоційною врівноваженістю (емоційною стійкістю, зрілістю, спокійністю) та емоційною рухливістю (емоційною нестійкістю, мінливістю) – 9,19 балів.

За фактором Д виявлено перевагу стриманості (тверезості, мовчазності, серйозності) над експресивністю (життєрадісністю, безтурботністю, веселістю) – 7,19 балів.

За фактором К для респондентів характерна перевага нормативності поведінки (реалістичності, раціональності) над піддатливістю почуттям (емпатією, чутливістю, художністю мислення) – 7,13 балів.

За фактором М зафіксовано перевагу залежності (залежності від групи, слідування за громадською думкою) над домінантністю (перевагою власних рішень, незалежністю, орієнтованістю на себе) – 6,72 балів.

За фактором Н для респондентів характерна рівновага між двома протилежними особистісними якостями – самоконтролем та імпульсивністю (неорганізованістю) – 10,47 балів.

Слід зауважити, що за жодним досліджуваним параметром не зафіксовано високої оцінки відповідного фактору та вираженості певної якості (числовий діапазон 16 – 20 балів).

Висновки. Результати діагностики засвідчили, що в досліджуваних більш розвинути є гностичний (рівень уявлень, знань) та конативний (уміння, навички) компоненти комунікативної компетентності; емоційно-мотиваційний (емпатія, гуманістична установка) розвинений в меншому ступені. Ймовірно з набуттям професійного та життєвого досвіду для співробітників апарату суду характерними стають такі комунікативні якості, як нормативність комунікативної поведінки, надання переваги груповій діяльності, дотримання правил спілкування (ввічливість, уважність). Володіння собою розвинене (врівноваженість, у складних ситуаціях володіють собою, стриманість почуттів, серйозність).

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ЖИТТЄВИХ ЗАВДАНЬ ПІД ЧАС КРИЗ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Рубель Н.Г.

аспірант кафедри психології Інституту підготовки кадрів ДСЗУ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що життєвий шлях особистості неможливий без подолання перешкод, якими є кризи професійного становлення. Ці періоди життя характеризуються певними стресовими переживаннями, для подолання яких індивід потребує перебудови смислових структур свідомості та постановки певних життєвих завдань.

Життєві завдання можуть бути способом втілення та реалізації важливих для людини та реальних, з огляду на ситуативні чинники, варіантів свого майбутнього. Тобто, життєві

завдання стають структурними одиницями майбутнього, яке планує людина, вивчення зв'язку життєвих завдань з особистісними та індивідуально-психологічними якостями є важливим для адаптивного подолання кризових періодів.

Метою нашого дослідження стало вивчення особливостей побудови життєвих завдань в осіб, що переживають кризи професійного становлення

Методи дослідження. Вибірка досліджуваних складала 80 осіб віком 17 - 35 років, яка була поділена на дві групи: група 1 включала 34 особи, які отримують вищу освіту (студенти 1-3-го курсу), група 2 – 46 осіб в процесі професіоналізації. Для дослідження характеристик життєвих завдань була застосована методика «Життєві завдання особистості» (розробка колективу лабораторії соціальної психології особистості ІСПП НАПН України під керівництвом Т. М. Титаренко).

Отримані результати. Шкала «мотивація життєвих завдань» відображає прояв різних мотиваційних спрямувань (матеріальний, амбіційний, мотив «бути» у сфері самоконститування, мотив саморозвитку). В групі студентів 28% обстежених мають низький рівень мотивації, 60% середній та 12% високий. Серед мотивів переважають матеріальні, мотиви саморозвитку. В групі працюючих середній бал мотивації майже дорівнює групі студентів, але високий рівень мотивації спостерігається у 30% обстежених, низький у 12% і середній у 58%, переважають мотиви “бути – брати” у сфері самоконститування, як вияв честолюбних, спрямувань в особистісному саморозвитку та самовдосконаленні та “бути – давати” як спрямованість творчості особистості на вибір шляхів свого життєствердження. Загалом, дана група має більш диференційовану стосовно саморозвитку мотиваційну складову життєвих завдань.

За шкалою «структурованість часу» в групі студентів виразна структурованість часу спостерігається у 35%, середня у 45% та низька у 20%. Серед студентів є приклади дуже віддаленої перспективи планування («все життя» - близько 5% відповідей, та «40-50 років» - 15% відповідей), загалом часовою перспективою вважається декілька років. В групі працюючих структурованість часу на значному рівні спостерігається у 60%, середній рівень у 30% та низький – 10% обстежених. Домінує часова перспектива «все життя», але деякі працюючі планують на поточний час. Часовий простір обстежуваних в групі працюючих більш інтегрований, вони схильні «тримати у власних руках» свої часові перспективи, спрямовуючись на певні життєві завдання. Шкала «Ставлення до майбутнього» вказує на міру впевненості у майбутньому та схильність до прогнозування катастроф та негараздів. У групі працюючих високий рівень впевненості мають 70% , середній 20% та низький 10%. У групі студентів 30% вважають майбутнє неконтрольованим та вважають себе такими, що мають труднощі в подоланні перешкод, деякі вказують, «що уявляють всілякі перешкоди та неприємності», середній рівень ставлення до майбутнього спостерігався у 35% обстежених, та впевненість у майбутньому у 35%. Загалом, ця шкала співвідноситься з більш високим рівнем тривожності в групі студентів.

Шкала «Суб'єктна активність» спрямована на визнання індивідом своєї власної здатності до життєтворчості та власного впливу на майбутнє, визнання себе як активної одиниці в вирішенні життєвих завдань, здатності до прийняття рішень та власного вибору з опорою на розуміння свої потреб та можливостей. У групі студентів високий рівень суб'єктної активності визначають 40% обстежених, середній – 35%, низький – 25%. У групі працюючих 40% - високий рівень та 60% - середній рівень. Серед «невпевнених» відповідей працюючих превалюють сумніви у власній спроможності дати ради труднощам, думки про те, що успіх – це збіг обставин, орієнтація на «треба» а ні «хочу». «Прислухатися до себе» - можливо саме це є певною метафорою в розумінні даної характеристики життєвих завдань. Шкала «Операційні характеристики постановки життєвих завдань» включає характеристики стратегій, стійкості, цілісності життя, гнучкості та активності. За цією шкалою показники в

групі працюючих дещо вищі, ніж у студентів, але здебільшого це середній (75%) та високий рівень (25%). В групі студентів 20% обстежених мають низький рівень операційних характеристик та 10% високий, 70% - середній. Серед «слабких» характеристик в групі студентів спостерігається недостатність стійкості та характеристики гнучкості у вирішенні життєвих завдань. В групі працюючих наявні сумніви в цілісності свого життя, власній життєтворчості, стратегіях постановки та вирішення життєвих завдань, сумніви в наявності енергії та активності для здійснення планів.

Висновки. Побудова життєвих завдань частково залежить від того, чи людина перебуває на початковому етапі професійного становлення, чи проживає «кризу компетентності» вже під час роботи. В працюючих досліджуваних простежується краща часова перспектива та вміння структурувати себе та свій час, що сприяє успішній професіоналізації. Мотиваційні характеристики не змінюються в залежності від діяльності.

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СТИЛЮ УПРАВЛІННЯ СУДОЧИНСТВОМ

Сінельник Р.В.

магістр кафедри психології
Запорізького національного університету

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

На сьогоднішній день є актуальним питання удосконалення організації роботи судових установ через призму побудови сучасної концепції судового управління, в якому значна увага приділяється посаді керівника, а також його співпраці з головою суду та іншими працівниками суду.

Мета статті полягає у розгляді впливу індивідуально-типологічних особливостей особистості на ефективність стилю управління судочинством.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Роль керівника апарату суду є досить відповідальною та вимагає наявності у конкретної особи управлінських здібностей, професіоналізму, лідерських якостей як для втілення ефективної організації забезпечення діяльності кожного окремого суду, так і для вдосконалення судового управління в Україні в цілому.

При організації дослідження враховувалися вимоги диференціального підходу до особистості, враховуючи її індивідуальність (Б.Г.Ананьев, В.С.Мерлин, К. К. Платонов С.Л.Рубинштейн, В.М.Русалов) ,теоретичні та прикладні акмеологічні розробки професіоналізму діяльності й особистості державних службовців (А.А.Деркач, В.Г.Заикин, В.Н.Маркин, В.Г.Асеев, А).

Теоретичну основу дослідження впливу індивідуально – типологічних особливостей керівника на ефективність стилю управління складають роботи, що відображають процес вивчення організаційно-управлінських структур і їхніх психологічних характеристик (О.С.Виханский, Ю.Д.Красовский, С.А.Липатов, А.І.Наумов, А.І. Пригожін, Ю.В.Синягин та ін), психологічних особливостей особистості керівника та управлінської діяльності (Базаров Т.Ю., А.А. Деркач, Ю.М. Ємельянов, О.С. Жаріков, Ковальов А.Г., Кричевський Р.Л., та ін), індивідуального стилю управлінської діяльності керівника (А.Л. Журавльов, Климов Е.А., А.А. Русалинова та ін.),формування ефективних індивідуальних стратегій управління з урахуванням особливостей організаційної середовища і власних особистісно-професійних та індивідуально-психологічних особливостей керівника (К.А.Абульханова, О.С.Анисимов, А.А.Бодалев, А.А.Деркач, Н.В.Кузьмина, И.Н.Семенов, Е.А.Яблокова та ін.),а також

дослідження науковців загальних проблем стилів управління через взаємовідносини керівника і підлеглих (Ф. Мескон, Г. Опанасюк, Г. Саймон, Т. Уінслоу, Є.А. Уткін, Р. Холт та ін.).

Ефективність управлінської діяльності залежить від розуміння керівником управлінських функцій, завдань, способів стимулювання та об'єднання зусиль працівників для досягнення цілей організації. Кожна управлінська дія, будучи пов'язаною з відображенням дійсності у свідомості суб'єктів управління, вибудовується з урахуванням індивідуальних можливостей і здібностей людини в ході розподілу роботи, досягнення поставлених цілей, вироблення та прийняття управлінських рішень, має психологічні особливості. Багатоманітність функцій у процесі здійснення управлінської діяльності вимагає високої компетентності, відповідальності та психологічної готовності керівника.

Особистісні характеристики керівника безпосередньо пов'язані з його психікою, суб'єктивними якостями, природженими, придбаними або розвиненими здібностями. Без вміння підібрати, підготувати, організувати, зацікавити і оцінити людей, жодне прийняте управлінське рішення не досягне своєї мети. Справжній керівник - завжди особистість. Він проводить в життя власну політику, незалежний у судженнях і постійно знаходиться у творчому пошуку. Він не задовольняється досягнутим становищем справ в організації. Реально мислячий керівник залишає за собою вирішення лише тих питань, які відповідають його кваліфікації, досвіду й авторитету. При цьому він мобільний, контролює ситуацію і завжди готовий до змін. Психологічні ресурси керівника включають систему психологічних характеристик (якостей особистості), які стійко проявляються не тільки в стилі поведінки керівника в процесі ділового спілкування, але і в стилі мислення, в індивідуальних особливостях прийняття і реалізації рішень, пошуку управлінських схем.

Якості особистості керівника – найстійкіші характеристики, що мають вирішальний вплив на управлінську діяльність. У психологічному аспекті вони залежать від характеру, структури, спрямованості, досвіду, здібностей особистості, умов праці. Це складні, багатогранні феномени, конкретні вияви яких залежать від структури особистості і від дії різних чинників.

Психологічні характеристики включають загальні ділові характеристики (компетентність, діловитість, працездатність і організованість), специфічні управлінські характеристики (відповідальність, готовність до ризиків, системне мислення, лояльність і конформізм), а також додаткові характеристики, склад яких може залежати від позиції керівника в ієрархії і від її особливостей. Значимість практично всіх психологічних якостей керівника зростає по мірі росту обсягу його прав і відповідальності.

Висновки: незважаючи на досить велику кількість наукових праць, питання дослідження впливу індивідуально-типологічних особливостей керівника на ефективність стилю управління залишаються недостатньо дослідженими.

Розглядаючи індивідуально-типологічні особливості керівника, які потенційно можуть впливати на ефективність стилю управління в судовій установі ми змушені опиратися на непрямі дані, тому що фактично відсутні прямі дослідження з цього питання.

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЦЕНТРУ ЗАЙНЯТОСТІ

Столярова І. М.

студентка магістратури Інституту підготовки кадрів ДСЗУ

Актуальність дослідження. Підвищення розвитку та підвищення рівня мотивації працівників служби зайнятості є на сьогодні актуальною проблемою, оскільки саме мотивація до діяльності працівників служби зайнятості є запорукою задоволення роботою та

підвищення професійного зростання, що в свою чергу стає причиною покращення якості надання послуг клієнтам, підвищенням іміджу та престижу служби зайнятості. Останнім часом, за умов постійного психологічного напруження, в тому числі пов'язаного із розповсюдженням коронавірусної хвороби (COVID-19) та змінами, які відбулися у наданні послуг клієнтам служби зайнятості, збільшилося навантаження на фахівців служби зайнятості, також існує неможливість додаткового матеріального заохочення фахівців, це все призводить до проблем, котрі вимагають психологічного рішення. Проблема вивчення мотивації до діяльності працівників служби зайнятості у психологічному напрямку набирає все більшої актуальності.

Мотивація – це сполучення зовнішніх і внутрішніх рушійних сил, які підштовхують людину до роботи, розкривають поведінку, форми роботи, надають цій роботі напряму, налаштованої на реалізацію власних цілей і цілей організації. Дослідження проблеми мотивів і мотивації як теоретичні так й експериментальні проводилися вітчизняними й зарубіжними вченими такими як Б. Ананьєв, В. Асєєв, Дж. Аткинсон, В. Вілюнас, Є. Ільїн, Д. Кикнадзе, В. Ковальов, О. Леонтьєв, А. Маслоу, В. Мерлін, Х. Хекхаузен, П. Якобсон, В. Врум, Ф. Герцберг, В. Мільман, Д. Богиня, А. Грішнова, А. Колот, В. Врум, Д. Мак-Клелланд, Е. Мейо, М. Мескон, Р. Оуен тощо.

Метою дослідження є емпіричне вивчення психологічних особливостей мотивації до діяльності фахівців Бердичівського центру зайнятості і пошук можливих шляхів її вдосконалення для використання в подальшій роботі.

Методика та організація дослідження. Задля досягнення поставленої мети було проведено емпіричне дослідження психологічних особливостей мотивації до діяльності за допомогою наступних методик: опитувальник «Мотиваційний профіль», розроблений Ш. Річі і П. Мартіном; «Діагностика мотиваційної сфери за допомогою особистісного опитувальника Д. Джексона; «Опитувальник визначення джерел мотивації», автори – Д. Барбуто і Р. Сколл.

Дослідження проводилось на базі Бердичівського міського центру зайнятості. В ньому взяли участь 35 осіб – працівники Бердичівського ЦЗ.

Результати дослідження. За допомогою опитувальника «Мотиваційний профіль», розробленого Ш. Річі і П. Мартіном було отримано показники, які відображено у вигляді діаграми (рис. 1.).

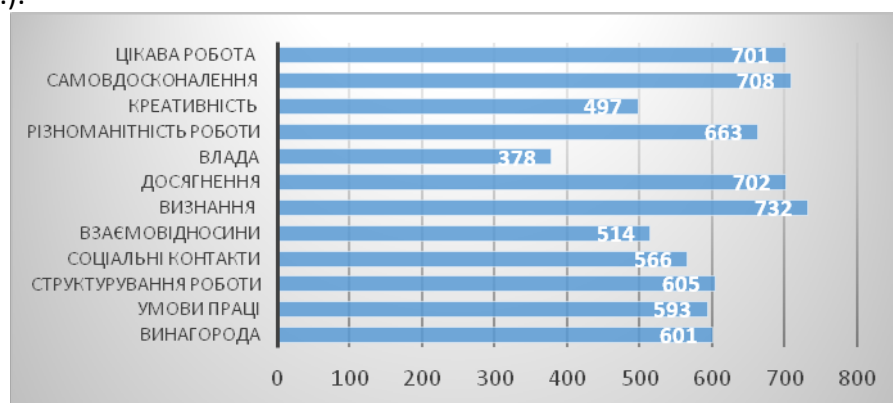

Рис. 1. Мотиваційний профіль працівників Бердичівського ЦЗ

Аналіз емпіричних даних дозволяє зробити висновок, що мотиваційний профіль працівників Бердичівського ЦЗ характеризується прагненнями до цікавої та суспільно корисної праці, потребою в увазі з боку інших людей, визнанні, досяганні сміливих цілей, самовдосконаленні.

Результати тесту «Діагностика мотиваційної сфери» Д. Джексона відображено у вигляді діаграми (рис. 2).

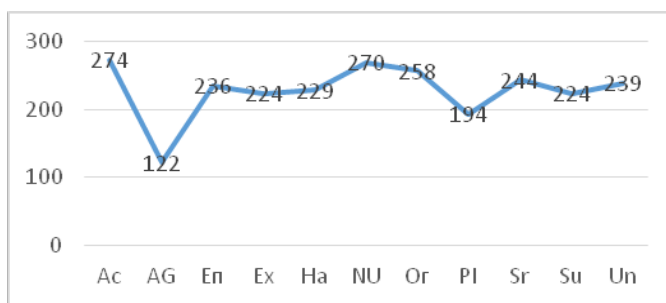

Рис. 2. Показники мотиваційної сфери працівників Бердичівського ЦЗ

Проаналізувавши отримані показники, можна дійти висновку, що в мотиваційній сфері працівників Бердичівського ЦЗ переважають: орієнтація на особливі досягнення, готовність до роботи і потреба в досягненні цілей; прагнення тримати все в порядку, допомога іншим.

Результати особистісного опитувальника Дж. Барбуто і Р. Сколла для визначення джерел мотивації відображено у вигляді діаграми (рис. 3.).

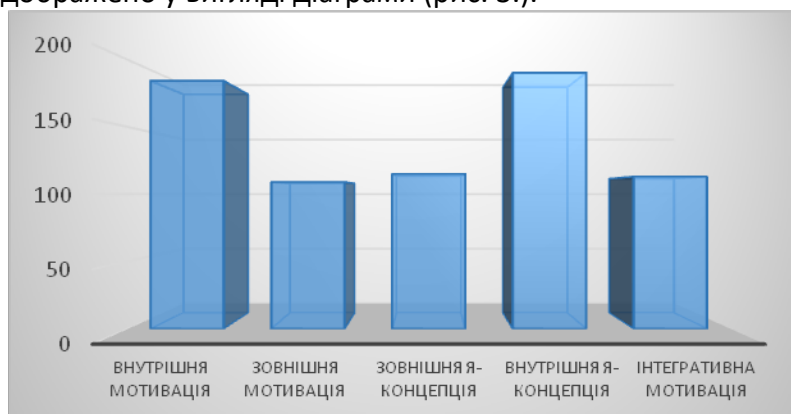

Рис. 3. Діаграма мотиваційних джерел працівників Бердичівського ЦЗ

Показники самовдосконалення та спрямованості на процес у проведеному дослідженні найвищі. Це свідчить, що працівники готові працювати над самореалізацією та над своїм професійним розвитком.

Висновки. Як видно з досліджень, найвагомішими факторами, які характеризують мотиваційний профіль працівників Бердичівського міського центру зайнятості, є прагнення до цікавої та суспільно корисної праці, самореалізації та визнання. Тут є широкі можливості для підвищення мотивації.

На мою думку психологічні мотиваційні тренінги стануть дієвою формою підвищення мотивації до роботи працівників Бердичівського ЦЗ. Тренінгова робота в групах сприятиме розкриттю працівників, створенню атмосфери довіри, розумінню себе, інших та єдності з командою.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

К.В. Терещенко

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Актуальність дослідження. У сучасних умовах соціальної нестабільності усе більше уваги приділяється питанням забезпечення суб'єктивного благополуччя персоналу організацій, зокрема, персоналу закладів освіти. Отже, актуальним є пошук чинників

суб'єктивного благополуччя педагогічних працівників, до яких можна віднести толерантність як комплексну особистісну характеристику.

Мета дослідження полягає в аналізі толерантності як чинника суб'єктивного благополуччя педагогів.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Суб'єктивне благополуччя є складним феноменом, що охоплює психологічне, соціальне, економічне, фізичне та інші види благополуччя особистості. Дослідники І. Аршава та Д. Носенко зазначають, що суб'єктивне благополуччя має два виміри, – когнітивно-рефлексивний та емоційний, – і характеризується в аспекті першого виміру почуттям задоволення життям, а в аспекті другого – переважанням у досвіді життєдіяльності людини позитивних емоцій над негативними. Отже, суб'єктивне благополуччя пов'язане із загальним світосприйняттям особистості і може бути детерміновано рівнем її толерантності.

До основних критеріїв психологічно благополучної особистості вітчизняні вчені відносять адекватне сприйняття навколишнього середовища, свідоме здійснення вчинків, активність, працездатність, цілеспрямованість, здатність встановлювати близькі контакти, повноцінне сімейне життя, почуття прихильності і відповідальності по відношенню до близьких людей, здатність складати та здійснювати свій життєвий план, орієнтацію на саморозвиток, цілісність особистості, високий рівень особистого розвитку, розуміння себе і інших, уявлення мети і сенсу життя, особистісну саморегуляцію, уміння адекватно відноситися до інших людей та до себе, усвідомлення відповідальності за своє життя і свій розвиток. Отже, толерантне ставлення до інших людей та до себе можна розглядати як один з критеріїв суб'єктивного благополуччя особистості.

У літературних джерелах існує кілька підходів до тлумачення поняття «толерантність» (лат. *tolerantia*), що у перекладі означає «терпимість». Зокрема, згідно з Філософським енциклопедичним словником «толерантність» – це термін, котрим позначають доброзичливе або, принаймні, стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних).

Дослідниці Г. Солдатова та Л. Шайгерова виокремлюють такі чотири аспекти вивчення толерантності особистості: як психологічної стійкості, як системи позитивних установок, як сукупності індивідуальних якостей, як системи особистісних та групових цінностей.

На основі аналізу наукової літератури можна констатувати, що толерантність персоналу на рівні організацій, зокрема освітніх, набуває нових рис. Отже, *толерантність персоналу освітніх організацій* виступає як особистісна характеристика та інтегральна цінність, що проявляється в місії та завданнях діяльності організації, пронизує всі рівні управління організацією, охоплює взаємодію фахівців у процесі професійної діяльності всередині організації і взаємодію з клієнтами та іншими організаціями. Оскільки соціальні процеси знаходять своє відображення в функціонуванні закладів освіти, в умовах соціальної нестабільності актуалізуються певні компоненти та види толерантності педагогів.

Про наявність зв'язку між різними аспектами суб'єктивного благополуччя та толерантністю представників різних вікових та професійних груп, у тому числі працівників системи освіти, свідчать роботи Н. Бахаревої, І. Белашевої, С. Панченко, В. Павленко та ін. На думку І. Белашевої, толерантність як інтегративна риса особистості бере участь у реалізації функції поведінкової та діяльнісної регуляції, є важливим компонентом життєвої позиції особистості, сприяє збереженню особистісної цілісності, що виявляється у психологічній стійкості особистості у ситуаціях спрямованого негативного впливу.

У свою чергу, Н. Бахарева, досліджуючи зв'язок між суб'єктивним благополуччям людини та її толерантністю, відмічає, що розвиток суб'єктивного благополуччя особистості відбувається здебільшого на основі формування внутрішньої безпеки, яка є постійно-

позитивним фоном сприйняття поточної дійсності, а також на основі довіри, що дозволяє людині зайняти певну ціннісну (упереджену) позицію по відношенню до самого себе. Саме така позиція, на думку вченої, є передумовою проявів терпимості, прийняття та інших толерантних тенденцій особистості.

Згідно з поглядами С. Панченко, толерантність є сенсоутворювальним компонентом ціннісної системи особистості, сприяє збереженню особистісної цілісності, є динамічним фактором особистісного становлення, детермінантою розвитку мотиваційної сфери психологічно здорової особистості.

Таким чином, толерантність можна розглядати як один з суттєвих чинників суб'єктивного благополуччя педагогічних працівників.

Висновки. Суб'єктивне благополуччя є комплексним явищем, яке обумовлено впливом багатьох особистісних чинників. Врахування толерантності як одного з чинників суб'єктивного благополуччя сприятиме забезпеченню збереження психологічного здоров'я педагогів.

ЕМОЦІЙНА СФЕРА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ПЕРЕБУВАННЯ В ЗОНІ ОПЕРАЦІЙ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Ткач В.Г.

магістр кафедри психології
Запорізького національного університету

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Емоційна сфера є складна форма емоційного життя, вона здійснює активацію, спонукання і афективну оцінку дійсності, організовуючи цілісні форми поведінки, які дозволяють вирішувати прості та складні адаптаційні завдання. Емоції, за словами Т.С. Виготського, беруть участь «в процесі психічного розвитку від самого початку до самого кінця в якості найважливішого моменту», тому особливості розвитку емоційної сфери не можуть не вплинути на процес становлення і функціонування особистості, організацію її поведінки.

Мета статті полягає у розгляді емоційної сфери військовослужбовців в умовах перебування в зоні операцій об'єднаних сил.

Результати теоретичного аналізу проблеми.

П.К. Анохін, В.К. Вілюнас, А.В. Запорожець, К.Е. Ізард, В.В. Лебединський, О.С. Нікольська, О.Р. Баєнська, М.М. Ліблінг вказують, що виступаючи в якості регуляторів поведінки, емоції виконують важливу пристосувальну функцію в плані організації взаємодії суб'єкта із зовнішнім середовищем, забезпечення активних форм його життєдіяльності. Як зазначає К. Е. Ізард, фундаментальний принцип людської поведінки полягає в тому, що емоції енергетизують і організують сприйняття, мислення і дію; всі емоції мають адаптивні функції, що розвиваються в ході еволюції. А.Н. Леонтьєв вважає, що емоції виступають як внутрішня мова, як система сигналів, за допомогою якої суб'єкт дізнається про потребу значущості того, що відбувається. Особливість емоцій, продовжує А.Н. Леонтьєв, полягає в тому, що вони безпосередньо відображають відносини між мотивами і реалізацією, яка відповідає цим мотивам діяльності. Згідно з уявленнями А.Н. Леонтьєва, емоції – це «внутрішній регулятор» діяльності. На важливу мобілізаційну, інтегративно-захисну роль емоцій вказує П.К. Анохін. Він зазначає, що «виробляючи майже моментальну інтеграцію всіх функцій організму, емоції самі по собі і в першу чергу можуть бути абсолютним сигналом корисного або шкідливого впливу на організм, часто

навіть раніше, ніж визначено локалізацію впливів і конкретний механізм відповідної реакції організму». Порушення емоційної регуляції безпосередньо ведуть до розладу адаптації, соціально-психологічної деформації особистості (В.К. Вілюнас; Л.С. Виготський; К. Е. Ізард; Я. Рейковський та ін.).

Однак, актуальною залишається проблема ролі емоційної сфери в адаптації особистості, здійсненні особистістю ефективної поведінки. Особливо важливим є аналіз процесу адаптації та її механізмів в умовах бойових дій. Йде активне переформування особистості в цей складний період, коли звичайному чоловіку, не солдату, доводиться взяти в руки зброю і перетворитися на військового за короткий час. Весь цей період представляє собою значну перебудову раніше сформованих психологічних структур і виникнення нових. Цей складний і тривалий процес адаптації особистості до нової соціальної ситуації свого розвитку, що супроводжується цілою гамою специфічних (часто внутрішньо-конфліктних) переживань, виявляє готовність до здійснення ефективної поведінки як чинника особистісного розвитку. Дослідження психологічних механізмів, що визначають процес адаптації особистості як умова її становлення і розвитку, дозволить розширити уявлення про роль емоційної сфери в структурі адаптивної поведінки.

Емоції та вміння керувати ними мають дуже велике значення на фронті, адже від цього може залежити життя воїна та його бойових товарищів.

Те, що людина бачить навколо, залишає слід на його особистості: щось просто запам'ятовується, щось глибоко проникає в розум, формуючи поведінку. Але процес проникнення навколишнього в людину не є чисто механічним. Людина, як істота мисляча і здатна самостійно приймати свідомі рішення, наділена ще і емоціями - спалахами або спадами психологічного фону в залежності від характеру зовнішніх впливів. На будь-який вплив ззовні людина якось реагує. А емоція - це свого роду програма, закладена в генах, яка включається в певних умовах навколишньої дійсності. Звичайно, у різних людей емоції починають діяти у дуже різних умовах. Більш того, в одних і тих же умовах емоція може у однієї людини проявитися дуже бурхливо, а в іншого - не включити зовсім. Однак можна визначити деякі межі, в яких можливе виникнення тієї чи іншої емоції.

Включившись, емоція визначає поведінку. Зазвичай вона короточасна, і дія її на людину подібно миттєвому імпульсу, після загасання якого людина продовжує жити, як ні в чому не бувало. А під її впливом він вчиняє дії, в цілому нехарактерні йому в повсякденному житті. Він так само виривається з соціальної колії і може діяти собі на шкоду, виявляється буквально одержимий закладеною в нього на генному рівні програмою поведінки.

Програма закладена в генах, але умови, в яких вона проявляється, людина засвоює протягом усього життя. Буває, реакції на одні і ті ж умови в процесі життя змінюються, іноді навіть на прямо протилежні. У будь-якому випадку емоційну поведінку є процесом частково вродженим, частково набутиим.

Висновки: емоції - це найбільш яскраві явища внутрішнього світу людини, які прагнуть вирватися назовні. Переживання ж ніколи не виходять за її межі; вони всередині зароджуються і всередині залишаються, не викликаючи «одержимості» природним стереотипом поведінки.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Шевченко Г.А.

аспірант, Запорізький національний університет,
старший інспектор з психологічного забезпечення
відділу кадрового забезпечення управління патрульної поліції
в Донецькій області Департаменту патрульної поліції

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Важливість професійної соціалізації особистості патрульного поліцейського в умовах змін загальної системи діяльності, та структури професійного середовища є очевидною. Сучасна ситуація, що характеризується невизначеністю динаміки викликів й випробувань для всього суспільства, актуалізує їх професійну діяльність як модераторів впливів системних змін на суспільні відносини.

В.В. Москаленко відзначає, що міра соціалізованості особистості визначається її об'єктивно детермінованою належністю до тієї чи іншої соціальної групи, ставленням до культури, взаємними відносинами з іншими людьми.

Професія патрульного поліцейського характеризується підвищеною складністю, яка пов'язана з широким спектром ситуацій діяльності; вираженою попереджувальною спрямованістю щодо забезпечення громадського порядку; активною позицією під час припинення правопорушень й інших антигромадських виявів; необхідністю приймати швидкі рішення та нести відповідальність за їх ефективність; високим рівнем психологічної напруги. Отже, визначення особливостей та специфіки діяльності патрульного поліцейського дасть змогу ефективно спрямувати процес професійної соціалізації.

Мета дослідження виокремити особливості професійної діяльності патрульних поліцейських під час супроводу професійної соціалізації фахівців-початківців.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Розв'язання протиріччя між соціальним та індивідуальним у процесі розширення соціальних зв'язків та взаємодії з оточенням й процесів побудови власного життєвого шляху складає основу процесу соціалізації особистості. Аналіз професійної соціалізації дає змогу стверджувати, що вона в своєму розвитку зумовлюється професійною спільнотою, соціальними зв'язками та взаємодією з фахівцями професіоналами, які задають її загальну нормативну рамку.

У процесі професійної соціалізації патрульного поліцейського значущу роль відіграє вибірковість сприйняття соціально-професійних норм, які характеризуються високою варіативністю. Відтак, успішність цього процесу визначається оволодінням репертуару професійних ролей та здатністю до рефлексії стосовно власної професійної кар'єри.

Відповідно положень Закону України «Про Національну поліцію», професійна діяльність працівників патрульної поліції визначається широким спектром основних функцій, а саме: цілодобове патрулювання території обслуговування; регулювання дорожнього руху (за необхідності); реагування на повідомлення про правопорушення; надання невідкладної допомоги потерпілим від нещасних випадків, правопорушень, аварій, пожеж та інших надзвичайних ситуацій до прибуття на місце компетентних служб; самостійне виявлення правопорушень під час патрулювання; припинення правопорушень (кримінальних й адміністративних); затримання правопорушників та доставляння їх до підрозділів органів внутрішніх справ (ОВС); охорона місця події; співпраця з іншими структурними підрозділами ОВС; спілкування та співпраця із суспільством тощо. Це свідчить про те, що діяльність поліцейських відноситься до складних видів, які супроводжуються значними

психофізіологічними, психологічними і фізичними навантаженнями.

Складні умови роботи правоохоронців, особливо на початкових етапах фахової діяльності, значущо ускладнюють процеси професіоналізації, серед яких професійна соціалізація є первинною умовою досягнення високого рівня компетентності патрульного поліцейського.

Аналіз професійної діяльності патрульних поліцейських дає змогу виокремити основні її особливості, що визначають специфіку психологічного супроводу професійної соціалізації фахівців-початківців:

- жорстка регламентація та правове регулювання відносин між суб'єктами діяльності та необхідність враховувати специфіку й неоднозначність ситуації її реалізації;
- чітко визначене підпорядкування вертикальних та горизонтальних професійних відносин;
- соціальна і державна значущість діяльності з високим рівнем відповідальності за дотримання правових регламентацій її здійснення;
- висока фізична, інтелектуальна й емоційна напруженість діяльності за високого темпу змін оперативної обстановки;
- необхідність морального вибору й вирішення протиріч між захистом прав і свобод особистості та обмеження цих прав і свобод задля дотримання вимог громадського порядку;
- широке коло соціальної взаємодії та рівнів співпраці з різними соціальними групами в процесі діяльності;
- специфічність професійного спілкування, коли воно є вимушеним й часто в умовах розбіжності інтересів, незгоди сторін, дефіциту інформації та часу, високого ступеня конфліктності;
- множинність передконфліктних і конфліктних ситуацій;
- застосування широкого спектру превентивних заходів: від перевірки документів до застосування фізичної сили й спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників;
- необхідність виконання службових обов'язків у різних погодних умовах, часових інтервалах, характеристик місця подій тощо.

Висновки. Результати поведеного досліджень засвідчують, що діапазон вимог до професійних компетентностей працівника патрульної поліції є досить широким, що значно ускладнює процес професійної соціалізації. Окреслені особливості дають змогу визначити такі напрями впливів психологічного супроводу професійної соціалізації:

- актуалізація та розвиток здатності до саморефлексії та саморегуляції;
- усвідомлення власного життєвого стилю;
- освоєння професійних способів і моделей поведінки;
- розвиток комунікативного потенціалу;
- відпрацювання навичок конструктивних дій (реакцій) у складних й конфліктних ситуаціях;
- розвиток толерантності до різноманіття професійної взаємодії під час виконання службових обов'язків;
- освоєння засобів утримання професійної позиції в складних та екстремальних ситуаціях;
- набуття смислів саморозвитку і самореалізації в професійній діяльності.

Ми вважаємо, що необхідною перспективою подальшого дослідження цієї проблеми є пошук психологічних практик роботи з особовим складом патрульних поліцейських на етапах підготовки й початку професійної діяльності на місцях.

СЕКЦІЯ 6. ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГА

ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ КОМПОНЕНТНОЇ СТРУКТУРИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПСИХОЛОГІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ольга Пономаренко,

кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету
Запорізького національного університету

Актуальність дослідження. Розроблений Галузевий стандарт вищої освіти для спеціальності 053 Психологія. Рівень освіти – магістр», який набрав чинність у 2019-2020 навчальному році не містить опису компетентностей та результатів навчання, що відповідають специфіці професійної діяльності майбутніх магістрів психології в умовах неформальної освіти.

З цих причин нашою **метою** стала експлікація таких компетентностей через понятійний конструкт «готовність до професійної діяльності майбутніх магістрів психології в умовах неформальної освіти».

Результати власних теоретичних наробок. Авторське бачення готовності майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти упредметнюється через змістові компоненти (когнітивний, операціональний та аксіологічний) та структурні компоненти (педагогічний, підприємницький, технологічний, лідерський та емоційний інтелект).

Когнітивний змістовий компонент крім загально визначених Галузевим стандартом підготовки магістрів психології, інтегрує сукупність знань майбутнього магістра психології, необхідних для забезпечення його ефективної професійної діяльності в умовах неформальної освіти. Особливу роль у цьому компоненті відіграють обізнаність й усвідомленість магістра психології щодо особливостей його професійної діяльності та ролей, які він виконуватиме у зазначених умовах. Не менш важливими є знання сутності, структури та змісту готовності майбутнього магістра психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти як педагогічного конструкту.

Відповідно, в структуру даного компонента слід включити знання таких феноменів: «неформальна освіта», «функції неформальної освіти», «професійна діяльність магістра психології в умовах неформальної освіти», «функції психолога у неформальній освіті», «ролі психолога у неформальній освіті», «складові готовності магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти», «персональний «стартап» тощо.

Операціональний змістовий компонент містить основні вміння, необхідні майбутнім магістрам психології для забезпечення ефективної діяльності в умовах неформальної освіти.

В умовах неформальної освіти найважливішими для магістра психології є вміння: вмовляти, аргументувати та переконувати іншого, навіювати, встановлювати особисті контакти, організовувати та проводити навчання у різних формах (індивідуальних і групових), розуміти емоції та почуття інших, керувати своїм емоційним станом, обирати та розробляти ефективні технології вирішення професійних завдань, розробляти й реалізовувати програми особистісного розвитку та корекції діяльності окремої особистості та групи.

Зазначені вміння переважно стосуються визначених нами функцій магістра психології та ролей, які він повинен виконувати в зазначених умовах.

Аксіологічний змістовий компонент відображає ціннісні орієнтації підготовки майбутнього магістра психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти, які

інтегрують його мотиви, стимули, цінності, інтереси, прагнення та амбіції. Ціннісні орієнтації виступають стійкими переконаннями особистості, що формують її світогляд. Вони мають спонукальну силу, тому визначають напрям подальшої професійної діяльності та забезпечують її інтеріоризацію і екстеріоризацію для кожного магістра психології в зазначених умовах.

Опис структурних компонентів результативних характеристик готовності майбутнього магістра психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти ґрунтується на авторському баченні у структурі досліджуваного феномену функціональних та інструментальних компонентів.

Виділення функціональних компонентів у структурі готовності зумовлено функціями, які виконує магістр психології в зазначених умовах. Це педагогічний структурний компонент та підприємницький структурний компонент.

Так, педагогічний структурний компонент готовності містить у собі крім базових інваріантних професійних характеристик специфічні психолого-педагогічні знання й вміння, що забезпечують успішне виконання тих освітніх й розвивальних завдань, які актуалізуються у неформальній освіті.

Змістовою основою цього компоненту є використання у неформальній освіті різноманітних форм активного навчання, тренінгових технологій та технологій особистісного розвитку.

Підприємницький структурний компонент готовності відображає розуміння майбутнім магістром психології сучасних освітніх, соціальних та економічних можливостей та здатність до їх перетворення у цінності для себе та інших в умовах неформальної освіти.

Цей компонент співвідноситься із здатністю магістра психології до прийняття фінансових рішень, що стосуються визначення форми, види, цінності та вартості освітніх послуг неформальної освіти, а також врахування усіх ризиків як невід'ємної складової такого виду рішень.

Інструментальні компоненти у структурі готовності майбутнього психолога до професійної діяльності в умовах неформальної освіти відіграють роль основних засобів, що забезпечують ефективне виконання визначених вище функцій. У нашому дослідженні це технологічний структурний компонент, лідерський структурний компонент та емоційний інтелект.

Так, технологічний структурний компонент готовності включає в себе здатність магістра психології до ефективного використання різноманітних технологій (освітніх, психологічних, організаційних тощо) у професійній діяльності, яка реалізується у неформальній освіті.

Лідерський структурний компонент готовності відображає здатність майбутнього магістра психології вести за собою, керувати та управляти навчальною групою чи особистістю в умовах неформальної освіти.

Цей компонент зумовлює необхідність цілеспрямованого формування й розвитку в майбутніх магістрів психології лідерських якостей, які відіграють критично важливу роль в забезпеченні ефективності їх професійної діяльності в умовах неформальної освіти.

Змістовою основою лідерського компоненту є вміння створювати в навчальній групі, колективі атмосферу співробітництва, взаємодовіри, взаємоповаги та взаєморозуміння, здатність вселяти впевненість, стійкість до стресів, енергійність, наполегливість, надійність, незалежність та оптимізм.

Емоційний інтелект визначається як інтелектуальна здатність особистості, яка спрямована на розуміння і керування власними емоційними проявами (переживаннями, станом, відносинами та ін.) (1). Його основною змістовою характеристикою є здатність

особистості викликати певну емоцію та контролювати її, змінюючи тим самим свій емоційний стан та настрій (Д. Гоулман, Р. Бояціс, Е. Маккі).

Емоційний інтелект майбутнього магістра психології має інтегрувати ознаки, пов'язані з самосвідомістю, самоконтролем, емпатією, соціальним розумінням та управління взаємовідносинами в умовах неформальної освіти.

ПРОФЕСІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА У РОБОТІ З КЛІЄНТАМИ

Прокопенко Т.В.

магістр 2 курсу факультету Соціальної Педагогіки та Психології
Запорізький Національний Університет

Наук.кер.: кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Железнякова Ю.В.

Актуальність дослідження. Відповідальність – важливий аспект забезпечення ефективної діяльності будь-якого фахівця. Відповідальність є багатоманітним явищем, яке стосується багатьох сфер життя особистості. Однією з основних областей її прояву є професійна діяльність особистості.

Вона є додатковою умовою особистості, яка вимагає постійного контролю і розвитку над собою. Професія психолога поєднує у собі високий рівень як особистісної, так і професійної відповідальності.

Існують етичні норми, які впливають на діяльність психолога, його відповідність знанням та технікам що використовуються в практиці, а також безпосередньо впливають на відношення клієнта з психологом. Все це розкривається у такому явищі, як «відповідальність», яке психолог може самостійно регулювати, залежно від ситуації.

Психолог – це не єдина професія, яка вимагає від спеціаліста такого критерію. У кожній сфері слід звертати увагу на ефективність своєї роботи, на цілі та їх досягнення, на шляхи подолання бар'єрів.

Одним із факторів розвитку відповідальності є - рефлексія. Цей процес дає можливість виділяти та аналізувати власні дії. Психологу необхідно вміти переосмислювати ситуації, щоб більш ефективно взаємодіяти з найглибшими переживаннями клієнта. Рефлексія забезпечує самоорганізацію особистості, що призводить до аналізу життєдіяльності та власної свідомості особистості.

Робота опирається на дослідження теорії професійної відповідальності Л.І.Діментія, В.А.Бодоова, Е.П.Ільїна.

Мета дослідження. Проаналізувати відповідальності, як керуючий аспект професійної діяльності практичного психолога.

Результати теоретичного аналізу. Теоретичний аналіз феномену «відповідальність» - як аспект ефективної діяльності практичного психолога, слід зазначити, що вона вивчається наряду з такими якостями, як компетентність, дисциплінованість, упевненість, контроль, саморозвиток. Кожна з цих якостей відображає ставлення суб'єкта до самого виду діяльності.

Професійна відповідальність більш характерна таким якостям – дисциплінованість, чесність. Які в подальшому розкривають внутрішні якості – навички, уміння, знання, ставлення до праці як індивіда, працездатність.

Специфіка відповідальності насамперед виявляється саме в особливостях її мотиваційно-емоційної складової як внутрішньої основи поведінки особистості.

Діментій Л.І. в своїй роботі вивчив взаємозв'язок відповідальності з діяльністю та

деякими особистісними характеристиками суб'єкта, такими як рівень домагань, саморегуляція і задоволеність, які є внутрішніми умовами її реалізації. Як показник задоволеності від відповідальності в діяльності, виступає готовність до відповідальності, виражена в установці особистості. Готовність до відповідальності розглядається на рівні цінностей особистості.

Особлива увага в дослідженні Л.І. Діментія приділено аналізу відповідальної поведінки особистості в діяльності. Як форми відповідальної поведінки зазначені наступні характеристики:

а)забезпечення умов і засобів діяльності (тимчасове забезпечення, ступінь використання інформаційних ресурсів);

б)доведення діяльності до одержання результату при непередбачених труднощах і протиріччях;

в)здійснення діяльності в термін, тобто забезпечення протікання й завершення діяльності в часі;

г) забезпечення високої якості виконуваної діяльності;

д) самостійність при узятті зобов'язань по виконанню діяльності (виключення опіки й зовнішнього контролю);

е) добровільність при здійсненні діяльності;

ж) готовність іти на ризик для досягнення мети діяльності;

з) готовність допомогти іншому в процесі діяльності.

Виділені поведінкові характеристики об'єднані у дві групи:

- якості, які пов'язані з особливостями структури й обставинами діяльності, готовності до неї (забезпечення умов і засобів діяльності);

- стійкі, незалежні від діяльності якості особистості (добровільність, самостійність, готовність іти на ризик).

Таким чином, відповідальність особистості в діяльності, за Л.І. Діментієм, характеризується поведінкою особистості в конкретній ситуації й визначається повним набором зазначених параметрів відповідальності.

С. Рубінштейн розглядав відповідальність як втілення істинного, найглибшого і принципового ставлення до життя. Це – не тільки усвідомлення індивідом усіх наслідків уже зробленого, а й відповідальність за все втрачене, тобто, «здатність людини детермінувати події, вчинки на момент їх здійснення і у процесі виконання аж до радикальної зміни всього життя».

У сучасних українських дослідженнях розкривається зв'язок відповідальності з особистісною зрілістю, свободою, самоактуалізацією. Г. Балл, зокрема, вважає, що очевидною є необхідність достатньої компетенції і відповідальності особи у прийнятті та здійсненні стратегічного життєвого рішення (включно з потрібними при цьому актами вибору) і в подальшій діяльності, що спрямована на реалізацію відкритих цим рішенням можливостей.

У зарубіжних концепціях відповідальність розуміється як одна із сторін процесу адаптації особистості до соціуму. У контексті нашої роботи заслуговують на увагу думки, висловлені з цього приводу Ж. Піаже. Він, зокрема, виявив той факт, що моральна свідомість розвивається не як наслідок безпосереднього засвоєння соціального досвіду, а в процесі творчої, активної взаємодії індивіда із соціальним середовищем, з іншими людьми.

Етапи розвитку відповідальності :

1. Формування відповідальності та її актуалізація.

2. Оцінка своїх можливостей, та розподілення обов'язків.

3. Практична реалізація обов'язків в діяльність.

4. Рефлексія, як етап усвідомлення своєї участі, та оцінка своєї відповідальності в

певній ситуації.

Висновки. Отже, вивчаючи тему відповідальності слід зазначити, що перш за все вона відображає індивідуально-психологічні властивості особистості - практичного психолога. На наступних етапах розкриваються внутрішньо-особистісні та професійні якості.

Ефективність діяльності напряду залежить від рівня відповідальності особистості, яка вже в свою чергу розкриває її внутрішні особливості, мотиваційно-емоційні основи поведінки, саморегуляцію і контроль власної особистості.

МОТИВ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА У ЗРІЛОМУ ВІЦІ

Самохіна О.М.,

студентка 3 курсу ОР «Магістр»

Запорізького національного університету

наук. кер.: к.психол.н., доц. **Губа Н.О.**

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Актуальність обраної теми дослідження зумовлена взаємозв'язком особистісного та соціального розвитку. Такий взаємозв'язок знаходить свій прояв в розрізі вибору власної професії. Дослідження останніх часів вказують на те, що головний вплив на вибір кожною конкретною людиною майбутньої професії залежить перш за все від її мотивації. Мотивація, як здатність внутрішнього спонукання особи до вчинення певних дій, впливає не тільки на вибір професії а також і на швидкість професійного розвитку і кар'єрного зростання.

Мета дослідження: є вивчення питання характеру мотивів для обрання професії у зрілому віці та дослідження особливостей формування професійної мотивації у зрілому віці.

Методика та організація дослідження. При виконанні дослідження було застосовано широкий комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Методологія наукової роботи зокрема включала метод аналізу та синтезу, метод індукції, описовий метод тощо. Дослідження проводилося з вивченням профільної літератури з обраної тематики.

Результати дослідження. Проведене дослідження свідчить про те, що фактори мотивації істотно змінюються із віковим зростанням людини. Це пов'язано перш за все із набуттям нового для себе досвіду. Мотивація із досягненням зрілого віку може призводити і до професійної переорієнтації та зміни професії. Людина під впливом мотивації може взагалі перейти у нову для себе професійну сферу, діаметрально відмінну від попередньої.

У юному віці мотиви для обрання професії мають загальний характер. Головними критеріями вибору професійної сфери для людини стає престиж професії у суспільстві. Також поширеним є і альтруїстичний мотив вибору професії. Поширеними є мотиви батьківських настанов та особистого інтересу до професії. Людина цей час знаходиться у пошуку себе. В неї формуються особисті риси характеру і таким чином, можна стверджувати, що у юному віці мотив пошуку власної професії тісно переплітається з мотивом пошуку себе та особистого становлення.

У зрілому віці мотиви вибору або зміни професії частіше за все мають диференційований характер. Тобто все більше впливають індивідуальні фактори розвитку конкретної особистості. Першочергове значення набуває власний позитивний та негативний досвід. Якщо в юному віці одним з мотивів вибору майбутньої професії міг виступати альтруїзм по відношенню до суспільства, то у зрілому віці мотивація вибору стає більш

егоїстичною. Зокрема, першочергову роль в такому разі відіграють потреби власного фінансового забезпечення та фінансового забезпечення власної родини.

У сукупності мотиви вибору професії у зрілому віці можуть мати такі різновиди:

- прагматичні потреби (висока заробітна плата, ставлення до професії у суспільстві, кар'єра та перспективи її розвитку, належні умови праці та її легальність.);

- вплив умов виховання. Людей, які в дитинстві перебували в центрі уваги сім'ї, частіше за інших обирають професії пов'язані із комунікацією з людьми. В таких умовах збільшується їх прагнення до професій з підвищеною увагою до власної персони;

- необхідність реалізувати власний потенціал та здібності. Людина обирає ту професію, яка дозволяє їй само реалізовуватись та приносити задоволення. В зрілому віці люди частіше за все вже знають власні сильні та слабкі сторони. Вони повною мірою усвідомлюють, які таланти та навички мають, а набутий досвід дозволяє реалізовувати здібності з максимальною вигодою;

- інтерес до професії, відповідність її темпераменту, характеру, особливостями емоційної сфери особистості тощо. Зокрема екстраверти частіше за інтровертів обирають професії пов'язані із спілкуванням з людьми. Темперамент людини дає поштовх до вибору Сфери професійної діяльності та водночас впливає на її кар'єрні перспективи;

- суспільний інтерес (вибір професії мотивується уявленнями про її престиж у суспільстві. В такому разі може мати місце і прагматичний аспект адже престиж професії частіше за все свідчить про постійну наявність пропозиції на ринку праці);

- статево-рольові фактори. Жінки у зрілому віці частіше за все обирають професії пов'язані із вихованням або таким чином влаштовують професійне життя, щоб суміщати його з турботою про власну родину.

- попит та пропозиція. У зрілому віці вибір може бути зроблений на користь професії за умови її здатності приносити стабільний прибуток, навіть за умов відсутності у людини відповідного покликання.

- досвід батьків. Часто навіть у зрілому віці вибір професії робиться з урахуванням досвіду батьків та їх професійного влаштування. Людина йде по шляху батьків. Це може бути родинний бізнес або професійна династія. Поширеність такого варіанту вибору професії впливає із наявності зв'язків, які можуть допомогти молодій людині швидше розвинути власну кар'єру.

Висновки. Отже, підводячи підсумки слід зазначити, що питання обрання власної професії залежить від мотивації. Мотиви та мотивація у зрілому віці впливають на вибір сфери діяльності більш істотно, ніж у юному віці і сама структура мотивів людини зазнає істотних змін. Обрана тема залишається актуальною для подальшого дослідження.

СКЛАДОВІ КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГА

Сірик І.В.

кандидат психологічних наук, доцент

кафедри психології, глибинної корекції та реабілітації

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

На сучасному етапі розвитку українського суспільства актуальності набуває проблема конкуренції фахівців, особливо серед молоді. До молодих фахівців висувається ряд вимог щодо їх професійної компетентності. В першу чергу компетентність психолога полягає у оволодінні ним професійними знаннями, уміннями, навичками та власна відкорегованість фахівця, що є необхідними передумовами у становленні кваліфікованого,

конкурентоспроможного фахівця.

Метою є представити компоненти професійної компетентності психолога та зробити акцент на особистісній корекції, як одній із передумов у особистісному становленні психолога.

Науковці О. Ф. Бондаренко, Є. О. Клімова, В. Т. Кудрявцева, А. К. Маркова, О. В. Сидоренко та інші займалися вивченням питання професіоналізму та професійного становлення. Поняття «професіоналізм», включає професійні знання, уміння, навички, здібності особистості. Окреслимо основні критерії професіоналізму психолога: об'єктивні (відповідність людини професійним вимогам); суб'єктивні (відповідність професії вимогам особистості, її мотивам, ціннісним орієнтаціям тощо); результативні (досягнення людиною результатів у своїй діяльності); процесуальні (застосування психологом професійних знань, умінь, навичок, технік, прийомів в психологічному процесі); нормативні (ступінь засвоєння суб'єктом норм, правил, еталонів професії); індивідуально-варіативні (здатність людини до самореалізації, показати власний стиль роботи); критерії наявного рівня (ступінь досягнення рівня професіоналізму); прогностичні (перспективи подальшого професійного росту); професійного навчання (прийняття професійного досвіду інших спеціалістів); творчі (здатність виходити за межі своєї професії, удосконалювати досвід та власний вклад в професію); соціальної активності та конкурентоспроможності (вміння зацікавити результатами своєї праці, показати переваги своєї діяльності). Отже, професіоналом вважається та людина, яка володіє високим рівнем професійних навичок та показує позитивні результати своєї діяльності.

У науковій літературі виділяють три основні складові компоненти професійного становлення психолога: теоретичний компонент (прихильність одному підходові, еkleктизм, загальний континуальний підхід) практичний (оволодіння психологом конкретними методами, техніками та методами корекції) і особистісний (особистісна готовність до здійснення психокорекційних заходів). До особистісного компоненту відносять особистісну відкорогованість, яка є важливою і необхідною для становлення психолога-професіонала.

Готовність психолога до професійної діяльності передбачає наявність не лише певних професійних навичок досягнення ним позитивних результатів в роботі, але і наявність індивідуальних складових особистісних якостей, ціннісних орієнтацій, установок, мотивації, відношення до праці, задоволеність професією та інші. До професійної готовності психолога-практика висувається ряд вимог щодо особистісних якостей. Робота психолога передбачає тісну взаємодію з клієнтом, тому передумовою успішної корекції є вміння вести діалог із клієнтом (вміння слухати, дотримуватися пауз, ставити запитання, формулювати гіпотези, висновки). У роботі з клієнтом вагомого значення набуває вміння співпереживати, безумовно сприймати клієнта, розуміти його психологічні особливості, бути емпатійним, відкритим, конгруентним, турботливим до стану клієнта, здатним керувати своєю поведінкою та контролювати процес комунікації але при цьому вміти зберігати оптимальну психологічну дистанцію у спілкуванні з клієнтом. Майбутній психолог має володіти високим рівнем психологічної культури, яка передбачає: самопізнання, самооцінку, пізнання інших, уміння керувати своєю поведінкою, емоціями, переживаннями тощо. Перераховані якості психолога зазвичай формуються і розвиваються під час проходження власної психокорекції, завдяки якій майбутній фахівець позбавляється особистісної проблеми. Наслідками особистісної проблеми є виникнення почуття агресії, тривожності, напруженості, пасивності, апатії, руйнування взаємин з оточуючими, пригнічення власного життєвого потенціалу, соціальної самореалізації тощо. Зазвичай людина не усвідомлює першопричин виникнення особистісної проблеми, а відчуває її наслідки, які проявляються у деструктивних поведінкових тенденціях наведених вище. Тому вагомого значення набуває особистісна психокорекція. Майбутній психолог має бути позбавлений особистісних проблем, які є

перешкодою у його професійному та особистісному становленні. Наші дослідження за методом активного соціально-психологічного пізнання (метод групової психокорекції) доводять, про ефективність проведених психокорекційних занять. Після проходження власної психокорекції у людини спостерігається позитивна динаміка, виявляється набуття внутрішньої гармонії, зниження почуття тривожності, агресії, апатії, зростає відчуття спокою, енергетичної потентності, психологічної врівноваженості, формування конструктивних умовних цінностей, таких як підтримка, розуміння, схвалення, турбота, довіра, прийняття інших і самого себе, відкритість, вміння бути емпатійним, що сприяє самореалізації особистості.

Отже в професійному становленні психолога вагомого значення набувають теоретичні знання, практичні навички, особистісна відкорегованість, саме наведені компоненти є передумовами професійної компетентності психолога та сприяють упередженню непрофесіоналізму.

Наукове видання

Матеріали

IV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених

ІНТЕГРАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Матеріали друкуються в авторській редакції.
Матеріали зверстано з електронних носіїв, наданих авторами публікацій.
Відповідальність за зміст тез і матеріалів несуть автори публікацій.

Відповідальний за випуск: Ткалич М.Г.

Підп. до друку 28.10.2020. Папір офсетний
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 12.8.
Замовлення № 113. Наклад 100 прим.

Запорізький національний університет
69600, м. Запоріжжя, МСП-41
вул. Жуковського, 66

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2952 від 30.08.2007 р.